

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E HOU'EIKI

M MIPA

'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	28
'AHO	Pulelulu, 19 'Okatopa 2016

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI M MIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Tu'ivakan

'Eiki Fakaafongana N pele, Vahefonua Tongatapu

Hou'eiki Minisit Kapineti

'Eiki Pal mia

'Eiki Tokoni Pal mia

'Eiki Minisit Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula
& Kau Tau 'a 'Ene 'Afi

'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua

'Eiki Minisit Fefakatau'aki, Ngaahi Ng ue 'a e Kakai
& Polisi, Pil sone, Tamate Afi

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai & Tute

'Eiki Minisit Lao

'Eiki Minisita Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga

'Eiki Minisit Mo'ui

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata

'Eiki Minisita Ngaahi Ngaue Fakalotofonua

Samuela 'Akilisi P hiva
Siaosi Sovaleni.

Lord Ma'afu Tuku'aulahi

Dr. 'Aisake Valu Eke

Dr. P hiva Tu'i'onetoa

T vita Lavemaau

Sione Vuna Fa'otusia

S misis Tauelangi Fakahau

Poasi Mataele Tei

Dr. Saia Ma'u Piukala

Semisi Lafu Kioa Sika

Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakaafongana N pele

Lord Tu'i' fitu

Lord Vaea

Lord Tu'ilakepa

Lord Tu'iha'angana

Lord Tu'ihateiho

Lord Nuku

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 1 Tongatapu

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 2 Vava'u.

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 1 Ha'apai

'Eiki Fakaafongana N pele Fika 2 Ha'apai

'Eiki Fakaafongana N pele 'Eua

'Eiki Fakaafongana N pele Ongo Niua

Kau Fakaafongana Kakai

Fakaafongana Fika 4 Tongatapu

Fakaafongana Fika 12, Ha'apai

Fakaafongana Fika 13, Ha'apai

Fakaafongana Fika 15, Vava'u

Fakaafongana Fika 16, Vava'u

Fakaafongana Kakai 17, Ongo Niua

M teni Tapueluelu

Vili Manuopangai Hingano

Veivosa *Light of Life* Taka

S miu Kuita Vaipulu

'Akosita Havili Lavulavu

Sosefo Fe'aomoeata Vakata

FALE ALEA 'O TONGA

**'ASENITA FAKAANGAANGA FIKA 28/2016
FAKATAHA 'A E FALE ALEA 'O TONGA**

*'Aho Pulelulu 19 'Okatopa, 2016
10.00am.*

HOKOHOKO 'O E NGAUE 'A E FALE ALEA

Fika 01	:	Lotu
Fika 02	:	Ui 'o e Hou'eiki Memipa 'o e Fale Alea
Fika 03	:	Me'a 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea
Fika 04	:	LAO FAKAANGAANGA:
		4.1 Fika 13/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ki he Komisiona ki he Va mo e Kakai 2016
		4.2 Fika 14/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu 2016
		4.3 Fika 15/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) (Fika 4) ki he Ngaue Fakapule'anga 2016
Fika 05	:	Lipooti 'A'ahi Faka-Fale Alea Vahenga Fili Ha'apai 12
Fika 06	:	<u>KOMITI KAKATO:</u>
		6.1 Lipooti Komiti Tu'uma'u ki he Lao Fika 5/2016: Ngaahi Fakatonutonu 'oku fokotu'u ke fakahoko ki he Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Fakataha 'a e Fale Alea.
		6.2 Feme'a'aki 'i he Ngaahi Kaveinga Fekau'aki mo e Sipoti 2019
		6.3 Tali mei he Pule'anga ki he Ngaahi 'Asenita Ngaue na'e tuku mei he Fale Alea ki he Pule'anga 'i he 2015

	<p>6.4 <u>Lipooti ‘A‘ahi Faka-Fale Alea:</u></p> <p>6.4.1 Vahenga Fili Vava‘u 15</p> <p>6.4.2 Vahenga Fili Ha‘apai 13</p> <p>6.4.3 Vahenga Fili Vava‘u 16</p>
	<p>6.5 Lipooti Folau Fekau‘aki mo e Pule ‘a e Lao mo e Ngaahi Totonu ‘a e Tangata. Lonitoni, Pilitania 7 - 8 Sepitema, 2015.</p>
	<p>6.6 <u>Fokotu‘u Faka-Fale Alea Fika 1 – 27/2016</u></p> <p>Fika 1/2016: Ke faka‘ataa mai ‘a e ngaahi me‘angaue ngaahi Hala Pule‘anga ‘a e Pule‘anga ki he Kosilio Fakavahenga Vava‘u 16 ke faka‘aonga‘i ki hono teke, tanu mo valita ‘o e ngaahi Hala Pule‘anga kae tomu‘a fakalelei‘i ‘a e me‘angaue ‘e he Pule‘anga pea toki tuku mai.</p> <p>Fika 2/2016: Ke vahe‘i ha pa‘anga makehe ‘e 8 miliona mei he patiseti 2016/2017 ke no mei ai ‘a e kau ngoue vanila mo e kau ngoue to kava Tonga ‘i he Vahefonua ‘Eua mo e Vahefonua Vava‘u pe.</p> <p>Fika 3/2016: Ke vahe‘i ha sea makehe ‘e 2 ‘i Fale Alea ma‘ae Hou‘eiki Fafine.</p> <p>Fika 4/2016: Ke monomono ‘a e founa ngaue ki he 13 miliona na‘e faka‘at ‘e he Pule‘anga ke no mei ai ‘a e kau ngoue mo e ngaahi sekitoa fakatupu koloa.</p> <p>Fika 5/2016: Ke fakalahi ‘a e patiseti ‘o e 2016/2017 ke feau ‘a e fiema‘u vivili ‘a e Vahenga 16 ki he vai.</p> <p>Fika 6/2016: Ke tokoni mai ‘a e Pule‘anga ke fokotu‘u ha founa no fo‘ou ke solova‘aki ‘a e palopalema ‘o e totongi tupu ma‘olunga ‘a e kautaha SPBD.</p> <p>Fika 7/2016: Kole ha tokoni \$117,400 ke kumi‘aki ‘a e misini kosi teke, tulekit kosi mo e ngaahi misini kini ke ngaue‘aki ‘e he ngaahi kolo ‘e 12 ‘i Vava‘u 16.</p> <p>Fika 8/2016: Ke fakapa‘anga ‘e he Pule‘anga pe te nau kole ha \$85,000 Ke kumi‘aki ha loli toni ‘e 3 hiko veve mo ha kapa veve ‘e 650 ke ngaue‘aki ‘e he ngaahi kolo ‘e 12 ‘i Vava‘u 16.</p> <p>Fika 9/2016: Ke vahe‘i ha ‘inasi pau ‘o Vava‘u 16 ‘i he ngaahi sikolasipi ako ‘a e Pule‘anga.</p> <p>Fika 10/2016: Ke fakalelei‘i ‘a e Lao Tapaka mo e ngaahi holo fakasiasi ‘oku a‘utaki ki ai ‘a e ngaahi fakataputapai ‘a e Lao.</p>

Fika 11/2016: Ke fokotu‘u ‘a e ngaahi maama hala ‘i Vava‘u 16.

Fika 12/2016: Ke hiki hake ‘a e vahenga ‘o e kau toulekeleka mei he \$65 ki he \$100 pea holoki hifo ‘a e ta‘u motu‘a mei he 70 ki he 65.

Fika 13/2016: Fakakau atu ha ngaahi fe‘auhi sipoti ki he Vahefonua ‘Out Motu he sipoti 2019.

Fika 14/2016: Fa‘u ha lao makehe ki he fanau ‘i lalo he ta‘u 16.

Fika 15/2016: Ke fakakau ‘a e ako ngaue (work experience) ‘i he silapa ako ‘a e Form 5 mo e Form 6.

Fika 16/2016: Ke fakaloloto ‘a e afu Si‘i ‘i Vava‘u.

Fika 17/2016: Ke faka‘at fakalao ke hu mai ‘a e ngaahi mahafu ki he ngaahi me‘afana.

Fika 18/2016: Ke fa‘u ha lao ki hono langa ‘o e ngaahi Fale Afaa (standard building).

Fika 19/2016: Ke ‘i ai ha femahino‘aki ‘a e Pule‘anga Tonga mo Tu‘apule‘anga ke faka‘at ‘a e kakai Tonga ke nau hu ta‘evisa ki Nu‘usila, ‘Aositelelia mo ‘Amelika.

Fika 20/2016: Ke fa‘u ha lao ki hono mapule‘i mo tokangaekina ‘a e kau penipeni he ve‘ehala.

Fika 21/2016: Fa‘u ha lao fakatonutonu ki he founga mo e taimi ‘oku ‘at ai ki he ngaahi saliate mamafa he hala pule‘anga.

Fika 22/2016: Ke fai ha vakai ki he Lao ‘a e Poate Vai ‘a Tonga.

Fika 23/2016: Ke Liliu e anga hono fili ha Memipa Poate ki he ngaahi Poate ‘a e Pule‘anga.

Fika 24/2016: Ke fokotu‘u ha tau‘anga pasi ‘i Neiafu ke tali ai e f nau mo e kakai.

Fika 25/2016: Ke langa ha fale talitali‘anga kakai ‘i he lalo ‘ovava Maketi ‘Utukalongalu.

Fika 26/2016: Fa‘u ha lao ke fakapalanisi ‘a e founga ‘oku fakalele ai ‘a e ngaahi kautaha vakapuna fakalotofonua.

		Fika 27/2016: Ke langa ha uafu tau‘anga vakameili ‘i Mui-Talau, Neiafu.
		<p>6.7 <u>NGAAHI NGAUE KE LIPOOTI KI FALE ALEA</u></p> <p>6.7.1 Fekau‘aki mo e Memipa ‘o e Komiti Tu‘uma‘u ki he Lao</p> <p>6.7.2 Lipooti Komiti Tu‘uma‘u ki he Ngaahi Totonu ‘a e Fale Alea Fika 5/2016: Fekau‘aki mo e Fokotu‘u Faka-Fale Alea Fika 28/2016 mo e Tohi Tangi Fika 6/2016 – ‘oku fekau‘aki mo e Lipooti ‘a e Kautaha kuo Lesisita ‘a e Kau Ngaue Faka-Faha‘i Ta‘u ‘a Tonga ‘i ‘Aositelelia.</p> <p>6.7.3 Lipooti Komiti Tu‘uma‘u ki he Pa‘anga mo e Ngaahi Fakamatala Pa‘anga ‘a e Pule‘anga Fika 4/2016: ‘Atita‘i Tau‘ataina ‘a e ‘Ofisi ‘Atita Seniale ki he ta‘u ngata ki he 30 ‘o Sune 2014 mo e 30 Sune 2015.</p>
Fika 07	:	Ngaahi Me‘a Makehe
Fika 08	:	Kelesi

Fakahokohoko

Fale Alea ‘o Tonga	12
Lotu	12
Ui ‘a e Fale.....	12
Poaki	12
Me’a ‘a e ‘Eiki Sea	12
Ongoongo ki he mate maama he to’anga mala’e vakapuna Fu’amotu	13
Hoha’a ki he faingata’a ke faka’aonga’i e n ngoue he Pangike Fakalakalaka	14
Fu’u tuai e ng ue ki he kole n ngoue ‘i Ha’apai	15
Fakamahino Pule’anga ‘ikai to e fiema’u ha ‘ai tukuhau he n ngoue	16
Tokanga ke fakafaingofua e n ki he langa e kakai ‘o e fonua	16
Fokotu’u ke vahevahe fakafonua pa’anga tokoni no ki he ngoue & toutai.....	16
Tokanga ki ha feitu’u tau’anga me’alele ma’a e kau faka’uli tekis	17
Tali Pule’anga tuku ke fai ha sio ki he l unga kau faka’uli tekis	17
Lolotonga fai ngaue kau polisi ki he l unga faka’uli tekis	18
Tokanga ke lele ha polokalama ako ma’a e kau faka’uli tekis	18
Poupou ke fai ha fengaue’aki mo e kau polisi he taimi tau mai ngaahi vaka meili	19
Tokanga ‘ikai ma’a ngaahi toileti(hufanga he fakatapu) ki he tu’unga fiema’u ke a’u ki ai	19
Tokanga ki he mafai e Pal mia ke tu’utu’uni aofangatuku he fonua.....	20
Tapou ki he Pal mia ke liliu ‘ene founa pule.....	20
Tokanga ki he maumau’i e Lao ki he teuteu ‘a Tonga ni ki he Sipoti 2019	20
Faka’ikai’i Pal mia tukuaki’i N pele ‘Eua.....	20
Fakah na’e ‘i ai e fet kehekehe’aki mo Paea <i>Wolfgramme</i>	21
Fakatokanga mei he Pangike M mani ki Tonga ni fekau’aki mo e sipoti	22
Faka’ikai’i Pal mia ‘oku faitu’utu’uni ki he me’a fekau’aki mo e sipoti	22
Tali Pule’anga faka’amu kamata ngaahi tala ng ue ki Teufaiva ‘i T sema	23
Fakapa’anga ng ue teu ke fai ‘i Teufaiva ‘e Nu’usila	23
Tokanga ki he pule lelei koe’uhi ko e sipoti	25
Kole ke tukuhifo Lao Fakaangaanga fika 13/2016 ki he K miti Kakato.....	27
Lao Fakaangaanga Fika 14/2016	27
Kole tukuhifo ki he K miti Kakato Lao Fakaangaanga fika 14/2016	28
Lao Fakaangaanga Fika 15/2016	28
Kole tukuhifo Lao Fakaangaanga fika 15/2016 ki he K miti Kakato.	29

Tokanga ki he lahi e haefale he fonua ni	29
Fie 'ilo pe kuo fakafoki mai matapule 'Amelika na'e holo mei he 'api polisi Vava'u	29
Kole ki ha fepoupouaki ke tauhi malu & hao e kakai	30
Me'a 'a e Sea	30
Fokotu'u ke alea'i fakakupukupu 'a e ngaahi tanaki fo'ou ki he Tohi Tu'utu'uni	32
Kupu 84(a) (ii)	35
Alea'i Kupu 84(b)	35
P loti'i 'o tali kupu 84(a).....	36
Alea'i kupu 84 b.....	36
P loti'i 'o tali 'a e kupu 84(b).....	37
Alea'i kupu 84(c)	37
Tokanga ke fakapapau'i e tokolahi ke toko 12 ke fakamo'oni he tohi	37
Tokanga ki he 'ikai a'u tokolahi kau N pele ki he 12	37
Tokanga ke fakatokanga'i mo e tokolahi e Fale Alea.....	39
Tapou ke fakapotopoto hono fakakaukau e mata'ifika	40
Taukave ke ngaue'aki e vahe 4 'e taha ko 'ene fakatemok lati ia.....	40
Taukave'i 'uhinga ke hiki mei he toko 7-12 kau fakamo'oni ki he fokotu'u ke vakai'i tu'unga fala'anga Pal mia.....	41
Mahu'inga ke fakamama'o e fakakaukau fai e fakataumu'a ki he Pule'anga lolotonga	43
Taukave'i pe toko 1 pe toko 2 ke fakamo'oni 'oku 'osi fakafolofola ia	44
Tokanga na'a 'ikai ma'u e 7 & 12 kae tanu e ta'efalala 'o ha Pal mia	44
Taukave 'oku 'ikai totonu ke fakafaingata'a'ia'i <i>vote of no confidence</i>	46
Tui fe'unga 'a e 7 fe'unga mo e tokolahi e Fale Alea mo e anga e nofo	47
Me'a faingata'a hano veteki 'o ha Pule'anga.....	47
Ke molumalu pea toputapu ha feinga ke fakahifo ha taki he Pule'anga	49
Mahu'inga e laum lie 'o e sivilivi'i e ngaue 'a e Pule'anga	51
Poupou ki he fika 7	52
Lao ki he Fili Kupu 9 Kupu si'i (2)	53
Fakama'ala'ala he Kupu 9 (2) 'o e Lao ki he Fili	54
Poupou ke 7 koe'uhí ko e mafatukituki & mamafa ha feinga fakahifo ha Pule'anga.....	55
Fokotu'u ke toko 9 kau fakamo'oni.....	56
'UHINGA 'a e 9 ki he vahe tolu 'e taha ia tokolahi e Fale Alea	57
Fiema'u 'a e ng ue fakataha, poupu ke toko 7 pe ki 'olunga 'a e fili.....	58
Tokanga ki he pule 'a e tokosi'i.....	62
Fakamalanga he kovinanite 'o e femahino'aki	64

Taukave 'ikai ha fokotu'u ki ha fili Pal mia ko e fatu tu'utu'uni ki ha <i>Vote of No Confidence</i>	65
Fokotu'u ke holoki me he toko 12-10 makatu'unga he tauhi v & mamahi'i me'a	68
Fokotu'u ke 'alu hake tokolahi mei he 7 'o 9 koe'uhi ko e feveitokai'aki	68
Poupou ki he 7 koe'uhi ko hano uesia t pile e Kakaí he kaha'u	69
Taukave mahu'inga e mo'oni'i me'a ke tuku ai Pal mia ki tu'a	71
Ke fakapapau'i 'oku 'ikai pa'usi'i 'a e fokotu'u ke vakai'i tuku kitu'a Pal mia.....	72
Ngaahi liliu Pule'anga he ngaahi fonua kaunga'api Pasifiki	73
Poupou ke 10 'a e tokolahi.....	75
Tokanga ke ng ue 'a e me'asivi fakatemok lati	75
Poupou ki he 9 p 10 pea vikia mo e laum lie fai'aki e ng ue	76
Taukave tonu ke fakafaingofua'i 'a e kumi ki he totonu	79
'Ikaiki tui ka tokosi'i mahino 'oku 'ai'ainoa'ia	80
Mahu'inga ke malu'i e temok lati	81
Tokanga ki he le'o 'o e tokosi'i	81
Taukave ke malu'i e mole pa'anga tukuha e kakai mo 'enau totonu	83
Tokanga ki he fesiosiofaki e Fale Alea & 'ikai lava ke nau ng ue fakataha	83
Fakamalanga he temok lati mo e mafai 'o e fili tokolahi	88
Fokotu'u ke p loti he toko 10	88
Tokanga ko e 2 e fa'ahi he Fale ko e 'ikai fili k toa kau M mipa 'e he kakai	96
Tokanga ki he fakaanga'i e Konisit tone	96
Taukave ko e kau N pele nau fakafofonga'i kotoa e kakai	97
Fokotu'u ka 'oku fakafofonga'i kau N pele e kakaí pea fa'u mai Lao ke fili nautolu 'e he kakai	98
Tokanga ko e faifatongia kau N pele ki he kakai e fonua	98
Ngaahi tefito'i fokotu'u ki he L pooti fika 5/2016 'a e K miti Lao	98
P loti'i 'o 'ikai tali e fokotu'u ke toko 9 kau fakamo'oni.....	101
P loti'i 'o tali fokotu'u ke toko 10.....	102
Alea'i e Kupu 84 (d)	102
Tokanga ke fakapapau'i e taimi ki he tufaki e tohi fanongonongo	103
Fokotu'u ke tufa he 'aho hoko he 'osi hono lesisita he 'aho ni	103
Fokotu'u tu'u p he tu'unga lolotonga 'aho 'e 5 'oua to e laka hake he 'aho 14.....	103
Ko e ngaahi tefito'i fokotu'u pe 'e lau 'i Fale Alea	104
Mahu'inga ha taimi fe'unga e Pule'anga ke tali ki he ngaahi tukuaki'i	104
Taukave Tongatapu 4 ne 'ikai fai ng ue K miti he laum lie lelei	105
Mahu'inga ki ha M mipa ke fakahoko e fatongia 'o ha Komiti 'oku fili ki ai	105
Mahu'inga tuku e taautaha kae alea'i e lelei fakalukufua e fonua	105

Tukuaki'i Fakaafongong Tongatapu 4 ki he anga ta'etaau ki Fale Alea	106
Fokotu'u ke ngaue'aki pe Kupu 84(a) 'ikai si'i hifo 'aho ng ue 'e 5.....	106
Fakatonutonu ki he kupu 84(d).....	107
P loti'i 'o tali Kupu 84(d) mo hono ngaahi fakatonutonu	107
Alea'i kupu 84(e).	107
Tokanga p 'oku kau e K miti he fakamo'oni he tohi fanongonongo	108
Fatongia e K miti ko e vakai'i pe ha lea ta'etaau mo e ngaahi me'a peh	109
Fakama'ala'ala he 84(e).....	110
Fakama'ala'ala he fatongia K miti Ngaahi Totonu Fale Alea	110
Tokanga ki he totonu 'a kinautolu he Komiti 'i ai 'enau kaunga fel 1 ve'i.....	114
Tokanga na'a uesia 'a e <i>quorum</i> e K miti he 'ikai kau ni'ihi 'i ai 'enau fel 1 ve'i.....	115
Tui Pule'anga 'ikai ha palopalema kapau nofo pe Komiti honau tefito'i fatongia	115
Alea'i kupu 84(ii).....	116
Fokotu'u ke p loti 'a e kupu 84(e).....	116
P loti'i 'o tali 'a e kupu 84(e) (1) & (2).....	116
Alea'i kupu 84 (f)(i).....	117
Tokanga ka fakah mai ha fokotu'u ke tukuhifo Pal mia he taimi alea'i Patiseti	117
Alea'i kupu 84 (f)(ii)	117
Tui 'e fakapotopoto pe kau M mipa he 'oku mahu'inga e patiseti ia.....	118
Toki alea'i pe ha fokotu'u 'o kapau 'oku 'i ai 'ene fel ve'i mo e patiseti.....	119
Fokotu'u tohi'i mo e t naki 'i he Tohi Tu'utu'uni ke mahino taimi alea'i Patiseti	120
T naki ke fakakau " <i>tukukehe taimi alea'i ai 'esitimet</i> "	120
Fokotu'u t naki ki he kupu 33(c)Tohi Tu'utu'uni he me'a fakavavevave	121
Tokanga ka ikuna hano fakahifo Palemia h me'a 'e hoko ki he patiseti	121
Kupu 15 Tohi Tu'utu'uni.....	122
Fokotu'u ke 'ai ke lea 'a e Tu'utu'uni ke malu'i e Sea.....	122
P loti'i 'o tali kupu 84(4).....	123
Alea'i kupu 84(4)(g)	123
Fokotu'u si'isi'i 'aho 'e tolu kae hiki hake ki he 'aho 14	123
Fakama'ala'ala ko e kupu 84(a) ko e 'aho alea'i ko e 'aho p 3	124
Fokotu'u toki alea'i fokotu'u 'i ha femahino'aki Hou'eiki M mipa	124
Fakamahino ko e ongo Seá 'oku na tataki mo pule'i feme'a'aki he Fale	125
Fakapotopoto 'aho 'e 3 ke 'oua mole pa'anga tukuhau e kakai	125
Tokanga ki he natula & lahi 'o e ngaahi fokotu'u mo e tukuaki'i	125

Fokotu’u ke fokotu’u ngutu pe ha fokotu’u ke tukuhifo Pal mia pea ‘oua laka hake ‘aho 5 hono alea’i	127
Fokotu’u ‘oua to e laka hake he ‘aho ‘e 5 ‘aho ‘e alea’i e fokotu’u	127
Tokanga ke alea’i fokotu’u fekau’aki mo e Pal mia he taimi femahino’aki ki ai e Falé.....	127
Fokotu’u ke ‘aho ‘e tolu ki he nima e ‘aho alea.....	128
Poupou ki he fokotu’u ‘oua to e laka he ‘aho ‘e 5	128
P loti’i ‘o tali ‘a e 84(g) (i) mo hono ngaahi fakatonutonu	129
Alea’i kupu 84 (g) (2)	129
Alea’i kupu 84 (g) (iii).....	129
Fokotu’u ke fakapekia fokotu’u ke Sea ‘a e Sea pea to e p loti	129
Taukave ko e M mipa Fale Alea e Sea pea tonu ke ‘i ai ha’ane p loti	130
‘UHINGA fakalao ke ‘i ai ha p loti e Sea	130
Poupou kia Tongatapu 4 ke fakapekia kupu ke ‘oua p loti e Sea.....	130
Fakat t ki he mafai e Sea he taimi ‘oku mahanga ai e p loti	131
Taukave ke ‘oange totonu e Sea ke p loti.....	131
‘Ikai fiema’u ke p loti e Sea ‘o ka m hanga.....	132
Taukave ‘ikai fakapotopoto ke Sea ‘a e Sea pea to e p loti.....	132
‘UHINGA ke kau ‘a e Sea he p loti	133
Fokotu’u fekau’aki mo e kupu 84(g)(iii)	134
Founga he Konisitutone ke fili ha Pal mia	134
Taukave ki he to’o totonu e Sea ke p loti ko e M mipa ia e Fale	135
Fokotu’u ke liliu ‘a e Konisitutone kae ‘ikai ko e Tohi Tu’utu’uni	135
Kelesi	137
Fakam ’opo’opo Feme’a’aki Fale Alea ‘o Tonga	138

Fale Alea 'o Tonga

'Aho: Pulelulu 19 'o 'Okatopa 2016

Taimi: 1000-1010 Pongipongi

S tini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea. (*Lord Tu'ivakan*)

'Eiki Sea: K taki Kalake 'o fai mai 'etau lotu 'a e 'Eiki.

Lotu

(Na'e kau k toa e Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea hono hiva'i e lotu 'a e 'Eiki ke kamata'aki 'a e f me'a'aki 'o e Fale Ale ki he 'aho ni.)

'Eiki Sea: M 1 . K taki Kalake 'o fai mai 'etau tali ui.

Ui 'a e Fale

Kalake T pile: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki Minisit 'o e Kapineti pea mo e Hou'eiki Fakafofonga N pele kae 'uma' e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai kae 'at ke fakahoko 'a e ui 'a e Fale ki he pongipongi ni, 'aho Pulelulu 19 'o 'Okatopa 2016.

Kalake T pile: 'Eiki Sea kole ke u toe fakaongo mu'a.

'Eiki Sea: M 1 .

Poaki

Kalake T pile: 'Eiki Minisit Pa'anga mo e Palani Fakafonua, 'Eiki Minisit ki he Pa'anga H Mai mo e Tute, 'Eiki Minisit F fakatau'aki, Ng ue 'a e Kakai, Polisi, Pil sone mo e Ng ue Tamate Afi, 'Eiki N pele Vaea, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Fusitu'a, Vili Manuopangai Faka'osiula Hingano. 'Eiki Sea ko e ngata'anga talu ui e Fale. Ko e Hou'eiki M mipa 'oku 'ikai ke tali honau ui 'oku 'i ai e tui 'oku nau me'a t mui mai p . M 1 'Eiki Sea.

Me'a 'a e 'Eiki Sea

'Eiki Sea: M 1 . Tapu mo e 'afio 'a e Tolu Taha'i 'Otua 'oku ne 'afio 'i hotau lotolotonga. Fakatapu foki ki he 'Ena 'Afifi Kingi Tupou VI..

<002>

Taimi: 1010-1020

'Eiki Sea: VI, kae 'uma' e Ta'ahine Kuini, Kuini Nanasipau'u, pea peh foki ki he Pilinisi Kalauni, pea mo e Fale 'o Ha'a Mohefo. Tapu foki ki he Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki Kapineti. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga N pele e fonua, kae 'uma' e Hou'eiki Fakafofonga e kakaí. Hou'eiki m 1 'aupito ho'omou laum lie lelei ki he pongipongi ni, pea m 1 'a e kei fakakoloa 'a

langi 'o tau a'usia e pongipongi ko ení. 'E hoko atu 'etau ng ué pea hang p ko ia na'e fai e lave atu ki ai 'i he p 'aneafi, 'oku toe p 'etau uike 'e taha, pea ko 'etau 'asenitá foki eni. 'Oku faka'amu p ko e l pooti 'a e K miti Tu'uma'ú 'e lava ke 'osi atu ia he 'aho ni pea 'oku ai mo e ngaahi lao, ko eni 'oku fakah mai, pea 'oku faka'amu na'a lava ke lau mo e ngaahi lao ko iá. Pea 'oku to e ai p mo e ngaahi lao 'e 2 p 3 kehe 'e to e fakah mai, ka koe'uhí na'a lava ki he to'u Fale Alea ko ení, ke fakahoko e ngaahi lao ko iá, koe'uhí ka mou toki me'a atu 'o m l l lelei ki he kilisimasí. He neongo p 'oku ngali me'a e taimí, ka ko e fa'ahinga ng ue foki eni 'oku lahi e mohu fakakaukaú mo e me'á 'o ki'i uesia hotau 'atamaí he taimi lahi. Ka 'oku tonu ke mou me'a atú 'o m l l ki he kilisimasí. Mou teuteu ke mou me'a maí 'oku mou to e ki'i ivi m lohi ange mo to e mohu fakakaukau. Ka ko 'etau ng ué ke tau ng ue eni ki he lelei fakalukufuá pea 'oku ou faka'amu p 'oku mou loto lelei mo hanga m lie e me'a kotoa kae lava ke nga'unu 'etau ng ué. Pea ko ia 'oku ... ka ki mu'a p ko e 'Eiki Minisit *Public Enterprise* ke me'a mai.

Ongoongo ki he mate maama he to'anga mala'e vakapuna Fu'amotu

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga:

Tapu ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá, pea peh ki he Hou'eiki 'o e Falé. 'Oku ou kole ke u h fanga atu Sea 'i he fakatapu kakato kuo ke me'a 'akí kae 'at mo e motu'a ni ke 'oatu e ki'i ongoongo ko eni fekau'aki pea mo e palopalema na'e hoko 'i he mala'e vakapuna Fua'amotú 'aneafi lolotonga 'a e Fale Aleá 'i he houa efiافی. 'A ia ko e mate 'a e maama 'i he t 'anga vakapuná, p ko e *runway lights*. 'I he 5:42 efiافی 'aneafi na'e fakahoko ai 'a e polokalama sivi tu'upau p ia 'o e mala'e vakapuná 'a ia ko e polokalama ko ení 'oku fai ma'u p ia ki mu'a 'i he teuteu t mai 'o ha vakapuna pea mei tu'apule'anga, 'o kau ai hono tési 'o e maama mei he t 'anga vakapuná na'e kei sai p ia 'i he taimi ko iá. 'I he 6:33 efiافی 'osi kamata 'a e Fale Aleá ia 'i he houa efiافی, na'e fakamo'ui mai leva 'e he tauá 'a e ngaahi maama ko ení, ko e teuteu ki he t mai 'a e ongo *flight* 'e 2 ki he mala'e vakapuná fakataha pea mo e maama ki he teminoló 'o mahino 'oku 'ikai ke to e ng ue. 'A ia ko e haafe ia 'e 7 'ane efiافی. Lolotonga ení 'oku teuteu 'a e vakapuna *ATR72* ko *Fiji Airways* ke mavahe pea mei he mala'e vakapuna Fua'amotú, pea koe'uhí kei maama lelei p ia ki he mavahe 'a e vaka ni, na'e lava 'a e vakapuna eni ia ko ení, *Fiji Airways* 'o mavahe 'ene folau 'a'ana ia ki Fisí.

Ko e vakapuna *B737* 'a e *Virgin Australia* na'e lolotonga puna mai mei 'Okalani 'o fakafuofua ke t mai 'i he 'osi 20 mei he 7 'i he efiافی 'aneafi ki mala'e vakapuna Fua'amotu. Ka koe'uhí ko e palopalema na'e fakahoko kia kinautolu, pea afe 'a e vakapuná pau ke afe 'a e vakapuná he mala'e vakapuna Faleoló 'i Apia. Ko e vakapuna *A320* 'a e *Air Nu'usilá* na'e lolotonga folau mai mo ia, fakafuofua ke tau mai mo ia he toe miniti 'e 5 ki he 8 he efiافی ai p 'aneafi pea na'e pau ke afe p mo ia ki he mala'e vakapuna *Nadi* 'i Fisí. Na'e 'i ai mo e vakapuna fakataautaha p na'e 'osi kamata tuku folau mai mei Nu'usila, 'a ia ko e *Learjet 45* na'e fakahoko ki ai pea na'e foki ai p ia ki Nu'usila na'e kei ofi p ia 'i Nu'usila, pea foki ai p mo ia ki Nu'usila.

Na'e kamata ai p 'anep Sea, 'a e ng ue 'a e kau ng ue faka'uhila 'a e *Tonga Airports* ki he maumau 'o e lainé, pea fakahoko ai p mo e fakatokanga *noted* ko e *notice* ki he *airmen* ki he kau fefolau'aki vakapuná ki he palopalema na'e hokó. Na'e lava ai p 'a e ng ué ki he maamá 'anep pea na'e ulo ai p ia 'a e maama *runway* 'anep , pea to e fai hono tési 'aneuhu 'o mahino kuo foki 'o ng ue lelei.

Ko e fakamatala kuo ma'u he pongipongi ni, ko e ngaahi fepuna'aki na'e kaniseli kotoa 'anep 'oku lolotonga fakahoko kotoa ia he pongipongi ni 'o kau ai pea mo e ki'i vaka fakataa taha ko

na'e to e foki ki Nu'usila. Ko e *medevac*... na'e 'ai p ke puna mai 'o mohe mai ki Tongá ni 'o 'ave 'ene pasese ko e mahaki mei Tongá ni ki Nu'usila he pongipongi ni, ka na'e lava p mo ia 'aneuhu. Pea kuo foki leva 'a e ng ue ki he taimi t pile 'a e ngaahi vakapuná 'o n molo.

'Oku 'oatu ai p Sea 'a e kole fakamolemole ki he kakai kotoa p 'o e fonuá na'e uesia 'e he palopalema ni. Ki he kau pasese na'e 'amanaki tau mai ki Tongá ni, ki he kau pasese na'e 'amanaki ke folau atú, mo e ngaahi f mili kotoa na'e uesia 'i he palopalema ko ení. Kau eni ia he palopalema 'oku 'ikai ke fa'a hoko, meimei toki hoko tu'o 1 he ta'u p ta'u 'e 2, ka ko hono mo'oní na'e ta'e'amanekina 'aupito ke hoko 'a e palopalema ni 'i he taimi ni, he 'oku lolotonga fai 'a e ng ue ke fakakakato ki he laine 'uhila ko ení. Pea 'oku fakahoko 'a e ng ue ko ení, na'e 'ikai ke ai ha palopalema ki he misini ko , *standby*, misini 'uhila ko *standby* 'a e mala'e vakapuná, na'e 'ikai ke 'i ai ha palopalema ki he laine 'uhila tefito pea mei he Potung ue 'Uhilá, ko e palopalema na'e hoko ia 'i mala'e 'i he laine 'uhila p ia ko 'o e ... 'a e 'uhila ki he t 'anga vakapuná. Pea 'oku peh Sea 'a e kole fakamolemole ki he kakai e fonuá 'a na'e uesia he palopalema ko ení, ka 'i he pongipongi ni kuo foki 'a e ng ue 'i mala'e vakapuná 'o n molo. M l 'aupito.

'Eiki Sea: M l 'aupito 'Eiki Minisit . 'Eiki N pele 'Eua. Me'a hifo 'Eiki N pele Niua. Te'eki ke u ma'u ha poaki mei a koe ke ke me'a. Me'a mai 'Eiki N pele 'Eua.

Hoha'a ki he faingata'a ke faka'aonga'i e n ngoue he Pangike Fakalalakaka

Lord Nuku: Tapu p pea mo 'Eiki Sea, fakatapu atu ki he 'Eiki Pal miá kae 'uma' e Hou'eiki Minisit e Kapinetí pea peh foki ki he kau Fakafofonga e Kakaí kae 'uma' e kau Fakafofonga Hou'eiki N pelé. 'Eiki Sea ko e fakahoha'a ko motu'a ni 'Eiki Sea, ko e me'á ia 'oku 3, ka ko e fanga ki'i me'a 'oku tonu ko ... kole mai p ki he Falé, 'Eiki Sea ko e 'uluaki me'á ne u 'osi fai p fakahoha'a ki he pa'anga ko eni ko na'e tuku ko he pa'anga ko he Fale Aleá ki he 'Eiki Minisit Pa'angá ki he n ko eni ko kakaí 'Eiki Sea he ngaahi vahefonuá, 'a eni ko fekau'aki pea mo e ngoué. Pea ko e ... 'osi fai p fakahoha'á ia ki he 'Eiki Minisit , pea fakahoko mai he 'Eiki Minisit na'e 'osi tala p 'a e tu'utu'uní ki he Pangik Fakalalakaká, ka 'oku 'ikai ke tuku 'e 'Eiki Sea hono fakahoha'a'asi mai 'Eiki Minisit Pa'anga ia 'e he kau ngoué, 'a e faingata'a ko , 'a eni 'oku nau fetaulaki mo ia ki he pa'anga ko eni ko na'e fakataumu'á. Fakataumu'a ko eni ko ki he ngoué, pea 'oku 'uhinga peh 'Eiki Sea, ko e l unga mai eni ia pea mei he vahe fonua 'Eua, koe'uhí ko e tu'unga ko he taimi ni, ko 'enau kole maí, 'ikai ke hanga 'e he pangik ke peh ke vakai'i p e ngoué, ke mahino 'oku falala'anga kae 'uhí ke tali 'a e n . Pea 'oku hang ko ko 'enau alea ki he t n , malava lelei p , ka ko e 'u founa ko 'oku fakahoko ange ko he pangik , hang p 'Eiki Minisit ko e me'a ko na'a ku fakahoko atú, 'oku fu'u faingata'a 'aupito e silini ko ení ki he kau ngoué. Pea ko 'enau kole maí, p ko e h ha to e founa he na'a nau fiefia he taimi ko na'e tokanga ai e Falé 'o faka'at e silini ko ení ke 'avé, ka ko 'ene a'u mai ko ki he tu'unga he taimi ni 'Eiki Sea 'oku fu'u, to e foki p me'á 'o palopalema. 'I he 'uhí ke tali 'e he pangik 'a e kau ngoué 'i he n . Ka 'oku ou tui na'e 'osi fai p feme'a'aki k toa ia 'o fekau'aki pea mo e silini ko ení, hono founa ke tuku atu ai pea ng ue mo e Potung ue Ngoué, ke 'uhí ke lava ke fakafaingofua. Ke 'uhí ke 'oua 'e p 'usi'i 'a e silini ko ení. Ka 'oku foki p me'á ia 'o hang p ia ko e malu'í, to e hiki e malu'í ke lahi ange, 'ikai ke to e ai ha matap ia ki he kau ngoué ki he silini ko ení 'Eiki Sea. Ka 'oku ou ma'u p 'Eiki Minisit , ko e ta'u fakapa'anga kuohilí na'e toe p siliní. Koe'uhí, ngalingali ko e founa ko 'oku ng ue'aki he pangik , pea ko e 'uhinga ia 'oku kole atú 'Eiki Sea, ke fai p mu'a ha kole ki he 'Eiki Minisit Pa'angá ke 'uhí na'a lava ke to e fai p ...

Taimi: 1020-1030

Lord Nuku: ...pea feng ue'aki ke to e ki'i faka-faingofua ange ki he kau ng ué 'i he taimi faingata'a foki eni 'a e hongea pa'anga, pea ko e taimi hang ko eni ko e teuteu ki he ng ué. Ka ko e kole p ki he 'Eiki Minisit , ke fai ange mu'a ha ng ue ko e Vahefonua 'Eua 'oku nau kole mai. 'Oku ou tui au mahalo na'a 'oku fiemalie p 'a Vava'u ia mo Ha'apai. Ka ko e Vahefonua 'Eua ni, 'oku nau si'i tangi mai ko 'enau faka'eke'eke 'oku kei toe p 'a e silini ia, ka koe'uhi ko e founga ko ke tuku ki tu'a, 'oku nau faingata'a'ia ai. Ko e me'a 'uluaki ia Sea, koe'uhí kae tuku p ke toki tali mai p 'e he 'Eiki Minisit Pa'anga, pea 'ofa p ke kau 'a e 'Eikí 'i he me'a ko eni 'oku fai atu ai 'a e kolé.

'Eiki Sea Fale Alea: Sai p . Me'a mai 'Eiki Minisit ko e 'uhinga ...

'Eiki Minisit Pa'anga: M l 'Eiki Sea. Tapu pea mo e 'Eiki Sea, pea peh 'a e Hou'eiki Fale Alea. Sea, mahalo ko u fiefia 'aupito hono 'ohake 'a e me'a ko eni. Mahalo ko e 'osi p 'a e ho'at ni, te u fe'iloaki p pea mo e 'Eiki N pele 'Eua, ke ma talanoa p koe'uhi pe ko e h 'a e tefito 'o e pal palema pea mau fakataha p pea mo e Pangik Fakalalakaka. 'Oku tu'u he taimi ni 'oku ngaholo 'aupito he ko e n ngaholo 'aupito ko e toutai. Ngaholo 'aupito 'a 'enau 'alu ko 'a e toutai 'a 'enau n he taimi ni. 'A ia ko e me'a eni ia ko e sai kapau 'oku mahino hang ko Vava'u mo e ngaahi me'a peh , 'oku 'i ai ha pal palema pea 'oku sai hono 'omai koe'uhi ke mau talanoa tefito 'aupito ko e h 'a e tefito pal palema ko 'oku hoko mai. Mahino 'oku oma 'a e tafa'aki kae ki'i tuai mai 'a e tafa'aki. Ka ko u fakam l p Sea, tuku mai mu'a ke fai ha ki'i ng ue ki ai pea mo e Hou'eiki, ka mau toki sio ki ai kihe ngaahi tafa'aki ko eni ki he ngaahi 'otu motu kehe, koe'uhi ko e h 'a e tefito 'o e pal palema ke mau sio ko e h 'a e me'a 'e ala liliu kae si'i lava 'a e langa fakalalakaka faka'ikonomika 'oku fai.

'Eiki Sea Fale Alea: M l 'aupito 'Eiki Minisit . Me'a mai Fakafofonga Ha'apai 13.

Fu'u tuai e ng ue ki he kole n ngoue 'i Ha'apai

Veivosa Taka: Tapu pea mo e 'Eiki Sea. Tapu pea mo e Fale 'eiki ni Sea. Ko e me'a mo'oni eni 'oku me'a mai ki ai 'a e Hou'eiki N pele 'o 'Eua, 'Eiki Sea, 'oku 'i ai 'a e pal palema lahi na'e toki fetu'utaki mai 'a e ki'i motu'a mei Ha'apai. Ko e talu 'ene n 'i Fepueli, kuo a'u mai ki he 'aho ni, 'oku te'eki ke tali. Pea ko u faka'eke'eke holo Sea, 'oku 'i ai 'a e pal palema kuo hoko 'i he taimi ni mei motu. 'Oku to e 'eke ange ...'oku 'i ai 'a e kongia ia 'o e Foomu, ko e *clear* 'ene tukuhau, ka 'oku 'ikai ha 'Ofisi peh ia 'i Ha'apai. 'A ia na'e 'i ai 'a e ki'i motu'a ia ko Viliami L t pea kuo fakahiki ia ki Vava'u, ka ko e ki'i motu'a Ha'apai p ia. 'A ia 'oku kau mo e poini ko ia 'i he founga 'oku 'ikai ke vave ai 'a e n . 'Osi kotoa hono 'oatu 'a e 'u me'a ia kuo 'osi mai ha ngaahi m hina ia to e fetu'utaki ange ke 'oange 'ene tukuhau he 'oku 'ikai hano mo'ua ai.

Sea, ko e kole ia 'oku ou 'omai mei he motu'a ko eni. F f ke 'ofa mu'a 'a e *Revenue* 'o 'oange mu'a ha tokotaha. Fakam l ki he 'Eiki Tokoni Pal mia mo 'ene Potung ue 'osi 'i ai 'a e tokotaha ia 'oku 'i Ha'apai ia na'e 'i he m hina atú Sea. Ko e ngaahi pal palema eni 'oku tofanga ai 'a e

ki'i k inga ko eni, pea mo hono uá, ke 'oange mo e tokotaha 'ofisa ko 'oku ne malava *approve* 'a e n mei heni, ke 'i ai ha taha peh 'i Ha'apai. 'Oku 'i ai 'a e ki'i konga ai Sea,'oku ou lele atu ...

Fakamahino Pule'anga 'ikai to e fiema'u ha 'ai tukuhau he n ngoue

'Eiki Minisit Pa'anga: H fanga he fakatapu, ka u tali hangatonu atu 'e au 'a e fehu'i ko ena.

'Eiki Sea Fale Alea: Na'e 'ai p ke ...koe'uhí 'e pau p te mou fakataha 'anai pea kau 'a e 'u me'a ko ia.

'Eiki Minisit Pa'anga: Tapu pea mo e 'Eiki Sea pea kau M mipa 'o e Fale Alea. Ko e me'a ko ena ki he tukuhau na'e 'osi fai 'a e fetu'utaki atu 'oku 'ikai to e fiema'u ia. Ko e me'a ia 'oku ou tu'u atu 'o fakahoko atu, ka 'oku sai p Sea, tuku ke mau to e t tanaki mai p .

'Eiki Sea Fale Alea: 'Osi 'a 'Eua mo Ha'apai ko Vava'u eni. Vava'u! Hoko mai koe.

Tokanga ke fakafaingofua e n ki he langa e kakai 'o e fonua

S miu Vaipulu: Tapu pea mo e Sea mo e Fale Alea. 'Eiki Sea, 'oku mo'oni p ia 'oku vave 'aupito 'a e n ko 'a e toutai, ka ko Tongatapu p ia. 'Oku hala 'a Vava'u pea 'oku 'i ai 'a e motu'a ia 'Eiki Sea, mei motu. Ne ha'u ia kuo lau m hina eni ia 'ene nofo 'i Tonga ni, ko e feinga'i 'ene n ki he m sini hono vaká 'oku 'i Vava'u. 'Ikai ke lava ia 'e he pangik 'i Vava'u.; A ia ko e me'a p ia Minisit Pa'anga, ke to e vakai'i ange ke 'inasi kotoa, ka me'á pea vahe'i ha 'inasi 'o Vava'u, Ha'apai, Niua pea kapau leva 'oku ofiofi ke 'osi 'a e ta'u fakapa'angá pea toki kole ke 'omai ki Tongatapu ni, he ko eni ia 'oku mahino he taimi ni, 'oku 'i ai 'a e kau tama ia 'i Tongatapu ni, 'Eiki Sea, kuo nau n lau kilu nautolu, kae hala 'a motu ia. 'Ikai ke *fair* ia ko 'etau pa'anga kotoa eni. Ko ia ko u kole Sea ki he Minisit Pa'anga ke fakakau atu mo e 'otu motu mo ha founa ke faingofua ange ke nau si'i lava 'o nofo p 'i motu. He ka 'ai atu ko 'a e me'a malu'i ia, a'u ki he'ete kui valu 'oku malu'i 'aki 'a e n 'Eiki Sea. Fu'u faingata'a 'a e feinga n ko 'a e kau toutai mo e kau ng ué. Ko ia 'oku ou kole ai ki he Minisit Pa'anga 'i he me'a ni fakakau mo feinga'i ha founa 'e faingofua ange ki he langa ko ia 'a e kakai 'o e fonua. M l 'aupito Sea.

'Eiki Sea Fale Alea: Me'a mai mei Tonga Mama'o.

Fokotu'u ke vahevahe fakafonua pa'anga tokoni no ki he ngoue & toutai

Lord Fusitu'a: M l Sea. Ko e lave atu p 'a e Tonga mama'o ki he Tonga mama'o 'Eiki Sea. Fakam l atu 'Eiki Sea, hono tuku mai 'a e faingamalie pea fakatapu mo e Feitu'u na, pea tapu mo ho Fale 'eiki. Ko e pou pou p ki he ngaahi fakamalanga kuo fai 'i he 'aho ni. Te mou fakafoki ho'omou manatu na'e 'i ai 'a e kole pa'anga 'e 5 miliona 'a e 'Eiki N pele mei 'Eua 'i he Patiseti ke to e 'oange mu'a ki he Potung ue Toutai pea mo e Ng ué, he ko e fakava'e ia ke fakalanga 'aki 'etau 'ikonomika ki he kaha'u, pea ko u pou pou ki ai. 'Oku mahino ia kapau 'e fakahoko ha ng ue peh ia, kuo fiema'u ha *sub* ia ke to e 'omi ha kole pa'anga ki he Fale ni ke toki fakangofua atu mei ai. 'A ia ko e fokotu'u atu ki he Pule'anga, ko e founa ia 'e taha. Ko e founa 'e taha 'a e fakalea ki he Minisit Pa'anga ke 'ai mu'a 'a e vahevahe ko e vahevahe fakafonua, ke kau ai mo

Tokelau ke ngali ko e Pule'angá, ko e Pule'anga fakafonua, 'oku 'ikai ko ha Pule'anga Tongatapu ni p . Ko ia ai ko u pou pou ai ki he lave ko 'a e t pile ko . Pea ko e fakamuimui ko u pou pou atu 'Eiki Sea, ki he me'a 'a e Feitu'u na 'anenai 'o uki pea mo pou poua 'a e fakahoko 'etau ng ue 'o e uike ni ke fai mo lava lelei he 'oku fanongo mai 'a e kakai 'o e fonua p ko e h 'a e tu'unga 'etau leva'i atu 'enau pa'anga tukuhau, pea mo e ngaahi makatu'unga'i fakakaukau ko 'oku tau leva'i 'aki. Ko u kole atu p mu'a ki he Feitu'u na 'oku 'osi mohu fakakaukau p ho Fal 'au 'Eiki Sea, ke me'a atu ki he tu'unga 'a e K miti 'anep pea ki he tu'unga 'o e Falé he 'aho ni, 'oku 'i ai p ...

'Eiki Sea Fale Alea: 'Eiki N pele! 'Oku ma'u p 'a e n 'a Niua? Me'a hifo kae faka'osi mai 'a e 'Eiki N pele 'o 'Eua.

Lord Nuku: M l Sea. 'Oku 'i ai 'a e fakam l lahi atu ki he 'Eiki Minisit Pa'anga koe'uhi ko e vave 'a hono fakakaukau'i ke fai 'a e fep talanoa 'aki ko eni, koe'uhi na'a lava 'o faingofua ange 'Eiki Sea, m l 'aupito 'Eiki Minisit Pa'anga.

Tokanga ki ha feitu'u tau'anga me'alele ma'a e kau faka'uli tekis

Ko e me'a ko hono uá 'Eiki Sea. Ko e launga mai eni 'a e kau tekis 'Eiki Sea, ko e kole mai 'Eiki Pal mia ko e meili kotoa p , ko e fo'i ma'u'anga mo'ui foki eni ia kia kinautolu. Ko 'ene a'u mai ko ki he 'aho ni, ko u lele mai 'aneuhu 'EikiSea, 'ai ke u ha'u ki heni peh mai 'a e toko tolu meimei fo'i toko f ko u peh 'e au na'a ko 'enau mai ke 'ohofi au pea u fakavavevave mai au ki heni. Tu'u atu au mei loto ' ni pea ko e kole mai 'a e m tu'a ke fakahoko mai he ko 'enau mai ke fetu'utaki mai ki he Feitu'u na, pea u talaange sai p kau fakahoko p ki he 'Eiki Pal mia koe'uhi kuo tuli kinautolu ia pea mei h , pea ko 'enau fakahoko mai 'Eiki Sea, 'oku nau ng ue'aki ma'u p 'i he vaka meili. Ko 'ene hoko p 'a e meili kuo nau mai 'o kumikumi ha fanga ki'i s niti. Ko 'ene a'u mai ki he pongipongi ni kuo tuli kinautolu ia. 'Ikai peh ke pau ke fekau ke nau ki f ? Tuli p ia ke mavahe pea ko e me'a ia 'oku fai 'a e kole atu Pule'anga, koe'uhi p ko e ha ko 'a e founa? P 'oku fakamavahe'i kinautolu ki ha feitu'u ka ko 'enau fakahoko mai 'Eiki Pal mia, 'oku anga maheni ko 'ene tau p 'a e meilí ke nau mai 'o *pick-up* ke kumi ko 'enau s niti. Pea ko e 'uhinga ia hono fakahoko atu he pongipongi ni, he koe'uhi he ko 'a efiafi p ia kuo mavahe 'a e meilí ia pea kuo 'osi 'a e ki'i ma'u'anga pa'anga ko ia. Ko e 'uhinga ia ke ki'i faka'at ange mu'a kinautolu 'i he pongipongi ni koe'uhi na'a ma'u ha fanga ki'i faingamalie ke ma'u ha ki'i s niti ke fai 'aki 'a e nofonofo Sea. Koe'uhi ko e kole p ki he Pule'anga 'ikai ke u lave'i 'e au p ko hai 'oku ne hanga 'o pule'i ko 'a e 'u me'a ko ia..

'Eiki Sea Fale Alea: 'Eiki Minisit Takimamata! 'Oku 'i ai ha'o me'a ki he me'a ni?

Tali Pule'anga tuku ke fai ha sio ki he l unga kau faka'uli tekis

'Eiki Minisit Takimamata: M l . Tapu pea mo e Sea pea peh ki he toenga M mipa 'o e Falé. Ko e lave'i 'a e motu'a ni 'oku 'i ai 'a e...

<004>

Taimi 1030-1040

‘Eiki Minisit Takimamata: ...*Cruiseship Steering Committee*, ‘a ia ‘oku nau tokanga’i ‘a e ngaahi ouau ko eni ko tau mai ‘a e vaka, pea ‘oku ‘ikai ke kau ai ‘a e motu’a ni, ko e kau Tal kita p ko eni ko ‘a e potung ue ‘oku nau kau ki ai, pea ‘oku *share* ai m mipa ‘i he *Port Authority*, ‘a ia ko nautolu ia ‘oku nau fokotu’utu’u ‘a e ngaahi polokalama ko eni ko ki he tau mai ‘a e vaka meili, p a mo fakanofonofa ‘a e kau *handicraft* mo e kau *taxi* pea mo e ni’ihi kotoa p ‘oku nau fel ve’i pea mo hono talitali ‘o e vaka meili.

Ko e ma’u ‘a e motu’a ni ‘oku ‘i ai p ‘a e feitu’u ia ‘i loto ‘i he uafu ‘oku ‘i ai ‘a e kau *taxi*, ko e tuku p mu’a ki he motu’a ni ke u vakai na’a ko ha ni’ihi eni ‘oku te’eki ai ke lesisita ke nau ‘i ai, totonu p ke nau ‘i loto ke fakahekeheka lelei ‘a e kau p sese ‘i loto p ‘i he ... ‘oku malu, ko e toki fakaheka ko ‘i tu’a ‘ ‘a ia ‘oku mahino ko e toki p holo p ia ‘i tu’a ‘e he ni’ihi ko eni kae tuku ke fai ha sio ki ai ke fakapapau’i ‘oku toka m lie koe’uhi ke toki ki mui ha’atau fakatonutonu tautolu k ‘oku fiema’u ia ke fakapapau’i ‘oku tonu ‘aupito hono talitali kinautolu ‘i he ‘uluaki hifo ma’ p . Na’a ku lele mai p mo e motu’a ni ‘aneuhu ku ou lave’i atu ‘oku ‘i ai p mo e ni’ihi ‘oku teunga kehekehe ‘a ia ‘oku mahino mai kiate au ko e ni’ihi eni ia ko e toki omi p ia mahalo ke toki mai ‘o kumi uta holo p ‘i tu’a, he ‘oku totonu p ia ke m ’opo’opo honau f tunga pea mo maau mo e laiseni, pea mo mahino mo e tu’unga ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi me’alele ke talitali ‘a ‘etau kau folau ‘eve’eva ‘oku m ’opo’opo. Mahalo ko ia p ‘Eiki Sea. M 1 .

Lord Nuku: M 1 ‘aupito ‘Eiki Sea, fakam 1 ki he ‘Eiki Minisit koe’uhi ko ‘ene tali vave ke fai ha ng ue ki he ng ue ko eni ‘Eiki Sea. Ko e fakamuimui ‘a e me’a ko ‘oku fai ki ai ‘a e hoha’a ...

‘Eiki Pal mia : ...ki’i tokoni atu...

‘Eiki Sea: ‘Eiki Pal mia me’a mai.

Lolotonga fai ngaue kau polisi ki he l unga faka’uli tekis

‘Eiki Pal mia : Ka u ki’i tokoni atu p mu’a fekau ‘aki mo e *case* ko ena. ‘Oku mo’oni ‘a e ‘Eiki N pele, na’a ku fou mai ‘i tu’a ai ‘oku lolotonga fai ‘a e fepukepukei ‘a e kau polisi mo e tokotaha ko eni, pea na’a ku ui atu ke ...ko e ‘uhinga ko e tu’u ‘a e kau folau ‘eve’eva ke nau mai ke mau fakatonutonu. Ko e tokotaha ko na’e l unga na’e ‘i ai ‘ene laiseni na’a ne to’o hake p ‘ene laiseni ‘o faka’ali’ali mai, k na’e ta’ofi ia ‘e he kau polisi. Ko e me’a ia ko ... ko ‘eku tu’utu’uni ‘anenai nau fakafoki kia Tevita Fifita he ‘oku nau talamai ko ia ‘oku pulé, pea u fekau ke nau kia Tevita Fifita ‘o fai ki ai ‘a e fakatonutonu, k ko e anga ko ‘eku vakai hifo ‘oku ‘i ai ‘a e mo’oni ‘a e tokotaha l ungá he ‘oku ‘i ai ‘ene laiseni ‘a’ana ‘oku ‘at ke u, k ‘oku ta’ofi ia ‘e he kau polisi, ‘osi maau ia fakafofonga ‘oku ‘i he ‘aofi nima ‘o Tevita Fifita ‘a e fakatonutonu mahalo p te nau toki ...k ko e me’a ia na’e hoko ‘i he pongipongi ni. ...m 1 .

Tokanga ke lele ha polokalama ako ma’a e kau faka’uli tekis

‘Eiki Sea : Ko e me’a p ‘e taha ‘e hou’eiki kapau ...ko ‘ai p na’a tokoni ki he ‘Eiki Minisit koe’uhi ko e taimi ke nau fakataha ‘oku tonu ke ‘i ai ha’anau *tag* ‘a e kau faka’uli pea ‘oku tonu ke sivi ‘oku ma’a ‘enau me’alele, koe’uhi ke ...he ko e taha eni he ngaahi palopalema ‘oku fa’a hoko ki he ngaahi fonua ‘i muli p ‘oku fa’a lava atu ki ai, mo e me’a ‘e taha ko hono *hassle* ko ‘a e kau folau ‘eve’eva, ‘a ia ko ‘ete tu’u ‘o ta’ofi kae ... p ‘oku fie ma’u *taxi*, ko e ngaahi me’a

ia 'oku totonu ke 'ai mo 'ai ha ki'i *workshop* ke ako'i kinautolu ke nau 'ilo 'a e ngaahi *etiquette* 'a e ngaahi ng ue fefolau 'aki. Me'a mai 'Eiki Minisit .

Poupou ke fai ha fengae'aki mo e kau polisi he taimi tau mai ngaahi vaka meili

'Eiki Minisit Takimamata: Kaikehe ko e ng ue p foki ia 'a eni p ko na'e toki fakahoko atu, 'e 'i ai p foki fanga ki'i me'a ia 'e toki hoko mai 'oku *unforeseen* p ia hang ko hono ao holo ko eni 'a e kau folau 'eve'eva h fanga 'i he fakatapu. Na'e 'osi 'i ai 'a e l unga ia na'e fakahoko mai ki he motu'a ni 'ane efiafi 'i he vaka meili ko 'aho atu, ko e toumu'a ko *BSP* ko hotau kakai p ko e m tu'a p ko hono feing ko 'oku 'asi fakam lohi'i 'a e kau folau 'eve'eva, mahalo ko ha kolekole p ko ha ...'a ia ko e fanga ki'i palopalema ia 'oku mata valea p k 'oku fa'a toki 'asi hake p t taaitaha 'e toki fai h sio ki ai pea mo e Potung ue Polisi ke fai ha feng ue'aki na'a 'oku taimi ke tau mai ko 'a e vaka meili pea polisi 'at 'a loto kolo ni ke fakapapau'i 'oku tau'at ina 'a e lue holo 'a e fononga holo 'a e kau folau 'eve'eva, 'a ia 'oku meimei ko e meimei ko e palopalema tatau p ko eni 'oku fakahoko mai, tuku ke toki fai ha sio ki ai, fakam 'opo'opo 'a e ng ue. M l .

'Eiki Sea: M l . 'Eiki Pal mia .

Tokanga 'ikai ma'a ngaahi toileti(hufanga he fakatapu) ki he tu'unga fiema'u ke a'u ki ai

'Eiki Pal mia : Fanga ki'i t naki atu p me'a ko eni. Ko e *bathroom* na'e *check* k toa 'a e ' *bathroom* ko eni ko ofi holo he uafu 'aneuhu, pea 'oku sai p k 'oku 'ikai ke a'u ki he tu'unga ko 'oku fie ma'u. Ko e l unga 'a e fa'ahinga ko 'oku nau taxi 'o nau 'ave 'oku 'ikai ha *bathroom* foki ia 'i he ngaahi feitu'u, hang ko Hihifo, hang ko e *Blow Holes*, pea ko e me'a ko na'a ku kole kia nautolu afe ki he 'api 'o e faifekau p ko e 'api M monga, kapau 'oku 'i ai ha taha 'oku fiema'u ke 'alu ki ha *toilet*, afe'i ki he 'api faifekau Uesiliana p ko e 'api M monga p ko ha feitu'u 'oku nau ofi ai kae 'oua 'e tukuange. Ko e l unga ia 'oku 'omai, nau uta holo ko eni 'a e kau folau 'eve'eva k 'oku nau manavasi'i na'a faifai kuo 'eke ange kia nautolu p 'oku 'i ai ha *bathroom*, pea ko e fale'i ko na'a ku fai, feitu'u p 'oku ofi atu ai Uesiliana p ko ha ngaahi feitu'u me'a, ki'i afe atu ki ai 'o tuku atu ki ai, kae kehe tukuange mai ke fai ha ng ue ki he me'a ko eni ki he fie ma'u lahi 'a e *bathroom* ia 'i Tonga ni ko e me'a ko eni na'e toutou lea ki ai 'a e motu'a ko eni 'i he ta'u 'e uofulu ko eni kuo 'osi, k 'oku feinga 'a e Pule'anga ko eni ke fakakakato 'a e fo'i fie ma'u ko ia 'oku fu'u mahu'inga 'aupito 'aupito, m l .

'Eiki Sea: M l 'Eiki Pal mia . Fakatau ange p 'oku 'i ai ha'amou femahino 'aki mo e ngaahi Siasi na'a 'ohovalé kuo ...

Lord Nuku: M l , m l 'aupito 'Eiki Sea, fakam l ki he 'Eiki Pal mia he tokoni kuo ne me'a mai 'aki. 'Eiki Sea ko e me'a fakamuimui ko eni 'oku fai ki ai 'a e hoha'a 'a e motu'a ni fekau 'aki ia pea mo e ongoongo 'oku tuku ange mai 'i he 'ea. Ko e ongoongo 'Eiki Sea, kole fakamolemole p ki he 'Eiki Pal mia 'o fekau 'aki pea mo e sipoti. Na'e peh hono fakalea ko 'e he ongoongo, 'ikai ke u lave'i 'e au p ko e mo'oni ia ho'o talí p 'ikai ho'o me'a. Ko e ha'u ko ongoongo na'e peh ke 'ave p ki Fisi p ko Ha'amo'a 'a e sipoti. Ko e me'a ia 'oku fai ki ai 'a e hoha'a he koe'uhi he na'e fai 'a e femahino'aki 'i Fale ni 'oku hoko lelei atu p 'a e ' ng ue. Pea ko e taimi ko eni ko 'oku 'alu peh ki tu'a ko e fakataha eni 'e ua 'Eiki Sea na'a ku lele atu ki ai na'e fai 'a

e fakataha pea mo e ako, fakataha 'a e ako pea na'a ku kole ange ki he 'Eiki Pal mia ke tuku mai mu'a ha taimi ke to e fai h p talanoa.

Tokanga ki he mafai e Pal mia ke tu'utu'uni aofangatuku he fonua

Ko e me'a ko he 'Eiki Pal mia ai 'e 'Eiki Sea na'a ne me'a 'o peh , kole fakamolemole ki he kakai ko 'ene tu'utu'uni ko e me'a ia 'e fai. K na'e 'ikai ke u ... 'oku ou ... 'oku 'ikai ke u tui ki ai, k koe'uhí ko e me'a ko eni na'e hoko, pea to e a'u ko eni ki he ongoongo ko eni 'oku fakaloloma ki he motu'a ni 'eku fanongo ki he me'a 'a e 'Eiki Pal mia 'o peh ko 'ene tu'utu'uni ko 'oku fai, kole fakamolemole ai p ki he kakai 'i he me'a tatau. Ko ia p 'oku tonu 'ene fakakaukau, ko ia p 'oku tonu 'ene faka'uto'uta, k ko 'eku kole ko 'Eiki Sea 'oku tau 'alu eni kitautolu ia ki he fa'ahinga pule na'e 'ikai ke u 'amanaki 'e hoko. Koe'uhí ke peh p 'e he 'Eiki Pal mia ko e h 'a e me'a ko 'oku ne peh ke fai ko e me'a p ia 'e fai Sea.

Tapou ki he Pal mia ke liliu 'ene founa pule

K 'oku ou kole fakamolemole ki he 'Eiki Pal mia he koe'uhi ko e fatongia p eni ia kuo pau ke fakahoko atu 'o fekau 'aki pea mo e pule'i ko 'o e fonua ni. Lave'i p 'e he motu'a ni ia ko e Feitu'u na 'oku ke ...ko koe 'oku ke aofangatuku he me'a kotoa p 'a e K pineti. K koe'uhí ko 'ene ha'u ko 'a e ongoongo 'oku hoko mai'a e ngaahi me'a ko eni pea mei he Feitu'u na 'Eiki Pal mia, 'oku ou kole fakamolemole atu ke to e liliu, 'ofa mai 'o liliu 'a e founa pule ko ena pea mo e founa ongoongo ko ena 'Eiki Sea he 'oku 'ikai ke fe'unga ia ki ha fonua maama, fonua 'oku tau l kooti lelei 'i he ako, tali 'a e lotu 'i he mei ta'u eni 'e uangeau, kae 'uhi k tau ki'i fou mai 'i he founa ko e peh ko e pule fakataafataha p , tau 'osi lave'i p Sea ' feitu'u na'a nau fou mai 'oku 'ikai ke tau loto kitautolu ke tau to e lave ki he ngaahi hingoa kau pule ko iá.

Tokanga ki he maumau'i e Lao ki he teuteu 'a Tonga ni ki he Sipoti 2019

K 'oku 'uhinga peh 'e 'Eiki Sea 'eku kole atú kole atu ki he 'Eiki Pal mia 'ai mu'a 'a e me'a ko 'oku mahino, p ko e h 'a e me'a ko 'oku pau, 'a e tu'unga 'o e sipoti. Pea 'oku ou kole atu koe'uhí he'ene tu'unga ko 'i he 'aho ni 'oku ke maumau'i 'a e lao ko 'o e fonua. Na'e 'osi 'i ai 'a e lao ke fakalele 'aki 'a e sipoti, k ko ho'o to e me'a 'au 'o peh te ke fa'iteliha p koe ia 'i he lao ko ia Sea 'oku 'uhinga ai 'a e hoha'a ko 'a e motu'a ni he na'a ku kau 'i he fa'u 'o e lao ko eni 'Eiki Sea ke fakahoko 'aki 'a e sipoti. Ko 'ene me'a mai 'a'ana ko ke fa'iteliha ko e me'a ia 'oku ou tokanga ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Pal mia : Sea kau ki'i fakatonutonu atu.

'Eiki Sea: 'Eiki Pal mia me'a mai.

Faka'ikai'i Pal mia tukuaki'i N pele 'Eua

'Eiki Pal mia : Fakam l atu 'Eiki N pele, fakatapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea ka e 'uma' 'a e hou'eiki. Ko e 'uluakí na'e 'ikai ke 'i ai ha'a ku lea peh ke u peh ki he kakai ko 'eku tu'utu'uni ko ia 'e fai 'aki. Fakamolemole atu, totonu p ke ki'i vakai'i 'a e tafa 'aki ko ia. Ko hono ua ...

<005>

Taimi: 1040-1050

‘Eiki Pal mia : ... Na’a ku faka’amu ke u ‘ave ‘etau tokangá ki he loloto ‘o e palopalema ‘oku hokó. Na’e te’eki ai ke u hanga ‘e au ‘o ‘oatu k toa e me’a ko ení. Ka te u hanga ‘o ‘oatu ke mahino kia kimoutolu e me’a ko ení. Ko e tangata ko eni, ko Paea *Wolfgramm*, ki’i tatali hifo kau ‘oatu ‘a e

Lord Nuku : Sea, ko ‘eku kole p ‘a’aku ia mu’a, kapau ko ‘ene me’a ‘a’ana ia, koe’uhí kau faka’osi atu p au ia, koe’uhí kae toki me’a mai ia, he ‘oku malanga ia, Sea.

‘Eiki Pal mia : Sea, ko ‘eku fakatonutonú, he ‘oku lahi e ‘ me’a na’a ne ‘ai mai ki he motu’a ni, ka ko ‘eku kolé, ke u tali atu ai leva ho’o ‘ me’a ko ení.

Lord Nuku : ‘Io, sai p , m l ‘aupito. M l Sea, me’a ia.

‘Eiki Sea : Pe’i me’a mai

‘Eiki Pal mia : Ko’eku l kootí, ‘oku ‘asi ai ‘a e l unga ‘a Paea *Wolfgramm* mo ‘ene ta’efalala ki he *orgnising committee*. Kapau ‘oku mou peh ke tufa atu e me’a ko iá, te u tufa atu. Pea ‘oku kau eni he’ene fo’i fakamatala ‘o peh . Fakatokanga’i ‘e ia e kau M mipa ko ení, ‘ikai ke ne ‘ilo pe ko e h e me’a ‘oku nau vahe aí. Ko e lea eni ‘a e toko taha na’e ‘omai ke ha’u ‘o tokoni. Ko ‘ene leá eni. ‘Oku ou tauhi k toa ‘ene ‘ tohí, ko e tohi ‘e 4 kehekehe. Pea iku ‘o ne ‘alu ‘o mavahe mei Tonga ni ki ‘Asitel lia, mo e ta’efiem lie lahi.

Sai, te u ‘oatu e poini hono hokó. ‘Osi hanga ‘e he Pangik ‘a M maní, ‘o *warn* kitautolu, ‘o talamai mou tokanga ki he sipoti ko ení. ‘Oku ‘i ai e ngaahi ng ue mahu’inga ‘a e Pule’anga ko ení, ke tokanga ki ai e Pule’anga ko ení. ‘Eiki Sea, ko e ngaahi me’a ko eni ‘oku ou fakah atú, na’e te’eki ai ke u hanga ‘e au ‘o ‘oatu ‘a e ngaahi mo’oni ko iá kiate kimoutolu. Ka ‘oku ou ‘oatu ia he m meniti ko ení. Ke u fakah kia kimoutolu ‘a e loloto faka’uli’ulia ‘a e me’a ko ‘oku hokó. Kuo l unga mai e toko taha ko ení, pea ko ‘ene vahé ‘oku pa’anga ‘e 5 mano, ‘Asitel lia, pea ‘oku ‘i ai mo ‘ene tikite, ‘alu atu mo e ha’u, tu’o 2, mo e h fua e ‘ *allowance* kehe. Mavahe e toko taha ko ení, mo ‘ene ta’efiem lie pea tuku mai ‘ene ‘ tohi kiate au. ‘Alu, fai ha ng ue ki he me’a ko ení.

Lord Vaea : Sea, fakatonutonu.

‘Eiki Pal mia : Sea, ‘oleva ke ‘osi atu.

‘Eiki Sea : Fakatonutonu.

Fakah na’e ‘i ai e fet kehekekehe’aki mo Paea *Wolfgramme*

Lord Vaea : Ko e fakatonutonu atu p fekau’aki mo e toko taha ko ení, Sea. Ko e toko taha ko ení, na’e mo’oni ko ia na’e siliva ‘i he ‘Olimipikí. Tu’o 3 p ‘ene ‘asi ange ki he’emau kemí, Sea, ta’u e 2 ko ení, totongi, tu’o 3 p . Ko ia ai na’e ‘i ai e t kehekehe ia mo e toko taha ko ení, pea na’e sai ange p a ia ke tukuange e toko taha ia ko ení, Sea. Ko ‘eku fakahoha’a atu p ke mea’i ‘e he ‘Eiki Pal mia e me’a ko iá, Sea. M l Sea.

‘Eiki Sea : ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia : Koe fakamolemole atu, Hou’eiki, kau ‘ave kitautolu ki he loloto ‘o e palopalemá. Anga f f ke mou ‘o ‘omai ko e ‘amipasitōa ia, ke ne tu’uaki, pea ‘osi ko iá pea mou kapusi ke ‘alu? Fakam ia. L unga e toko taha ko ení. Pea ko e l unga ko eni ‘oku ou falala ki ai, he ko e toko taha ko ení na’e ‘omai ke ha’u ‘o tokoni ki hono tu’uaki e sipotí. ‘alu mo ‘ene loto m mahi lahi, pea ne fale’i mai e motu’a ni. Tokanga ki he me’a ko ení he ‘oku fakatu’ut maki.

Fakatokanga mei he Pangike M mani ki Tonga ni fekau’aki mo e sipoti

Pangik ‘a Mamaní, kuo nau ‘osi ‘omai mo e warn ko ‘ení, ki he Pule’angá. Mou tokanga, ‘oku ‘i ai e ‘ ng ue mahu’inga, services, ‘a e Pule’anga ko ení, ke ‘ave ki ai ‘etau s niti. Mou fakakaukau’i lelei e sipotí. Ko e fakamatala eni ko ‘a e timi ‘a’ahi mei he Pangik ‘a M maní. Na’e ‘i ai mo e femahino’aki mo Nu’usila ‘i he taimi na’a mau talanoa aí. Na’a nau fokotu’u. ‘Ikai ke nau fokotu’u mai ke ta’ofi, ka na’a nau fokotu’u mai, ke toe fakakaukau’i ange. To e fakakaukau’i ange hono ‘ mai e sipotí, pe ‘oku ‘i ai ha ngaahi ng ue kehe ‘a e Pule’anga ko ení. ‘Oku ou fokotu’u atu. Ko e halá, kovi ‘aupito ‘apito.

Lord Tu’i’ fitu : Sea, ki’i fehu’i p mu’a ki he ‘Eiki Pal mia, fakamolemole.

‘Eiki Sea : Fehu’i.

Lord Tu’i’ fitu : Fehu’i p ‘a’aku ko e fekau’aki mo e hingoa ko eni ‘oku ou faka’apa’apa ki ai. Ko e ‘amipasitōa he feitu’u. Ko ‘eku fehu’í. ‘Oku ‘i f ho’o kau ‘amipasitōa ko na’e fale’i ‘a e Feitu’u na, he ‘aho ni? M l . Na’e ‘i ai e toko taha mei Nu’usila. Mo e kau m tia. Ko f ho’o kau ‘amipasitōa ko ia? M l .

‘Eiki Pal mia : Ko e fokotu’u ko ení, ko ‘eku feinga eni ke tali.

‘Eiki Sea : Me;a mai, ‘Eiki Pal mia.

Faka’ikai’i Pal mia ‘oku faitu’utu’uni ki he me’a fekau’aki mo e sipoti

‘Eiki Pal mia : K taki ko ‘eku feinga p ‘aku ke tali e me’a ko ení. Ko e peh ko ‘oku ou faitu’utu’uni ki he me’a, ko e me’a ia ‘e fai’akí, ‘oku ‘ikai ke mo’oni ia. ‘Ikai ke ‘i ai ha’aku lea peh ‘a’aku. Ko hoku fatongiá, ko e talanoa pea mo e Kapineti ko ení, ki ha me’a ‘e langa’aki e fonua ko ení, pea fokotu’utu’u lelei. Sea, mole-ke-mama’o ke. Ko ‘etau loto ko ke fai e sipoti ‘i Tonga ni, ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha taha ia ‘e ta’eloto ki ai. Ka kuo pau ke tau hanga ‘o fai e fokotu’utu’ú ke tonu.

Lord Tu’ilakepa : Sea, ki’i fakamolemole p . ‘E sai p , ‘Eiki Pal mia, ‘i he’eku manatu’i hake e me’a ko ení, ke u fehu’i atu ki he Feitu’u na. ‘E sai p ?

‘Eiki Sea : Me’a mai.

Lord Tu’ilakepa : ‘Io, ko ‘eku fehu’i atu ki he Feitu’u na. Koe’uhí ‘oku ke me’a mai eni ki he sipotí, pea ‘oku tau hoha’a leva e fonua ni.

‘Eiki Pal mia : Ko ‘eku talí, ‘oku ‘ikai ke u mei ‘ohake e me’a ko ení, ka ko hono toutou ‘ohake e me’a ko ení ‘e he tepile ko .

Lord Tu’ilakepa : ‘Ikai, talu eni ia mei he uike kuo ‘osí, ho’o toutou me’a mai. Faingata’a’ia, ko e tongó ke ‘oua ‘e t . Kae t p e tongó ia ‘i Tukutongá? Ko e me’a ko ‘oku fai atu ai e fehu’i ki he Feitu’u na. Ko e h e me’a na’e hoko ki he *tender* ko ‘o Teufaiva, na’e ‘ikai mea’i ‘e he Kapineti ia na’e tu’utu’uni ‘e he Feitu’u na, ke ‘oange ki he toko taha ko Tevita ‘Amanaki ko , pe kohai, mei ‘Asitelelia. Pea to e fakata’e’aonga’i e *tender* ko ení, koe’uhí he na’e ‘ikai ke *procurement*. Sio ki he me’a mai he ‘aho ni, ‘oku mea’i ‘e he Kapineti ‘a e me’a kotoa. Pau p ke ke me’a ke nau mea’i. Na’e ‘ikai mea’i ‘e he Kapineti he na’e ‘ikai *procurement*. Pe ‘oku tonu e me’a ko eni ‘oku ‘oatu ki he Feitu’u na. Na’e ma’u e *tender* ‘e he kautaha kehe, ki Teufaivá, ka koe’uhí ko e tu’utu’uni ‘a e Feitu’u na, ki mu’a pea ke folau, ‘a e Feitu’u na ia. ‘Oua te ke toe tuhu holo ki he kau Kapinetí ke nau faingata’a’iá.

‘Eiki Sea : Tokoni Pal mia, tali mai.

Tali Pule’anga faka’amu kamata ngaahi tala ng ue ki Teufaiva ‘i T sema

‘Eiki Tokoni Pal mia : Tapu mo e Feitu’u na, Sea, tapu mo e Hou’eiki M mipa ‘o e Fale Aleá. Ko e ‘ai p eni ia ke *up date* p . Na’e ‘osi ‘oatu p ‘aneafi, kae mahalo ‘oku sai p ke to e fakamanatu atu. ‘Oku lolotonga lele e *procure* he taimi ni, Sea, ‘oku ‘osi ki Novema. Ko e *procure* p eni ia ki hono ngaahi e mala’e ‘akapulú, hang ko ‘eku lau ko ki ai ‘aneafi, Sea, ko e feinga’i eni ke ‘osi ki M ’asi. Ka ko hono *procure* atú, ‘oku talaange. ‘Omai ha’amou fakamahu’inga, ke ‘osi e ng ue ki he ‘aho 31 ‘o M ’asi. Pea ‘oku *due* mai eni he ‘uluaki uike ‘o Novema ‘a e ‘ *bid* ko eni mei he ngaahi kautaha te nau *bid* ki aí. Pea ko e faka’amú, ke kamata ‘i T sema ke ‘osi ki M ’asi. Ka ko e tu’u he taimi ni ko eni, ko e tokanga p eni ki he mala’e ‘akapulú, hei’ilo na’a lava ai ‘o tau fakafiem lie’i ‘a e *World Rugby*, kae ‘uma’ ‘a Uelesi, kae lava ‘o fai mai ki ai ‘a e va’ingá. ‘Oku kau p eni ki hono hokohoko atu ai p hono ngaahi ko eni ‘o Teufaivá, ka ko e ‘uluaki sitepu eni hono feinga’i ke lava e mala’e ‘akapulú, mo e ngaahi *changing rooms*, mo e ngaahi me’a peh ‘i Teufaiva. Ko ia p , Sea. M 1 .

Fakapa’anga ng ue teu ke fai ‘i Teufaiva ‘e Nu’usila

‘Eiki Sea : Tokoni Pal mia. Ko hai ‘oku ne fakapa’anga e me’a ko eni?

‘Eiki Tokoni Pal mia : Ko e fakapa’anga eni mei he pa’anga e 2 miliona mei Nu’usila. Na’a nau tokoni mai p nautolu ia ki he mala’e ‘akapulú, p . Na’e ‘ikai ke to e fiema’u ia ki ha toe feitu’u kehe. Ka ‘oku sio p ki ai, koe’uhí ke toki ha’u e *tender* ‘o toki mahino pe ‘e to e fiema’u ke fakalahi. Ka ko e fo’i pa’anga tukupaú, ko e pa’anga tokoni mei Nu’usila, Sea. M 1 .

‘Eiki Sea : M 1 Tokoni Pal mia.

Lord Tu’ilakepa : ‘Oku ou fakam 1 atu ki he Tokoni Pal mia. ‘Oku ongo lelei, ‘Eiki Sea, ‘a e tali ‘oku ‘omai ‘e he Tokoni Pal mia. Pea kuo ‘osi ma’u ‘e he kau M mipa ia, ‘a e me’a ko ena ‘oku ke me’a mai ki ai ‘a e 2 miliona mahalo ki he 3, Sea, ki he fo’i mala’e ‘akapulú ‘ata’at . Ko e me’a ko ‘oku hokó ia, ko e fakahoko ‘e he ‘Eiki Pal mia, ‘ikai mea’i ‘e he Kapinetí ia ‘a e me’a ko iá, ke ‘ave ki he tokotaha ‘oku faka’osi ‘Amanaki, hono hingoa, ki ‘Asitelelia. Ka ko e kautaha ko na’a nau ma’ú. Ko e kautaha *bid* lelei, ka ko e kautaha lelei, ko e kautaha ma’ulalo taha ia,

pea 'oku nau fakalongolongo he koe'uhí 'oku fulihi 'a e me'a ia ko 'oku me'a'aki 'e he 'Eiki Pal miá. Pea 'oku ou fakamolemole ki he 'Eiki Pal mia. Fakam 'opo'opo hake ia, 'oku ou anga maheni 'aupito 'aupito mo e fa'ahinga me'a 'oku ke me'a'akí, hang ko e me'a 'a e akó, ko e me'a kehe ia. Ko e me'a ko eni 'oku ou tu'utu'uni ki aí, kuo pau ke fakahoko ia. Pea fekau'aki pea mo e *standardizing* pea mo e *raw marks*, Sea. Ka 'oku ne ng ue'aki 'e ia e ngaahi lea peh . Ka 'oku kole atu, 'Eiki Palemia, ke ke ki'i, 'ai p mo ke ki'i fakatokanga'i p , fakamolemole, 'a hotau fonua ni. Ko e lea mo'oni ia, pea ko e lea 'a e 'eiki tau, 'oku 'ikai ke to e ufi. Ko e peh p , 'ai, ko e 'aí ia.

'Eiki Pal mia : Ki'i fakatonutonu atu. 'Oku ou kole fakamolemole atu ki he Feitu'u na, mahalo ko e tu'o 3 eni 'eku faka'ikai'i 'a e lea ko iá. Pea mou fa'iteliha moutolu kapau 'e 'ai tu'o 10. Ka ko eni kuo u 'osi talaatu

Lord Tu'ilakepa : 'Ikai p , Sea, ke toe hala 'a e fanongo 'a hoku telingá 'o'oku ki he fo'ilea ko iá. Pea he'ikai p ke ngalo ia 'i he motu'a ni, Sea. Ka 'oku ou fakahoko atu ki he Feitu'u na. 'Ai 'etau sipoti, pea ka 'ikai, 'oku ou manatu'i lelei. 'E anga f f e fakafoki mai 'eku pa'anga e 23, 'eku vete silini na'e 'osi t naki 'e he pangik . 'I ai mo 'eku s niti e fiha. 'E anga f f ke fai mo fakangata e sipoti, kae fakafoki e pa'anga 'a e kakaí, he 'oku mahino mai 'oku 'ikai ke loto e Feitu'u na ke fai e sipotí 'i he fonua ni. Pea tuku ho'omo fakapolitikale mo Feleti Sevelé, kae tukuange e me'a 'a e kakai e fonuá ke fakahoko, mo e faka'ofa e kakaí.

'Eiki Pal mia : Sea, 'oku ou faka'apa'apa lahi ki he Feitu'u na.

'Eiki Sea : Me'a mai.

'Eiki Pal mia : 'Oku ou kole atu ke tokanga'i mu'a 'a e feme'a'aki he pongipongi ni, he 'oku 'ikai ke toe ha me'a hono. 'Ai atu e me'a ko , pea ka 'ai atu e talí, kuo hipa ...

<006>

Taimi: 1050-1100

'Eiki Pal mia: ...lave ki he me'a ko 'ai atu ki h , kuo hipa hake ki h . 'E faifai pea 'e ...

Lord Tu'ilakepa: Sea, ko e ' me'a k toa eni ki he sipotí k toa, hipa holo p 'i loto 'i he sipoti, 'ikai ha hipa ki he feitu'u.

'Eiki Sea: Me'a hifo ki lalo 'Eiki N pele. 'Eiki Minisit Lao me'a mai.

'Eiki Minisit Lao: M l , ka 'oku ou 'ilo p 'oku ke fa'a me'a koe ki lalo, 'oku 'ikai te ke me'a mai ai ki he'eku ki'i maama. Fuoloa hono fakaulo atu, ko 'eku fiema'u ke u ki'i tokoni. Pea ko 'eku fie tokoni atu, ko u tupu hake au mei he kakai na'a nau tokanga'i e sipoti, Pea 'ikai ke ngata aí, ka na'a nau tokanga'i honau k inga, pea na'e 'asi 'a e sipoti. 'Oku hanga p 'e he'eku ki'i talanoa.. he 'ikai ke a'u 'a e sipotí ia ki 'olunga, ka 'ikai ke ma'u 'a e laum lie ko iá. Te u hanga 'o talaatu kia moutolu. Kau hanga 'o ki'i fakat t si'isi'i. Taimi na'e hanga ai 'e Siupeli, 'o tokanga'i 'a e sipotí he fonua ni, 'alu mo e ki'i kakai tokosi'i, ha'u mo e m tali lahi. *World Cup*

‘a e kau tangata ha’u ia ‘o h , kau hanga ‘o talaatu hou’eiki, ko e fuhú he fonua ni na’e tokolahi p ia ai. Nuku ko Siieli Pulu, pea ko mautolu ‘i Vaheloto ko Sete mo Ta’ufo’ou, ko e kakaí p eni ia. Kakai sipoti...sipoti. ‘UHINGA ia na’e ‘alu ai ki ‘olunga ‘a e sipotí he ‘aho ko ia. ‘Oku kei ‘i heni p ‘a e kakai ia ko iá, he ngaahi feitu’u kehekehe ‘o e sipoti. *Athletic*, fuhu, kilikiti, tenisi. Houeiki ko e kakai eni ia, ke ‘omai ke *build up*, he te nau me’a mai mo e laum lie totonu ki he sipoti. ‘Oku taha p ‘a e laum lie totonu ‘o e sipotí, ko e ikuna. ‘Ilonga koe kapau kuo ha’u ‘o sipoti ke ke sino lelei, ‘alu koe ‘o lele, ma’u p ho’o sino lelei mo ho’o mo’ui lelei ‘au. Ko e tangata ‘oku ha’u ki he sipotí, ko ho’o ha’u ia ke ikuna, pea ‘e ma’u ai p ‘ene mo’ui lelei, ma’u ai p , h p me’a ‘oku ke to e fie ma’u, ka ko e ikuna ‘oku fai’aki ‘a e laum lie. Ko e ‘uhinga ia ‘oku nau ‘ ai he pongipongi, ‘o teuteu’i p kinautolu.

Ko e me’a ko eni ‘oku fai ‘a e fakam l kia Kaukauloka Kaukauloka ko ho’o timi fuhu ‘au ko ená, ko ho’o mala’é ‘au movete. Kuo mau p hia mautolu he uki ‘a e fuhú, ka ‘oku ‘ikai ko e me’a ia ke fai’aki. Ke kei foki p ‘a e fuhú, ki he kakai ‘oku nau ‘ofa he fuhu. Me’a atu ki he ngaahi *basic* ‘i he ngaahi koló, ‘oku ‘i ai p ‘a e kakai ai ‘o e fuhu. Ko ho’o ala atu p kia nautolú, lele he ‘oku faingata’a ‘a e fuhú, ko hono tokanga’i ‘a e kai. Ngaahi sipoti ‘akapulu mo e me’a kai noa’ia. Ko ho’o ha’u ‘au ki he sipoti ko ená Kaukauloka, k taki koe ko e ki’i kaí ia ‘oku pau ke fakaalalala koe’uhi ko e *weight*. Kae hang ko ‘eku laú, hou’eiki tau me’a atu ki he ngaahi *basic* he ngaahi koló ki he kakai kei ma’u ‘a e laum lie ko ia, mai ‘ikai ko ha me’a kehe. ‘Oku ‘ikai ko ha me’a lahi eni ia kae lele lelei ‘a e sipotí m l .

Eiki Sea: ‘Oku ou sio tama ke t naki atu ‘a e sipotí ia ki he Feitu’u na.

Lord Nuku: Ka u faka’osi atu.

Eiki Sea: Faka’osi mai.

Tokanga ki he pule lelei koe’uhi ko e sipoti

Lord Nuku: Faka’osi atu p ‘a’aku ia ‘Eiki Sea, koe’uhi kuo faka’ikai’i ‘e he ‘Eiki Pal miá ia, ka ko e me’a na’e fai ki ai ‘a e tokanga ‘a e motu’a ni, ko e pulé ko e pule lelei, pea ‘oku ‘i ai pea mo e pule, ‘oku totonu p ke toe fakalelei’i. Ka ko e ‘uhinga ia ‘a e fakahoha’a ‘a e motu’a ia he pongipongi ní, koe’uhi ko e sipoti.. ko e ongoongo ko ia na’e ha’u he leti . Kapau na’e faka’ikai’i ‘e he ‘Eiki Pal miá, ‘oku tonu ke vakai’i ‘a e faiongoongó p ‘oku tonu. Ko e ongoongo ko ia na’a ne ‘omaí, ‘imisi kovi ‘aupito ‘aupito ia ki he ‘Eiki Pal mia. Ko e ‘uhinga ia ko ‘eku fakahoha’a ange ki he ‘Eiki Pal miá, ko e ta’efe’unga kiate au ‘a e ongoongo. Ka ko e ‘uhinga ia na’a ku ‘ohake ai he pongipongi ní, he ‘oku fiema’u ‘a e pule lelei. Fiema’u ‘a e pule lelei he fonua ni. Pea kapau ko e founa hono pule’i kitautolú, ‘oku ‘ikai ke u tui ki ai Sea, ko e ‘uhinga ia ‘eku ‘ohake ko ‘a e me’a ko ení he pongipongi ni. Ka ko u kole fakamolemole ki he ‘Eiki Pal miá, ka ‘oku ‘ikai ke u tui ki he founa ko ia na’e ‘omai ‘e he faiongoongó ‘o peh , te ke fa’iteliha pea te ke fai p ho’o lelei tahá, ko koe p ‘oku tonu tahá, sai tahá, ko e me’a ia ‘oku fai atu ai ‘a e fakahoha’á. Tuku mai ke tau ng ngaue tokolahi, koe’uhi kae lava ‘a e fonuá ‘o ng ue Sea. Ko e ‘uhinga p ia hono ‘ohake ko ia he pongipongi ní, ko ‘eku ta’efiemalie ki he me’a na’e ‘omai he ongosongó Sea, m l .

Eiki Sea: M l fe’unga. Kalake tu’u ‘o lau mai ‘etau Lao.

Lao Fakaangaanga fika 13/2016

Kalake T pile: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá, 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki M mipa kakato 'o e Falé, kae 'at ke lau atu 'a e Lao Fakaangaanga Fika 13/2016 Lao Fakaangaanga Fakatonutonu ki he Komisiona ki he V mo e Kakai 2016.

Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke fakatonutonu 'a e Lao ki he Komisiona ki he V mo e Kakai, 2001.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tongá 'i he fakataha alea 'o e Pule'angá 'o peh :

1. Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'i Lea.

Kupu si'i (1). 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao Fakatonutonu ki he Komisiona ki he V mo e Kakai, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali 'a e lau 'o e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu ki he Konisit toné ki he V mo e Kakai 2016, k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Vili Manuopangai Faka'osiula Hingano, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, S sefo Fe'aomoeata Vakati, 'Eiki Minisit ki he Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Minisit Fonua, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit e Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'i'afitu.

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea, k taki 'e toki 'ai he lau 'uluaki pe lau ua kole ke tukuhifo.

'Eiki Sea: 'Oku ke 'osi 'ilo p 'a e founga ng ue, me'a ki lalo.

Lord Fusitu'a: K taki fakamolemole.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 20.

'Eiki Sea: ...Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai?

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ha fakah loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o ua.

Kalake T pile: Lao Fakaangaanga Fakatonutonu ki he Komisiona ki he V mo e Kakai 2016.

Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke fakatonutonu 'a e Lao ki he Komisiona ki he V mo e Kakai, 2001.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tongá 'i he fakataha alea 'o e Pule'angá 'o peh :

1. Hingoa Nounou mo e 'Uhinga'i Lea.
Kupu si'i (1). 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao Fakatonutonu ki he Komisiona ki he V mo e Kakaí, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ke loto ke tau tali hono lau tu'o ua 'o e Lao ni Fakaangaanga k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a ...

Kole ke tukuhifo Lao Fakaangaanga fika 13/2016 ki he K miti Kakato

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea k taki kole atu ke tukuhifo mu'a ke fai ha feme'a'aki he Lao mafatukituki ko eni

'Eiki Sea: Kole 'a e 'Eiki N pele 'o e Ongo Niuá ke tukuhifo ki lalo. (*Ne pou pou*) Hoko atu.

Lao Fakaangaanga Fika 14/2016

Kalake T pile: Lao Fika 14/2016 - Lao Fakaangaanga Fakatonutonu ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu, 2016. Ko e Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke fakatonutonu 'a e Lao ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu, 2007.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tongá 'i he fakataha alea 'o e Pule'angá 'o peh :

1. Hingoa Nounou mo e 'Uhinga'i Lea.
Kupu si'i (1). 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao Fakatonutonu ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu, 2016.

'Eiki Sea: Ko e fakamanatu atu p Hou'eiki, na'e 'osi lava mai 'a e kaume'a ko eni mei he Potung ue ko ení, 'o fai 'enau fakahoko mai 'a e ngaahi me'a ko eni. Kae kehe, ko ia 'oku ke loto ke tau tali 'a e lau 'uluaki 'o e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu 2016 k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Vili Manuiopangai Faka'osiula Hingano, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, S sefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Minisit Fonua, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ki He Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'i'afitu, 'Eiki N pele Tu'ilakepa. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 20.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ha fakah loto ki ai 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Lau tu'o 2.

Kalake T pile: Lao Fakaangaanga Fakatonutonu ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu, 2016. Ko e Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke fakatonutonu 'a e Lao ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu, 2007.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tongá 'i he fakataha alea 'o e Pule'angá 'o peh :

1. Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'I LEA.

Kupu si'i (1). 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao Fakatonutonu ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu, 2016.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau tu'o 2 'o e Lao ni k taki 'o hiki ho nima.

Kole tukuhifo ki he K miti Kakato Lao Fakaangaanga fika 14/2016

Lord Tu'ihā'ateiho: Sea, kole p 'e lava 'o tukuhifo ia ki he K miti Kakato fakamolemole.

'Eiki Sea: Kole 'a e 'Eiki N pele Ha'apaí, ke tukuhifo, hoko atu.

Lao Fakaangaanga Fika 15/2016

Kalake T pile: Lao Fakaangaanga Fika 15/2016. Lao Fakaangaanga Fakatonutonu Fika 4 ki he Ng ue faka-Pule'anga 2016. Ko e Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke Fakatonutonu 'a e Lao ki he Ng ue faka-Pule'anga 2002.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tongá 'i he fakataha alea 'o e Pule'angá 'o peh :

1. Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'I LEA.

Kupu si'i (1). 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao Fakatonutonu Fika 4 ki he Ng ue faka-Pule'anga.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali hono lau 'uluaki Fika 15/2016 Lao Fakaangaanga Fakatonutonu Fika 4 ki he Ng ue faka-Pule'anga 2016 k taki 'o hiki ho nima.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Veivosa *Light of Life* Taka, M teni Tapueluelu, Vili Manuopangai Faka'osiula Hingano, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, S sefo Fe'aomoeata Vakati, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Minisit Fonua, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Tu'ihā'angana, 'Eiki N pele Tu'ihā'ateiho, 'Eiki N pele Tu'i' fitu. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 18.

'Eiki Sea: Lau tu'o ua.

Kalake T pile: Lao Fakaangaanga Fakatonutonu Fika 4 ki he Ng ue faka-Pule'anga 2016. Ko e Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke Fakatonutonu 'a e Lao ki he Ng ue faka-Pule'anga 2002.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tongá 'i he fakataha alea 'o e Pule'angá 'o peh :

1. Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'i Lea.
Kupu si'i (1). 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao Fakatonutonu Fika 4 ki he Ng ue faka-Pule'anga.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku loto ke tau tali 'a e lau tu'o ua 'a e Lao ni pea k taki 'o hiki hono nima.

Kole tukuhifo Lao Fakaanga fika 15/2016 ki he K miti Kakato.

Lord Vaea: Sea, kole mu'a ke tukuhifo mu'a ki he K miti Kakato.

'Eiki Sea: Kole 'a e N pele Fika 1 'o Tongatapu ke tukuhifo. Hou'eiki tau ki'i *break* ai.

(Na'e ki'i *break* heni 'a e Fale)

<008>

Taimi: 1115-1130

S tini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea.

(*Pea na'e me'a hake leva 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, Lord Tu'ivakan ki hono me'a'anga*)

'Eiki Sea: 'Eiki N pele Ha'apai, me'a mai.

Tokanga ki he lahi e haefale he fonua ni

Lord Tu'ihia'ateiho: Tapu p mo e Feitu'u na Sea. Fakatapu atu ki he Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki 'o e Fale Alea kae 'at ki he motu'a ni ke fai atu ha ki'i fakahoha'a. Sea ko e fakahoha'a ko eni 'o fekau'aki p ia mo e ma'uma'uluta 'o e fonua, 'o fekau'aki eni mo e me'a ko e haefale mo e kaiha'a Sea. Sea na'e ofongi mai e motu'a ni he kau me'a, ko e kau me'a ko eni ko e, 'oku nau fa'a 'asi ma'u p 'i he polokalama ko eni ko ko e *Doulos TV* 'o tu'uaki atu 'a e folofola 'a e 'Eiki Sea. Pea fakahoko mai 'e he kau me'a ko eni na'e hae honau 'api 'o 'ave e me'a lahi faka'uli'ulia 'o a'u ki honau ta'ovala ka ko e me'a fakaloloma ko e *laptop* mo e ngaahi ' me'a ko eni ko ko 'oku fai 'aki ko ko 'enau malanga. 'A ia ko hono fakamaama ko ko 'o e fonua. Pea na'e peh 'e he tokotaha ia ko eni pea foki ai p e motu'a ia ko eni ki tu'apule'anga. Ka ko e m tu'a 'e taha ko e kau faifekau p eni na'e hoko p 'a e me'a tatau kia nautolu. Pea nau fakahoko mai 'oku ki'i lahilahi 'a e me'a ko ia ko e kaiha'a. Pea nau atu ko ko ki he kau polisi 'o fai ko ko 'enau *complain* fekau'aki mo e me'a ko eni ku ... mo 'oange mo e ngaahi ' hingoa, 'ikai p ke fai ha me'a ia fekau'aki mo e me'a ko eni Sea. Pea 'oku ... fu'u fakaloloma 'aupito 'i ha kakai 'oku nau omi ke tufaki 'a e ongoongo lelei 'o e 'Eiki ki he fonua ke fakamaama e fonua pea kaiha'asi 'e he ni'ihia ia ko eni 'enau koloa.

Fie 'ilo pe kuo fakafoki mai matapule 'Amelika na'e holo mei he 'api polisi Vava'u

Sea ko e me'a hono ua 'o fekau'aki eni pea mo e pap langi na'e hola ko ko mei Vava'u he 'iote 'o hola ia ko ko ki 'Amelika p ko 'Amelika Ha'amoia. Ko e sio p p ko e h 'a e ... p kuo 'osi fakafoki mai 'a e tokotaha ko eni ki he malumalu ko ko 'o e Pule'anga Tonga p ko e h e me'a 'oku hoko fekau'aki mo e me'a ko eni Sea. Ko e ki'i fehu'i p ia mo e ki'i fakahoha'a ki he 'Eiki Minisit Polisi mo 'oange ki ai 'a e fa'ahinga natula mo e ngaahi me'a ko eni ko ko 'oku

hoko ki he malu ko eni ko ko 'o e fonua. Pea ko e, he 'ikai ke langa ha fonua ta'e-secure hono kakai ke hoko ai ha langalanga atu ki mu'a 'a e fonua ni. M 1 Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki Minisit Polisi, 'oku 'i ai ha'o me'a ki he me'a ko eni?

Kole ki ha fepoupouaki ke tauhi malu & hao e kakai

'Eiki Minisit Polisi: 'Eiki Sea, tapu mo e Feitu'u na pea tapu mo e Hou'eiki e Fale Alea 'o Tonga. Pea 'oku ou faka'apa'apa mo'oni ki he ongo'i e me'a kuo me'a ki ai e Fakafofonga N pele Fika 2 'o Ha'apai 'i he me'a 'oku hoko. Hang 'oku mea'i p 'e 'Eiki Sea ko e palopalema ni ko e palopalema ia kuo hoko 'i hotau fonua ni he ngaahi 'aho ni. Ko e fakalea atu 'a e motu'a ni mahalo ko e tu'o ua heni hono fai e me'a ko ia ki he motu'a ni neongo ko e motu'a ni 'oku hoko 'o faifatongia he Potung ue Polisi he 'aho ni. Pea ko u tui p ko e me'a ko eni kuo 'osi fakahoko ange kiate kimautolu pea ko e ... 'oku ... Ko e fakatotolo ko u 'ilo p 'oku fai mo e ngaahi l unga ko eni 'oku fakatotolo p , ma'u e ngaahi me'a 'e ni'ihi 'oku 'i ai 'a e ngaahi fakatotolo 'oku 'ikai ke ma'u. Kole p ki he, kia kitautolu 'e ... Kole p ki he kakai 'o e fonua ke mou tokanga mu'a sio atu p ki ha kakai 'oku fo'ou p ngalingali kehe, lele mai ha me'alele he po'uli 'oku, me'alele fo'ou 'oku tu'u holo homou ngaahi feitu'u ke l pooti ki he kau polisi ke lava 'o ma'u ha fakasi'isi'i 'a e me'a ko eni 'oku hoko. Ka 'oku lave'i p he motu'a ni 'a e faingata'a 'a hono feinga'i e malu e nofo hotau fonua ni pea 'oku ou kole fakamolemole he t nounou 'a e ng ue 'a e motu'a ni he ngaahi me'a ko eni ka 'oku 'ikai ke 'i ai ha lelei 'e tuku. Ko e lelei p 'oku fai he Potung ue ko ia p 'oku fai. Ko ia p 'a e ki'i me'a 'oku ou lave atu ki ai.

'Eiki Sea: M 1 .

'Eiki Minisit Polisi: 'E 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Mahalo na ko e me'a p ke to e faka ... to e h h ngaahi ng ue ko ena 'a e kau polisi fakakolo, he mahalo he 'e 'ilo ange 'e nautolu e ngaahi kakai 'oku h holo ka ko e mahalo ko e me'a p ke nau feng ue'aki pea mo e kau polisi. Na'a fa'a peh p mahalo he kuohili, ka 'oku 'ikai ke 'ilo p ko e h e me'a 'oku hoko he taimi ni ka 'oku ...

'Eiki Minisit Polisi: 'Oku fai p 'a e feng ue'aki 'e 'Eiki Sea, kae 'e to e feinga p ke fakalelei ange 'a e tafa'aki ko ia mo vakai foki ke fili e fa'ahinga 'oku sai he, ke nau poto he ng ue ko ia. M 1 Sea.

'Eiki Sea: M 1 . Hou'eiki ko u peh ko e Fika 5 ke tuku hifo p ia ki he K miti Kakato mahalo 'oku 'i heni e Fakafofonga. Ka tau liliu 'o **K miti Kakato**.

(Pea na'e liliu 'o K miti Kakato pea me'a hake ai p 'a e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato, Hon. Veivosa Light of Life Taka ki hono me'a'anga)

Me'a 'a e Sea

Sea K miti Kakato: Mou k taki Hou'eiki 'o e fakama'ama'a mai. Tapu ki he 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia mo e Hou'eiki e Minisit Kapineti. Fakatapu heni ki he Hou'eiki N pele 'a 'Ene 'Afio. Fakatapu atu ki he kau Fakafofonga 'o e Kakai. Hou'eiki, m l mu'a ho'omou

fakalaum lie lelei kae to’o mai p ‘etau ki’i veesi folofola ke fai’aki hotau huluhulu ke tataki ‘aki hotau Fale ni ‘i he ‘aho ni. Ka ‘oku ‘i ai e ... ‘a e ki’i akonaki ‘a e ‘Apositolo hono ua ki hono foha ko eni ko T mote, ‘i he 2 T mote 1:7, He ko e laum lie na’e foaki ‘e he ‘Otua kiate kitaua, na’e ‘ikai ko ha laum lie angafo’i ka ko e anga m lohi mo ‘ofa mo valoki. Hou’eiki ko e ki’i t hulu ia mo e k pasa ke taumu’a ki ai ‘etau folau ‘i he houa ko eni ka tau ...

<009>

Taimi: 1130–1140

Sea K miti Kakato: ...hoko atu mu’a ki he’etau ‘asenita. Ka ‘oku ‘i ai p ki’i me’a si’isi’i p ko u lotu ke tokoni atu ki he melino mo e malu hotau Fale ‘eiki ni. Fakam l atu koe’uhi ko e ngaahi tokoni kotoa p ne mou fakahoko ki he motu’a ni lolotonga ‘etau folau mai he ngaahi ‘aho kuo maliu atu. Ka ‘oku fakatokanga’i p ‘e he motu’a ni ‘oku ‘i ai p ‘a e ngaahi peau ‘oku aake ka ‘oku kole atu p ke mou me’a mai ‘o tokoni. Fekau’aki pea mo e tokoní mo e fehu’í. Fakatokanga’i ‘e he motu’a ni, ‘oku taha eni he founa ng ue ‘o e Fale ni ‘oku ne fakatupu ai ‘a e ki’i longoa’a. ‘A ia ko e fakatonutonú, meimei ko e kongá eni ‘e 3 ‘oku fakatokanga’i ‘e he motu’a ni ‘oku ne fa’a ‘ohake ha tuput maki ai ‘i he Fale ni fekau’aki pea mo e ongo me’a ng ue ko ení, mo e ngofua ko eni kuo ‘omi he’etau Tohi Tu’utu’uni.

Fakatonutonú, kupu 41 kongá 2, 4(1)(ii), Ko e ‘Eiki Sea p ko e Sea ‘o e K miti Kakato te ne tu’utu’uni p ‘oku totonu ke ke fakahoko ‘a e fakatonotonu hili hono ‘o hake ‘e he M mipa. Ko e *b*, 41(*b*), Ko e tu’utu’uni ko ia ‘e aofangatuku. Ko u kole p ke, ‘i he tokoní p ko e fakahoha’así. Kupu 42(ii), ‘E ‘ikai to e lahi ange ho’o taimi malanga pea ‘e ngofua ki he tokoni ‘i he 42 ‘uluakí, ke ke fai ho’o fakahoha’asi e M mipa ‘o kapau ‘e lotu ki ai. Ko u kole atu kau M mipa ‘oku mou lolotonga me’a ‘i he taimi ‘oku ke malanga aí, ‘ofa mu’a ‘o tokoni mai ki he motu’a ni. Ko u kole atu, ka ‘oku ‘i ai ha tokoni, ‘ofa mai Hou’eiki, mou hanga p ‘o hiki ho’omou noutí, ko e taimi ko ‘e ‘oatu ai ho faingam lie miniti ‘e 20 ke ke malanga aí, pea ke me’a mai ai ho’o tokoní mo ho’o fehu’i, ‘e lava p ke to e ‘oatu. Kae tuku ke me’a lelei mai ‘a e tokotaha ‘oku lolotonga malanga ‘i he’ene miniti ‘e 20 pea ko u tui he ‘ikai ke to e ‘i ai ha hoha’asi. Ko e kole atu p ia ke mou tokoni mai ka tau fakahoko ‘etau ‘asenita 84.

Lord Fusitu'a: Sea k taki. Ko e ki’i poaki atu p ‘e lelei p ke u lave atu he me’a ko ena ‘oku ke me’a mai ai.

Sea K miti Kakato: Me’a mai Hou’eiki Niua.

Lord Fusitu'a: ‘Oku ‘ikai ke u peh ‘e au ‘oku ta’efakapotopoto e fokotu’utu’u ‘a e Feitu’u na, ke tuku ke ‘osi mai kitu’a e malanga pea toki ‘ai e tokoni. Ka ‘oku ‘i ai e ngaahi kaveinga ‘e ni’ihi ‘oku mea’i kotoa p ‘e he Fale ni. Kapau ‘e tuku ia ke paasi, ko e Feitu’u na p ‘oku ke fa’a me’a mai’aki, ko eni kuo to e h ‘eku fakamalanga ‘a’aku he toki tuku ko ke tali fakalukufua. ‘Oku ‘i ai e ‘ me’a ia ‘oku ‘aonga ke fai ki ai ha feme’a’aki ‘i he mom niti p ko ia. P ‘e f f ‘a e founa ng ue ke ke kei lava fakahoko e fa’ahinga tokoni peh ‘Eiki Sea. M l .

Sea K miti Kakato: M l Hou’eiki N pele. Ko u tui ko e kole p ko u fakahoko atú. Ka ‘oku ‘i ai ha fakatonotonu, te ke fakahoko mai ho’o fakatonotonu ki he motu’a ni, pea kapau ‘oku peh ‘e he motu’a ni ia ‘oku ‘ikai ke fakahoko ia pea ke fakamolemole, me’a ki lalo.

Lord Fusitu'a: Ko ia Sea. Ko e 'ai eni ki he tokoni, na'a ke me'a mai'aki e tokoni.

Sea K miti Kakato: Ko e tokoní, sio ko e founa eni ko u 'uhinga ki ai Hou'eiki. K taki ka ke ka me'a ki 'olunga, hiki ho nima, fakamo'ui ho'o maama, pea ke me'a mai 'Eiki Sea ha ngofua. Ko u tui ko e konga ko ia, kae'oua 'e feme'a'aki, lolotonga me'a e Hou'eiki ko , me'a hake Hou'eiki ko , me'a hake . Tau hoko atu 'e M mipa ke tau kamata 'etau talanoa ka ko u 'oange 'a e faingam lie ko ení ki Vava'u 16 ke ne kamata.

Lord Fusitu'a: Sea k taki, ki'i poaki atu ke ke to e 'ai mai mu'a e ki'i fakama'ala'ala ko ia na'e kole. P ko f ha founa ng ue ke kei lava p 'o fakahoko e tokoni 'i he mom niti ko 'oku lolotonga fai ai e feme'a'akí, na'a paasi ia kuo ngalo ia 'i he M mipa ko 'oku fakamalanga, ngalo ia 'i he tokotaha ko 'oku fai ai e tokoní, ke ke me'a mai mu'a p 'e 'ai ki he Kalake pe ko e h e founa ki ai.

Sea K miti Kakato: Fakam l atu N pele. 'Oku 'i ai 'a e punake 'a e Uesiliana 'oku peh , Ko e angi ai p ia, laka atu. 'E Vava'u 16 me'a mai.

'Akosita Lavulavu: . Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea. Fakatapu heni ki he 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki Kapinetí. Peh foki e fakatapu ki he Hou'eiki N pele. Ko u fakatapu heni ki he Hou'eiki Fakafofonga e Kakaí. 'Eiki Sea m l mu'a ho'o laum lie Sea pea fakam l atu Sea e, ko u poupou lahi 'aupito Sea ki ho'o ng ue maau mo ma'opo'opo, fakam l atu ai Sea. Pea ko e t naki atu p ki ai Sea, 'oku tau 'i he fika 12, tau kei 'i he fika 12.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Fokotu'u ke alea'i fakakupukupu 'a e ngaahi tanaki fo'ou ki he Tohi Tu'utu'uni

'Akosita Lavulavu: 'Eiki Sea ko u kole fakamolemole atu p na'a peh 'oku ou ngali fiepoto ka ko e anga p eni 'eku ki'i fokotu'u atu mo 'eku t naki vaivai atu p Sea ki he'etau ng ue ke ma'opo'opo mo maau 'etau ng ue Sea. Kapau te mou me'a p ki he fakalahi e, te mou me'a hifo p ki ai Sea 'oku kupu ia 'e 7, kupu si'i 'e 18, tepile 'e 2 pea to e ngaahi fakatonutonu fekau'aki Sea. Kiate au Sea 'oku ngali fu'u lahi 'a e fakalahi ko ke tau hanga 'o alea'i pea tau fakapaasi faka'angataha. Ko u fokotu'u atu Sea, kole fakamolemole atu p ki he Feitu'u na ke tau 'alu fakafo'i kupukupu he ko u 'osi, ko u tui p 'oku mou 'osi, na'a tau 'osi fai p 'etau homework, na'a tau 'osi lau 'o mahino 'oku mahino p 'oku mahino p 'oku fekau'aki k toa p ' kupukupu ko eni he fakalahi e. Ka ko u kole atu Sea ke tau 'alu fakafo'i kupukupu he ko e t naki fo'ou eni Sea ki he Tohi Tu'utu'uni. Ko e anga ia 'eku fokotu'u atu Sea. Fakam l atu e ma'u faingam lie. M l .

Sea K miti Kakato: M l Fakafofonga 16. Me'a mai 'e Fakafofonga N pele 2 'o Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: Sea fakamolemole p ho, m l mu'a e ma'u faingam lie. Tau lolotonga fakakupukupu p . Mau fakaongoongo atu ki he Feitu'u na ko f kupu ke tau hoko atu ki ai 'i he kupu ko eni, ka tau hoko atu mu'a. 'A ia kuo 'osi 'osi e 84a, 'a ia ko e 84 b eni 'Eiki Sea. Ko u fokotu'u atu ke, ko e me'a p ke fakamahino ke hang ko e me'a 'oku me'a 'e he Fakafofonga fika 16, ko e fu'u me'a eni ia, 'a ia ko e 84(a) ia 'oku 'ikai ko ha t naki fo'ou ia, me'a p he Konisit tone

ka ko e 'omai p 'e he k miti ke me'a ki ai e Hou'eiki. 'Ikai ke fu'u 'i ai ha me'a ia. Mahalo ko e me'a 'oku mahu'inga taha ke fai mo tau a'u kimui ki he me'a ko 'oku lahi e ni'ihī 'oku t la'a ai 'o fekau'aki, ko e me'a t naki fo'ou ia, 'a e me'a ko eni ko e p loti fakapulipuli nau lave. T ko te tau fakakupukupu kae t atu 'eku malanga 'a'aku ia kimu'a. 'A ia ko u peh 'Eiki Sea ko u fokotu'u atu ko e 84(b) ke tau hoko atu mu'a.

Sea K miti Kakato: Ko e Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea kae peh ki he Hou'eiki M mipa. Ko u tui mahalo 'Eiki Sea ko e me'a ko 'oku 'uhinga mai ki ai 'a Vava'u 16 ki he fakapaasi fakakupukupu. Mahalo na ko e me'a ia 'oku 'uhinga ki ai he na'a tau lele fakakupukupu mai p 'anep mo 'aneafi. Kae mahalo ko 'ene 'o hake ko eni ke paasi 'o fakakupukupu. Ko e tuku atu p pe ko e h e me'a ki ai 'a e Hou'eiki Sea. M 1 .

'Akosita Lavulavu: Sea ko 'eku 'uhinga k taki fakamolemole p Sea. Ko 'eku 'uhinga atu ke tau paasi fakafo'i kupukupu.

Sea K miti Kakato: 'Omai angé ha fo'i *example* 16.

'Akosita Lavulavu: *Example. 84a*, kupu 'uluaki, Kuo pau ki ha M mipa, mou me'a hifo p ki ai. Pea tau paasi ia 'oku tau tali ia. Hoko atu ki he kongā hoko. Ke tau paasi 'alu peh , paasi fakafo'i kupukupu kae 'oua te tau lau pea tau, 'io pou pou pea tau...

Lord Tu'ilakepa: Sea, fakatonutonu atu e Fakafofonga.

Sea K miti Kakato: Me'a mai ange Hou'eiki.

Lord Tu'ilakepa: Fakatonutonu e Feitu'u na. Ko e me'a ko eni ia 'oku lolotonga laum lie 'o hang ko e me'a ko ia na'e me'a ki ai e Tokoni Pal mia 'anep . 'Oku lolotonga 'i ai p Konisit tone ko ia. Ke tau to e paasi e me'a kuo 'osi paasi.

'Akosita Lavulavu: Fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu.

'Akosita Lavulavu: Kole fakamolemole atu Sea. 'Io mo'oni 'oku 'i he Konisit tone.

Lord Tu'ilakepa: 'Oku ou fakaongoongo atu au ki he Feitu'u na p 'oku tonu 'eku fakatonutonu 'o fakatatau mo e Tohi Tu'utu'uni ko ia na'a ke lau maí ko , me'a mai 'aneuhu. 'Anenai ni p . Ke ke vakai'i p 'oku tonu e me'a ko ia 'oku ou fakatonutonu pea toki hoko atu leva e fakatonutonu kae m 'opo'opo ho'o ng ue.

Sea K miti Kakato: 'Oku ou tali ia Hou'eiki, fakamolemole.

Lord Tu'ilakepa: 'Io m 1 .

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

'Akosita Lavulavu: 'Eiki Sea 'io mahino 'oku 'i he Konisit tone, ka 'oku te'eki ai ke 'i he Tohi Tu'utu'uni Sea. Pea ko e 'uhinga ia 'oku ou kole atu ai ke tau'alu fakafo'i kupukupu he 'e t naki ia ki he'etau Tohi Tu'utu'uni Sea.

Lord Tu'ilakepa: Sea.

Sea K miti Kakato: M l , me'a mai Vava'u 15.

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea kae 'uma' e K miti Kakato. 'Eiki Sea 'oku, k taki p . 'Oku ou poupu ki he lave ko eni 'a Vava'u 16. Koe'uhi ko e me'a eni ko na'e me'a ki ai 'a e Tokoni Pal mia 'anep . Ko e ' me'a eni ke toki fakah ki he Tohi Tu'utu'uni fakang ue ko 'a e Fale Alea. Na'e te'eki ke 'i ai ha me'a peh ia kimu'a. Ko ia 'oku kole atu ai ko ke tau fakakupukupu p mo tau tali mo tau fononga ai 'e vave ange ai 'Eiki Sea 'etau ng ue. M l 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'u mai . 'E 'Eiki Minisit Fakalotofonua, me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea e K miti Kakato pea ko u kole ke u ...

<001>

Taimi: 1140-1150

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Fakatapu ki he 'Eiki Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki Minisit 'o e Kapineti, Hou'eiki Fakafofonga 'o e kau N pele, Hou'eiki Fakafofonga e Kakai. Sea ko 'eku tokoni atu p 'a'aku ia ki ho'o fatongia kapau te ke tali.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e taimi ni kuo 'osi e 84 a taha. Tau hoko hifo ki he 84 b. Neongo p kuo, 'oku tu'u ia h 'oku tu'u, ng ue'aki p 'a ka 'e kei fai p ko e h 'a e laum lie 'o e Fale. Pea kapau leva 'oku peh he 'e Falé 'oku mau poupu atu p ke tu'u p ai tau fou p hikinima kae 'alu k toa p . 'A ia ko e taimi ni 'oku tau 'i he 84 a kupu si'i ua 'a ia 'oku totonu ke tau alea'i he taimi ni. Ko e tokoni atu p Sea ki ho fatongia.

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e 'uhinga 'a 16 ko 'ene 'osi p 84 a taha, tau hikinima'i. 'Osi p 'a e uá tau hikinima'i. Ko ia 16 ? Ka 'oku fokotu'u mai 'emoutolu ia ke 'osi p pea tau hoko hifo ki he 84 he 'oku nau kei 84 p . Ka ko e lave 'a e motu'a ni na'a to e 'i ai ha me'a ia 'oku mou fie ma'u ke to e fakatonutonu 'i he'etau a'u hifo ki lalo. Ko e anga p 'eku, pea to e liliu he 'oku to e 'i ai p kongah peh ia 'i lalo he kupu ko eni 'i lalo 'oku peh mai nima. Ka 'oku ou tui p ko e 'oatu p ke mou mea'i ki ai Hou'eiki pea 'osi ko ia ko e h homou lotu hang ko e me'a ko 'a e Minisit Fakalotofonua. K taki me'a mai Hou'eiki N pele 'o Ha'apai.

Lord Tu'iha'angana: Sea. M l 'aupito Sea 'a e, Sea ko e h p me'a ia 'e me'a 'aki he Feitu'u na. Poupu p au ki he fokotu'u 'a e Vava'u 16 ka tau 'ai faka-kupu p mu'a kae, 'a ia tau

alea'i tau peh mo'oni p ia he ko e kupu 84 a tau alea'i fakataha p , he 'oku 'i ai e kupu si'i ai 'e ua, taha mo e ua kae 'ai fakalukufua. 84 b 'oku 'i ai 'a e kupu si'i ai 'e ua kae 'oua, he ko e, kae h p 'a e tu'utu'uni ia 'a e Feitu'u na ka ko u pou pou au ki he fakakupu kupu he ko e 'uhinga ko 'etau p loti pea 'e fakah eni ki he 'etau tu'utu'uni. Ko e ' kupu fo'ou eni fakah ki he 'etau tu'utu'uni.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki N pele 'o Vava'u fika ua.

Lord Tu'ilakepa: Sea pou pou atu au ki he Feitu'u na ke hoko atu p hang ko e me'a ko e 'oku me'a ki ai 'a e Hou'eiki. 'Oku ou pou pou atu au ki he Feitu'u na ke 'oua mu'a te tau p loti he 'oku 'i ai 'a e ' kupu ia 'i lalo 'e fel l ve'i ia mo e kupu ko eni na'a tau fakalaka mei ai. Tuku kehe 'o kapau 'oku 'i ai ha kupu ia heni 'oku fie ma'u ia ke fai ha p loti ki ai 'Eiki Sea. Pea 'oku ou fokotu'u atu 'e au ke fai ha p loti ka tau hoko atu ha'o tu'utu'uni Sea 'oku mau fakaongoongo atu.

Kupu 84(a) (ii)

Sea K miti Kakato: M 1 . Tau fakahoko mu'a 'a e kole 'a Vava'u 16 pea mo e Hou'eiki 'uluaki 'o Ha'apai ke tau 84 a 'oku 'i ai 'a e kupu si'i ai 'e ua. 'Osi ko ia pea tau p loti'i ia pea tau hoko hifo mo tau 'unu peh ai. F f Hou'eiki 'oku mau laum lie lelei ki ai? Me'a mai 'i he 84 a ua. (Na'e 'i ai 'a e pou pou)

Sai ko u fokotu'u atu ke tau p loti e 84 a 'uluaki 'oua to e si'i hifo 'i he 'aho ng ue 'e nima p lahi hake 'i he 'aho ng ue 'e 14. Pea mo e fanongonongo 'a ia ko e 84(2) 'oku tuku mai ia ai 'a e tu'unga 'o e foomu 'i he tafa'aki ...

Lord Tu'ilakepa: Sea fakamolemole Sea. Ki'i kole atu ki he Feitu'u na fakamolemole mu'a te mau, kia au te u toe h au ia he me'a ko 'oku ke me'a mai ki ai. Peh p ke tau tali 'o hang ko e me'a ko na'e fakahoko 'anep kae toki tuku e kau ng ue ke nau toki fakalea fakalelei'i mai 'a e tu'unga ko 'o e fo'i faka'uhinga 'anep .

Sea K miti Kakato: Pou pou. Kalake.

Lord Tu'ilakepa: Ka ko u kole p ki he Feitu'u na f f ke tau hoko atu mu'a ki he 84 b kapau 'oku 'i ai ha me'a 'oku toe fel ve'i mo e 84 a pea tau refer ki ai. Na'a faifai ange kuo tau, 'oku ke mea'i p kapau te tau loka'i , he 'ikai ke toe ngofua ke toe lea ha taha p toe me'a ha M mipa ki he kupu ko ia.

Alea'i Kupu 84(b)

Sea K miti Kakato: Toe me'a mai ange 16. Ko e me'a ia ko 'oku 'omai tau alea'i p fakakupu kupu ...

Lord Tu'ilakepa: Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e 'uhinga ka u lava 'o tu'utu'uni.

Lord Tu'ilakepa: Ko u kole atu ki he Feitu'u na tu'utu'uni 'oua te ke fai ki he 'emau tu'utu'uni. Taimi ia 'oku vaivai ai e Feitu'u na kapau te ke tuku mai ke mau 'ai. Tuku kehe 'o kapau 'oku

ongo'i he Feitu'u na ko ha me'a ke tukuange ke fai ha p loti, fai ho'o tu'u, 'ai ke ke tu'utu'uni e Feitu'u na he ko e Feitu'u na 'oku mau fakaongoongo ki ai.

P loti'i 'o tali kupu 84(a)

Sea K miti Kakato: M 1 'aupito Hou'eiki. Ko e tu'utu'uni 'a e motu'a ni tau p loti fakakupu kupu. 84 a ko kimoutolu 'oku loto ki ai mo hono ngaahi fakatonotonu, Kalake k taki 'i hiki hake homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita H vili Lavulavu, Sosefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit F fakatau'aki, 'Eiki Minisit Ng ue, 'Eiki Minisit Fonua, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit e Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan . 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 19.

Sea K miti Kakato: K taki ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai fakah mai.

Kalake T pile: 'Ikai ha fakah loto ki ai Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki tau hoko atu ki he, me'a mai Hou'eiki fika 'uluaki 'o Tongatapu.

Lord Vaea: Sea hang kiate au Sea na'e, ko e tu'o ua 'aki eni 'etau paasi 'etautolu 'a e me'a ko eni. Hang kiate au na'e paasi eni ia 'anep . 'Ohovale au he'etau to e paasi 'i he pongipongi ni he 'oku tu'o ua ia. Ka nau lave'i au 'anep na'e 'osi paasi eni ia na'a tau teuteu tautolu he pongipongi ni ki he 84 b. Ko 'eku ma'u ia Sea ka 'oku, ka ko 'eku kole atu p ki he Kalake ke tokoni mai mu'a ai. M 1 .

S miu Vaipulu: Sai p Sea 'oku 'ikai ke kovi 'a e fai funga. Tau hoko atu. M 1 Sea.

Alea'i kupu 84 b

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki. Fakam l p ki he Tongatapu Hou'eiki fika 'uluaki 'o Tongatapu 'oku 'i ai e mo'oni p ho'o me'a. Na'a tau lava 'o loto taha ki ai ka na'e te'eki ai ke tau fakah loto he hiki hotau nima. Tau hoko mai ki he 84 (b) 'Oku 'i ai ha, ko e fokotu'u ke pou pou.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea 'oku te'eki ke tau fakapaasi 'a e 84 a ua kupu si'i ua.

Lord Tu'iha'angana: Sea nau fokotu'u 'e au ia ke, pea ke tali pea mahalo 'oku loto ki ai 'a e Fakafongia 16 ke fakataha'i p . 'A ia ko 'ene, 'a ia 'oku paasi ia. Tau 84(b) eni ia 'oku 'i ai 'a e kupu si'i taha ua pea ko e kupu ua 'oku toe 'i ai mo e ki'i kupu si'i loma taha mo e ua na alea'i fakalukufua p pea p loti'i p 84 hoko ia kae ...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M 1 .

P loti'i 'o tali 'a e kupu 84(b)

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e kupu ko eni fekau'aki ia pea mo e tohi fanongonongo, fanongonongo. Fokotu'u é 'oku 'i ai ha pou pou. Kalake. Ko ia 'oku loto ke tau tali e 84(b) k taki 'o hiki hake homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita H vili Lavulavu, Sosefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit F fakatau'aki, 'Eiki Minisit Ng ue, 'Eiki Minisit Fonua, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan . 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 19.

Sea K miti Kakato: M l 'oku 'i ai ha ta'eloto fakah mai mo ia.

Kalake T pile: 'Ikai ha fakah loto ki ai Sea.

Alea'i kupu 84(c)

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki. Mou me'a hifo ki he hoko atu 84 c ko e ngaahi fakamo'oni hingoa eni ke fokotu'u ha p loti fakam l l o'i 'a e Pal mia. Tau 'oange 'a e faingam lie 'uluaki ki he Minisit Fakalotofonua.

Tokanga ke fakapapau'i e tokolahi ke toko 12 ke fakamo'oni he tohi

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea tapu mo e, pea 'oku ou kole ke u h fanga he ngaahi tala fakatapu kakato 'o e fakataha K miti Kakato 'a e Fale Alea 'o Tonga. 'E Sea ko e fokotu'u mai ko eni ki he ngaahi fakamo'oni hingoa. Pea 'oku ou faka'amu au ia ke fakapapau'i 'a e tokolahi. Toko ua 'a e kau M mipa 'o e Fale Alea. Pea ko e toko fitu ko 'oku ou fokotu'u atu au ia ke fakapekia kae hiki hake 'o toko 12 ke m hino ko e fu'u me'a mamafa eni. 'A ia 'oku 'i ai 'a e toko 12 'oku nau fakamo'oni mai he tohi pea toki fakah mai. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'e Hou'eiki fika 'uluaki 'o Vava'u.

Tokanga ki he 'ikai a'u tokolahi kau N pele ki he 12

Lord Tu'i' fitu: Ko e tafa'aki ko eni 'amautolu 'oku 'ikai ke a'u ia ki he fika ko ka ko e tafa'aki ko 'e taha 'oku a'u ia ki he fika ko eni 'oku me'a ki ai 'a e Minisit . M l . Ko e Hou'eiki N pele 'oku toko hiva p he 'ikai ke a'u ia ki he fika ko 'oku ne fokotu'u mai kapau ko e feitu'u ni 'oku nau fokotu'u atu.

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai Tongatapu f .

M teni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea kae peh ki he Hou'eiki M mipa ho K miti Kakato. 'Eiki Sea ko e, tu'u p motu'a ni ke pou pou ki he fokotu'u ko 'oku fakahoko he 'e 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua. Pea 'oku ou loto p 'Eiki Sea ke 'oatu 'a e

‘uhinga. ‘Oku ou lave’i p ‘a e tautapa ‘oku fai ‘e he ‘Eiki N pele fika ‘uluaki ‘o Vava’u ‘oku toko hiva p ‘a e kau N pele. Kae tuku p mu’a ‘Eiki Sea ke u ‘oatu ha ngaahi ‘uhinga ko hono ‘uhinga ke fakakaukau fakalukufua ‘a e mamafa ‘o e ng ue ko eni ‘Eiki Sea. Ko...

<002>

Taimi: 1150-1200

M teni Tapueluelu: ... e peh pe foki e *vote of no confidence* ‘oku ‘uhinga ia ‘e Hou‘eiki ‘e liliu e Pule‘angá. Pea ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi me‘a ‘oku hoko ‘i he fonuá, kamata p mei he ng ue fakapule‘angá kau ai e ngaahi pisinisi pea kau ai e kau *donors* Sea. ‘A ia ko e a‘u ko ki he taimi peh ni ‘oku hang ‘oku tu‘u ‘a e me‘a kotoa ‘o fakaongoongo ko f ‘a e Pule‘anga ‘e ngali h maí. Ko e natula p ia ha fetongi Pule‘anga ‘i m mani, ‘oku peh p ia ‘Eiki Sea. ‘I ‘Amelika ko ‘ene h mai p ha Pule‘anga ‘o talaki ‘ene v sone faka‘ikon miká, ngalingali ‘e m lohi ‘a e paati ko iá, ‘unu m m lie e ngaahi pisinisi ki he ngaahi *economic policy* ‘a e paati ko iá. Ko ‘ene ‘amanaki p ke ‘osi e paati ko iá p ko e Pule‘anga ko iá mei he Pule‘angá malanga‘i mai ha paati fo‘ou ha‘anau taumu‘a ng ue faka‘ikon mika pisinisi *social welfare* ‘oku fo‘ou, ‘unu‘unu m m lie e kakaí mo e ngaahi pisinisi ki he polis ‘a e Pule‘anga fo‘ou. Ko e natula ia ‘o e fakatonu ‘a e ‘ takai ‘o e fonuá ki he tataki ‘oku fai mei ‘olunga ‘i he fonuá peh ki he Fale Alea ‘Eiki Sea.

Ko ia ai ‘oku fai e fakakaukau, ka ko e ngaahi fonua ko eni sivilaise ma‘olungá ‘Eiki Sea, ‘oku t t itaha ke fa‘a hoko ha me‘a peh ni ia ai. Ko ‘etau Konisit tone ‘oku ne faka‘at ‘e ia ia ai ‘a e *vote of no confidence* pea ‘oku kau e motu‘a ni ia he tui, kau eni ia he ki‘i me‘ang ue lelei Sea. He ko hono ‘uhingá ‘oku ne hanga ‘o ‘ai ma‘u p ‘a e Pule‘angá mo e va‘a *Executive* ke tu‘u‘ete ‘o fakapapau‘i ‘oku ne fai hono fatongiá fakatatau ki he loto ‘o e kakaí pea tali ui foki ki Fale Alea. Ko e lau ia ‘a e Konisit tone. Ka ‘oku ‘i ai p me‘a ‘oku tokanga ki ai e motu‘a ni ‘Eiki Sea, ke fakapapau‘i ko e me‘ang ue ko iá ‘oku ng ue fakamaatoato ‘aki pea taumu‘a lelei pea laum lie totonu kae‘oua ‘e ng ue‘aki Sea ko ha me‘ang ue p ke ne lulu e fonuá ki ha tu‘unga ‘oku *unstable*. Hang ko eni Sea, ko ‘ene a‘u p ki ha tu‘unga peh ni tu‘u k toa e kau *donors*, nau fehu‘ia ‘a e *continuity* ‘a e ngaahi *project* mo e tokoni ‘oku fai ki he Pule‘angá, ko hono ‘uhingá na‘a fai ha felotoi mo ha ngaahi Potung ue pea hoko mai ha kau Minisit fo‘ou ia, ko e anga ia ko fakakaukau, pea ‘oku ‘at ia ‘i he ta‘u ni ‘e to e ‘at ‘i he ta‘ufo‘ou. ‘A ia ko e fo‘i ta‘u ‘e 4, meimei lolotonga e uhouhonga e ng ué ‘oku hoko ai ‘a e ngaahi fakakaukau mo e t lafili mo e fifili peh ni ‘i he kau pisinisi, ‘e he kau ng ue faka-Pule‘anga pea peh foki ki he kau *donor* mo e kakai kehe p ‘Eiki Sea. *Marking time* e fonuá ‘o fakaongoongo p ko f ‘a e Pule‘anga ‘e hoko atu p hoko mai.

Pea ko e ‘uhinga ia e fakakaukau ‘Eiki Sea. Kapau ‘oku fakapapau‘i ‘oku ‘i ai ha ni‘ihi kuo nau loto ke fetongi mo‘oni e Pule‘angá, ‘oku totonu ke fakakaukau‘i ‘Eiki Sea e mata‘ifiká ke tonu. He ‘oku mou mea‘i Hou‘eiki, kapau ‘e ‘omai ha ‘uhinga ia ‘o tau ki langi, tau peh ‘e tautolu ‘o lau ia he uike ni ha ‘uhinga ke tukuhifo ai ha Pule‘anga, ka ‘oku ‘ikai ke ma‘u e p lotí, he ‘ikai liliu e Pule‘angá ia. Pea kapau ‘e ma‘u ‘a e p loti tokolahi fe‘unga ke liliu ‘aki e Pule‘angá, kae ‘omai p ha fo‘i setesi ‘e 1, kuo pau ke liliu e Pule‘angá ia. ‘A ia ko e ‘uhinga m lohi tahá ia ko e mata‘ifiká ‘Eiki Sea. Pea ‘oku ai e fokotu‘u ‘a e motu‘a ni ke fakapapau‘i ‘Eiki Sea, he ko e toko 7 ia ko eni, ‘e hoko ai ‘a e me‘a ko ‘oku manavasi‘i ai ‘a e motu‘a ni ‘e a‘u p ki he tu‘unga ‘e toutou ng ue‘aki p ‘oku ai ha ‘uhinga lelei ia p ‘ikai p ngalingali ‘e ola p ‘ikai, ka ko hono

‘uhingá p ‘e lava ‘e ha toko 7 ‘o fakamo‘oni ke fakahoko e ng ue ko ení, pau p ke tau fou ai. Ko e feinga p motu‘a ni ‘Eiki Sea, ke fakapapau‘i ‘e tatau ai p , pea ‘oku mo‘oni e me‘a ‘oku fokotu‘u maí, ‘oku tatau ai p pe ko hai ‘oku Pule‘angá, ko Tonga foki eni, ko ‘a f p kuo liliu e Pule‘anga ko ení, ha‘u e Pule‘anga fo‘ou. Ko ‘af p . Ka ko e tu‘utu‘uní ‘e tu‘u ma‘u p . Pea ko ‘etau fakakaukau ke fakapotopoto ‘etau tu‘utu‘uní.

Lord Tu‘iha‘angana: ‘Eiki Sea, kole p mu‘a ke ki‘i tokoni ki ai, ‘i he poini ko ‘oku ne me‘a mai ‘akí. Ki‘i nounou p .

Sea K miti Kakato: ‘E ... me‘a mai.

M teni Tapueluelu: Sai p . Sai p Sea.

Tokanga ke fakatokanga‘i mo e tokolahi e Fale Alea

Lord Tu‘iha‘angana: Tapu mo e Feitu‘u na Sea. Ke fakatokanga‘i p , ‘uhingá ko e ... mahino p poini ko ‘oku mai he Fakafofongá, ka ne fakatokanga‘i p ‘a e fika ko ‘o e Fale Alea ‘o Tongá. ‘A ia ‘oku tau toko 26 pea ko e Pule‘angá ‘oku ‘i he Pal miá ‘oku ngata he toko 12 ‘ene kau Minisit . Toko 12 ia. Meimei ma‘u vaeuá ia ‘e he Pule‘angá, pea ko e toenga ‘i tu‘á toko 14, pea ko e vaeua ai he toko 14, pea ko ‘eku ‘uhingá p ‘a‘aku, ka siofi e fiká ‘oku meimei ‘uhinga lelei p ... Ko e toenga ‘i tu‘a ko mei he Pule‘angá ko e toko 14, pea ko e vaeua e toko 14 ko iá ko e toko 7. ‘A ia ‘oku feinga‘i ngata‘a ‘a e me‘a ko ení ke loto ha toko 7 ki he toko 14. Kai kehe ka ko e poini p ia. Ko e fiká ke siofi mo ia, ‘a e tokolahi e Fale Alea ‘o Tongá.

Lord Fusitu‘a: Sea, kole p

Sea K miti Kakato: K taki. Fakamolemole na‘e toki ‘osi p eni ‘eku fakahoha‘a atu fakasi‘isi‘i e tokoní, ka tau lava mu‘a ke tafe lelei mai . Ka ke hanga ‘o hikihiki hifo ho‘o me‘a ko te ke fai ‘aki ho‘o tokoní ‘o ke me‘a mai ‘aki ho‘o malangá.

Lord Fusitu‘a: Ko eni ‘oku ou poaki ki he Feitu‘u na.

Sea K miti Kakato: K taki Hou‘eiki kae hoko atu ‘etau malangá.

M teni Tapueluelu: Sai p Sea ka ‘oku ou ... tali p ‘e au Sea kapau ‘e fai mai e tokoní ‘e he ‘Eiki N pele ko ‘o Vava‘ú.

Sea K miti Kakato: Me‘a mai Vava‘u Fika 2.

S miu Vaipulu: Sea, tapu mo e Feitu‘u na,

Sea K miti Kakato: ‘E Fakafofonga 15 k taki mu‘a ‘o me‘a ki lalo kae me‘a mai ‘a Vava‘u Fika 2 N pelé. Mou me‘a tahataha mai p , kae tuku p ke u hanga p ‘o tukutuku atu he te mou fiem lie kotoa p .

S miu Vaipulu: Ko e ‘uhinga ‘a e fakahoha‘a Sea, ke nounou ange ‘a e feme‘a‘akí. Na‘e tonu ke ...

Sea K miti Kakato: K taki mu‘a ‘o ... ‘e Vava‘u 15, me‘a ki lalo. Me‘a mai koe Vava‘u Fika 2. ‘Osi eni te u ‘oatu ho faingam lie Vava‘u 15.

Tapou ke fakapotopoto hono fakakaukau e mata‘ifika

Lord Tu‘ilakepa: Fakamolemole p ‘oku ou tui mahalo ko e ni‘ihi eni na‘a nau ‘i he k mití, ka ‘oku ‘ikai ke, kia au ko ‘eku fie tokoní p ki he Fakafongá ‘oku ou ... ‘ai mu‘a ke tau to e ki‘i fakapotopoto ange p fiká. Ka te u toki malanga au Sea, ‘ikai ke u to e fie lave au ki ha me‘a m l .

Sea K miti Kakato: Me‘a mai. Me‘a mai koe Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: M l ‘aupito Sea. H e me‘a ‘oku si‘i tokanga ki ai e

Sea K miti Kakato: ‘O me‘a mai Vava‘u 15 kae toki fakahoko atu e ia.

Taukave ke ngaue‘aki e vahe 4 ‘e taha ko ‘ene fakatemok lati ia

S miu Vaipulu: Na‘a ku kole atu foki Sea, tapu mo e Feitu‘u na, ke u fakahoha‘a atu ke ... ko e ‘uhinga ko ‘a e fo‘i fika 7, ko hono vahe 4 ia ‘o e fika ko ‘o e Fale ni ke ma‘u e vahe 4 ‘e tahá. Ko ‘ene vahe f ‘e tahá ko ‘ene tu‘u fakatemok lati ia ‘o kapau ‘oku nau loto ki ai. Pea ko e founa ia, ‘oku nau lava ‘i he ngaahi fonua kehé ‘Eiki Sea, kapau te tau tuku ke ‘ai, hang ko ia ‘oku ou faka‘apa‘apa ‘aupito ki he fokotu‘u ko ‘a e ‘Eiki Minisit Fakalotofonuá. ‘Eiki Sea, ‘e fa‘ifa‘iteliha e faha‘i ‘e taha. Manatu‘i ko hotau Falé ‘oku tokosi‘i. Ko ‘ene ‘ai ko ‘o 12, ‘e faingata‘a ‘aupito ‘Eiki Sea ke ma‘u mai ha taha ia mei he Pule‘anga lolotongá ke nau fai e me‘a. Ko hono ‘uhinga ia e ... pea na‘e fai e fekumí ‘Eiki Sea, ko hono iku‘angá eni.

M teni Tapueluelu: Sea, kuo u fiem lie au ki he tokoni.

Sea K miti Kakato: M l , kuo fiem lie ‘a Tongatapu 4 ki ho‘o tokoní Vava‘u 15.

M teni Tapueluelu: Ke toki me‘a mai ‘Eiki Sea, kae faka‘osi‘osi atu ‘a e motu‘a ni ia na‘a ku kau he ta‘e‘osí he ko kuo mei ‘osi. ‘E ‘Eiki Sea pea ko e fakakaukau ko ‘a e motu‘a ni, ko e taumu‘a foki ‘a e me‘a ko ko e *vote of no confidence* ko e fakamahino ‘oku to‘o e falalá mei he taki lolotongá. Ko e ‘uluaki faka‘ilonga ia kuo to‘o e falalá mei he taki lolotongá ‘Eiki Sea,

Sea K miti Kakato: K taki Tongatapu 4, tau liliu ‘o **Fale Alea**.

M teni Tapueluelu: Toki hoko atu p ‘anai Sea.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

M teni Tapueluelu: M l Sea.

Na‘e liliu ai p ‘o Fale Alea kakato.

‘Eiki Sea: Mal ‘aupito Hou‘eiki e feme‘a‘akí, tau toki hoko atu ki he 2 ‘a ho‘at .

(Na'e m l l heni 'a e Fale)

<003>

Taimi: 1400–1410

S tini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, *Lord Tu'ivakan* .

'Eiki Sea Fale Alea: Hou'eiki! Tau liliu ai p 'o **K miti Kakato**. M l .

S tini Le'o: Me'a ki 'olunga Minisit Polisi.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki! M l ho'omou laum lie. Fakatapu heni ki he'Eiki Pal miá mo e Hou'eiki Minisit 'o e Kapineta...Hou'eiki Nopele mo e Hou'eiki Fakafofonga e Kakai, mou me'a mai pea mo e loto 'oku hangam lie ke hoko atu 'etau ng ue. Tau hoko atu p 'i he kupu na'a mou lolotonga feme'a'aki ai, ka ko e faingamalie ko eni te u 'oange ia kia Tongatapu 4, ke faka'osi mai 'ene me'á.

M teni Tapueluelu: Tapu pea mo e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato, pea peh ki he Hou'eiki Sea.'E ngofua p ha ki'i fakama'ama'a Sea?

Sea K miti Kakato: Mou k taki 'o fakama'ama'a.

Taukave'i 'uhinga ke hiki mei he toko 7-12 kau fakamo'oni ki he fokotu'u ke vakai'i tu'unga fala'anga Pal mia

M teni Tapueluelu: M l Sea. Sea, na'a ku tali p 'anenai 'a e ngaahi tokoni, fehu'i, fakatonutonu 'Eiki Sea, ko hono 'uhingá ke fakamahino p , 'oku ou tali 'a e fakaangá pea mo ha ngaahi tokoni p 'Eiki Sea. Ko e laum lie ia 'o e ng ue ko eni. Ko e koula mo'oni ia 'Eiki Sea,'oku tutu 'aki ha afi 'oku mo'oni pea ko e ngaahi 'uhinga ko 'oku totonu 'o peh 'oku m lohi 'oku totonu p ke tukuange ke sivi'i mo'oni. Ko e me'a pango p 'Eiki Sea, ko e ki'i miniti p foki 'e 20 'oku faka'at 'e ho'o tu'utu'uni ke fai atu 'a e fakahoha'asi ho'o K miti. Pea ko e taimi ko 'oku te tali ai kita 'a e ngaahi tokoni mo e fehu'i. 'Oku to'o ia mei he'ete taimi ia ko 'a kita. Ko ia ko u kole atu 'Eiki Sea, ko e ki'i taimi nounou ko eni 'oku toe mai, 'oku 'ikai ke u to e tali ha tokoni p ko ha fehu'i, tukukehe 'a e fakatonutonu 'oku fakalao kuo pau ke fai. Kae faka'osi atu mu'a 'a e ki'i fakama'ala'ala mo e fakahoha'a 'a e motu'a ni.

'A ia 'oku ou kei fakahoha'a eni fakatatau ki he fakakupukupuku 'Eiki Sea. Ko e kupu 84 (c) Kuo pau ke fakamo'oni hingoa ha Hou'eiki M mipa Fili 'o 'ikai to e si'i hifo 'i he toko 7. Ki he fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal mia ki mu'a pea fakah atu ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, pea ko e fokotu'u 'oku fokotu'u atu 'e he motu'á ni 'oku ou pou pou ke hiki hake mei he 7 'o 12.

'Eiki Sea, ko e 'uhinga taupotu ko na'a ku ala fokotu'u atu ke fakapapau'i 'oku kei 'i ai 'a e totonu 'a e ni'ihi ko 'oku nau fai 'a e fatongia ko e taulama mo e fakapalanisi ki he Pule'angá, ke nau fakahoko 'a e *Vote of No Confidence*, pea 'i he taimi tatau p 'Eiki Sea, ke fakapapau'i p 'oku 'ikai ke hoko 'a e faingamalie ko eni, ko ha me'a ia ke *harrass* noa'ia ai p ha Pule'anga, 'o tatau p p ko e Pule'anga f 'oku lolotonga pulé. Ko hono 'uhingá 'e tu'u ai 'a e langa fonua 'i he taimi kotoa p 'oku fakahoko ai 'a e fatongia ko eni 'e 'Eiki Sea.

Pea ko u fie taki p ‘a e tokanga ‘Eiki Sea, ki he kupu ko ia ‘oku ne hanga ‘o ‘omai ‘i he Konisit tone ke fai ai ‘a e *Vote of No Confidence*, Kupu 50(b) P loti ke fakam l l ‘i ‘a e Pal mia pea te u ‘oatu ‘a e kongā ko ‘oku *relevant* ki he fakamalanga ‘a e motu’a ni. “*Kapau kuo paasi ‘e he Fale Alea ha Fokotu’u kuo fakamatala’i ko ha p loti ke fakam l l ‘i ‘a e Pal mia, ‘o fakatatau ki he kupu ni ‘i hono fakah ‘a e Tu’utu’uni ko ia ki he Tu’i ‘e he Sea. Kuo pau ‘e lau kuo fakafisi p kuo fakata’e’aonga’i ‘a e ngaahi fakanofu ‘o e Pal mia mo e kau Minisit hono kotoa.*”

Ko e ki’i kupu ko ‘oku ou feinga ke taki ki ai ‘a e tokanga ‘Eiki Sea, ‘i he faka’uhinga ‘a e motu’a ni, ko e kamata’anga. Kapau kuo paasi ‘e he Fale Alea ha Fokotu’u, ‘oku faka’uhinga’i ia ‘e he motu’a ni ‘Eiki Sea, ke fakapapau’i ‘oku paasi ha me’a peh . Pea ‘i he laum lie tatau ‘oku fai atu ai ‘a e Fokotu’u ke hiki hake mei he 7 ki he 12 ke tu’u ngalingali ‘e lava p ola ha fokotu’u ke fetongi ‘o e Pule’angá, ka ‘oku ‘ikai ke hoko p ko hono *harrass p* ‘o e Pule’angá, tatau p ko e ha ‘a e Pule’anga ‘Eiki Sea, he ‘e motumotu ai ‘a e ng ué mo e *continuity* ‘o e *service* ki ha fonua.

‘Eiki Sea, ‘oku ou fanongo ki he taukapo ‘o peh , ko e tafa’aki ko ‘a e Hou’eiki N pele ‘oku toko 9 p pea ‘oku ou faka’apa’apa lahi ‘aupito ki he poini ko ení. Kae me’apango Sea, ‘oku ‘ikai keu tui ‘e lava ‘a e poini ko ia ‘o tu’u ‘o ka tesi’i ‘aki ‘a e ‘uhingá ‘o hang ko eni. Na’e ‘i ai ‘a e ni’ihi ‘o e kakai na’a nau p loti ‘o poupu ki he kau N pele. Ko e ‘uhingá na’e Pule’anga ai pea Pal mia ‘a e ‘Eiki N pele ‘i he Pule’anga motu’á. ‘I he Pule’anga lolotonga ‘oku ‘i ai ‘a e ‘Eiki N pele ‘oku faifatongia ai ko e ‘Eiki Minisit , ‘a ia ko e poini ‘oku ou hanga ‘o ‘oatu, ‘oku fekolosi’aki ‘a e ongo tafa’aki ‘o fakatatau ki he ‘uhingá ‘oku tui ki ai ‘a e kau M mipá. Pea ko ia ai ‘i he ‘ene peh ‘Eiki Sea, ‘oku to e mamafa ia ko hono ‘uhingá ko e Pule’anga lolotongá ‘oku *minority government* ‘oku fatu p ia ‘i he Konisit tone ke tokosi’i ‘a e Pule’angá. Toko 12 ‘a e Pule’anga ‘i loto, toko 14 ni’ihi ko ‘oku ‘i tu’á. Ko e ni’ihi ko eni ‘oku nau ‘i tu’á ‘oku nau fakahoko ‘a e fatongia ko e taulama mo e fakapalanisi.

Ko ‘eku fokotu’u fakakaukau p ‘Eiki Sea, ki he lele l loa ‘a e Tu’utu’uni. Ka ‘i ai ha taimi ‘e fili ai ‘e he kakai ‘a e kau N pelé, ‘e fu’u faingofua ‘aupito ke toutou liua ‘a e Pule’anga. Ko hono ‘uhingá, ko ‘ene kau p ‘a e ni’ihi ...

<004>

Taimi 1410-1420

M teni Tapueluelu: ...’i he kakai ko ‘oku nau ‘i tu’a ‘oku ‘ikai ke nau K pineti, mo e ni’ihi ‘o e kau N pele ko ‘enau tokolahi ia, pea he ‘ikai ke to e lava ‘o tu’u ‘a e faka’uhinga ia ‘oku peh ‘oku heke p ‘oku teka ha ni’ihi, ko e ‘uhingá kapau ‘oku fili nautolu ‘e he kakai, ko e fili ia ‘a e kakai. Pea ‘e to e tu’u lavea ngofua ai ‘a e Pule’anga ki he toutou liua, pea ko e ‘uhinga ia ko ‘oku ou fokotu’u atu ai ‘Eiki Sea ki he lele l loa ke fakapapau’i ‘a e tu’utu’uni te ne *serve* ‘a e Fale Alea ko eni ‘i ha taimi fuoloa ‘Eiki Sea ‘oku makatu’unga ai ‘emau fokotu’u atú, ke hiki eni mei he fitu ki he 12, ko hono fakapotopoto ia ke fakapapau’i ‘Eiki Sea, ‘oku ngalingali ‘e ola h me’a peh . Ko ‘ene tu’u fakafika ‘a’ana ‘Eiki Sea ko e safe taha k ta’u 13 ki he 14 kae fakapapau’i ‘e hoko mo’oni h me’a peh , k ‘oku mau peh ke ‘ai p tahaua ke fakapapau’i ‘Eiki Sea.

‘Oku ‘i ai p totonu ‘a e ni’ihi ko ‘oku ‘i tu’a ke nau fakahoko eni pea ‘i he taimi tatau p pea fakapapau’i ‘oku to’o hake mei he t kunga ‘o e fakahoko noa p ki he fakam toato mo e ngalingali

‘e hoko. Ko e ‘uhinga ia ‘a e fokotu’u ke fakapotopoto ‘Eiki Sea. Pea ko e fokotu’u ia ‘oku ‘oatu ‘Eiki Sea. M 1 ‘aupito ‘a e ma’u faingam lie ‘e ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Tau fanongo kia Hou’eiki N pele ‘o Vava’u, fika 2, ‘a ia ko ‘etau Hou’eiki M mipa ‘a e kakai, tau foki ki he Hou’eiki N pele, tau foki ki he Hou’eiki Minisit , ko ‘etau ...

Fe’ao Vakata: Sea fakamolemole faka’at mai ‘e he N pele ke u ...

Sea K miti Kakato: ‘A ia kapau ‘e faka’at mai ‘e me’a mai ‘a e ‘Eiki Minisit Fakalotofonua, me’a mai koe Hou’eiki M mipa Niua.

Mahu’inga ke fakamama’o e fakakaukau fai e fakataumu’a ki he Pule’anga lolotonga

Fe’ao Vakata: Tapu p pea mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea, tapu atu ki he Hou’eiki M mipa ‘o e K miti Kakato Sea kae fai p h ki’i fakahoha’a nounou p Sea. Sea ‘oku lahi ‘a e ngaahi fakakaukau ia ‘i he motu’a ni fekau’aki pea mo e ngaahi fokotu’u Sea, k ko u...’uluaki p Sea ‘oku ou faka’amu p ke tau laum lie lelei p Sea ki he fakakaukau ko ‘o e fokotu’utu’u ko eni ‘oku ‘ikai ko e ‘uhinga ko e Pule’anga ko eni, k ki he kaha’u foki Sea.

Sea ‘oku ou pou pou au ki he toko fitu, k ‘oku ou fokotu’u au kapau ‘oku ‘ikai ke fitu pea 10 p ‘e foki, k te u malanga p au Sea kae toki fai p fakakaukau ia. Ko hono ‘uhingá ‘e Sea ko e ...ko ‘eku faka’amu ‘aku ia mo ‘eku fakakaukau ki hono fokotu’u ko Pal mia pea tau to e tuku hifo tatau p , ko e toko ua p foki ‘oku na fakamo’oni ko eni ko ke fokotu’u ha Pal mia ‘e Sea, k ko ‘eni ‘e hiki hake ki he fitu ki he ‘etau tuku hifo, pea kapau ‘oku peh ke tau hiki hake ki he hongofulu, tau peh ko e tahaua Sea ‘oku ‘osi mahino ‘a e fo’i ...p ko ‘etau ...’oua ‘e to e si’i hifo ‘i he toko fitu. Ko e anga p fakakaukau Sea, ‘oku ou tuku atu p ‘e au ‘a e ngaahi fakakaukau ki he hou’eiki ke fai h sio ki ai Sea p ko e h ‘a e me’a lelei taha te tau fai, ‘oku ou kei nofo p Sea ko e fokotu’u ko eni ‘a e tu’utu’uni pea mo e fakakaukau ko eni ke tau hokohoko atu ‘aki ‘i he kaha’u.

Mo’oni ‘aupito ‘a e me’a ko ‘oku me’a ki ai ‘a e fakafofonga ko ‘o Tongatapu 4, k ‘i he taimi tatau p Sea ‘i he Konisit tone ‘oku ‘i ai p ‘a e...’oku ‘i ai p ‘a e totonu ke fakahoko ‘a e ng ue ko eni, pea ‘oku mo’oni ‘aupito ‘a e me’a ko na’e me’a ki ai ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea Sea ‘i he teemi ko kuo ‘osi, pea ko e me’a ko ‘oku tau ongo’i ko mo e faka’amu ko ke fakalelei’i ko ‘i he ‘aho ni, ‘ikai ko e ‘uhinga p ia ko e Pule’anga ko eni, k ko ‘etau sio ko ki he kaha’u. Sea he ‘ikai ke lave’i ‘e he motu’a ni p ‘oku mea’i ‘e he Feitu’u na mo e hou’eiki p fakamo’oni mai ‘a e toko fitu p ko e toko hongofulu p ko e toko tahaua ‘e *abstain* ai ha toko f ia p toko nima, k ko e h ‘a e lelei taha te tau fai Sea ‘oku ou tui p mahalo totonu p ke tau foufou p Sea, k ko ‘eku ongo’i ‘a’aku ia kapau ‘e holo ki he hongofulu, fe’unga, kapau te tau pou pou p ki he fitu, fe’unga, mo’oni p ‘a e tahaua Sea, ‘oku mo’oni p ‘oku ki’i lahi ‘a e tahaua, ‘oku ou tui au ia ‘e ala ma’u p , pea mahalo ‘e nounou ange ia, ka ko ‘eku tuku atu p ‘a e fakakaukau Sea he ko hono fokotu’u ko ‘a e Pal mia pea mo hono tuku hifo, kapau te tau ‘ai ‘etautolu ‘o kehekehe Sea ‘oku ou tui p ‘oku ‘ikai ko ha founga he ‘ikai ke fu’u ...k ko e anga p fakakaukau Sea ‘oku tuku atu ki he Feitu’u na pea mo e Hou’eiki. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Ko e ...te tau foki eni ki he Minisit Fakalotofonua na’e ‘osi ‘ave

foki 'a e faingam lie ki he Hou'eiki N pele pea nau to e tukuange mai, k tau ...me'a mai Minisit ,
pea 'osi ko ia pea tau toki foki leva ki he ...

Lord Tu'ilakepa: Sea fakamolemole , fakamolemole p Feitu'u na, 'ai p pea ke ki'i me'a mai
he 'oku ou faka'ilonga atu. Ko e ongo Hou'eiki N pele ia ko na'a na momoi 'e ia hoku fatongia
ko u fie lea au, k 'oku ou vakai atu au ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai Vava'u 2.

Lord Tu'ilakepa: ...'oku ou fakaongoongo atu ke 'ave Minisit Fakalotofonua, kae 'ai p mo ke
ki'i me'a mai p 'oku ou tokanga atu.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole Hou'eiki N pele, me'a mai koe Hou'eiki N pele 'i he taimi
ni, fika 2 'o Vava'u.

Taukave'i pe toko 1 pe toko 2 ke fakamo'oni 'oku 'osi fakafolofola ia

Lord Tu'ilakepa: M 1 'Eiki Sea 'a e ma'u faingam lie, pea hang p ko e me'a na'a ku lave ki
ai Sea, ko e ongo 'Eiki N pele ko na'a na tukuange 'e ia 'a e faingam lie ki he ...kae 'ikai ke u
to e lave ki ai 'Eiki Sea. 'Oku ou fie foki mai 'Eiki Sea koe'uhí ko e kupu ko eni 'a ia 'oku fai ai
'a e feme'a'aki 'Eiki Sea 'oku ou tui p au te u nofo p au ai 'Eiki Sea. Fekau 'aki pea mo e mata'i
fika ko eni ko e fitu ko e ni'ihini eni te nau fakamo'oni ki hano p loti ke fakam 1 1 o'i 'Eiki Sea 'o
ha Pal mia 'o kapau 'oku 'i ai ha tu'unga 'oku 'ikai to e falala ki ai 'Eiki Sea, 'aki 'a e kupu 84
(c) 'Eiki Sea. Pea 'oku ou m lie'ia 'aupito 'i he ' fika ko eni 'oku 'omai 'e he kau M mipa, 'a ia
ko e fika 'oku 'omai 'e he fika ...'e he fakafofonga fika 15 'o Vava'u, ko e fika fakatemok lati,
pea ko e fika ko ia ko e vahe ...ke ma'u p h vahe f 'e taha hang ko e mahino 'oku ou ma'u
'Eiki Sea, pea 'e lava leva ke fakah mai 'aki h tu'unga 'oku mahino mai 'oku 'ikai falala'anga
h Pal mia 'Eiki Sea. Ko e fika 12 ko e me'a ia na'e fokotu'u mai 'e he Minisit Fakalotofonua
ki he Sipoti mo e To'utupu, pea 'oku poupu ki ai 'a e fika 4 'Eiki Sea.

Ko e me'a 'Eiki Sea 'oku ou tokanga au ki ai 'oku ou tokanga 'o kapau 'oku 'i ai ha me'a 'oku
hala 'i he fonua ni, 'oku 'i ai 'a e ki'i fo'i fika fakatohi tapu ia 'Eiki Sea 'oku ou 'oatu ki he Feitu'u
na. Ko e lau 'a e Folofola k toko taha p toko ua 'a e fakamo'oni p lahi ai 'oku 'i ai 'a e 'Eiki
ia 'Eiki Sea. K 'i ai h me'a 'oku hao ...

'Eiki Minisit Pa'anga: Sea ka u ki'i fakatonutonu, toko ua p toko tolu. M 1 .

Tokanga na'a 'ikai ma'u e 7 & 12 kae tanu e ta'efalala 'o ha Pal mia

Lord Tu'ilakepa: M 1 , 'Eiki Minisit Pa'anga ko e taha mo e ua p lahi ai 'oku kau ai tolu ai.
K ko e 'uhinga 'Eiki Sea 'oku ou tu'u au ia he 'oku ou 'ohovale au hono 'ai 'a e ' fika ko eni he
ka pau ...'i ai p ha toko taha p ko ha toko ua p to e lahi ange he toko ua 'Eiki Sea, 'oku na
mea'i 'oku 'ikai falala'anga h Pal mia 'i he 'aho ko ia, pea kiate au 'oku totonu ke na 'omai h
fakamo'oni, pea 'oku ou tui 'Eiki Sea 'oku tonu ke 'oange 'a e faingam lie 'Eiki Sea ke na 'omai
'a e le'o p ko e ho'ata ki tu'a 'o e ng ue 'o e me'a ko e taki lelei mo e pule lelei 'i he fonua ni
'Eiki Sea.

Ko e me'a ko eni hono 'ave ko fika 'o fu'u 'ave ki 'olunga ki he 7 pea mo e 12 'Eiki Sea 'oku
ou ki'i ongo'i 'e faifai ange pea 'e tangi 'a e mo'oni'i me'a 'oku hoko hotau fonua ni 'Eiki Sea.
Mo'oni p 'a e me'a 'oku me'a ki ai 'a e fika 4 'oku 'ikai ke faingofua, pea 'oku 'osi mea'i p 'e

he Fale ni mea'i 'e he 'Eiki N pele Fika 3 'o Tongatapu, na'e 'osi hoko hono taimí, pea ko e faingata'a lahi ia na'e hoko he fonua ni, tu'u 'a e me'a kotoa, langa faka'ikon mika, tu'u, puna 'a e vakapuna, 'ikai ke to e fie folau mai 'a e kau p langi he tu'unga 'oku 'i ai 'a Tonga ni, pea 'oku tau fiu he fifili he koe'uhí ko e Pule'anga fakatemok latí eni koe'uhí ko e ngaahi me'afua eni 'oku 'omai ki he pule'anga fakatemokalati 'Eiki Sea. Pule'anga 'aneafi na'e 'ikai ke 'i ai ha me'a peh , k 'i he 'aho ni 'oku 'i ai 'a e faingam lie ma'a e kakai 'o e fonua p ko e ni'ihí 'o e kau fakafofonga 'i he fonua ni ke nau fakafofonga'i 'o kapau 'oku 'i ai ha Pal mia 'oku 'ikai to e falala 'anga 'Eiki Sea.

Pea ko e me'a 'oku ou tu'u p au 'Eiki Sea ke tuku atu ki he Feitu'u na pea ke mea'i 'e he Fale 'Eiki ni 'oku totonu ke tau to e vakavakai'i, 'oku mou mea'i 'a e taimi 'oku fa'a 'ikai ke lava ai 'a e *quorum* 'a e Fale 'oku ta'ofi 'a e Fale, 'oku 'ikai lele 'a e Falé, 'oku mole pa'anga tukuhau 'a e fonua he 'ikai lava lele 'a e Fale 'Eiki Sea. Pea ko e me'a ní na'a faifai kuo tau 'unuaki'i 'a e fika ke to e lahi, pea 'i ai ha mo'oni'i me'a totonu mo mo'oni ki ha Pal mia h 'aho, pea tau nofo 'o tali ki he fika 12, 'ikai ke ma'u 'a e fika tahaua 'Eiki Sea, p te tau nofo tali ki he fika fitu 'oku 'ikai ke ma'u 'a e fika fitu ...

<005>

Taimi: 1420-1430

Lord Tu'ilakepa : .. Na'a ma'u e fika faka-Tohi Tapu ko eni 'oku ou lau ki aí, 'Eiki Sea. Ko e fika mo'oni mo totonú, ia, 'Eiki Sea. Pea ko e me'a ia 'oku ou tu'u p , 'Eiki Sea, ke fakatokanga'i he Fale ni hono kotoa, ke tau tokanga'i mu'a e fiká, kapau ko ha me'a 'oku mahu'inga ki he fonua ni, pea 'oku totonu. 'Oku mo'oni 'aupito 'aupito e me'a 'oku me'a ki ai e Fika 4. 'Oku 'ikai ke peh 'oku 'ikai ko ha me'a si'isi'i, 'Eiki Sea. Ko e me'a lahi, 'a e me'a ko e tukuaki'i, pea ko e me'a ko e ta'efalala'anga. Ko e fo'i lea ia 'oku ng ue mai 'aki 'i he'etau tohi he Konisit tone, pea 'oku ng ue'aki 'e he Fale 'eiki ni, 'Eiki Sea.

Mahalo p na'e tonu p ke peh , ko e tohi 'oku 'ikai sai. Ko e 'ai ko , ta'efalala'angá, 'oku tau ongo'i hang 'oku tau ma'ema'ekina ke ng ue'aki e ngaahi lea. Ko e t ia ki ha tu'unga 'oku to e mamafa ange ia he mamafá, 'Eiki Sea. Pea ko e me'á, 'Eiki Sea, 'oku ou tu'u p au, koe'uhí ke u 'oatu 'a e pou pou, 'Eiki Sea. Kapau ko e fika 7, sai p , he ko eni 'oku 'omai p hono 'uhinga lelei e fika 7, 'Eiki Sea.

Ko e fika 12, 'oku 'ikai ke fu'u, mahalo ko e kau 'apose tolo p 'a e 'Eikí na'e 'i ai he fika 12. Ka 'oku 'ikai ke fu'u ongo. Faifai pea te tau 'ave 'a e fiká, ke ta'ofi ai ha lelei he fonua ni, 'Eiki Sea. Kapau 'e to e ki'i taha hifo ki he fika ko eni 'oku ou lave ki aí, 'oku ou tui au, 'Eiki Sea, 'oku fe'unga p ia, he 'oku faka-Tohi Tapu, 'Eiki Sea. Ka ko e me'a p , 'Eiki Sea, 'oku ou tu'u ke u 'oatu ki he Feitu'u na, na'a tau nofo he fiká, kae puli e momona 'o ha me'a 'oku hoko he fonua ni, 'o hang ko e ki'i talanoa fakat t na'a ku faí, 'Eiki Sea. Na'a hoko 'eku feinga ke u 'unuaki'i e fiká, koe'uhí ko hoku v 'o'oku mo e 'Eiki Minisit na'a ku fakat t ki aí, 'Eiki Sea. Ko homa toto, ko homa f mili. Ko 'ema kuí ko e fefine mo e fefine, ko e ha'u p mei he f mili 'e taha. Pea tuku e me'a ia 'a e fonuá, ka u nofo au ko e 'uhingá ke fakafaingata'a'ia'i 'aki 'a e founa ke ta'ofi'aki ha ng ue, 'oku mea'i 'e he kakai e fonuá, 'oku totonu ke liliu, hiki e tu'unga ko ki ha

toe tu'unga 'e taha, koe'uhí he 'oku 'ikai ke sai 'ema tu'unga faka-f milí. 'Oku 'ikai ke sai homa tu'unga fakatotó, taki he fonuá.

Kai kehe, 'Eiki Sea, kuo u 'osi malanga au, 'aneafi, ki he tu'unga ko 'o fekau'aki mo e p loti ko iá, 'Eiki Sea. 'Eiki Sea, 'oku ou fokotu'u atu, 'Eiki Sea. Kapau 'oku tau 'ai e 7, pea to e holo ai ki lalo, 'o si'isi'i ange, 'oku ou tui ko e lelei tahá ia. Ko e toko 1 p , 'Eiki Sea, 'oku ou kole atu. 'Oua te tau fa'a ng ue'aki e toko 1. Ko e toko 1 'oku hang 'oku tau mei h h 'o hang ha fakalotokoví, hang ha'ane 'ai e 'eia ha'ane me'a pea ha'u 'o. Ko e toko 2, ko e fika faka-Tohi Tapu, 'Eiki Sea. Pea ko e mo'oni e mo'oni. 'Oku a'u ia ki he Fakamaau'angá. 'Oku me'a mai e Fakamaau'anga, 'oku 'i ai ha fakamo'oni, toko fiha, toko 1, toko 2, kau ai mo e toko 3 'oku me'a ki ai e Minisit , pe ke to e lahi ange, ko e lelei angé ia. Ko hono 'ave ko e fiká 'o tu'u mei 'olunga mei he, 'Eiki Sea, kakapa leva e mo'oní ia ki he fiká, kae tuku e mo'oní, ke a'u kae fakahoko e fatongiá. 'Oku 'ikai napangapangam lie, 'Eiki Sea, 'a e tu'unga 'oku totonu ke tau vakai'i'aki, fekau'aki mo hano fakam l l 'i e 'Eiki Pal mia, 'Eiki Sea. 'Eiki Sea, 'oku ou fokotu'u atu. 'Ai p e 7, pea ka 'ikai, 'oua 'e to e holoki hifo ki lalo, 'o ngata p he 2, 'Eiki Sea. M l e ma'u faingam lie.

Sea K miti Kakato : M l . M l e me'a lelei. Hou'eiki, faingam lie ko ení, te tau 'oange ia kia Vava'u 15.

S miu Vaipulu : Tapu mo e Feitu'u na, Sea, mo e Hou'eiki e K miti Kakató. 'Eiki Sea, hang ko ia na'a ku lave ki aí, 'Eiki Sea. Na'e fai p 'a e fekumi ki he anga ko 'o e fiká. Ko e anga eni e fekumí, 'Eiki Sea. Ko Papua Niu Kini, fiema'u ko ke fakamo'oni 'i he fanongonongó, 'oku 'i he Tu'utu'uni ia 'a e Fale Alea, Fika 130, kupu (2). 'A ia ko e toko 2, te na *sign*, 'a ia ko e toko 1 pea mo e poupou. Pea ko e fiema'u ko ke fakah 'a e *Vote of No Confidence*, ko e tokolahi e Fale Alea ko 'a Papua Niu Kini, Sea, ko e toko 89. Fiema'u 'e he Konisit tone ko 'a Papua Niukini, kupu 145 (1) (b). Ko e *motion* ko iá, kuo pau ke fakamo'oni'i ia 'e he vahe-hongofulu--'e-taha 'o e 89, 'a ia 'oku tatau ia ki he toko 9.

Ko Vanuatu, ko e Fale Alea 'o Vanuatú, toko 52. Fiema'u ko ko 'e he Konisit tone 'a Vanuatú, kuo pau ke fakamo'oni'i 'e he kau M mipa, vahe-ono-'e-taha. Ko e vahe-ono-'e-taha, ko e toko 9, mei he toko 52, 'Eiki Sea. Ko Fisi, 'oku ofi maí. Hang ia ko e fika ko 'a e 'Eiki N pele ko mei Vava'ú, ko e 2, fo'i 2 p 'at ia. Ko e 'uhinga ia na'e fai ai 'a e fakakaukau, 'Eiki Sea, ke tuku 'i he fika ko , 'oku kau eni 'i he fika ma'olunga taha ke fai 'a e *vote of no confidence*. Pea 'oku fen pasi, 'oku napangapangam lie ia mo e Temok lati.

Taukave 'oku 'ikai totonu ke fakafaingata'a'ia'i *vote of no confidence*

'Oku ou faka'apa'apa 'aupito, 'Eiki Sea, ki he fokotu'u ko ke 12. Ka ko e fika ko iá 'oku taukakapa. Ko e fika ko 7, 'Eiki Sea, mo'oni 'oku faingata'a, ka 'oku ala fakakaukau'i. 'Oku 'ikai ke u tui au, 'Eiki Sea, ko ha me'a eni ke feinga'i ke fai 'e ha taha 'a e feinga ko ki aí. Mo'oni, ka ko e n nunga ia, pea mo e me'asivi ia 'o e Temok lati 'i he fonua ko eni. 'Osi faingata'a p 'iate ia p , hono ma'u 'o e fika 7. Hang ko e me'a ko ia 'anenaí, ko e me'a ia ko ení, ko e *vote of no confidence*, ko e toki fokotu'u ia 'i he liliu ko eni, 'i he 2010. Ka na'e te'eki ai ke fa'u hano fakaikiiki, koe'uhí ke 'oua 'e hoko e ngaahi me'a ko na'e me'amai'aki 'e he Minisit Pa'angá, ke tu'u 'o taimi lahi. Pea ko e 'ai 'o e fika ko ení. Meimei faingata'a 'a e 7, faingofua. 'Oku tu'u p 'iate ia p . Ko 'etau to e hiki 'etautolu ko ki 'olunga ki he 12. 'Eiki

Sea, 'oku hang p ha'atau to'o 'etautolu e me'asivi faka-temok lati ko eni ko e *vote of no confidence*, kae fa'ifa'iteliha ha fa'ahinga Pule'anga.

Tui fe'unga 'a e 7 fe'unga mo e tokolahi e Fale Alea mo e anga e nofo

'Oku ou tui, 'Eiki Sea, ko e 7, fe'unga ia mo hotau toko lahi, pea mo e anga 'etau nofo, mo e ngaahi fika ko kuo 'osi fakahoko atu ki he Feitu'u na, 'Eiki Sea, pea 'oku ma'u p eni 'i he ' lipooti, kuo 'osi fai k toa p ia 'e he K miti, ko e ngaahi fakatotolo ia, 'a e ko na'e fai 'e he va'a Sekelitali 'a e 'Ofisi 'o e Fale Alea, 'oku 'omai ke makatu'unga ai 'a e ng ue ko 'a e K miti. Ko ia, Sea 'oku ou faka'apa'apa mo fokotu'u atu, tau 'ai e 7. 'Oku kau e 7 he fika ma'olunga 'aupito. Ma'olunga ange ia he fika 'a Papua Niu Kini, ko e toko 89, fiema'u e vahe-hngofulu-e-taha, ma'olunga tautolu, faka'avalisi, 'oku ma'olunga 'aupito 'a Tonga ni ia, 'Eiki Sea. Ko ia ko e fakama'ala'ala p ia, 'Eiki Sea, kuo u tuku atu ki he Feitu'u na, mo e Fale ni. M I .

Sea K miti Kakato : M I Vava'u 15. Tau 'oange e faingam lie ko eni ki he Minisit Fakalotofonua. Me'a fakalata hotau Falé, Hou'eiki.

Me'a faingata'a hano veteki 'o ha Pule'anga

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua : Ko ia, Sea. M I e taki lelei. Tapu mo e Sea e K miti Kakato. Tapu ki he 'Eiki Pal miá, kae 'uma' e Hou'eiki Kapineti. Tapu ki he kau Fakafofonga e Hou'eiki N pele e fonua. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga e Kakaí. 'E Sea, ko e fili ko ke tuku hifo ha Pal mia, ko 'etau hanga ia 'o veteki 'a e kovin nite toputapu 'a e kakaí, pea mo e 'Eiki Pal mia...

<006>

Taimi: 1430-1440

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ... faingofua 'a e fokotu'ú, ko e veteki ko e me'a ia 'oku faingata'a. Ko e Fale 'eiki eni, molumalu mo toputapu. M I 'aupito hono 'omai 'a e ngaahi fika 'o Papua Niukini, Fisi, Vanuatu. Na'e te'eki ai ke pule'i faka-kolonia 'a Tonga. Ko e ngaahi fonua ko na'e pule'i faka-kolonia. Pea 'oku ou kole ke u h fanga he tala fakatapu, mou mea'i p he ngaahi ongoongó, tau kape 'a e Fale Alea, tau tolo sea, 'oku 'ikai ke hoko ia 'i he Fale Alea ko eni.

Lord Tu'ilakepa: Sea, ki'i fakatonutonu. Ko 'etau Tohi Tu'utu'uní ko e 'i ai p ha fakatonutonu pea ..

Sea K miti Kakato: Pe'i me'a mai ho'o fakatonutonu.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Minisit , me'a mai 'a e Feitu'u na kapau na'e peh ko e h e me'a na'a tau liliu ai 'o Temok lati, ko e fu'u me'a fo'ou ia, ka tau nofo p he Pule'anga faka-Tu'í mo e faka'apa'apa ko ia 'oku ke me'a ki ai. H 'a e me'a 'oku toki 'omai ai he 'aho ni ke fakap lou'i 'aki kitautolu he fonua ni, 'a e kape mai ki he Hou'eiki mo ha kape ki ha Fale 'o e Tu'í (*tapu mo nautolu*). Hoko atu 'a e feme'a'aki ia ki he fika. Kapau te tau to e foki 'apongipongi, ko e me'a ia na'e 'alu 'o a'u 'o tutu 'a e lotu 'o e kakaí 'o tutu 'a Nuku'alofa ko e to e 'omi 'a e me'a ko ia 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M I hou'eiki.

Lord Tu'ilakepa: 'Oku tonu p 'Eiki Sea p 'oku hala?

Sea K miti Kakato: Ki'i nenefu p .

Lord Tu'ilakepa: Nenefu foki ia ki he Feitu'u na, ka 'oku tonu p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe 'Eiki Minisit .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 'Oku ou peh 'e au ia 'e malanga...

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea k taki, ki'i poaki atu p 'oku laum lie lelei 'a e Minisit ke 'oange ha ki'i...

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Minisit .

Lord Fusitu'a: Ko eni 'oku ou poaki atu ki he Feitu'u na pea u fakap ki ai.

Sea K miti Kakato: Poaki mai ki he motu'a ni, pea u toki tuku ki h , ka na'a ku kole atu tuku mu'a ke tafe lelei 'a 'etau me'á.

Lord Fusitu'a: P 'i 'ai p mu'a 'eku fakatonutonú 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: P 'i me'a mai.

Lord Fusitu'a: 'Oku ou kole fakamolemole atu, faka'apa'apa ki he Minisit . Ko e peh ko ia ko e veteki 'o ha kovin nite 'a e kakaí mo e Pal miá, k taki fakamolemole ko kitautolu p 'oku tau fili Pal mia, 'oku 'ikai ke fili hangatonu 'a e kakaí ia. Ko e fakatonutonú ia. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e kakaí na'a nau fili mai 'a e Fakafofonga ko eni. Ko 'enau kovin nite ia pea ko 'etau to e kovin nite eni ia 'a e Pal miá, mo tautolu na'a tau fili. Kovin nite 'a e Pal miá pea mo 'Ene 'Afió na'a ne fai hono fakanofa.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele Niua, k taki fakamolemole me'a mu'a ki lalo.

Lord Fusitu'a: Ko e ki'i fakatonutonu atu p 'a e me'a ko ia 'oku me'a'aki. Ko 'eku fakahoko atu p 'oku ke fokoutua koe ki lalo, pea ke me'a mai ai koe ki he Hou'eiki Minisit , ka 'oku 'ikai ke fiem lie ki ai 'a e motu'a ni. Fakamolemole 'o me'a ki lalo.

Lord Fusitu'a: Fakamolemole atu 'Eiki Sea, ko e 'ai p 'eku fakatonutonú he 'etau founa ng ue. Ko e fakatonutonu ki he me'a ko ia 'oku me'a 'aki 'e he 'Eiki Minisit .

Sea K miti Kakato: Me'a mai angé ki he motu'a ni ho'o fakatonutonu.

Lord Fusitu'a: Ko e 'uhinga 'oku 'ikai ko ha kovin nite eni pea mo e 'Eiki Pal mia. 'Uluakí na'e 'ikai ke fili kotoa 'a Fale ni ia 'e he tokotaha ko ia 'oku Pal mia. Ko hono uá, ko e kovin nite p ia mo e Fakafofonga p honau v henga. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e ‘uhinga ia ‘a e motu’a ni. Me’a mai koe Minisit . ‘Oku ou kole atu kau Fakafongā ko eni ‘oku mou lolotonga me’á, mou tokoni mai ki he motu’a ni.

’Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e Temok latí ko e *majority vote*. Fa’ahi ‘e tokolahí ko e Temok latí ia. Ko e ‘uluaki Temok latí, na’e fokotu’u ia ‘e he ‘Uluaki F Taufā’ahau Tupou I. Ko e ‘uluaki Fale Alea...

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit , fakamolemole ko e ki’i fehu’i ‘a e Hou’eiki. Talangata’a p ‘a e hou’eikí, kae fakahoko atu p ‘ene ...

Lord Tu’i’ fitu: Te u tangutu ki lalo ko e tangata talangofua au.

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe.

Lord Tu’i’ fitu: Sea, ko e h p ho’o me’a ‘oku ke laum lie ki ai.

Sea K miti Kakato: Me’a mai Hou’eiki fika 1 ‘o Vava’u.

Lord Tu’i’ fitu: Fakafeta’i ‘e ma’u koloa. Ko ‘eku fehu’i p ‘a’aku ia he kovin nite, Ko e kovin nite ko ia ‘a e Konisit toné, p ko e kovin nite ‘a e PTOA ‘oku me’a mai ki ai ‘a e Feitu’u na, m l .

’Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘Oku ou fakatokanga’i lelei ki he fehu’i.

Sea K miti Kakato: To e me’a mai p ‘e Hou’eiki.

Lord Tu’i’ fitu: Sea ko ‘eku ‘uhingá, ko e kovin nité, ko ha me’a ‘oku fakapapau’i fakalukufua ‘oku tui ki ai ha kakai mo ha me’a ‘oku ne tataki. ‘A ia ko ‘enau *bond* ko ‘enau fekau’aki, pea fetauhi’aki ai ‘a e fatongiá, hang p ko e Pule’angá e Konisit tone. Ko ‘eku ‘uhingá ko e kovin nite ko ení hang ko e kovin nite ‘a e PTOA, p ko e kovin nite ko eni ko e *Constitution* ‘oku hoko ai ko e Pule’anga ‘oku malu ai ‘a e tokotaha kotoa p . M l .

’Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e ‘uhinga ‘o e kovin nité, ko e fetauhi’aki ko pea mo . Ko e ‘uhinga ia ‘o e kovin nite. Ko e ‘uluaki Temok latí, na’e fakah mai ia ki Tonga ni ‘i he ‘aho 14 ‘o Sepitema , 1875 hisit lia eni ‘Eiki N pele Fika 2. Na’e fili ‘e he’ene ‘Afio Taufā’ahau Tupou IV ‘a e toko 20 ko e kau Hou’eiki N pele, toko 20 ‘a e kakai. Ko e Temok latí ia. Ke potupotu m lie, Na’e ‘ikai ke peh ia na’e tokolahi ange ‘a e kau N pele ‘i he kakai. Na’e ‘i ai ‘a e fakataha na’e ui p ia ko e fakataha, ka ko e Hou’eiki N pele ia ki mu’a ‘i he ‘aho 14 ‘o Sepitema 1875. Pea na’e ‘uhinga hono fokotu’ú, ke nau hanga ‘o fale’i ‘a e Tu’í, ko e *advisory body*, ka ko e Temok latí na’e fokotu’u ia ‘e Taufā’ahau Tupou I ‘i he ‘aho 14 ‘o Sepitema, na’e ‘uluaki kamata ai ‘a e Fale Alea ‘o Tonga. Kae kehe kau hoko atu.

Ke molumalu pea toputapu ha feinga ke fakahifo ha taki he Pule’anga

Ko e kovin nite, ko ‘etau feinga ko eni ke veteki ‘a e kovin nite, pea ‘oku totonu ke mamafa pea toputapu hono fakahifo ‘o ha taha mei he taki ‘o e Pule’angá. Ko e ‘uhinga ia na’e fokotu’u atu ai

mei he T pile ko ení, ke toko 12 ke molumalu pea toputapu. Pea kapau 'oku peh 'oku faingata'a pea tuku, ka te u fakamatala.

Ko e toko 12, ko e kau konga 'a e 'Eikí na'e toko 12. Na'e fakamafai'i kinautolu 'e he 'Eikí ke nau 'o talaki 'a e ongoongo lelei, ke fakamo'ui ai 'a m mani. Ko e toko 12 eni te nau fakamo'ui 'a Tonga ni. Ko e silá ko e 'Otua mo Tonga ko hoku Tofi'a.

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu p ki he Minisit 'oku m lie 'aupito 'ene me'a. Na'e 'i ai 'a e tokotaha ia na'a ne lavaki'i 'e ia 'a e 'Eikí he toko 12. Ko e ki'i fakatonutonú ia.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko ia te tau toki 'ilo ia 'e tautolu he taimi ko ia 'o e palotí 'a e lavakí, ka ko e fiká ko e 12. Ko e matakali 'Isileli 'e toko 12, pea na'e ui kinautolu ko e kau Peteliake ko e Tupu'anga ia. 'Oku 'uhinga ai 'eku fokotu'u atu 'a e 12. M hina 'e 12 he ta'u, fai ai 'etau ng ue mo 'etau fai fatongia kotoa p , m hina ko eni 'e 12. Ko e Sea 'i he T pile 'o e Fale Alea 'o Tongá ko e sea 'e 26, sea 'o e Hou'eiki N pele ko e toko 9, toe mei ai 'a e toko 17, ko e sea 'o e Hou'eiki Minisit ko e toko 12, toe mei ai 'a e toko 5. Kapau tau peh ko e fakat t p . Kapau 'oku loto 'a e t pile 'a e toko 9 ke ma'u 'a e fo'i toko 12 ko e toko 5 . Ko nautolu ia, .. ko au kau ka 'ilo ha me'a 'oku hala te u lea au. Neongo p 'e ta mahení Sea ka 'oku ke faihala, te u lea 'o tala ho'o hala.

Lord Tu'ilakepa: Sea ko e ki'i fakatonutonu ki he Minisit .

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu 'ene me'a 'oku hala? P ko e 'ai ke to e 'at ange ..

Lord Tu'ilakepa: Ko 'eku fakatonutonu 'ene me'a 'oku halá ko 'ene me'a mai. Kapau te u 'ilo ha me'a 'oku hala te u hiki au. Na'e f f 'a e fu'u tautea 'o e Minisit na'a ke hiki ai, tapu ange mo e Feitu'u na na'e 'osi 'ilo p na'e hala 'a e ng ue na'e fai he Fale ni, ka mou fakahaofi ia.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele.

Lord Tu'ilakepa: 'Ikai ko e me'a mo'oni eni 'Eiki Sea na'e hoko he Fale ni. 'Ikai 'oku ongo mamahi kiate au, hono 'omai ha me'a lelei 'oku 'ikai mo'oni 'i he Fale ni.

Sea K miti Kakato: Ko e 'uhinga eni ia 'a e ..

Lord Tu'ilakepa: 'Oua te ke ta'ofi Sea he 'oku ou 'ai atu 'a e me'a mo'oni, ko e me'a eni ia 'oku 'uhinga ki ai...

Sea K miti Kakato: 'Ikai me'a mai p koe ka ko e 'uhinga ia 'a e Hou'eiki Miniita ki ai.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea 'ai p 'a e 'uhingá ke tau fakapotopoto, he 'oku fanongo 'a e kakai 'o e fonua ni mo tautolu, na'e 'osi 'i ai 'a e me'a na'a tau 'osi hikinima heni, ko e faihalá ke tukuange.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea, ko 'ete fai tu'utu'uní, 'e fakatatau p ia mo ' taimí, mo 'ete mahino he taimi ko ia. 'Oku 'ikai ke te fu'u lava kita 'o fu'u tala papau 'a e kaha'ú

‘e ‘uha p la’á. Ka ko ‘ete fai tu’utu’uní, tatau p mo ‘ete fai tu’utu’uni ‘atautolu. ‘E fakatatau ia pea mo e taimí pea mo e ‘ takai. Ko ia, koe’uhi ko ‘ene toputapú, ko e toko 5 ‘oku ‘at , ‘o kapau ‘oku fiema’u ‘e he sea ko ‘a e toko 9, ke ma’u ‘enau toko 12, ka ‘oku ou kei tu’u p Sea, ‘i he molumalu pea mo e toputapu ‘o e kovin nite ke tau hanga ‘o veteki ha Pule’anga. Pea kapau ‘oku mea’i ‘e he kau M mipá, ‘e hoko ‘a e mole lahi heni, tuku. Ko e ‘ilo p , mea’i p ‘e hoko ‘a e mole lahí, kae fai p ? Kapau ko au ‘oku ou ‘ilo ha taha ‘oku faihala, ‘o hang ko ‘eku fakat t Sea, neongo ‘eta maheni mo e kaung me’a, te u hiki au ke ke mo’ua. Pea te u hiki au ke tukuhifo koe. Ko ia ‘oku ou peh ai hou’eiki, ...

<008>

Taimi: 1440-1450

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: Ko kimoutolu na’e foaki mai ‘e Sihova nima’aki ‘e Tupou ke tauhi hono kakai pea mo e kelekele. Tau ‘ai mu’a e fo’i kovin nite ko eni ke toputapu mo molumalu. Ko e ua ko e ki’i me’a ma’ama’a, fitu ko e ki’i me’a ma’ama’a, tuku ai p ‘a *Papua New Guinea* ia mo Solomone, tuku ai p ia. Ko e Fale ‘Eiki eni ia mo e fale toputapu. Pea ko e fatongia ko eni ki hotau ... ‘Oku tau fokotu’u ko eni ‘oku ou pou pou au ki ai, ke tau, ko ‘etau tu’u eni ki he kaha’u. Ko hai p ‘e Pule’anga, ko e toko 12 eni. Ko e toko 9 ko e toko 5 ‘oku ‘at . Te mou lava. Te mou lava p ‘o to e ‘oatu ha taha mei he toko 12 ke fakamahino ‘oku ‘ikai ke falala’anga ‘a e ‘Eiki Pal mia kae fai hano tuku hifo kae ‘ohake ha taha ‘oku mou peh , ‘oku tau peh ‘oku falala’anga. Pea kapau ‘oku ‘ikai, ko u faka’apa’apa ‘aupito ki he ngaahi malanga fakah mai ‘oku lahi e ngaahi mole lahi e Pule’anga, ko e mole lahi p kae fai p . Kapau ‘oku mole lahi, pea tuku. Ko ia ‘oku peh ‘a e ki’i fakahoha’a ‘oku fai Hou’eiki ‘a e taukave ‘o e fika 12 mo e molumalu mo e toputapu hotau Fale, m 1 .

Sea K miti Kakato: Me’a mai Hou’eiki N pele ‘o Niua.

Lord Fusitu’a: M 1 Sea. Fakatapu atu ...

Sea K miti Kakato: Miniti ‘e 20 ko eni ‘oku tuku atu ma’a e Feitu’u na.

Mahu’inga e laum lie ‘o e sivisivi’i e ngaue ‘a e Pule’anga

Lord Fusitu’a: Pou pou. Fakahoko p e ki’i me’a ia he miniti ‘e 20 ko ia Sea. M 1 , ko e fakatapu mo e Feitu’u na Sea pea tapu pea mo e Hou’eiki ‘o e K miti. Ko e ngaahi kaveinga ko ‘oku ou fie lave atu ai ‘a e motu’a ni ‘oku ki’i lahilahi. ‘Uluaki ‘oku ‘i ai ‘eku hoha’a ki he, ‘oku ‘i ai e ‘ fakamalanga ‘e ni’ihi ‘oku hang ko kuo fakah ‘uhu’u mai ia ‘oku hu’u e me’a ko eni ki ha tokotaha, ko e ‘uhinga ia hono fokotu’u e me’a ko eni ko ha loto ki ha tokotaha. ‘Uluaki ia, ko hono ua ‘oku ‘i ai ‘a e hoha’a ‘a e motu’a ni fekau’aki mo e ngaahi makatu’unga’i fakakaukau fakatemok lati pea me’a ‘oku fa’a me’a, manako e ‘Eiki Pal mia ke me’a ki ai pea ko u manako mo au ai. Ko e *checks and balances* ko ‘a e fakatemok lati ‘a ia ‘oku ou tui ‘oku kau ia he me’a ‘oku manako ai ‘a e Fika 4 ‘o peh ko e founa ng ue lelei eni, ‘a e *vote of no confidence* mo ia pea mo e fen pasi p v v tatau ‘a hono fakahoko ‘a e fakatemok lati he ko e *consistent* hono fakahoko e fakatemok lati ko eni.

Poupou ki he fika 7

Sai, ‘uluaki, na’e ‘ikai ke fakahoko ‘a e ng ue ia ko eni ko ha hanga ki ha tokotaha ko ha taaufehi’a, ko e fokotu’u ha founa ng ue ‘oku faka’atu’i ma’a e fonua pea fakapotopoto ki he kaha’u ‘Eiki Sea. Ko e ‘uhinga ia ‘a e fakalea pehe ní he mahalo na’e ta’omia ‘i he kuohili ke ‘ai ha founa ng ue pau ki hono fakahoko ‘a e fo’i sivilisi’i ko eni ‘o ha Kapineti he . ‘A ia ko e founa ko eni ‘oku faka’atu’i fakapa’anga ki he fonua ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi fakangatangata pea ko ia ai ‘oku ou tui ‘oku fakapotopoto pea ‘oku ou poupou atu ai ki he toko 7. Ke toko 7. Ko e ‘uhinga eni ‘oku ou poupou atu ki ai ko e ngaahi fika ko ki ‘olunga tau peh ko e 12, ko e sino p ko ‘i he Fale ni ke ne ma’u ‘a e toko 12 ko ia ko Kapineti. Ka ko e makatu’unga’i fakakaukau p ko e laum lie ‘a e Kupu 50 (b) ke sivi’i ‘e he kau M mipa ta’e- Kapineti ‘a e fakahoko fatongia ‘a e Kapineti ma’a e kakai ‘o e fonua he . ‘A ia kapau ko e sino p ia te ne ala ma’u e toko 12 ko Kapineti, ko e ‘ai ke nau sivi p ‘e nautolu nautolu? Toko 5 p e kau ta’e-Kapineti mei h ...

M teni Tapueluelu: Sea ki’i fakatonutonu ...

Lord Fusitu'a: Toko 8 p e kau ta’e-Kapineti ...

M teni Tapueluelu: Ki’i fakatonutonu p e poini ko Sea.

Sea K miti Kakato: Hou’eiki ko e ki’i fakatonutonu eni.

Lord Fusitu'a: Ko ia, lelei.

M teni Tapueluelu: Fakatonutonu p ‘a e poini ‘oku peh ko e sino p ‘oku ne ma’u e toko 12 ko Kapineti. ‘Oku ‘ikai ke mo’oni ia. ‘Oku 12 Kapineti ka ‘oku toko 14 ‘a tu’a Sea. ‘Oku 14 ‘a tu’a. Ko e fakatonutonu ia Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Fusitu'a: Ko u fakam l atu ki he fakatonutonu. ‘Oku ... mahalo ka u ka to e ki’i fakama’ala’ala ange. Ko e ongo kulupu ko e Kakai ‘oku toko 5 p , Hou’eiki N pele toko 8 p ‘o toko 9 ‘aki e, ‘a e ‘Eiki Minisit . ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha kulupu ia ‘iate ia te ne ma’u e mafai ko ‘a e toko 12 ko . Ko ia ai ‘i he’eku vakai ki he tu’u fakatemok lati ‘a e *checks* mo e *balances* ‘oku manako ki ai ‘a e Tama Pal mia pea mo e Fika 4. ‘Oku ou tui ko e laum lie ‘o e *check and balance* ko ia ke tu’u ‘i ha fika ‘e ala ma’u p ‘e ha taha ‘o e ongo kulupu ko eni ka na fai hono sivi fakapotopoto *objective and neutral* ‘ikai ko ha t ufehí’a ki he ng ue ko ‘oku fakahoko he Kapineti.

Ko e ‘uhinga ia ‘oku ou poupou ai ki he toko 17 pea u faka’apa’apa p ki he Minisit Fakalotofonua ka u peh ‘oku ‘ikai ke fakapotopoto e toko 12. Ko hono ‘uhinga eni hono ua. Ko e fakalea ko ‘a e Kupu 50 (b), ko hono passi ‘o ha fili ke tuku hifo ha Pal mia ‘oku fiema’u p ‘a e p seti ‘e 50 p ko e *simple majority*. Sai, ‘a ia kapau ‘e ma’u ‘etau *quorum* ‘atautolu pea fai e fili ko iá ‘e he kau M mipa p ko ‘oku ‘i he Fale ni ‘e lava ‘o fakahoko e fo’i *vote of no confidence* ia ‘i ha toko 10 p . Ka ‘oku seti mai ia ‘a e fo’i, ‘a e fo’i fanongonongo ‘ata’at p he 12 kuo ‘osi ngofua p ia ke fakahifo ki he 10, ‘oku ta’efakapotopoto ia ‘oku fehangahangai e ongo fo’i fakakaukau ko ia

'Eiki Sea 'i he fakaeng ue mo e fakahoko ng ue, *that makes no sense*. Kole fakamolemole atu he lea fakapilit nia. Ko ia ai 'oku toe fakapotopoto ange p 'a e 7 'i he 12. 'UHINGA fakamuimui eni, kapau 'oku tau 'ai ke *consistent* p fen pasi 'a hono fakahoko p *apply* 'a e fo'i fakakaukau ko ko e ngafa ko 'o e fakatemok lati 'oku tonu ke fakaofiofi ki he p seti 'e 50 'a ia ko e toko 12 'a e fo'i fanongonongo 'ata'at p . Sai, ko e Kanititeiti Fale Alea, Kupu 9 Kupu si'i (2) ...

'Eiki Minisit Polisi: Sea ko e ki'i fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Ki'i fakatonutonu Hou'eiki.

'Eiki Minisit Polisi: Ka u ki'i fakatonutonu p p 'oku tatau p , p ko 'eku fehu'i, 'oku tatau p 'a e fanongonongo mo e fokotu'u p ko e fokotu'u eni 'oku tau fai ko eni? Ko e fo'i fanongonongo ko e toko ...

Lord Fusitu'a: Fanongonongo mo e fokotu'u...

'Eiki Minisit Polisi: Fanongonongo mo e me'a 'oku toko 71 ua p ia.

Lao ki he Fili Kupu 9 Kupu si'i (2)

Lord Fusitu'a: Ko ia. 'A ia ko e ... Ko hono paasi faka'aufuli ko 'a e *vote of no confidence* 'e ava p ia 'e he toko 10. Ka 'oku tau kei lele eni he founa ng ue 'oku tau *accept* 'e tautolu e fika 'oku ma'olunga ange ia 'i he *substantive* p ko e kakano p ko e *content* ko 'o e *vote of no confidence*, 'oku fehanga hagai e fo'i fakakaukau ia ko ia. Pea ko e 'uhinga fakamuimui ko e Lao ki he Fili 'Eiki Sea , Kupu 9 Kupu si'i (2), Kapau 'oku ke Kanititeiti Fili 'oku pau ke mai ha toko 50 mei ho v henga ke *nominate* mai koe. Sai, tau fakat t ...

'Eiki Minisit Polisi: Sea ko u toe ki'i, ko e ongo foomu eni na kehekehe p . Ko e foomu 'e taha 'oku tokotaha p ia.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki Minisit , fakamolemole p ki'i ...

'Eiki Minisit Polisi: M 1 .

Sea K miti Kakato: Fakahoko mai p ki he motu'a ni 'oku lolotonga me'a e Hou'eiki N pele.

'Eiki Minisit Polisi: K taki 'e Sea, p toki 'omai ai p ha'aku ...

Sea K miti Kakato: Ka ko e t pile ono ...

'Eiki Minisit Polisi: Ko ia.

Sea K miti Kakato: Ko e fanongonongo ia.

'Eiki Minisit Polisi: Ko ia.

Sea K miti Kakato: Ha'u fakataha p ia mo e t pile fitu ko e fokotu'ú mai ia. 'A ia na'a tau 'osi paasi 'e tautolu ia 'i he ...

'Eiki Minisit Polisi: Kai kehe ka ko 'eku fehu'i ia 'oku ne toutou ng ue'aki e fanongonongo. Ka ko e fanongonongo 'oku, sio hifo au 'oku tokotaha p ia 'oku fakamo'oni. Ko e me'a ko , ko e fokotu'u p ko e kakano ko 'o e fokotu'u ko ia 'oku fiema'u ke toko fitu.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

'Eiki Minisit Polisi: P to e lahi ange.

Lord Fusitu'a: Ko u fakam l atu ki he fakatonutonu 'Eiki Sea pea na'e hang p ko e me'a na'e me'a 'aki 'e he N pele Fika l 'o Ha'apai 'anep 'oku ha'u fakataha p mo e fokotu'u...

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Fusitu'a: Sai ka u foki ki he me'a ko nau lave ki ai. Ko e ...

'Eiki Minisit Polisi: Ko u, ko u ...

Lord Fusitu'a: Sea ...

'Eiki Minisit Polisi: 'Oku na kehekehe ...

Sea K miti Kakato: Hou'eiki Minisit , fakamolemole mu'a tuku ange mai e Hou'eiki N pele 'o Niua ke ne fakahoko mai e ngaahi poini kuo ne me'a ki ai.

Lord Tu'ilakepa: Sea, ki'i fakamolemole ki'i tokoni atu ki he Feitu'u na. Tuku ange p 'e koe 'a e Minisit ke fakatonutonu mo tokoni he ko 'ene me'a ia 'oku fai he lolotonga 'etau malanga ko 'ene me'a, tokoni, fakamalanga ... Tuku ange mai ho'o fanga sipi ke nau fakatonutonu 'o 'eke ki ai he 'oku fu'u lahi 'ene fa'a fakama'ala'ala he'etau me'a 'oku fai.

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki N pele 'o Vava'u.

Fakama'ala'ala he Kupu 9 (2) 'o e Lao ki he Fili

Lord Fusitu'a: Sai pea foki ki he me'a ko e Kupu 9 Kupu si'i (2) 'o e Lao ki he Fili . Kapau 'oku ke Kanititeiti Fale Alea kuo pau ke ha'u ha toko 50 'o fakamo'oni mai 'e *nominate* 'ia koe. Sai, ko e tapu ange mo e 'Eiki Minisit . He 'ikai ke u peh ke u lave ki he v henga hono kotoa. Ko e Tatakamotonga 'ata'at p , 7000. Sai kapau te tau nofo 'i he fo'i fakakaukau ko ia ko e fen pasi mo e temok lati 'oku tonu ke ofiofi mei p seti 'e 50 'a ho'o kau *nominate* mo e kau fokotu'u 'ata'at p . Pau ke ha'u e 3500 ia 'o *nominate* mai kae toki ngofua ke kanititeiti. Kapau te tau 'ave e *logical conclusion* 'o e fo'i fakakaukau fakatemok lati ko ia, kae foki ke *practical* fakafounga ng ue ia 'Eiki Sea. Pea 'oku 'ikai ke fen pasi ia mo e laum lie ko 'a e laó pea mo e tu'utu'uní. Ko e 'uhinga ia 'oku ou peh 'oku fakapotopoto 'a e 7 pea 'oku ou fokotu'u mo pou pou atu ki ai. M l 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki N pele 'o Niua. 'E Ha'apai Fika 1 na'a ke...

<009>

Taimi: 1450–1500

Poupou ke 7 koe'uhí ko e mafatukituki & mamafa ha feinga fakahifo ha Pule'anga

Lord Tu'iha'angana: M 1 Sea. Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea tapu mo e Hou'eiki e K miti Kakato. Ki'i fakahoha'a nounou atu p motu'a ni ia, 'i he mahino'i p 'e he motu'a ni ia e ngaahi feme'a'aki ko eni na'e toki 'osi mo e, 'oku mahino foki 'Eiki Sea e ngaahi malanga mahu'inga ko eni 'oku, 'a e poini ko ia 'oku 'omai ki he toko 12, ko e me'a ia 'oku ou fie, poini ia 'oku fie to'o hake, 'oku mahino ko e makatu'unga m lohi ki he toko 12 ke 'oua 'e fai ha, fakalea mahino p Sea, ke 'oua 'e fai ha, hang ha 'ai'ainoa'ia p fakatatau ki he mafatukituki e me'a ko eni, mo'oni 'aupito Sea. Ka ki he motu'a ni Sea, 'oku 'ikai ke u tui 'e 'omai 'e he fika, he'etau hiki e fika ki 'olunga ke ne tala ai ko ke fakamahino'aki hang ko e 'uhinga ko eni ke mafatuki, ke fakamaatoato ange mo mafatukituki mo mahino e mafatukituki 'a e fokotu'u ko ia ke tuku hifo 'a e Pal mia Sea he ko u tui.

Kiate au 'oku mahino p ia, ki he tui 'a e motu'a ni kapau 'e toko 1, hange hang kiate au 'e lava 'o fai ke toko 2 'e lava 'o fai ha ngaahi me'a peh . Ka ki he motu'a ni Sea ko e toko 7 ko e fika lahi ia 'i he fika fakak toa 'o e Fale ni. Pea ko u tui 'i he tu'unga fakakaukau 'a e Hou'eiki M mipa 'o e Fale ni, ko u tui 'e faingata'a ke tui tatau ha, ke lava ha toko 7 'o nau tui tatau ke mai ha fu'u me'a maumau taimi ki he Fale ko eni p ko ha me'a 'oku 'ikai ke fu'u mahu'inga f f . Pea ko u sai'ia he fakat t 'a e 'Eiki Minisit Fakalotofonua, hang fakat t ki ai. Pea te u hang te u fakat t atu ki he motu'a ni 'a e fa'ahinga mo'oni'i me'a 'oku te. Ka fokotu'u mai e he'emaui pile, kau N pele, ha fokotu'u ki ha me'a peh ni 'oku ou sio hifo 'oku 'ikai ke fu'u 'i ai hano 'uhinga lelei p fu'u mamafa fe'unga mo e me'a, he 'ikai ke u, kiate au he 'ikai ke u fie fakamo'oni au p te u h 'i ha fa'ahinga me'a peh .

Ka ko e poini mahu'inga e me'a ko eni na'e lave ki ai 'a e Fakafofonga N pele Fika 2 'o Vava'u. Ka 'oku 'i ai ha ngaahi mo'oni'i me'a p ko ha ngaahi tukuaki'i, ko e ngaahi me'a ko eni Sea ko e ngaahi totonu 'ikai ngata p 'i he totonu 'a e Hou'eiki M mipa ke nau fakah ha, 'e 'i ai e ngaahi taimi 'e fekau'aki mo tu'a, 'i ai mo e totonu 'a e kakai 'i tu'a ki he ngaahi makatu'unga 'oku nau peh 'oku ta'efalala'anga ai ha Pal mia, 'e fekau'aki e ngaahi ng ue peh he 'e mai e ngaahi fakakaukau mei tu'a mo e ngaahi me'a 'o, 'a ia ko e ngaahi totonu ko ia. Pea kapau 'oku 'i ai ha ngaahi mo'oni ai, pea mo'oni p Sea he 'ikai ke 'omai he 'oku 'i ai p fanga ki'i me'a ia he 'ikai ke 'omai ia, 'a e lele lahi mo e lue he kauhala kehe mo e h fua ke fai'aki e. Kuo pau ke te mahino'i e mamafa fe'unga 'o e fakahoko mai ha fokotu'u peh . Pea ko ia Sea 'oku ou poupou p au.

Ko u peh ko e toko 7 hang p ko ia na'e 'atu, ko e fika ia 'oku, 'ikai ko ha peh ia ko ha fika faingofua eni. Ko e fika eni ia 'e faingata'a p ia ka ko u tui 'e ma'u ai 'a e, hang p nau lave, ka tokotaha p toko ua ko u tui 'e ngali fai ai 'a e 'ai'ainoa'ia. Ka ko e toko 7 ko e fika lahi ia ke 'omai, Ko e me'a p 'e fakah mai ki hení ko e mahino ko e me'a 'oku mafatukituki pea mo mahu'inga. Pea hang foki Sea ko e peh ko eni ko ko e, 'e 'ohake foki 'e he Pal mia m 1 l , Sea e Fale Alea, na'e hoko ia. Na'e 'i ai e ngaahi fakamole lahi 'i he Pule'angá 'i he tu'u.

Ko u tui ko e poini ia ko ia, ko e me'a ia ko 'oku fakahoko mai e tu'utu'uni ng ue ko ení ke ki'i fakasi'isi'i hifo e faingam lie ke to e fakahoko ha ngaahi me'a peh taimi l loa peh he ko e mo'oni e ngaahi me'a ia na'e hoko ko ia 'o mole fakapa'anga ki he fonua. Pea ko e, ka ko u tui he 'ikai ke tau fakamahu'inga'i fakapa'anga 'etautolu ha fa'ahinga mo'oni 'o ha me'a 'i he laum lie 'o e me'a ko ení. Kapau 'oku mole ha pa'anga ai ka ko e me'a 'oku mo'oni, pea fakah mai e me'a, 'ikai ke tau hanga 'etautolu ke fakamahu'inga'i ki he fakapa'anga. Tuku p 'a e me'a he ko e 'uhinga he 'e mole ai e lau miliona ia p 'ikai. 'Ikai, ko u tui au ka ko e poini 'oku 'omaí ko e fo'i mo'oni'i me'a, 'ai ke fakata'efalala'anga'aki e Pal mia, 'oku mo'oni mo totonu pea mamafa fe'unga ke tuku hifo'aki e Pule'angá, 'oku 'ikai ke 'i ai hano mahu'inga fakapa'anga 'ona ke tau fakahoa 'a e pa'anga mo e, pea ko e 'uhinga ia ko 'oku tau fa'u ai e tu'utu'uni ko ení he na'e 'osi hoko. Hisitolia nounou p 'i he ta'u 'e 3 p ko eni kuo 'osí. Pea ko e, na'e 'ikai ke u ma'u lelei na'e 'ikai ke u 'i Fale ni, mahalo na'e ki'i m hina 'e 3 p , ka kapau leva ko e 'uhinga ia hono fakah mai e tu'utu'uni ko ení, kapau 'e fakahoko. Mahalo na'a, ko e 'aho 'e 14 p eni pea ka a'u 'o m hina 'e 1 ka 'oku mahino 'oku nounou ange ia. Ko e ngaahi fakamole he, he ko 'ene mahino ia 'oku mo'oni ia, 'ikai ke. Ko 'ene fakah p ha, fanongonongo p ki he Sea, tuku ange 'e he Sea 'o fakah ha *vote of no confidence*, kuo tu'u k toa ko e 'uhinga ko e ngaahi malanga ko ia 'oku 'o hake he ngaahi tafa'akí, tu'u k toa e ngaahi me'a, feh 'aki fakapa'anga. 'E lele p fonua ka 'oku mahino 'a e ngaahi tafa'aki te nau holomui 'o tu'uma'u kae 'oleva ke mahino p ko hai 'oku Pule'angá. Pea ko e mole faka'ikon mika ia ki he fonua. Ka ko e ki'i poini p ia Sea 'oku ou tokoni atu mo e mahino ki he motu'a ni mo e ngaahi fakamalanga mahu'inga kuo 'ohake. Ngaahi fakakaukau lelei p 'oku tau, ka ko e me'a eni Sea tau fel ngiaki p 'etau, he ko e me'a mamafa eni pea 'oku tau fel ngiaki mo fetokoni'aki ke ma'u 'a e me'a lelei taha ke fakahoko'aki e me'a ko ení. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki N pele Fika l 'o Ha'apai. Me'a mai e 'Eiki Minisit Lao. Miniti 'e 20 ko ení 'oku foaki atu ma'a e Feitu'u na.

Fokotu'u ke toko 9 kau fakamo'oni

'Eiki Minisit Lao: M l Sea. Pea ko u kole ke u h fanga ai p 'i he fakatapu kuo 'osi. Ko 'eku fanongo Sea ki he v laú, hala ke 'i ai ha *basis*. Ka peh 12, 'ikai ke vaeua ia he 'oku tau toko 26. 7, ka tau peh vahe 4 'e 1, 'ikai ko ia ia, vahe 3 'e 1 'oku 'ikai ko ia ia. Ko e h 'oku 'ikai ke 'ai ai ha me'a ke tau h atu p 'anai kitu'a 'o 'eke mai pea ke peh atu, vahe 3 'e 1, 'a ia ko e vahe 3 'e 1 'oku fiha, 9 ia. 9 'e 3, 27. Pea ko e fokotu'u ia. 'Ai ha me'a ke tau tali'aki ki he kakaí 'oku 'uhinga. Ka 'ikai, 13 ko 'etau atú, vaeua, 'osi. Ongó fika ia 'oku ou peh , 'ai ke 'i ai ha *basis*, 7 pea 'omai e 'uhinga fakafolofola, 12 'uhinga fakah . 'Ai ha me'a ke tau atu ki he kakaí, tau tali'aki 'oku pau. Ka ko e fokotu'u, 'ai ke toko 9. M l .

Sea K miti Kakato: Tau fanongo kia Vava'u Fika l.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko 'eku ki'i tokoni p 'a'aku Sea m l 'aupito. 'Io me'a koe, m l l .

Lord Tu'ilakepa: 'Ai ke ki'i 'eke ki he Minisit Lao, fakamolemole.

Sea K miti Kakato: 'Oku ke fiema'u ke ke me'a.

Lord Tu'ilakepa: 'Ikai, ko 'eku 'ai ki he Feitu'u na he ko e malanga ko , 'ai mai ange ha'ane fika he 'oku, ke tau fanongo ki ai.

Sea K miti Kakato: 13.

'Eiki Minisit Lao: Ko 'eku fokotu'u atu 'Eiki N pele, ko e 9, ko 'etau ki he kakaí, 'ikai ke tau to e fehu'i ko e peh atu, ko e vahe 3 ia 'e 1 'o e Fale Alea.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni p ki he Minisit p 'e laum lie ki ai.

Sea K miti Kakato: 'Oleva 'e Niua, 'e Hou'eiki Niua kae me'a mai e Hou'eiki Fika 2 'o Vava'u.

Lord Fusitu'a: Ko u tui te ne 'ai p me'a ko ia 'oku 'ai ke u 'aí.

Sea K miti Kakato: He ko ia 'oku ne lolotonga fiema'u e taimi ko ení.

Lord Tu'ilakepa: 'Ikai, 'oku ou 'uhinga atu au ko u muimui'i e malanga ko 'Eiki Sea ka ko u 'ai e 9, ne me'a mai foki koe'uhi, 'ikai ke 'i ai ha tu'unga pau e ' fika 'oku tau 'aí. P ko e 9 hang kiate au ko e timi pasiketipolo eni ia ha feitu'u 'oku ne 'omai 'e ia.

'Eiki Minisit Lao: Ko u fakamahino atu p 'e Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki N pele.

'UHINGA 'a e 9 ki he vahe tolu 'e taha ia tokolahi e Fale Alea

'Eiki Minisit Lao: Ko 'eku 'uhinga 'a e 9 'e Hou'eiki N pele, ko e vahe 3 ia 'e 1 'o e Fale. 'Ikai ke to e 'i ai ha me'a ia ke tau to e fuhu'i, ko e vahe 3 eni 'e 1. Ka peh , tau atu toko 7, 'e peh mai, ko e h e 7, ko e ma'u ia mei fe'ia. Vahe 4 'e 1 , 4 'e 7, 28 ia pea 'ova ia. Vahe 3 'e 1, 7 'a e tolu, 21 ia, 'oku 'ikai ke ma'u h . 12, ko e h e 12, tau toko 26, ko e h 'oku 'ai ai ke 12, 13 ke tau atu ko e vaeua. Ko 'eku 'uhinga ia 'eku fokotu'u, 'ai ha me'a pau ke tau atu ki he kakaí 'oku pau. Ko e 9, vahe 3 ia 'e 1.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit 'oku fakatonutonu e N pele 'o Vava'u Fika 1.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko e ...

Lord Tu'ilakepa: Sea 'oku ou kole ki he Feitu'u na ke tautea'i e Minisit Lao. 'Oku ne takihala'i kitautolu Sea.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, tau m 1 1 ai.

(Na'e m 1 1 heni 'a e Fale)

<001>

Taimi: 1515-1530

S tini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato. (Veivosa *Light of Life* Taka)

(*Pea me'a mai 'a e Sea K miti Kakato ki hono me'a'anga*)

Sea K miti Kakato: Tapu pea mo e 'Eiki Pal mia, Tokoni Pal mia, Hou'eiki Minisit 'o e Kapineti. Tapu eni ki he Hou'eiki N pele fika tolu 'o Tongatapu Hou'eiki N pele. Fakatapu mavahe ki he kau Fakafofonga 'o e Kakai. Hou'eiki kuo ongo'i he motu'a ni kuo kamata ke tau f m hino'aki ka ko u tuku atu p ke mou me'a mai ki homou fiem lie 'osi p ko ia kuo tau p loti tau'aki mahino e kakai mahino e Fale 'Eiki pea ke peh ki he motu'a fakapo'uli ko eni pea tau lava leva 'o fakah ko e h e tu'unga te tau 'i ai ka ko u tuku atu 'a e faingam lie ko eni ki he 'Eiki Minisit T naki Pa'anga, 'Eiki Minisit Pa'anga.

Fiema'u 'a e ng ue fakataha, pou pou ke toko 7 pe ki 'olunga 'a e fili

'Eiki Minisit Pa'anga: Sea tapu atu ki he Sea peh ki he K miti Kakato. Sea 'oku m hino foki ko e kaveinga mahu'inga eni. Ko e ki'i fakahoha'a ko 'e fai he motu'a ni ko u tu'u p au 'o sio ko 'etau tui ko 'etau taumu'a he 'aho ni ko f e me'a 'e sai ki he fonua. P te u 'i he tafa'aki ko p te u tafa'aki ko ? He 'oku tau 'i heni Sea ko e fonua. Ko e toko 26 ma'a e fonua. 'Oku ou fakahoha'a tau'at ina atu p 'Eiki Sea ko u tui ko e 'aho ni ia ko f me'a 'oku tau peh 'e sai ma'a Tonga he 'aho ni mo e kaha'u.

Sea ko e 26 ko e fitu ko 'etau faka'amu, faka'amu tautolu ke tau fononga p toko 26 mei he kamata ki he'ene 'osi. Ka mole ha toko fitu ko e vahe f ia 'e taha. Pea ko e fitu ko e vahe p seti ia 'e 50 'o e *quorum*. Ka mole ha fitu meiate kitautolu kae 'ikai ke tau ma'u 'a e fononga 'a e toko 26 'e mau, lahi e maumau ia. He koe'uhí 'e fai atu ai leva ha taimi ko 'oku 'ikai ke ma'u ai e toko fitu hotau loto 'a e Pule'anga te nau feinga leva nautolu ia ke fakamofele 'a e fitu ke valu ke hiva ke 10. Ko e mahu'inga ia ke fai mo fakangata. He ko u tui ko e palopalema 'oku 'ikai ko e fika.

Ko e palopalema 'oku 'i ai 'a e me'a 'oku nau mea'i mai ki he Pule'anga ko e me'a ko e palopalema ia. 'Oku 'ikai ko e fika. 'Oku 'i ai e me'a 'oku nau mea'i mai p ko 'enua vakai 'oku palopalema. Pea nau peh leva ko e fo'i palopalema ko ia 'oku uesia 'a e fonua. Pea ko u tui ko e palopalema 'oku 'omai ke tau solova heni. Ko e h ko 'a e me'a ko 'oku palopalema? Mai ki heni ke tau talanoa'i. Ko u tui 'e 'i ai e, 'omai 'e koe ke fai mo tau talanoa'i he vave taha solova ko fo'i feta'em hino'aki ko ia ko e, kiate au ko e fo'i *issue* ia. Pea ko e me'a lelei kapau, ko u tui ko e me'a lelei 'aupito 'a e tokanga mei tu'a.

Nau lave'i p motu'a ni nau nofo au he tafa'aki 'e taha. Taimi ko na'e fai ai e *Vote Of No Confidence* ko e me'a na'a ku lave'i 'e au he sio ki he tafa'aki 'e taha. Nau peh ko e fonua ia mo e me'a 'oku hoko ko u peh ko e me'a ia nau hikinima he me'a ko . K kiate au ko e vave taha kapau 'oku toko fitu fu'u lahi e fitu ia. Kiate au 'oku fu'u tokolahi e toko fitu. Ka mole 'a e toko 17 taimi tau fika ko toko 20 fu'u mole lahi 'a e toko 20. Mole 'a Tonga heni pea te ne fakamofele 'a e lahi.

Pea ko e solova'anga 'omai e me'a ki heni ke tau talanoa'i. Ko 'etau talanoa'i heni faingam lie ki he Pule'anga ke nau tali mai ko e h e palopalema ko e h e me'a 'oku hoko p ko e h e me'a te tau solova ki Tonga ki he kaha'u. Kiate au ko e vave taha 'omai. Ko e fitu 'oku ne ma'u p ka te

u, ko u tui p au 'oku lau pou pou au he fitu p lahi hake. He ko e fika 'oku lau 'oku mahu'inga fakafika koe'uhí 'oku ne lava p 'o ma'u e vahe f 'e taha.

Ko e tu'u ko 'a e *Company Act* 'a e Lao ko 'a e Kautaha 'oku pau ke 'i ai 'a e fa'ahinga totonu ia 'oku nau 'alu 'o p seti 'e 25 ki he me'a 'oku ui ko e *minority interest*. Ko e tokosi'i ko 'i he kautaha pea 'i ai ha'anau le'o. He ko e 'uhinga p foki he 'oku m hino ko e kautaha p fa'ahinga kautaha fie ma'u p ng ue fakataha fakalukufua. Pea ka 'i ai ha ni'ihia 'e a'u 'o p seti 'e 25 'oku nau ongo'i he ko e 'uhinga foki 'oku tau 'i ai he pisinisi 'oku tau tatau k toa ki he tupu 'a e pisinisi. Tau 'i heni ko Tonga k toa. Pea 'ikai ke 'aonga 'a e 'alu e toko fitu 'o fakamovete'i 'o 'ata kovi 'a Tonga koe'uhí ka tau, 'ikai ke lava he vaka. Te tau, taimi ko te tau 'a'alo ai 'etau p paó 'e vilovilo he 'oku tau 'oku 'a'alo taha 'etau fohe 'atautolu Sea. Pea feinga 'a e toko fitu ko ke tokolahi mai 'a e tafa'aki ko .

Kiate au ko e solova 'omai e me'a ki heni tau tal nga'i ko 'ene 'osi ko ia, 'osi. Pea foki mai leva 'a e toko fitu tau fakakaukau fakataha. Faka'amu ko e 26 'ofa mai 'o pukepuke ai. Na'e 'alu ange p S s 'o sio ko e toko 99 mo e toko taha. Mole e toko taha. Mahalo na'e sio 'a S s ko e toko 100 p 'enau fononga mo ia. P ako e me'a ia 'oku ou pou pou ai heni Sea fakafika pea faka-f mahino'aki mai vave taha 'etau talanoa ko u tui ko 'ene 'osi p ko ia ia 'oku tau, manatu'i ko e 'ai eni ia ke h mai pea tau toki fai e fili lakanga 'e ua. Ko 'ene h mai he matap tau talanoa'i pea tau toki fai leva 'etau fakamo'oni. Faka'amu au ke fai mo h he matap ke fai mo tau talanoa'i. Ko Tonga ke mea'i p 'Eiki Sea ko hotau tala ia, fofola e fala kae talanoa 'a e k inga. Ko e f mahino'aki ko e fo'i me'a mahu'inga ia. Toko fitu fitu tokolahi ia mei he 26 fu'u tokolahi.

Pea 'oku ou peh 'oku fe'unga ia ke tau talanoa Tonga kae fai mo fai mo tau, tau faka'amu tautolu ke vave 'a Tonga ia ke fai mo lele. He ko 'eku lave 'a'aku ki ai Sea 'i he anga ko fika ko eni Sea ko 'eku lau tau'at ina p 'a'aku he anga e sio ko 'eku lave'i p 'a'aku ko eni mo e kaha'u. He koe'uhí ko e faingam lie kiate au fai mo h mai he matap tau alea'i fika'i e toko fitu ke tau kau faka, tau 'alu fakataha. He koe'uhí 'e lahi e maumau kapau he 'ikai ke tau 'alu fakataha 'etau ki'i vaka Sea. Ka ko e *issue* ia ko Tonga.

Pea taimi 'e 'osi ai tau talanoa'i, tau talanoa'i 'aho 'e tolu tuku mai e 'aho 'e tolu 'osi ko ia f m hino'aki fanongo mai mo e fonua 'osi ange sai p Pule'anga tah he me'a lelei mo'oni. Pea kapau 'e 'osi ange ia ta 'oku kovi 'a e Pule'anga t ko na'a mau kau mautolu toki m hino ai t 'oku sai tau fetongi . Ko e h hono 'uhinga ko Tonga. He ko 'eku lave tau'at ina p 'a'aku Sea heni. 'Ikai ko ha *issue* faingofua, faingofua eni ia koe'uhí p ko Tonga. Tuku mai ki loto. Sea ko e ki'i pou pou p 'a'aku ki he me'a lolotonga Sea.

'Eiki Minisit Lao: Ko u fokotu'u atu p au ...

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki Minisit Lao me'a mai.

'Eiki Minisit Lao: Fakafoki atu Sea. Ko e fakafoki atu p 'a e ki'i fokotu'u ia ko 'ema ki'i me'a p 'a maua mo Paki S nasi ke toe fakafoki atu ia he ko e fitu ko e, 'oku 'i ai p ia 'ikai toe tokosi'i he fitu. 'A ia 'oku lava p ia m 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . 'Eiki Minisit Polisi.

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ‘oku ou fakam l atu ho’o ‘omai ‘a e faingam lie ko eni ke fai atu ai ha lavelave ‘a e motu’a ni. Pea ‘oku ou fakatapu heni ki he Feitu’una pea ‘oku ou fakatapu foki ki he ‘Eiki Pal mia pea peh ‘eku fakatapu ki he Hou’eiki Kapineti. Fakatapu foki ki he Hou’eiki N pele pea peh ki he Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakai. Sea na’a ke vakai mai p ki he motu’a ni na’e tulemohe p ‘aneuhu pea toe ‘itangi’i mai au ‘e he ‘ofisa le’o. Ko ‘eku toki ongo’i p eni ‘oku ou ‘ ’ lelei hake he efiafi ni.

Sea K miti Kakato: M l .

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e ‘uhinga na’a ku ki’i feinga ‘anep ke vakai ki he ngaahi tu’utu’uni ko eni ke u lava ‘o vakai lelei ki ai neongo na’a tau ng ue p ‘anep . Pea nau fai ‘a e ki’i feifeinga holo ke vakai ki he ngaahi feitu’u kehekehe hang ko e me’a ko eni na’e me’a ki ai ‘a e fika 15 ‘o Vava’u. Me’a nau kole foki kapau ko e ngaahi *information* peh ‘ai ki’i *reference* mai heni ke mahino ke faingofua ‘a e me’a ‘a e taimi ko ia ‘o e fekumi.

Ko e ‘uhinga foki ko e ‘uhinga nau ongo’i ai ko e tau talanoa ko eni ko u sio hifo ki he ‘ me’a ko heni ‘oku tau, neongo ko ‘etau talanoa he fokotu’u ng ue k ko ‘etau talanoa he Konisit tone. P ‘oku f paki eni mo e Konisit tone p ‘ikai p ‘oku na fen pasi hang p ka tau ka liliu eni pea f paki pea mo e Konisit tone, he ‘ikai ke sai. Pea u m hino kiate au ko e n tula ‘o e Konisit tone ‘oku ‘ikai ko ha me’a ia ‘oku liliu ngofua ‘a e Konisit tone. Ko e me’a ko ia ‘oku tauhi ‘o molumalu pea he ‘ikai, ‘e ‘i ai p ha loto hake ‘o ha taha ke liliu pea liliu. Neongo he ‘ikai foki ke ma’u ke taha ma’u p hotau loto ia ‘o kitautolu kei kehekehe p .

Ka ‘oku hanga ‘e he molumalu ‘o ha fa’ahinga me’a ‘o pukepuke kitautolu ke toe ki’i maama ange ‘etau fakakaukau t ko ko e me’a ia na’e tonu ke tuku p ia ‘oua ‘e ‘omai ia ke tau alea’i. ‘Oku ou kau he fakakaukau ko ia ‘oku ou tui ki he me’a ko ko e *public scrutiny* ke t peiti’i ka ‘i ai ha me’a ‘oku ‘i ai pea t peiti’i hoto hingoa ai ke m hino kapau te te toe h mai ai ‘oku te kei mo’ui pea m hino leva ‘oku, ko e tokotaha ko e me’a na’a te fai na’e totonu. Tui lahi ‘aupito au ki ai.

‘Osi *scrutinize* ‘a e motu’a ni ko e tu’o fiha eni a’u mai p ki he ‘aho ni. *Scrutinize* pea *very duff* ‘aupito hono faka’eke. Pea ‘oku ou tui ko ia. ‘Oku mahu’inga ia. Taimi tatau ‘oku kei mahu’inga p ke tau filifili e me’a ke fai. Filifili ki he me’a ke fai. Ko u ki’i fakataha ‘aneafi nau ki’i t mui fakataha pea mo e tokotaha Sea ko eni ‘i he, mahalo te u, kuo ngalo ‘iate au hono lakanga ko e tokotaha ko *Waltons* ongo loea ko ia. Pea u talaange ki ai ‘oku ‘ikai te u tui ki he me’a ko eni ‘oku ke toutou ‘alu atu ‘a e kau *public officer* ‘o *appoint* mei hena. Ma’u e faingam lie pea ma talatalanoa ai. Talamai ‘e ia ‘ene tui pea u talaatu ‘eku tui talaange, ko u fakafalala p au ...

Lord Tu’iha’angana: Ki’i fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Minisit ko e fakatonutonu N pele fika ‘uluaki ‘o Ha’apai.

Lord Tu’iha’angana: Sea na’a tau toki paasi ‘anep neongo ‘oku ‘ikai ke tu’u he tau tu’utu’uni ka na’a tau toki paasi p pea fokotu’u mai ke me’a, ‘a e ‘ohake ha hingoa ha taha ‘i tu’a ke fai ‘ene fakat t ki he me’a ‘oku ‘ikai ke ‘i heni ia ke na t peiti’.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Tu’iha’angana: Neongo ‘oku te’eki ke fokotu’u ki he’etau, mahalo ‘oku ‘ikai ke u ma’u p ‘oku ‘osi ‘i he’etau tu’utu’uni p ‘atautolu ...

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ko e fakamolemole p ko u faka’amu p ke u faka’apa’apa atu p ki he me’a ‘a e ‘Eiki N pele ka ‘oku ‘ikai ko e ‘ai eni ia ke u hanga ‘o lau’i atu. Ko ‘eku, ko u mahu’inga’ia he ma’u ‘a e ki’i faingam lie.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit .

‘Eiki Minisit Polisi: Ke ma feme’a’aki ai mo e tokotaha ko eni.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit ko e, neongo p ‘oku ‘ikai ke ke fai hano lau’i ka ‘oku ke me’a mai ki hono hingoá. Ka ko e kole atu p ke, me’a mai koe ka tau hoko atu tautolu.

‘Eiki Minisit Polisi: M l . Ko ‘eku, pea u peh ange, h e me’a ‘oku ‘ikai ke ...

<002>

Taimi: 1530-1540

‘Eiki Minisit Polisi: ...‘oku ‘ikai ke ‘omai ai ho‘omou kau fakamaaú ‘o takai mai ‘i Fale Aleá? Ke *appoint* ai? Ke mau tipeiti’i pe ‘oku mou fe‘unga ki he lakangá. Pea kapau te mau peh ke tuku moutolu ki tu’a pea mau tipeiti’i kae fanongo e fonuá, he ko e *public official* kimoutolu ‘oku ‘ikai ko ha ki’i kakai ha tuliki. Ko kimautolu ko ení, ko e kau *public official* pea ‘oku pau ke tipeiti’i homau hingoá. Te ke sai ‘ia ai p ‘ikai ka kuo pau ke *review* koe he kakaí p ‘oku ke fe‘unga mo e lakangá pe ‘ikai. Ko e fo’i poini eni na’e *miss* ‘iate aú, ... peh mai he tokotaha ko ení, ke faka’apa’apa ‘aupito ki ho’o *view* ka ‘oku ke hanga ‘o mea’i ko e ... ‘oku ai p me’a ke ‘ai ‘o tipeiti’i he *public*, pea ‘oku ai p me’a ‘oku *confidential*. Fanongo mai ki he ‘uhinga ko eni, ko kimautolú ko e kau Fakamaau pea ‘oku ai e fo’i l volo ‘oku mau ‘i ai, pea ‘oku ai e falala mai e kakaí kia kimautolu. Pea kapau ‘e ‘omai ia ‘o tipeiti’i kimautolu heni, ‘oku ai ‘emau ki’i *practice* ‘i Nu’usila, pea ‘oku mou fa’iteliha p moutolu p ko e h e me’a ‘e laku ki homau hingoá. ‘E mahalo ‘e ‘osi ang ia ‘e *affect* ange ‘emau ki’i me’á ‘a mautolu, ‘i he anga ko kau *client* kia mautolú. Ko e fo’i ... neongo na’e taimi nounou p ‘ema feme’a’akí ka na’e ... pea na’a ne peh , ‘e fakapotopoto ange p ke ‘ai e fo’i penolo ko ‘a e kau loeá ke nau hanga ‘o fili kimautolu pea toki *appoint* ki he me’á. Sai, ‘a ia ko e fo’i tipeití ia ‘e toki hoko atu p ia, ka ko e ki’i fo’i poini ia na’e *miss* ‘ia te au, ‘a e fo’i fakakaukau ko iá, ke tau hanga ‘o ... te tau tau‘at ina kitautolu heni hono tipeiti’i ha fa’ahinga me’a, pea te tau taki taha ‘ai hake ‘ete me’a p na’e *research* lelei p ‘ikai, kae ‘osi ange ia ‘e ai e me’a ‘e *affect* he tokotaha ko ení. Pea neongo ‘oku ... ko e kau *public official* kitautolu kae mahalo ‘é sai p ia ‘ia tautolu. Ka ‘oku ai p ki’i fa’ahinga na’a sai ange ‘a e fo’i *confidential*.

Ko ia ko e a’u mai ko ki he fo’i me’a ko eni ‘o e p loti fakamo’oni hingoá ke lava ... he ko e fo’i me’a eni te ne lava ko ‘o ‘ai ke tau hanga ‘o tukuhifo ha Pal mia. Lava p toko 7, kuo tau talanoa’i ‘e tautolu e me’a ko iá ‘i Fale ni. Pea ‘ikai ke ngata aí ‘oku fanongo kotoa ‘a e Tongá ni pea ‘oku faingofua p foki ‘ete leá ‘ata pe ko e h ‘ete me’a ‘e faí, ka ko e fehu’í p ‘oku te fakakaukau’i lelei ko ‘a e tokotaha ko iá, p na’a te ‘ilo’i p ‘e kita he ‘ikai ke ‘aonga, ka ‘oku te ‘ai p ‘e kita

he ko e politiki. Ka ko hono *affect* ko ia 'i he fonuá fakalukufua 'e lahi hono me'a 'ona ia. Pea 'e kau ai p foki ia, kapau 'oku ai pe hoto loto fakaetangata, ko e tau kei tangata p . Te 'ingo'ingo p kita ha fa'ahinga me'a, te te hanga 'e kita 'o 'ai. Ka ko e fo'i tukuhifo ha Pal mia 'ikai ko ha me'a si'isi'ia. Pea 'oku ou ... pea ko e anga ia 'eku nofo 'o feinga ke u ma'u e fo'i mahu'inga'ia ko ia. Ko e h e me'a 'e 'omai ki heni? Pea u sio hifo ko ki he fiká, toko 7, pea u peh 'e fe'unga e toko 7 p 'ikai? P 'e lava p ke... p 'e sai ange ke t t taha p ha'ane h mai ki heni ha me'a, pea ko e me'a p ko iá, ko e me'a p ia 'oku 'aonga ke tau alea 'í. 'I ha 'ai ha fika, ko e te'eki ai p ke ai ha mamahi ha taha kuo laku mai ki heni 'o tau tu'u ai e Pule'angá he me'a hang ko e me'a na'e 'osi fai ki ai 'a e alealeá.

'Osi mahino p kiate au 'a e fanga ki'i fonua ko eni 'i he Pasifikí, hoko ai e faingata'a ko iá. Ko kitautolu heni 'oku tau fiefia 'i hotau hisit lia 'oku tau molumalu pea tu'u ai. Pea neongo 'oku tau tipeiti, tipeiti he me'a, ka 'oku tipeiti 'o fuofuolua pea toki faifai pea tau toki tali ha me'a. 'Oku 'ikai ko ha fonua eni ia 'oku peh 'i hake p , h mai p ha me'a pea tali ha taha. 'Oku tau hanga 'o siosio lelei p . Filifili lelei p , 'ilonga pe me'a 'oku lelei, puke ia, me'a 'oku koví tuku ia. Pea ko ia, ko e anga ko 'eku vakai ko ki he t kunga ko ení pea fanongo he ngaahi tipeití 'oku ou fakakaukau, tapu p pea mo hoku tokoua Minisit , 'ikai ke ma tui tatau. 'Oku ou fakakaukau p au ia, sai ange p kapau 'e 'ikai ke ha'u ha me'a ia. 'E toki ai p fo'i me'a ia 'e meimei 'ilo kotoa 'e tautolu, he 'ikai ke to e fakahela ia ke te to e 'alu atu 'o to e fakakolekole ha taha. 'Ikai. Kuo 'osi 'ilo ia ... 'a ia ko e fo'i me'a p ia te tau mai ki heni 'o fakanofu e me'á, 'a e tokotaha ko iá. Fanga ki'i 'uhinga me'a ... tuku ia he te tau mai tautolu, lahi ange ai 'etau moveteveté 'a tautolu. Pea neongo kapau he 'ikai ke lava, te tau takitaha foki, ai p ki'i loto atu ki h , ki'i loto atu ki h . He 'ikai ke lava he'etau tipeiti 'a tautolu pea hikí 'o solova ai ha me'a. 'E lava p mau lele p mautolu, kae kei me'a p ia. 'E kei ... ka ko e taimi ko 'oku h mai ai e 'uhinga mo'oní pea tau tuku 'a Pal mia ki tu'á, ko e tuku ko iá, kuo tau foki ki hotau 'apí, tau ongo'i ko e mo'oní ia. Tau lelei kotoa neongo 'ene mamahí, ka ko e me'á p ia. Ko e anga ia 'eku ki'i lea 'i he poini mamafa ko eni. Pea 'oku ou pou pou p au ki he me'a ko 'oku 'omai he Fakafofonga Minisit 'o e Fakalotofonuá, 'ai p ke faifaingata'a p . 'Ai p ke faifaingata'a p 'a e h mai ha me'a 'i he to e loto ange 'e taha. H mai p fo'i me'a 'o ma'u 'i loto. Ko ia p Sea m l .

Sea K miti Kakato: I Hou'eiki N pele.

M l Minisit . Faingam lie ko ení 'oku 'oange ia ma'a Vava'u Fika

Tokanga ki he pule 'a e tokosi'i

Lord Tu'i' fitu: Sea, ko u fakam l atu. Tuku p ke u lelelele atu p 'i tu'a laini he me'a 'a e Minisit . 'Oku mea'i he Minisit 'a e 'ulungaanga 'o e temok latí, ko e kaume'a lelei 'o e *majority* ko e *few*. 'Oku fakalea ai 'a e *check and balance* 'a e *majority* he *minority*. Ka 'oku ou m lie'ia he fo'i fika ko eni ko tesimale na'e tukumai ko eni ko he Minisit Laó. Ko 'ete 'omai p fo'i *ratio* ko iá, mali lelei mo e temokalatí Sea. P ko e ki'i konga p ko e ki'i *minus* ka ko e ki'i *few*, taimi ia ko 'oku haohaoa ai 'a e m m ni 'o e tokolahí. 'Aki eni Sea, 'ikai ke u to e 'alu au ke u fu'u ... ke fai ha fie poto Sea, ko e anga p eni ia 'eku faka'uhinga'i e fiká. Ko e temok latí, ko e tokolahí. 'A ia ko 'eku peh ko e tokolahí, ko e kakai ia 'e fakah 'enau totonu 'i hono fi li ha taha ki loto. Ka kiate au ai, ko e taimi ia 'oku tau'at ina ai 'a e kakaí, ke nau hanga 'o tala ha taha 'oku nau peh , ko e tokotaha ia te ne fakafofonga'i, *representative* mo fe'unga mo e ngaahi tu'utu'uni 'a e Konisit tone, 'oku lava 'o lautohi, lava 'o ako, 'ikai ke ai ha'ane hia. Fu'u fo'i *majority* ia, ko e *popular* ia. Ko e fu'u fo'i mafaí ia. Ko e taimi ko 'oku ha'u ai ko ke ke fakae'a

fakam nava'i 'a e kakaí, *only a few*. Ko e ki'i fo'i *few* ko iá, ko kinautolu 'oku nau hanga ko 'o fakalele 'a e Pule'angá. 'Asi ai mo hotau Fale Alea ni. Pea 'oku ou m lie'ia ai he me'a 'a e Minisit Pa'angá, kapau ko ha ki'i toko 7 ko e *minority, only a few*, ka 'oku nau nofo 'i ha fo'i mo'oni p taha, 'oku nau 'ilo'i 'oku ai e me'a 'oku 'ikai ke nau falala ki ai pea 'oku nau loto taha ai, fo'i mo'oni ia Sea. Hang ko e me'a ko eni 'oku 'amanaki ke faí. Neongo 'a e tokosi'i 'a e fo'i toko 7 ko ení, ka 'oku nau loto taha nautolu, 'oku nau heka p 'i he pasi 'e taha. Mo ha tokolahi ha fika, hang ko e 12 p ko e 13, 14, ko ha fo'i *collation* ia. Ko ha Pule'anga 'i m m ni 'oku...

<003>

Taimi: 1540-1550

Lord Tu'i' fitu: ...fehu'ihu'i'aki 'a e mafai 'i ha kau m mipa tokolahi ke ma'u ha Pule'anga. Ko e Pule'anga vaivai ia he ko hono 'uhinga ' e vahevahe 'a e fiema'ú.

Sea, kiate au ko e fo'i toko fitu ko eni pea kapau p 'e to e t naki mo e fika ko eni 'a e Minisit Lao ki'i hoko 'o hiku ki he hiva, 'e kei ma'u p *only a few* ki'i toko leka mo e fo'i mo'oni ko eni ke 'omai 'enau ki'i me'a 'oku nau tui fakataha ta'etoeveiveiua 'o lototaha ke 'omai p ke fakahoko mai honau le'o fakatatau ki he ngaahi m m ni 'o e Temok lati 'oku tau'at ina ha tokosi'i ke fakah hanau mo'oni 'i ha'anau lea mo paaki ha me'a hang ko e totonu ko eni 'oku 'i he fa'unga Pule'anga 'o 'etau Fale ni 'a e *Vote of No Confidence* mo ha tohi tangi.

Sea, ko 'ene hiki ko 'a e fiká ke lahi 'oku tau hanga 'etautolu 'o pae taku'i mai ha mafai ke fakatikitato ki he kaha'ú. Ko ha fonua 'oku tu'unuku ki ha fakatu'utamaki, ka 'oku mahulu ai 'a e fu'u kakai 'oku 'ikai ke nau toka'i ha ki'i kakai tokosi'i mo ha mo'oni ke fakam nava'i neongo 'oku liliu ai 'a e m m ni 'o tali ai 'a e temok lati. Ko 'etau 'ilo p 'a e ki'i sipi 'e taha, sai p 'a e toko hivehiva ia, nau mo'ui lelei p kinautolu. Ka ko e ki'i fo'i toko fitu, tuku ange ke nau manava. Ko e manava 'a e temok lati 'i he totonú mo e ho'ata ki tu'a ha ki'i me'a 'oku peh 'a e kakai ki ai ki ha ki'i mo'oni si'isi'i hang ha ki'i tenga'i m sita, kae lava ke fakaha honau loto, kae kaukaua ai 'a e fu'u fonua mo e Pule'anga hono talaki 'o e mo'oni mo ha fa'unga Pule'anga lelei. Ko ia p Sea, kou poupou atu ki he toko fitu ko eni kapau 'e toe laum lie lelei 'a e Hou'eiki ke toko 9. Ko e 9 mo e 7 ko e ki'i mo'oni ko e tanaki p 'a e 1 mo e 1 'o hoko 'a e uá ko e taha Sea. Ko e ki'i fokotu'u p ia Sea. M 1 . Ko e fika ko 12 'oku 'ikai fe'unga ia mo Tonga ni ko e fika ia 'a 'Aositel lia mo e me'á. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki! Me'a mai Hou'eiki N pele Fika 2 'o Ha'apai.

Lord Tu'i ha'ateiho: Fakatapu atu ki he Feitu'una Sea, kae 'uma' 'a e Hou'eiki 'o e K miti Kakato, kae 'at ki he motu'a ni ke fai atu ha ki'i fakahoha'a.

Sea, ki mu'a pea u fakahoha'a 'oku ou 'oatu p 'a e talam n ki he Feitu'una ki he fatongia ko eni 'oku fuesia 'e he Feitu'una. 'Ofa ke kau 'a e 'Eikí ho'o faifatongia.

Sea K miti Kakato: M 1

Lord Tu'i ha'ateiho: Sea, ko u fokoutua p hoku nofo'anga 'o sio hifo ki he naunau ko eni 'oku 'omai, pea ki he motu'a ni 'i he'eku loto tau'at ina, ko e *procedure* p ko e huluhulu p eni 'o ha

me'ang ue ki he ng ue ko eni 'a e Fale Alea. Pea mo 'eku sio ki he ni'ihi ko eni 'e mai 'i he 'osi 'atautolu ko eni mei Fale Alea ni. Pea mo 'eku fakakaukau ko e toko 7 'oku fe'unga 'o hang p ko hono tohi'i ko 'i he me'a ko eni. Pea 'oku mo'oni p mo e me'a ko 'a e Minisit Lao ke toko 9. Ki he motu'a ni, hang ko e me'a ko 'a e Fakafofonga N pele 'o Vava'u 7 p 9 faka'ofa'ofa 'aupito p ia. Ka ko e me'a lelei taha 'i he me'a ko eni, ko 'etau sio ki he kaha'u pea 'ikai ke tau sio p kia tautolu, ka tau sio ki ha me'ang ue ko eni 'e lelei fakalukufua ma'a e fonua. M l 'aupito Sea.

Sea K miti Kakato M l . N pele 'Eua! Kuo fepoini'aki 'a e 'Eiki Pal mia pea mo e Hou'eiki 'Euá. 'Eiki Pal mia! Me'a mai.

Fakamalanga he kovinanite 'o e femahino'aki

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'una 'Eiki Sea. Ko u fakatapu ki he toenga 'o e Hou'eiki 'o e Falé. Teuteu ke fai 'eku fakahoha'a, k ko u ongo'i p foki ko e tu'unga ko eni 'oku ou 'i ai, pea hang ko 'oku ou ki'i meimei hang 'oku meimei kei t la'a p 'oku totonu ko ke u lea 'i he me'a ko eni p 'ikai. Ka 'i he'eku fanongo ki he tipeiti pea u fakakaukau 'oku mahu'inga p ke u vahevahe atu p 'eku fakakaukau ko e 'uhingá ke mou 'inasi ai. K ki mu'a ia, ko u fakam l lahi 'aupito ki he nonga 'oku hoko 'i he Fale ni 'i he fo'i momeniti ko eni. Fakahoha'a 'e tolu ko eni na'e toki 'osi, tafe lelei 'a e ngaahi fakakaukau 'ikai ke toe fai ha hoha'a. Ko u faka'amu au Sea, kapau ko e t kunga eni ke tau hokohoko atu ai he 'aho ni ki he kaha'u pea ko e me'a fakafiefia ia. Faka'ilonga ia 'o e melino.

Sea, 'oku ou fie lave p heni ki he me'a na'e 'ohake 'anenai ko e lea 'a e Minisit ki he Fakalotofonua ki he ngaahi ..Na'a ne ng ue'aki 'a e fo'i lea ko e kovin nite pea te u lave ki he mahu'inga 'a e me'a ko ia fakafehoanaki ki he ng ue ko eni 'oku tau teuteu fai, p ko e fokotu'u ko eni. Ko e kovin nité ko e femahino'aki neongo 'oku 'ikai ke nau fakamo'oni ki ha 'a e ongo tafa'aki ki ha fa'ahinga aleapau, ka 'oku peheni 'eku faka'uhinga'i. Ko e 'aho p ko 'oku ha'u ai ha ni'ihi p ko ha kakai 'o fakamo'oni mai honau hingoa kiate au, kuo nau fili au ke u hoko ko honau Fakafofonga, ko e me'a ia 'oku ou ui ko e kovin nite. 'A ia ko e kovin nite ko hono foaki mai 'e he kakai 'enau falalá, ka u hanga 'o foaki atu hoku lotó mo 'eku mo'uí mo hoku laum lié mo hoku taimi ma'ana. Ko e fo'i fetongi ia 'oku m tu'aki mahu'inga mo pelepelengesi. Ta'u eni 'e 30 'eku 'i Fale ni, pea ko u kole fakamolemole atu 'i he'eku lave ki he me'a ko ia. Ko e kovin nite eni na'a ku fononga mai mo ia 'i he kuohilí, 'ikai ha to e me'a kehe ia 'i he fo'i v ko ia. Ko e 'omai 'a e falala kae 'oatu 'eku mo'ui mo hoku loto mo 'eku tukup mo 'eku mateaki, 'alu ia ki honau 'api foki mai au ki heni. Ko e motu'a ni ko e motu'a 'oku vaivai 'i ai p 'eku t nounou, 'ikai ko ha Sangato au p ko ha m 'oni'oni. K 'oku nofo ma'u p 'iate au 'a e fetauhi'aki ko eni 'oku ou talanoa atu ki ai.

Pea ko e 'uhinga ia 'oku ou kei nofo ai 'i he Fale ko eni 'o a'u mai ki he 'aho ni,'osi eni 'a e ta'u 'e 30. Na'e 'ikai ha toe me'a kehe ia ke mau fetongi'aki p ko ha pa'anga p ko ha to e fa'ahinga me'a. 'Aho ni na'e 'i ai 'a e lave 'a e tokotaha ko eni na'a ne fakamamafa'i 'a e fo'i lea ko e veteki 'o e kovin nite. Me'apango p ko 'eku hanga 'o toe 'ohake 'a e me'a ko eni. Ko e kovin nité ko e fefuakava'aki toputapu 'i he vaha'a 'o e kakaí pea mo honau Fakafofonga, 'i he vaha'a 'o e N pelé mo honau Fakafofonga N pelé. Kapau te tau to e faka'uhinga'i kehe 'a e me'a ko ia, he

‘ikai leva ke to e toputapu ia mo m ‘oni’oni,he ‘oku ‘i ai ‘a e me’a kehe ia ‘oku kau ai. Pea ‘oku ‘ikai ke u tui ‘e langa‘aki ‘a e fonua ko eni ha to e fa’ahinga me’a kehe. Ko e langa ‘a e fonua ni na’e langa‘aki p ‘a e me’a ko eni ‘oku ou ‘uhinga atu ki ai. Langa‘aki p ‘a e falala, pea foaki hoku loto mo ‘eku mo’ui mo ‘eku tukup mo hoku taimi. ‘Aho ni, tau talanoa ‘i he tukuhifo ‘o ha Pal mia.

Na’e ‘ohake ‘anenai, ‘omai ‘a e ngaahi fonua hang ko Fisi, Papua Niukini mo f fua ‘a e ngaahi fonua na’e ‘ohake. Ko e ngaahi fonua ko eni ‘i he anga ko ‘eku ma’u pea kapau ‘oku hala pea fakatonutonu mai ‘e ha taha. Ko e ngaahi fonua ko eni ko e fili ‘a e kakai, ko hotau ki’i kehekehe, he ‘oku tau ua kitautolu kapau ‘e fili ‘a e kau N pele, fili ‘e he kakai mahalo ko hotau ki’i kehekehe ia. Pea neongo ‘etau feinga lea, fale, taha, fale e taha, fale e taha ko ‘etau faka’amu ia k ‘oku ‘ikai ko e me’a ia, ‘oku ‘ikai ko ia ia?

Ko e fo’i faka’amú pea ko ‘etau faka’amú ke hoko...

<004>

Taimi 1550-1600

‘Eiki Pal mia : ...’a e fo’i faka’amu ko ia pea ng ue‘aki ‘a e me’a ko ia ko e me’a ke ne tataki ‘a e fonua ko ia. Kae pango ‘oku ‘ikai ke peh , ‘e kei N pele p N pele kei kakai p kakai. Hou’eiki ko e toko fitu ko eni ‘oku fokotu’u mai ‘i he anga p ‘eku fakakaukau tau’at ina, hei’ilo p ‘oku tonu ‘eku fakamahamahalo p ‘ikai. Mahalo ko e toko fitu p mei he tafa’aki ko .’A ia ko e anga ko ‘eku fakakaukau ki ai ko e toko 7 ‘oku nau loto ke tukuange ha Pal mia ki tu’a, ‘ikai p ke ‘i ai ha taha ia mei he tafa’aki ...

Lord Tu’iha’angana: Fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki N pele.

Taukave ‘ikai ha fokotu’u ki ha fili Pal mia ko e fatu tu’utu’uni ki ha *Vote of No Confidence*

Lord Tu’iha’angana: Me’a mai ‘a e Pal mia peh ‘oku ‘i ai ha fokotu’u p ko ha...ko ‘etau fa’u ‘etautolu ‘a e tu’utu’uni ki ha *Vote Of No Confidence* he to’u ko eni p ko e to’u Fale Alea kaha’u, ‘osi me’a mai ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea ‘oku tau ‘osi ‘i he uike kaha’u. ‘Ikai ke ‘i ai ha fokotu’u ‘e ...te’eki ai ke ‘i ai ha fokotu’u ‘e me’a...’ikai ke ‘i ai ha fokotu’u, ‘osi p uike kaha’u me’a mai ‘a e Sea mou ‘o kilisimasi fiefia, fakalelei homou ‘atamai toki foki mai ‘i Fepueli p ko Ma’asi. Pea ko e fokotu’u f ‘oku me’a ki ai ‘oku toko fitu p mei heni, ko e fokotu’u eni ‘etau tu’utu’uni ng ue ke toko nima p mo e to’u Fale Alea k hoko mai m o e hoko mai.

Sea K miti Kakato: M l ‘Eiki N pele, me’a mai ‘Eiki Pal mia.

Lord Tu’i’ fitu: ‘Oku mea ‘a e Pal mia kuo u mei tangi au peh ‘e au kuo ‘i ai ha me’a t ko ‘oku tau tutuku tautolu ‘i he uike kaha’u t ko e fu’u la’i pepa p ‘eni ia ‘oku tau talanoa ki ai Sea.

‘Eiki Pal mia : Sea ko ‘eku ‘uhinga p ‘eku peh toko fitu he ko e fika ia ‘oku tohi’i mai he me’a. Mou fakamolemole ‘oku ou ng ue‘aki p ‘e au ‘a e hingoa ‘oku ne tohi’i mai. K ko ‘eku feinga

p 'a'aku ia ke u 'oatu 'a 'eku fakakaukau. Kapau ...'oku ou tui au kapau ko ia, 'oku fiema'u ia ke to e 'omai mo ha ni'hi mei he tafa 'aki ko 'e taha, p ko au p ko hai p ha taha 'e fili 'e he kakai, matu'aki fakalongolongo 'aupito p kakai ia he fo'i me'a ko eni, k ko 'eku fakat t , 'ikai ke 'i ai ha fa'ahinga 'asi mai ia mei he tafa'aki ko 'oku nau loto ke tuku ange ki tu'a 'a e tokotaha ko eni. Ha'u p mei he fo'i fa'ahi p 'e taha, pea kiate au 'i he'eku ongo'i ...

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko e fakatonutonu. Fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Fusitu'a: K taki 'oku hang p ko e me'a ko 'a e N pele ko mei Ha'apai ko e fakamolemole ki he Pal mia ke laum lie lelei 'oku hang ko 'oku ne faka'uhinga'i 'oku hu'u ange ki ai 'a e me'a ni. Ko e fokotu'utu'u founa ng ue 'eni Sea ma'a e Fale mo e kaha'u 'o e fonua hang ko e me'a ko 'a e 'Eiki Minisit Pa'anga, ma'a e lelei fakalukufua 'a e kaha'u ko 'a Tonga. 'Ikai ke fakafo'ituitui. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l N pele.

'Eiki Pal mia : 'Oku ou faka'amu ko e me'a ko na'a ku lave ki ai 'anenai 'oku ou faka'amu p ke to'o 'a e me'a ko ia ko e 'uhingá ko au 'oku ou Pal mia koe'uhí kae 'ata'at 'eku tipeiti. Ke 'oua te u ongo'i 'oku ...'oku ou ng ue'aki p 'e au 'a e toko fitu koe'uh ko 'enau fokotu'u mai. K 'oku 'ikai ko e poiní ia, ko e poini ko f 'a e tafa'aki 'e taha 'o kapau 'oku tonu 'eku ongo mo 'eku faka'uto'uta. Ki he motu'a ni, kapau na'e 'ikai ke ua 'a e ongo tafa'aki, 'ikai fu'u mahu'inga 'a e fiká ia, p 'e toko taha p 'e toko ua p 'e toko tolu koe'uh he 'oku taha p 'a e fo'i fa'ahi, kae pangó 'oku 'ikai ke peh . 'Oku ua pea neongo ai p 'etau feinga mo 'etau malanga mo 'etau lea'aki ko e taha 'oku taha 'oku taha 'oku taha, k 'oku 'ikai ke peh , me'apango 'a e me'a 'oku tau lea'aki mo e me'a ko 'oku totonu 'oku hoko, 'a ia ko e fo'i faka'amu, te u foki ki he poini. Ko e poini ko e kovin nite 'oku matu'aki mahu'inga, ko e kovin nite mo e kakai 'a'aku mo hoku o e kakai na'a nau fili au 'oku toputapu pea 'oku pelepelengesi pea 'oku mahu'inga.

Ko e ta'u 'e tolungofulu ko eni ku ou fononga mai mou fakamolemole he'eku fa'a toutou lave ki he me'a ko eni ...

Lord Tu'ilakepa: Sea, tu'u p au he tohi tu'utu'uni, 'oku ou h atu au 'i he tu'utu'uni, 'e lava ke u tokoni ki he 'Eiki Pal mia ? 'okapau te ne tali.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia 'oku ke laum lie lelei p ke ke tali 'a e tokoni 'a e Hou'eiki N pele fika 2 'o Vava'u.

'Eiki Pal mia : 'Io 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Hou'eiki.

Lord Tu'ilakepa: Ko 'eku tokoni 'oku mo'oni foki 'a e 'Eiki Pal mia koe'uhí ko ia 'oku 'i he fatongia ko eni, kae faingata'a p ke liliu koe'uhí ko e ongo ia 'oku 'i ai. Fakakaukau angé ke tau sio angé ki mu'a 'Eiki Pal mia , tapu p mo e Feitu'u na, me'a atu angé ki mu'a kapau 'e 'i ai ha

‘aho peh ni, ‘i ai ha Pal mia ‘e me’a mai ‘o fai ha’a ne kovin nite mo e kakai pea mo e fonua ni ke ne taki ‘a e fonua pea ‘i ai ‘a e faihalá, ‘oku ‘i ai ‘a e ta’efalala’anga, ko e h leva ‘a e me’a ‘e fai ‘e tuku p ke hokohoko atu ‘a ‘ene kovin nite mo e kakai pea tanu ai mo e faihala, tanu ai mo e ta’efalala’anga? P ‘oku sai ange hono ‘ai ‘a e founa ko eni na’a...ko e Pule’anga fakatemok lati ia ke vakai ‘aki pea ke fakahoko ‘aki ‘Eiki Pal mia ‘aho ko ia, fakamolemole, teuteu ho’o kovin nite pea mo e kakai ko eni kuo ‘i ai ‘a e fehalaaki, pea ‘oku totonu ke ne tali ui ki ai, pea ko ene tali ui ki ai ‘a e ‘Eiki Pal mia ko e h ‘a e faihala, ko e h ‘a e ta’efalala’anga, pea ka pau ‘ikai, hoko atu ‘a e ‘Eiki Pal mia , ko ‘ene ‘osí ia, kae ‘oua hang ‘oku ‘ai...pea ‘oku mo’oni p ‘Eiki Pal mia he ‘oku me’a foki he ko hono taimi eni, tau ...kuo ‘omai ‘e he k miti ko eni ‘i he taimi ‘o e ‘Eiki Pal mia , ‘ikai ke tau ‘ai he ta’u kuo ‘osi he taimi na’e Pal mia ai ‘a e Fakafofonga fika 3 ‘o e Hou’eiki N pele...koe’uhí...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki tui ho mou kote k taki fakamolemole.

Lord Tu’ilakepa: Koe’uhi ko e fie tokoni p hou’eiki, fakatalatala ho laum lie, ka pau ‘oku ma’a mo’oni mo’oni fakatalatala he ko e fatongia ko e kakala p mahalo na’a ui kita ke te hoko ko e Pal mia ha ‘aho ‘o kapau, pea ka ma’u ‘oku ta’efalala ’anga ko e ki’i founa fakatemok lati eni ‘e ng ue ‘aki ‘Eiki Sea, ‘oua te tau fu’u manavasi’i ka tau ‘ai ‘etau ng ue ka tau ‘unu.

‘Eiki Palemia: Hou’eiki, tau ki’i m l l ai.

Lord Tu’ilakepa: Sea ko e Pal mia ia kau mo ia he ‘ai’ai noa’ia, tatau p Pal mia mo e ‘Eiki N pele ko ‘o Niua.

Sea K miti Kakato: Tau foki ‘o Fale Alea.

(Liliu ‘o Fale Alea pea me’a hake ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea ki hono me’a’anga)

‘Eiki Sea: Hou’eiki m l ‘aupito ‘a e feme’a’aki, tau hoko atu’i he 6. M l .

(M l l e Fale toki hoko atu he 6:00)

<005>

Taimi: 1800-1810

S tini Le’o : Me’a mai e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea. (Lord Tu’ivakan).

‘Eiki Sea : Hou’eiki, tau liliu ai p ‘o K miti Kakato. M l .

Sea K miti Kakato : Tapu pea mo e ‘Eiki Pal mia ‘o Tonga, kae ‘uma’ e Hou’eiki Minisit ‘a e Kapinetí. Fakatapu ki he Fakafofonga N pele Fika 1 ‘o Tongatápú, kae ‘uma’ e Hou’eiki N pele ‘a ‘Ene ‘Afió. Fakatapu mavahe atu ki he Fakafofonga 15, pea mo e kau Fakafofonga ‘o e Kakaí. M l mu’a e fakalaum lie lelei a Hou’eiki, ka tau hoko atu ‘etau feme’a’aki, fekau’aki pea mo e ‘as nita ‘o e Falé. ‘Oku kei ‘at p ‘a e ngaahi fie me’a mai, fekau’aki mo ‘etau kaveingá.

‘Oange mu’a e faingam lie ko ení ma’a e ‘Eiki Minisit Fakalotofonuá, pea hili iá pea toki me’a mai e ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia : Sea, fakamolemole atu, na’e te’eki ai ke ‘osi e motu’a ni, ka neongo ia tukuange p ki h , ka u toki faka’osi atu ‘anai.

Sea K miti Kakato : M 1 . Me’a mai, Minisit .

Fokotu’u ke holoki me he toko 12-10 makatu’unga he tauhi v & mamahi’i me’a

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua : Tapu mo e ‘Eiki Sea e K miti Kakató. Tapu mo e ‘Eiki Pal mia, kae ‘uma’ e Hou’eiki Minisit e Kapinetí. Tapu ki he Hou’eiki Fakafofonga e kau N pele e fonuá, pea tapu ki he Hou’eiki Fakafofonga e Kakaí. Sea m 1 ho’o laum lie lelei, hoko atu e fatongia mamafa kuo tuku mai ke tau fakahoko ma’a e fonuá.

Ko e taha hoku ngaahi fatongiá. Kuo tuku mai kiate au ke u tokanga’i ‘a e ngaahi me’a faka’ulungaanga fakafonuá. Pea ko e ngaahi ‘ulungaaanga fakafonua ‘o Tongá. ‘oku makatu’unga ia he ngaahi poutuliki ko eni ‘e 4. Ko e faka’apa’apa, ko e tauhi vaha’a, ko e mamahi’i me’a, pea mo e lotot . Kuo u fanongo ki he feme’a’aki ‘a e Falé, Hou’eiki N pele ‘o e fonuá, ko e ngaahi fakamalanga ko e Fale p eni ‘e taha. Pea ‘oku tui ki ai e t pile ko ení. Pea ‘oku ou tui p ‘oku tui peh mo e t pilé, koe’uhí ko e ngaahi feme’a’aki ko ení, pea mo e fet ’aki ‘i he fika ko eni kuo fokotu’u maí. Kuo lotot ai ‘a e t pile ko ení, ‘i he funga ‘o ‘etau tauhi vaha’a, mo ‘etau mamahi’i e lelei ‘o Tongá, ke tau fefoaki’aki. Te u hifo au mei he 12 ‘o fakata’ane he 10. Ka ko ‘eku kole ki he Hou’eiki N pele. Mou faka’atu’i mai mu’a ‘a e fefaka’apa’apa ko ení, mo ‘etau fefoaki’aki, ka tau ‘alu hake mei he 7 ki he 10, ‘i he fo’i fika ko eni. Ko ia ‘oku peh ‘a e fakahoha’a ‘oku fai atú, ‘Eiki Sea, kae ‘uma’ e Hou’eiki N pele e fonuá, taumu’a, Hou’eiki Minisit , kae ‘uma’ e Kau Fakafofonga e Kakaí. Te u hifo au, te u hifo au, mei he’eku fokotu’ú, mei he 12 ki he 10. Pea ko ‘eku faka’amú ia, ‘e laum lie lelei p ki ai e Hou’eikí, t pile ‘a e Hou’eikí, ke tau fefoaki’aki. M 1 .

Sea K miti Kakato : M 1 ‘Eiki Minisit .

S miu Vaipulu : Sea.

Sea K miti Kakato : Me’a mai e. Me’a mai ai leva, Vava’u 15, Fakafofonga.

Fokotu’u ke ‘alu hake tokolahi mei he 7 ‘o 9 koe’uhi ko e feveitokai’aki

S miu Vaipulu : Tapu mo e Feitu’u na, Sea. Ko e l pooti foki eni ia ‘a e K mití. ‘Oku ‘ikai ke peh ke taafataha p ia, ko e me’a ko ení ko e fokotu’u ia ‘a e Hou’eikí. Ko e fokotu’u eni ‘a e K mití. Ka ‘o kapau kuo ‘alu hifo e mei he 12, ko e h hono kovi kapau ‘e ‘alu hake e ‘o 9. Tuku e 10, ‘ai e 9. Tau nofo ‘i loto. ‘O kapau ‘oku peh , pau ‘e fiem lie ki ai ‘a e Falé kotoa. Ka ko e 9, ‘Eiki Sea, ko ‘ene a’u ia ‘a e fiká ki he faingata’a, ‘i he’eku tui ‘a’akú, ‘oku ‘ikai faka-Temok lati. Kapau ko e me’a ia kuo tali ko ‘e he Falé, ko e h hano kovi, Sea. Ka ko e mahu’inga ko ko e 7, kiate au ko e faka-Temok latí ia. Ko e 9 mo e ‘olunga ko ‘i aí, ko ‘eku tui, ‘e Sea, ‘oku tau fu’u h . Tau fu’u ‘ova tautolu ia ‘i he fakangofua ko na’e talamai ko ‘e he Minisit Pa’anga. Ka koe’uhí ko e feveitokai’aki ‘a e Fale ni. Kapau ‘e tali ia. ‘Alu hake ‘a e K miti ki he 9, ‘alu hifo e fokotu’u ko ke 12, ‘o na nofo he 9, Sea. M 1 .

Sea K miti Kakato : M 1 Fakafofonga. Me’a mai Fakafofonga N pele Fika 1 ‘o Ha’apai. Pe’i me’a mai ai leva koe

Lord Fusitu’a : M 1 Sea. Tapu mo e Feitu’u na, Sea, pea tapu mo e Fale ni.

Lord Tu’iha’angana : Na’a ku hangahangakehe au ia, ka ko ‘eku toki fanongo atu ki he Ha’apai. Na’a ku si’i kole atu ke ‘omai ha’aku faingam lie.

Sea K miti Kakato : Pe’i me’a mai, Fika 1 ‘o Ha’apai.

Lord Tu’iha’angana : Sea, fakatapu ki he Feitu’u na, Sea, pea fakatapu ki he Hou’eikí. ‘Io, poupou’i p ‘e au ia, he ko e me’a ‘a e Falé, pea ko e ‘uhingá, hang kuo me’a mai e Minisit ia ki h , pea tu’u p e Hou’eikí ia ‘o me’a atu he. Ka ko e poupou p ia kapau ko e fetoka’i’aki ia mo e feme’a’akí. Ka ‘oku ou poupou ange ki he 9. Neongo p , ‘e toki fakalea ‘e he kau mataotao he fiká, ‘a na’e ‘ohake ko ‘e he Minisit Laó, ka ‘oku ‘i ai hono tu’u fakap seti ofi ‘aupito, ko e vahe-tolu ia e taha ‘o e Fale Aleá. Ko e 10 ‘oku ki’i t h , pea ‘oku ‘ikai ke fu’u ofi he 26 he taimi ni. Ko e 9, ‘oku ofi ia ko , pea ‘oku ‘i ai hono tu’u fakap seti, fakavahe tolu-‘e-taha. Pea ka ‘i ai ha taimi kuo fakalahi ai, pea ‘ai hono fakalea ko e vahe tolu ia ‘e taha ‘o e Fale Aleá, neongo kuo ofi ai, pe ‘osi ofi ai. Pea ka ai ha taimi kuo hiki hake e Fale Aleá ‘o toko 30 pe toko fiha, ‘oku ma’u p , he ‘oku ‘i ai e fo’i fika pau, ko e vahe tolu-‘e-taha. Ka ko e makatu’unga ia ko ‘a e poupou’i.

Poupou au ki he ‘Eiki Minisit , ko e anga ‘etau alea he Fale ni, ‘osi p ko iá, kapau kuo tau felotoi ki ha fa’ahinga fika. Pea neongo e poupou atu ki he 7, ka kuo ‘omai e fo’i fakakaukau ko iá, ka ‘oku ou poupou au ki hé. Pea ‘oku ‘alu hifo e, ‘alu hifo e, kae ‘ai e 9, pea ko e fetaulaki ia ko ‘i loto ko , pea ‘oku ‘i ai hono fo’i tu’unga fakap seti, neongo ‘oku ki’i ‘i he p seti, ka ko e meimei ofi ia he vahetolu-e-tahá. Pea ko e tu’u foki ‘a e Fale ni ia, taha’i mai ‘e to e holo ia mei he 26. Ko e tu’u ki he kaha’ú, ‘e ‘alu p ki ‘olunga. Pea ka ‘ai ‘aki e vahe tolú, ko ‘ene napangapangam lie ia ko ki he, pea ‘e ‘i ai p e taimi hono hikihikí ‘e *fit in* ‘aupito e vahe tolu-‘e-taha. Pea ‘oku ‘uhinga lelei. Ko e fokotu’ú atu p ia.

Sea K miti Kakato : M 1 Hou’eiki N pele. K taki me’a mai e Hou’eiki N pele ‘o Niuva, pea ka hili ko iá pea me’a mai e Fika 1 ‘o Vava’u.

Poupou ki he 7 koe’uhi ko hano uesa t pile e Kakaí he kaha’u

Lord Fusitu’a : Tapu mo e Feitu’u na, Sea, tapu mo e K miti ‘eikí. M lie’ia e motu’a ni he vilo takai holo ko ‘a e tipeití. Pea ‘oku ou faka’apa’apa’i lahi ‘a e fokotu’u mei he ‘Eiki Minisit . ‘Oku ou tangane’ia he’ene loto fakat kilalo, ke hifo hifo ia mei h ...

<006>

Taimi: 1810-1820

Lord Fusitu’a: ... ‘ai e fakapotopotó, ka ‘oku ou kei hoha’a p ki he faka-Temok latí . ‘O hang ko e me’a ko ia na’e me’a ki ai ‘a e Fika 15 ‘o Vava’ú. ‘Oku ‘ikai ke peh ko e K miti eni ia ko e K miti N pele, ko e K miti na’e ‘i ai ‘a e kakai ‘i he K miti ko iá, ‘uluakí ia Sea. Ko hono uá, ko

e 9, ka tau nofo 'i he fo'i fika ko ia ko e 9, 'oku ou hoha'a ki he faka-Temok lati pea mo e totonu 'a e kau Fakafofonga 'o e Kakaí. Te u 'oatu 'a e fakat t ko eni. Ka tau nofo 'i he fika ko ia 'o e 9, ko e peh p 'e he kau Nopelé 'oku mau toko 9 foki, ke mau 'ai 'e maotolu ha'amau *vote of no confidence* 'osi ma'u 'e maotolu 'a e fiká. Sai, ko e kau Fakafofonga ko ia 'o e Kakaí, 1, 2, 3, 4.. kau ta'ekapineti ia 'oku 'i heni he 'aho ni. 'A ia ko e kau Fakafofonga 'o e Kakaí ko nautolu 'e si'i 'efihia he me'a ko ení, 'e 'ikai ke nau ma'u 'e nautolu 'a e toko 9, kuo pau ke nau ala mai kinautolu 'o kole ki he kau N pele. 'Oku faka'efihia'i ai si'i kakai 'o e fonuá mo e ni'ihí ko ia 'oku nau fakafofonga'i. 'Oku 'i ai 'a e hoha'a lahi heni, ko e kau totongi tukuhaú 'Eiki Sea. Ko ia ai 'oku ou peh , 'oku kei fakapotopoto p 7, he te nau ala kole ngofua ange 'a e toko 3 ko , pea 'e 'ikai ke lava. Tau fakat t ki he kaha'ú, 'oku fa'a taku ko e Pule'anga kuohilí ko e Pule'anga 'o e kau N pelé, na'e fakalele 'e he kau N pele. Tau peh ko e kaha'ú 'oku toe 'i ai ha me'a 'oku toe taku 'o peh ko e Pule'anga N pele? 'E 'ikai ke to e lava ia 'o fa'u ha *vote of n confidence* he ko 'emau toko 9 'amautolu, 'e 'ikai ke to e ma'u ha toko 9 ia 'e he kakai ta'ekapineti 'ata'at p . 'A ia 'oku fiema'u ke malu'i 'a e faka-Temok lati mo e totonu 'a e kakai 'o e fonua. Ko ia ai 'oku ou kei poupou p ki he 7 ko ia 'oku 'ai mai 'e he K miti. M I Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a Vava'u Fika I N pele.

Lord Tu'i fitu: 'Oku kei tu'u p 'a e motu'a ni ia 'o poupou p he ki'i fika ko eni 'oku fokotu'u mai he Tohi Tu'utu'uní Sea. 'E 'i ai 'a e 'aho, hang ko e hisit lia na'e me'a ki ai 'a e Minisit Fakalotofonuá, kavei koula 'e 4. Ko e 1876 na'a mau toko 20, ko ha kau Fakafofonga ki he Fale Aleá, kuo nau taau ki he Fale Alea 'o Tongá, pea toki folofola 'Ene 'Afio. Ko e kau N pele eni kuo nau fe'unga, ke nau hoko ko e kau Fakafofonga Fale Alea. Sea, sio ki he tafe ko ia 'a e taimí, hang ko e me'a ko ia 'a e taimi ni, kuo 17 'a e kakaí, ka mau toko 9 p . Sea, ka faifai ange ha 'aho, ko e fika p eni 'a e T pile ko ení, pea ko ha fonua kuo tu'u 'ikai ke hang ko e 'aho ní. 'E f f 'a e *freedom of speech*, 'e t moloki 'a e mo'oní 'e he tokolahí pea 'e t sipa 'a e fonuá, 'i he tuli tonuhia 'a e mafai, ha kakai peh . Ko e me'a ia 'oku hao ai hotau fonua ni, neongo ko e Pule'anga Taki faka-Tu'i, tau lelelele mai he fu'u vaka ko kuo mei senituli ua he taimi ni. 'E paasi p me'a kotoa, 'o 'alu ki he sino 'e taha, pea 'e to e foki mai p ke faka-'ulungaanga hang ko e nonofo-'a-kaingá hang ko e me'a na'a ke me'a ki ai. 'Oku h molemole ai 'a e ' me'a kotoa p . Kei tu'u p 'a Tonga ni ia, mo e 'unu he fo'i taimi p ko iá, fakatatau ki ha ' me'a faka-'ekon mika, te'eki ai ke taimi ke tau a'u kitautolu ki he tu'unga pehe ní ke tau poloka, ke tau poloka, he ko e mangá 'e manga ki f .

'I kai ko e manga 'a e tokolahi p 'i Fale ní, ko e fu'u kakai 'i tu'á 'e faingat 'ia. 'E mole ai mo e s siale 'a e Tongá, (*h fanga atu*) 'a e me'a ko eni 'oku pukepuke atu 'e he toko leka. Sea, ko ha m mani 'o e politikalé 'oku m lohi, 'oku tala 'a e m lohi 'o e mafai 'i he *minority*. 'E fakatonutonu ai 'a e tokolahí, 'a e *coalition* ki he mafai 'o e toko leka. Ko e kaha'u ho Falé Sea, ka faifai ange 'oku *swing* ha kakai 'i he mai p ko e faka-kaung me'a ke ma'u mafai, 'ofa he fonua kuo t kua mama'o, he 'ikai kei ma'u 'a e Tonga ko Tonga ma'a Tonga. Na'e m mio 'a e kau palangí, he hisit líá ke fef siaki peh 'i kitautolu. M I mo 'etau tu'u mo 'etau fepoupouaki he me'a na'e me'a ki ai 'a e 'Eiki Minisit Fakalotofonua. 'I ai p 'etau ki'i Temok lati ai, ko e nofo-'a- k inga. Hang ko e me'a 'a e Minisit Pa'angá, faingata'a ke fakalakalaka ha me'a faka-'ekon mika he m mani 'i Tonga ni heni, he ko e 'ikon mika 'a e Tongá, 'oku nofo p ia he nofo-'a- k inga. Na'a mo e kekelelé, neongo 'oku ma'u 'e he Hou'eikí, ka 'oku mauma'uluta ange p

hono pukepuké, ‘i ha kakai te nau ma’u ‘a e mafai, pea nofo ‘a e kakai, hang ko e ngaahi fonua ‘i muli.

Ki’i fo’i fika ko Sea, palanisi lelei, ke ‘i ai ha le’o ‘oku fulut makia ‘oku fiema’u he tala ha mo’oni, pea fanongo hifo ‘a e tokolahí, hang ko ‘etau feinga hake ki he ‘Otuá ‘Ene Tokotaha, kane ofongi hifo ‘a e mo’oni ‘o e fakal kufua ‘o m mani. Ko ‘etau motó, ia na’e fokotu’u ‘e he ‘Eiki Minisit Pa’angá, veesi folofola kotoa p he’ene Patisetí, fiema’u ke tau muimui peh . Neongo ‘oku le’o si’i ‘a e fanga ki’i veesi folofolá ‘i loto he ngaahi *portfolio*, ka ‘oku le’o lahi ‘a ‘ene ng ue’i ‘aki ‘a e taki lelei, hang ko ‘etau sio e fa’unga faka-Temok lati. ‘A e ho’at ki tu’a, ‘a e vahevahe taaú, ko e ki’i fo’i toko 7 ia ko . Pea ka tau ka to e fusi ki ‘olunga, Sea, te tau ki’i ng ue’aki ‘a e kakai tu’um lié ke teke ha me’a, pea te tau movetevete. ‘O ‘ikai hang ko e ‘aho ni, fononga lelei ‘a e me’a na’e tau’i he ta’u ‘e 30 ‘e he Pal mia. Ko ia Pal mia, ko e me’a ia na’a ke tau’í eni ke faka-Temok lati pea onгона ha le’o ‘oku fulut makia? Kae ‘oua ‘e t moloki ‘aki ‘a e ‘alu ‘a e tokolahi. Fiema’u p ke ‘i ai ha le’o, ‘oku ongo hake mei he loto luó, ke fusi hake ki ‘olunga pea toki mahu’inga m lie ai ha fa’unga mo ha tataki ha Pule’anga.

Sea, kapau ko e teke ko ení ko ha *gamble* ‘e kemikemipolo ai p ‘a Tonga ni he kaha’u. ‘E ‘i ai ha kakai ‘e tu’um lie he fonua ni te nau pule’i ‘a e ‘ekon mika ‘a e fonua ni, pea ‘e pule’i peh ‘i leva ‘a e Pule’anga. Ko ‘ene *forecast* p ha fakamatala ‘ea ha fu’u milionea ‘e *swing* peh ai p ‘a e kau ma’u mafai ‘a e fonua ko eni. ‘Oku ou kole atu Sea, tau nofo p he fa’unga ko eni ‘oku lelelele ai hotau ki’i p pao. ‘Oku kei ‘alu ‘a e tokó ki mui, pea tau lele ki mu’a. Na’a ua ‘aki ‘a e me’a ‘a e Minisit , na’a tau fononga he founa ko eni ‘oku tau fokotu’u ko eni ma’a e kaha’ú, hang ha vaka ‘oku ‘ikai hano fohe’ulí, te tau vilo takai pea ‘e fakahela ‘etau heka he funga vaka. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l Hou’eiki. ‘Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi ‘a e Pule’angá me’a mai.

Taukave mahu’inga e mo’oni’i me’a ke tuku ai Pal mia ki tu’a

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga:Kuo u fiefia ‘aupito he faingam lie ko ení, pea kamata ke u ongo’i Sea ‘oku ou fiefia ‘aupito he ‘oku ‘alu’alu atu p ‘etau fo’i fiká ‘o ofi ‘aupito he fo’i fika na’e fika’i ‘e he Minisit Laó ‘anenai. Neongo p na’e hang ‘oku ki’i meimei me’á, ka ‘oku hangehang ‘oku ofi ‘aupito he tonú ‘a e fo’i fika ko ia. Sea, ‘oku fokoutua p ‘a e motu’a ni, pea ‘oku ou faka’amu p ke tau’at ina ‘a e fakakaukau mo hotau lotó, ka tau fakakaukau’ i hang ko e kaveinga ‘oku t langa’i mei ‘aneafi ‘o a’u mai eni ki he ‘aho ni. Ko e me’a ‘e lelei ki he fonua. ‘Oku hanga ‘e he N pele mei Niuá he’ene malangá, ‘o to e fakalea mai ‘a e fo’i me’a ko ‘oku ou manavasi’i ki ai he’ene ngata p he 9. He’ene peh mai, mau toko 9, pea kapau ‘e peh p ‘e he kau N pele ia ... ‘osi. Kia au, ko e fa’ahinga fakakaukau ia ko ‘oku fiema’u ko ke tuku. Kapau ‘oku tau sio fakal kufua ki he fonuá ‘oku totonu ke ‘oua ‘e ‘i ai ‘a e fa’ahinga fakakaukau ia ko ia. Kia au ia ko e me’a ‘oku ou tokanga ki aí, ko e fo’i mo’oni ko ‘o e fakakaukaú. Kapau ko e ‘Eiki Pal mia ‘o e taimi ko iá ‘oku fiema’u ke tuku kitu’a, ko e ‘uhingá ko ha fa’ahinga ng ue fakavalevale ‘oku fai, ko e fo’i me’a mahu’ingá, ‘oku ‘ikai ko e me’a mahu’ingá ‘a e tokolahi. Ko e me’a mahu’ingá ‘a e fo’i mo’oni’i me’a ko ke ‘ave ai, ke tuku ai ‘a e Pal miá ko ia kitu’a. Sea, tau ‘i heni p foki kitautolu, ‘oku mea’i p ‘e he Hou’eiki Fale Aleá ia ‘a e me’a ‘a e Pule’angá ‘oku faí, pea mo e ngaahi ng ue kotoa p ‘oku tau fai ‘i Tonga ni. ‘Oku ‘ikai ko ha me’a ia ke faingata’a ‘etau ‘ilo’i. Ko e me’a ko ia na’e hoko ‘anep ‘oku e’a ia he pongipongi ni. Ko e me’a ko ia hoko he ‘aho ní, tau ‘ilo ia ‘e tautolu ‘apongipongi,

pea ‘oku ‘ikai ke faingata’ a ia ke tau ‘ilo ‘e tautolu ‘a e me’a ‘oku hoko he fonuá he taimi ni. Ko hono fakaloto’i ko p ko e toko 10 p ko e toko 2 p ko e toko 7, pea na’a mo e Kapineti, ka ...

<008>

Taimi: 1820-1830

‘Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule’anga: ... ‘omai e mo’oni ‘oku mo’oni pea mahu’inga ‘aupito, ongo’i ‘e he lotu ‘o e kau Fakafofonga ‘oku, ko e me’alelei taha eni ki he fonua. ‘Oku ou fakapapau atu Sea ‘e a’u ki he konga he Kapineti te nau kau mo nautolu ia he fakamo’oni he me’a. ‘A ia ko e me’a ia ‘oku ou ongo’i ‘e au ia ko ‘oku mahu’inga taha he *issue* ko eni, ‘i he fakakaukau ko eni. ‘Oku ‘i ai ‘a e lau ‘a e folofola ‘oku fakatau’at ina’i kitautolu he mo’oni. ‘Oku ‘ikai ko ha me’a si’isi’i, ‘oku ‘ikai ko ha me’a faingata’ a ia ke te fakaloto’i p ko e tafa’aki ko p ko e tafa’aki ko ke tau tui ki he me’a ko ‘oku mo’oni ka ‘e faingata’ a ke te fakaloto’i taha kapau ‘oku veiveiua ia he fo’i mo’oni ko ‘oku te tu’u ‘aki. Pea ko e me’a ia ‘oku ou fakahoha’ a ki ai he efiáfi ni Sea ko u tui ko e mo’oni ‘oku tonu ke tu’uloa. Pea ‘oku tau fai foki ‘a e ... ‘etau talanoa ko ki he fiká ka ko e me’a ‘oku ou manavasi’i ki ai na’a hanga p ha fakakaukau, kia au ko e fika ko na’e faka’ali mai ‘e he Minisit ko ‘o e Ngaahi Me’a Fakalotofonua ‘oku sai. Tau peh p kapau ‘e mo’oni e me’a ko na’e me’a ‘aki ‘e he N pele Niua, ‘oku mahu’inga ‘aupito kapau te nau lotu taha p nautolu. ‘Oku mahu’inga ‘aupito ke nau lava ‘o ‘omai ha taha mei he t pile ko . Pea kapau ‘e lotu taha ‘a e t pile ko ki ha me’a ‘oku ‘ikai ke lotu ki ai ‘a e kau N pele, ‘oku mahu’inga ‘aupito ke nau lava ‘o fakaloto’i mo e Hou’eiki N pele ‘o e fonuá ki he me’a ko ‘oku nau tui ki ai. Na’a mo e kau Minisit ko eni, ‘oku ‘ikai ko ha me’a faingata’ a ke tau ‘ilo ‘e tautolu e mo’oni mo e me’a ko ‘oku lelei ki hotau fonua. Ka kia au ia ‘oku ‘ikai, ‘oku tonu ke tau hanga ‘o fa’u, ‘o fatu e fiká ‘o hang ko e ngaahi fakamalanga ‘anenai ke faingata’ a hono *abuse*, he ko ‘etau kaka ‘atautolu ki he 10 ‘oku ‘ikai ko ha me’a, ‘oku ‘ikai ko ha me’a ... faingata’ a ia kapau ‘oku mahu’inga p e fo’i mo’oni ia ‘iate ia. M l ‘aupito Sea.

Sea K miti Kakato: M l ‘Eiki Minisit . Tongatapu 4 k taki ‘o me’a mai.

Ke fakapapau’i ‘oku ‘ikai pa’usi’i ‘a e fokotu’u ke vakai’i tuku kitu’a Pal mia

M teni Tapueluelu: Tapu pea mo e ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato kae peh ki he Hou’eiki ‘o e K miti Kakato. ‘E Sea ko u fakam l atu he faingam lie ko eni ‘oku ‘omai. ‘Oku ou ... me’a si’i p ‘oku ou lotu p ke u fakalavelave atu p ki ai. Ko kuo ‘ohovale e motu’a ni ‘i he pelu l ‘oku fai ko ‘oku talamai ke holo mei he 12 ‘o 10 ‘Eiki Sea. Ko e mahu’inga foki mo e kaveinga mo e poini na’e malanga’i atu he motu’a ni ke lava ‘o fakapapau’i ‘Eiki Sea ‘oku foaki e totonu ko ‘a e ni’ihi ‘i tu’a ‘oku nau fai ‘a e fatongia ko e taulama mo e fakapalanisi ki ha’anau fakahoko ha *vote of no confidence*. Pea ‘i he taimi tatau p ke ‘oua ‘e p ’ si’i ‘a e fo’i matap ko eni ‘Eiki Sea ‘o toutou fakahoko ko hono ‘uhinga p ‘oku lava ‘o fakahoko neongo ‘e ‘ikai ke a’u ‘o tali. Kuo fakamo’oni kotoa mai p ‘a kinautolu na’a nau ‘i he Pule’anga motu’a ‘a e mole ‘a e taimi ‘a e Fale ni kae peh ki he Pule’anga mo e loka tu’u ‘a e fonuá ko hono ‘uhinga ko e *process* ko ‘eni. Pea ko e me’a ko ‘oku fai ki ai ‘a e feinga ‘a e motu’a ni ‘Eiki Sea ke fakapapau’i ‘oku fakahoko fakapotopoto, kapau p ...

‘Oku tatau ai p ia p ko hai ‘oku Pule’anga, ko e Pule’anga lolotonga ko eni ‘Eiki Sea lahi e me’a ia ‘oku ‘ikai ke u tui tatau au ia ai mo e ‘Eiki Pal mia. Pea ‘oku ne mea’i p ‘e ia ‘Eiki Sea. Pea

ko u p loti kehe p au. Ko e kaveinga fakalukufua ko 'o e Pule'anga ko ia 'oku fai ki ai 'a e faka'uto'uta mo e fai ki ai e siofi p 'oku tonu ki he tu'u fakalukufua. Ko e fanga ki'i me'a iiki ia 'oku mahino p 'e fai e faikehekehe Sea. Ka ko e me'a ko 'oku fai ki ai 'a e tokanga ke fakapapau'i he 'ikai ke peh ko hono 'uhinga p 'oku ava mai e matap pea fakahoko ma'u p eni he ta'u ki he ta'u ki he ta'u, 'e 'i ai e ki'i palopalema ai ki he langa e fonua fakalukufua. Pea 'oku ou loto p ke u 'oatu ha ki'i fakat t si'i Sea mei he me'a ko 'e hoko.

Ngaahi liliu Pule'anga he ngaahi fonua kaunga'api Pasifiki

Na'e 'omi e ngaahi fakat t ko e ngaahi setisitika 'o e fika 'oku ng ue'aki 'i *Melanesia* ki he'enau *vote of no confidence*. Ko e ngaahi fonua ko eni 'Eiki Sea 'oku mou hanga p 'o mea'i 'a e t kunga 'oku 'i ai 'enau politikale, Fisi toutou liukava, *Vanuatu*, *Papua New Guinea* pea te u 'oatu p 'a e t kunga 'oku 'i ai 'a e Pal mia lolotonga ko 'o Vanuatu 'Eiki Sea. Ko e me'a eni 'e hoko. H he 'aho 2 'o T sema 2010, tuku ki tu'a he 'aho 24 'o 'Epeleli 2011, to e h he 'aho 13 'o M 2011, tuku ki tu'a he 'aho 16 'o Sune 2011. To e foki he 'aho 26 'o Sune 2011, tuku ki tu'a he 'aho 23 'o M 'asi 2013. To e foki he 'aho 11 'o Sune 2015 ...

Sea K miti Kakato: Fika 4 k taki ko e fakatonutonu.

M teni Tapueluelu: ...

Lord Vaea: Ko e fakatonutonu, ko e ki'i fakatonutonu Sea ko e 'uhinga he 'oku 'ikai ke 'i ai ha *clause* pehe ni ia 'a 'enau Konisit tone 'anautolu 'o hang ko eni, ke 'osi e m hina 'e 18 pea toki fakahoko 'a e *vote of no confidence*. Ko nautolu ia 'oku tau'at ina p taimi te nau l nautolu ia ai. Ko hono 'uhinga ia 'oku peh ai. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

M teni Tapueluelu: Kuo mahino ka au Sea e me'a ko 'oku hala he ko e me'a ko ko u 'oatu 'e au 'oku mo'oni ko e poini ko 'oku ou hanga 'o 'oatu Sea, ko e taimi ko 'oku fakaava ai 'a e matap pehe ni ko e me'a eni 'e hoko, 'e taufetongi pea 'oku *unpredictable* leva 'a e t kunga fakapolitikale 'o e fonua 'oku 'i ai 'ene u sia 'i he 'ekon mika mo e s siale. 'A ia ko e me'a ko 'oku ou fokotu'u atu 'e au 'Eiki Sea 'oku fakapotopoto ke fakapapau'i 'oku faka'at e totonu faka-Konisit tone ko eni pea 'i he taimi tatau p ke 'oua 'e p ' si'i. Hang ko eni Sea, kapau 'e lava ha toko 7 'o fokotu'u mai pea iku 'o 'ikai ke tali, 'oku tau 'osi 'ilo p he 'ikai ke tali, ka 'e fakahoko p foki ia. 'A ia te tau fou p ha fo'i *process* ko ia. Ko e poini ia ko 'oku ou 'uhinga ki ai. Pea 'oku ou tokanga p 'Eiki Sea he 'oku toutou fa'a malanga'i mai ko e Fale ni 'oku taha p . Ko ha Fale p 'e taha, toutou malanga'i mai e poini ko eni, ko e 'aho ni 'oku fakahoko mai 'oku 'i ai e t pile e kau N pele, 'oku 'i ai e t pile heni, ko e me'a ia 'oku fa'a fakahoko atu 'e he motu'a ni ka ko e *reality* 'oku 'osi fetuiaki. Pule'anga motu'a fai e fetuiaki. Ko e 'aho ni 'Eiki Sea 'oku 'i ai e N pele 'i heni 'i he Pule'anga ko eni. Pea 'oku hoko p ia 'Eiki Sea. Ko e me'a ko 'oku ou fa'a tokanga ki ai 'Eiki Sea kapau 'e 'omai ...

Sea K miti Kakato: Ko e fie tokoni eni.

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea, m l p . Sai p e tokoni kapau ko ha fakatonutonu Sea pea 'ikai ke u tali. 'Io fai e fakatonutonu ia.

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

Lord Vaea: Na’e fakanofu au he ‘Eiki Pal mia ko e *Leader of the Opposition* Sea. ‘A ia ko e ‘uhinga ko ki ai ...

M teni Tapueluelu: ‘Oku ‘ikai ko ha fakatonutonu ia.

Lord Vaea: ... ka ‘oku ou, ka ‘oku loto p e ‘Eiki Pal mia ia ke mavahevahe p ‘a kinautolu ‘oku ‘ikai ke Kapineti mo kinautolu ko ‘i tu’a, ko e fakatonutonu eni.

Sea K miti Kakato: Hou’eiki N pele ‘oku ‘ikai ko ha fakatonutonu ia ki he me’a ‘oku malanga mai ai e M mipa.

M teni Tapueluelu: ‘Ikai ke ‘i ai ha mafai ia ‘a e Pal mia ke fakanofu ha taha Sea ki he *Opposition*. ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ...

Lord Vaea: Ko ‘eku ‘oatu he ko e me’a na’a ne fakahoko ‘i he Pule’anga Nu’usila. Na’a ne ...

Sea K miti Kakato: ...

Lord Vaea: Ko e me’a ia nau ... Ko hono ‘uhinga ia. Kapau ‘e peh , p ‘oku peh he Feitu’u na ia kae ‘uma’ ‘a Tongatapu 4 ‘oku loi ia, ko e me’a ko eni na’e hoko. Toki me’a atu p ki ai ‘a e Pal mia k ‘oku loto e Pal mia ke ... ‘a e Fale ko eni, m l Sea.

Sea K miti Kakato: Sai p Hou’eiki ko e me’a kotoa p ‘oku faka’ofisiale ‘e ‘oatu ia mei he Fale ni. Pea ‘oku ou tui mahalo ko ha talanoa ‘ilo kava p p ko ha fa’a ‘i ai ‘a e fa’ahinga, kae me’a mai e Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: M l Sea ka u faka’osi atu p . Ko e ... ke fakatokanga’i p he Hou’eiki ‘Eiki Sea ko e kupu ko ‘oku ne hanga ‘o ‘omai e Kupu 50 (b) P loti ke fakam l loo’i ‘a e Pal mia, ‘oku ‘ikai ko e peh ko e, ko e *vote of no confidence* ‘i he Pal mia ko e fakah ‘a e falala mo e ta’efalala ki he Pal mia. ‘A ia ‘oku hanga taha p ‘a e tokanga ki he sino p ‘o e taki. ‘A ia ‘e lava p ha ni’ihi ia ‘i loto he toenga ‘o e kau Minisit ‘o kau mai mo ha ni’ihi ‘i he t pile ko eni ‘o talamai ‘oku ‘ikai ke nau to e loto kinautolu ke taki e Pal mia, ko e mo’oni ia. ‘Oku lava e me’a ko ia ia. ‘Oku ‘ikai ke peh ia ko e pau p ke kau e t pile ko eni mo e t pile e Hou’eiki. ‘Oku malava p ha fa’ahinga me’a ia ka ‘oku hanga taha p ‘a e kupu ko ‘eni ki he t kunga taki ‘oku fai ‘e he Pal mia ki he fonua p ‘oku kei falala ki ai ‘a e toenga ‘o e kau M mipa. Ko e ‘uhinga ia ‘oku fakalea’i pehe’i ai, p loti ke fakam l loo’i ha Pal mia ‘a ia ‘oku lava p e ni’ihi e kau Minisit , lava e ni’ihi he t pile ko eni mo e Hou’eiki. ‘Oku lava p Sea. Ka ko e me’a ko ‘oku ou fie taki ai ‘a e tokanga ‘a e k miti ‘Eiki Sea, kapau ‘e ‘omai ha fokotu’u ‘e ha toko 7 ko e *vote of no confidence*, ko e fie fakah ‘oku ‘ikai ke nau to e falala ki he taki ‘a e Pal mia. Pulia ai e toenga mei he toko 26. ‘Oku talamai he mata’ifika ‘oku lahi ange ‘a e ni’ihi ‘oku ‘ikai ke nau falala ki he fokotu’u, *vote of no confidence* ko e ‘uhinga ia ‘oku ‘ikai ke nau poupu pehe’i ai. ‘A ia ‘oku ‘osi ta’efalala’ia p e fo’i fokotu’u ‘iate ia p he talamai ko he mata’ifika.

Lord Tu’iha’angana: Sea ki’i kole p mu’a ki he Fakafofonga ke fakamahino mai p e me’a ko eni he ko u feinga ke u muimui’i.

Sea K miti Kakato: Me’a mai, me’a mai.

Lord Tu’iha’angana: ‘E Fakafofonga, ‘e ... fakamahino mai ‘oku ‘ikai ke u fu’u mahino, ‘oku ... Na’a ke poupu foki ki he fokotu’u 12, toko 12 pea ‘oku ‘i ai, fokotu’u foki ia ‘a e l pooti ko e 7 pea na’e ‘i ai mo e feinga ke felotoi he 9, ko e h e me’a, ko e, ‘oku mahino ena ia ‘oku ke fakafepaki’i e 7 mo ke kei tu’uma’u p koe he 12 p ko e ...

M teni Tapueluelu: ‘Ikai ...

Lord Tu’iha’angana: P ‘oku loto hifo ki he 9 ko na’e ‘ohake? Ko hono ‘uhinga kae mahino p ka u muimui p , k taki ke ‘ai mai mu’a p ko e ... Ko hono malanga ko ena ‘oku ke kei tu’uma’u ...

<009>

Taimi:1830–1840

Lord Tu’iha’angana: ... p ko e 12 p ko e ...

Poupou ke 10 ‘a e tokolahi

M teni Tapueluelu: Ko ia, ko u faka’osi ‘aki ia Sea. ‘A ia ko e poini ko ‘oku ou feinga au ki a’i ke fakamahino’i p ‘e ‘Eiki Sea ko e temok lati ia, ko e tokolahi. Pea ko e temok lati ko e fili ‘e he kaka’i, kapau ‘oku tau talanoa temok lati Sea. Ka ko hono ‘uhinga kuo ‘osi ‘i ai e fokotu’u mai ke fai ha *compromise* ‘e he ‘Eiki Minisit . Pea ko u peh ‘Eiki Sea, ke tuku ke fakapotopoto ke tau tuku hifo ki he 10. Taimi tatau p ‘oku ava e matap , ‘oku tau lava ‘o fakapapau’i hang ko e fakamalanga na’e fai mai ‘e he ‘Eiki Minisit ko ia e Ngaahi Pisinisi ‘a e Pule’angá, ke ‘oua ‘e p ‘usi’i e founa ko ení Sea. Ko e ‘uhinga ia ko ‘oku tau tu’u atu ai, he kapau ‘e toutou peh , ‘e *slow march* mo *marking time* ‘a e langa faka’ikon mika, ko hono ‘uhinga p ‘oku lava ‘o fai e me’a ko . Ko e ta’u ko e fakahoko, ko e ta’u ko e fakahoko. Ko e ‘uhinga kia au e anga e fokotu’u, ‘oku fakamakatu’unga ‘i he fakakaukau ko e fakapotopoto. Tuku ange mai ‘enau totonú kae fakapotopoto ‘Eiki Sea. Ko e fokotu’u atu ai. Poupou atu kia 10. M 1 Sea.

S miu Vaipulu: Sea ke u fakahoha’a atu mu’a.

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe 15. Na’e ‘i ai ‘eku ki’i fokotu’utu’u ‘a’aku ka ke me’a mai ai leva koe kuo ke ‘osi me’a mai.

Tokanga ke ng ue ‘a e me’asivi fakatemok lati

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea ka u to e fakahoha’a atu. Ko e fakapotopotó na’e fai ia ‘e he Fale Alea he 2010 hono fakatonutonu mo fakalelei’i ‘etau Konisitutoné mo ‘etau laó kae lava ‘a e liliu. Pea ko e hang ko ia na’a ku lave ki ai he ‘ahó ‘Eiki Sea, ke ta’ofi hono p ‘usi’i ‘o e founa ng ue, ‘uhinga ia na’e ‘ikai ke tui ai ‘a e Pule’angá mo e Fale ni he taimi ko ia ki he L pooti ko ‘a e Komisiona ke fakam hina 6 ‘a e founa ng ue ko ení. Kae tuku ke lava ‘a e m hina ‘e 12 ke lava e ng ue ‘a e Pule’angá ko ia, pea sio ai ‘a e kaka’i. ‘I he taimi ko te tau feinga’i ke faingata’a hono fai e ng ue ko ení, ko ‘eku tuí ‘oku tau fakangata ‘a e totonu ‘a e kakai p ko e toko fiha, ka ‘oku talamai hení, ko e fokotu’u maí ke toko 7. Ko u tui ‘Eiki Sea ‘oku ‘ikai ke totonu mo kitautolu ke tau fakangatangata peh ’i ke ‘ai e fiká ke faingata’a hono kumí. Ko e

‘uhinga p ‘ai peh ’i aí, ‘e ‘uhinga ko ‘e fokotu’u ai ‘a e p loti ta’efalala’anga ‘o kapau ‘e ng ue kovi ‘a e Pule’angá. Kapau ‘oku ng ue lelei ia, ‘e lava ke tu’u hake p ha taha ‘o ‘ai ha fa’ahinga me’a. ‘Ikai ke u tui au ia ‘e peh ‘Eiki Sea. Hang ko ko e me’a ko e ‘a e Minisit Pa’anga, ‘e fakaloto’i au ‘e ha ‘uhinga lelei. Pea na’e fatu p ‘a ‘etau laó mo ‘etau Konisit tone ki he ng ue ko ení ‘Eiki Sea, ko e fakatonutonu ko eni ‘a e ta’efalala’anga ‘a e ‘Eiki Pal mia, ‘oku ‘ikai ke u fakatapu ‘Eiki Sea he ‘oku ‘ikai ko e ‘uhinga ia ki he Pal mia ko ení. ‘UHINGA ia ki he fonua ni ke lava ‘o ng ue, ng ue lelei. ‘A ‘oku tau tui ai ko ko e me’a ia ne malanga’i ‘i he fa’unga pule ko eni ‘o e ‘aho ni ke tau ‘alu ‘o fakatemok lati angé, ko e *transparency* mo e *accountability*.

Taha e ‘uhinga ‘Eiki Sea, ‘oku ‘ikai, ne ‘ikai ke fokotu’u ai ‘a e fili ko eni fakah loto ‘a e kakaí koe’uhi ko e tefito’i fakakaukaú. Kapau ‘e faifai kuo fai e fili fakah loto ‘i Tonga ni ‘i ha fa’ahinga *issue* p , pea m lohi’aki ‘a e 51 ‘i he 49. Ko e nofo ko ia, neongo ‘e fakahoko e fakakaukaú ‘a e peseti ‘e 51, peseti ‘e 49, ‘e ngaungaue holo p ‘i loto tatau mo e me’a ko ia na’e me’a mai ki ai ‘a e Minisit Pa’anga. ‘Oku ‘ikai ko e founa ia ‘e lava ai. Ko e founá ‘Eiki Sea kapau, hang ko ia ko ‘eku lave ‘anenaí, ka ng ue, ko e ‘uhinga lahi ‘o e me’asivi fakatemok lati ko ení, ke ne hanga ‘o sivi ‘a e founa ng ue ‘a e Pule’angá lolotonga. Ko e h ‘enau ngaahi, pea ‘ange leva ‘a e le’o ‘o e fo’i toko 7 ko ke nau ‘omai. Kapau te tau fakangatangata fika, ‘o ‘alu ki ‘olunga, faingata’a ange. ‘Oku tau hanga ‘etautolu ia, h hano fa’ahinga fakalea faka-Tonga fakamat pule. Tau ‘akahi ‘etautolu ‘a temok lati, h , tau e fu’u putí, ‘alu ki h , ‘ai e me’a ko ení ke ‘oua to e lava ‘o liliu ka mau fa’ifa’iteliha ‘i loto. He ko e me’a ko ‘oku hokó, fakafaingata’a’ia’i ‘a e tafa’aki ‘e taha, ‘e ‘at ‘a e tafa’aki ‘e taha. ‘A ia ko ‘etau peh , fakafaingata’a’ia’i e me’asiví, ‘e ‘at ‘a e fai noa’ia, ‘a e ‘ai me’a noa’ia ‘Eiki Sea, tapu mo Hou’eiki. Ko e ‘ai’ainoa’ia, ‘e to e lahi ange.

Sea K miti Kakato: M 1 Fakafofonga.

S miu Vaipulu: Ko e me’a ia ko ‘Eiki Sea ‘oku tau faka’amu ke fai ‘a e fokotu’u ko ‘o e ng ue ko ‘etau malu’i ‘a e fonuá ki he kaha’ú ‘Eiki Sea. Pea mo e lolotonga ni mo e kaha’u. ‘Ikai ke peh mai ‘e taha ia ‘Eiki Sea, ko ‘etau ‘ai eni koe’uhi ko e ‘Eiki Pal mia ‘o e ‘aho ni. K taki Sea te u ngata ai toki hoko atu.

Sea K miti Kakato: M 1 ‘e Vava’u 15.

S miu Vaipulu: Toki hoko atu p ‘anai ange Sea.

Sea K miti Kakato: ‘A ia ko ‘etau feme’a’akí eni ‘oku ‘unu mai p ke tau to e ki’i ofi ange. Neongo p ko e h e fakahaka ‘a e fasí, ka ko e fo’i ta’angá p ia. Ka ko e me’a ko eni ‘oku tau ‘unu ki aí, ko e anga ia ‘eku fakatokanga’i ko he taimi ni. Te u ‘oange ki he Fakafofonga Niua ke ne k taki ‘o me’a mai pea ka hili ko ia te u ‘oange ki he Hou’eiki ‘a ‘Eua ko e ‘uhinga p na’a mo hoko ua mo Niua pea toki me’a mai koe.

Poupou ki he 9 p 10 pea vikia mo e laum lie fai’aki e ng ue

Fe’ao Vakati : Tapu atu p mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea. Tapu atu ki he Hou’eiki M mipa e K miti Kakato. Sea ko ‘eku ki’i fakahoha’a ‘aku ia ‘e nounou p ia Sea. ‘Uluaki p ko u fakam l lahi p au Sea he tataki ‘a e Feitu’u na ‘i he feme’a’aki ko ia ‘oku fakahokó Sea. Pea ko u to e fakam l lahi p Sea he laum lie ‘oku fai’aki ‘a e feme’a’akí Sea hang ko e, ko u fiefia lahi ko e fakafoki ko eni ‘e he ‘Eiki Minisit ki he Ngaahi Ng ue Fakalotofonua ‘a e fokotu’ú ki he 10. Ki he motu’a

ni ia Sea ko u fiem lie au. Ki he 7 p ko e 9 p ko e 10, ko u fiem lie Sea. Ko e me'a p ko u fakatokanga'i Sea ko e fokotu'u eni ia 'e 2 mei he tafa'aki ko ia 'a e Pule'angá neongo ko e ongo Fakafofonga 'o e Kakaí, 'a e 9 pea mo e 10. Ka 'oku faka'ofa'ofa p Sea ke tolu'aki ko eni 'a e fokotu'u ko eni 'a e k miti. Ka ko u fakam l lahi p au Sea 'i he laum lie 'oku fai'aki 'a e ng ue ko ení. Ki he motu'a ni, ko e 9 mo e 10 'oku 'ikai ko ha fu'u kehekehe lahi Sea. Ka ko e fika lelei ia ki he motu'a ni. 'Uluaki p Sea ki he fakapotopoto ko ke 'oua 'e p 'usi'i ko eni ko 'a e *vote of no confidence* Sea. Pea neongo p na'e fai hono kamata tukuaki'i 'e he 'Eiki Minisit 'a e tokoua ko N pele pea mei Niua. Sea ka ko u tui na'a ne me'a'aki p 'a'ana ko e fakat t pea ko u tui ko e fakat t mahino ia mo mo'oni p Sea.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Fe'ao Vakát : Ka ki he motu'a ni ko u fiem lie au Sea he, p ko e h e fika te tau ng ue'akí ka ko 'eku ongo'i 'a'aku, 9 p ko e 10 ko u ongo'i he 'ikai ke p 'usi'i ai 'a e, ke fai ai 'a e *vote of no confidence* Sea. Pea ka ko u fakam l lahi ki he 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua 'i he holoki hifo 'a e fika he ko u tui p Sea 'oku fu'u fakapotopoto e fokotu'ú ia. Pea ko e 'ai p Sea, 'ai ke u fokotu'u atu p ke tau hoko atu...

<001>

Taimi: 1840-1850

Fe'ao Vakát : ... Sea ka 'oku fakam l atu he ma'u taimi.

Lord Tu'iha'angana: Sea fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki Fakafofonga Niua.

Lord Tu'iha'angana: Ka u hoko atu ai p ki he fakalea ko 'a e Fakafofonga, kae sai p ia ko 'oku 'osi ia ka ko 'eku 'uhinga p 'a'aku ke fakatonutonu 'ene fakalea ko 'ene me'a. M hino foki ia ko e Minisit ko na'a ne fokotu'u ke 12 fakafoki mai 'e ia ia kae 'alu hifo 'o 10 he taimi ni. Pea 'oku kei tu'u p foki 'a e l pooti ia he fitu. Pea kuo nau pea ko au p nau tokoni atu pea mo e Sea 'o e k miti ke, ko e *compromise* he 10 'alu hifo 'o 10 kae ... hiva 'a ia 'oku kei tu'u he hiva p ko e 10.

Ka ko e 'uhinga foki 'a e, ka ko e me'a ko na'e me'a mai 'aki he Minisit ko e hiva p ko e 10 o e solova ia ko ki he m hino ko eni ko ke fakam toato ange pea 'oua 'e 'ai noa'ia e me'á ka 'oku 'ikai ko e 'uhinga ia. He 'oku kei tu'uma'u ko e fitu ia 'e kei lava p ia ai 'oku 'ikai ke, ki he motu'a ni 'oku kei lava p ia 'ikai ke fai ha 'ai noa'ia ia he fitu ka ko e f toka'i'aki eni p ko e fakap langi Pilit nia *compromise* eni. Ko e 'uhinga ia e fet ka'i'aki ko eni. 'Oku 'ikai ko e 'uhinga ia ko e hiva p ko e 10 te te solova e me'a ko . 'E kei lava p 'oku kei faka'uhinga p 'emautolu 'e lava lelei p ia he fitu ka ko 'etau 'uhinga eni ko 'etau f toka'i'aki mo e, ko e 'uhinga ia 'oku tau f , 'alu hifo ai ki he, ma'u ai e hiva mo e 10 he taimi ni. Kei hoko atu e f me'a'aki ia.

Fe'ao Vakát : Sea kole p Sea ke u ki'i faka'osi ai leva.

Sea K miti Kakato: P ‘i me’a mai.

Fe’ao Vakata : Sea ko e ‘uhinga p ‘a e motu’a ni ia Sea ki he hiva p ko e 10 ‘oku fakapotopoto ki he motu’a ni .

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Fe’ao Vakata : Ko e tu’u ko eni he taimi ni ‘e Sea mea’i p ‘oku toko hiva foki ‘a e Hou’eiki N pele. Pea ‘e lava p ia he fitu ‘e lava p ia he hiva. Ka ko e, ‘oku ou faka’amu Sea ‘e ‘i ai ‘a e ‘aho ia mahalo ‘e maau atu ‘a e toko 17 ko eni mei heni pea faingata’a leva Sea ke fakahoko e ng ue ko ia. Ka ko ‘eku ‘uhinga ‘a’aku ia ‘e Sea ko u fokoutua hake p ‘a’aku Sea hang ko u ongo’i. ‘Uluaki ko u fakam l ke holoki hifo e fika ki he 10. Pea ko hono ua p ko u ongo’i ‘oku fakapotopoto p ‘a e 10 na’a mo e hiva fe’unga p . M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l te u ‘oange ki ‘Eua. Fakafofonga N pele ‘Eua.

Lord Nuku: Tapu atu p ‘Eiki Sea koe’uhí kae ‘at ki he motu’a ni ke fai atu mu’a ha’a ki’i lafo lalo he, ‘i he f me’a’aki ma’olunga kuo fai ho Fale ‘o fekau’aki pea mo e fokotu’u fakakaukau ko eni ke fokotu’u ke fai ha p loti ke fakam l l o’i e Pal mia.

‘Eiki Sea ko e me’a ko ‘oku ou nofo ko ‘o vakavakai hifo ki he ngaahi fika ko eni ko ‘oku fokotu’u atu Sea, ko e 50(b) ‘a ko e ‘oku ne hanga ‘o faka’at ko ke fai ‘a e p loti ko eni he Konisit tone. ‘E ngofua ke fakahoko ‘o ka tali ‘e he Fale Alea. ‘A ia ko e fiká ia Sea kiate au ia ‘oku ‘ikai ko ha fu’u me’a ia ‘oku mahu’inga. P ‘e fitu p ‘e 10 p ‘e 12. Pau ke ‘uluaki tali ia he Fale Alea kae toki fai e p loti ko eni ko fakam l l o’i ko eni.

Ko ‘etau talanoa ko eni ‘oku tau talanoa he fika ke nau hanga ‘o fokotu’u mai. Ka fokotu’u mai ha ‘a ha toko tolu peh he ‘e Fale ‘oku nau hanga ‘o va’inga ‘aki. ‘Ikai ke tali ia. He ‘oku, ko e me’a ia ‘oku talamai ko he fika 50 ko ‘o e Konisit tone. **“Kuo pau ke tali he ‘e Fale kae toki fakangofua ke fai ‘a e p loti ko eni.”** Ko ‘etau talanoa ko eni ko he fika Sea ka u ki’i lave atu p ki he me’a ko eni ‘Eiki Sea.

Ko e tu’u ko eni ‘a e Fale ni ‘oku toko 26. Fili ko na’e ‘osí na’e ‘i ai ‘a e kau tau’at ina. ‘Oku ‘ikai ke u lave’i au p ko e h hono ‘uhinga. Pea na’e ‘i ai pea mo e kulupu na’e ‘ai ko e peh ko e kulupu fakatemok lati. Pea na’e ‘i ai, ‘a eni ko pea peh ‘oku ‘i ai mo e, ‘oku ‘ikai foki ke ‘i ai ha kulupu ia ‘a e kau N pele kau M mipa Fale Alea p kau N pele ia. Me’a ko ‘oku fai ki ai ‘a e tokanga ‘alu ki h toko 13 kau Fakafofonga e Kakai ‘a e toko 11, 12 ‘aki e N pele ‘e taha. Kau M mipa ia ko Kapineti. To e leva ‘i tu’a h ‘a e toko ono p ko e toko nima toko ono.

Ko e fika ko ‘a ko ‘oku ou tokanga ki ai. Pule’anga, Fakafofonga Kakai, Fakafofonga N pele. Ko e fika si’isi’i taha ‘a ko ‘oku to e he Fale ni ke nau hanga ‘o vakai’i ko ‘a e Pule’anga ko e toko nima ‘a e kakaí. ‘Oku ‘uhinga peh ‘eku fakahoha’a atu Sea. He ‘e ‘i ai e ‘aho ia ‘e loto taha ‘a e toko 17 pea ‘i ai e ‘aho ia ‘e tau’at ina kotoa hang ko e me’a ko na’e fai atu ai ‘a e f me’a’aki.

Ko e me'a ko 'oku ou tokanga ki ai Sea 'oku 'i ai 'etau lea Tonga ko e Tonuhia Fai e Kina. Ko e ngaahi tonuhia 'oku loloto. Ko e le'o ko 'o e tokosi'i 'a ko 'oku fai ko ki ai ko 'a e f me'a'aki 'oku 'ikai ko e pule fakatemok lati ia. Ko e pule fakatemok lati ia ko e pule 'a e tokolahi 'i he p loti. Ko e me'a ia ko 'oku fai atu ki ai e fakahoha'á Sea ko e ki'i kulupu ko ia. 'E kumi 'enau tonuhia ki f ? Ko e a'u ki he'enau fokotu'u mai 'enau fakakaukau 'ikai lava. Tau 'osi hanga 'etautolu 'o 'ave e fika 'o t puni'i 'aki. Kapau 'e 'i ai ha toko nima te nau peh ke fai e fakakaukau ko eni Sea 'e kumi ki f 'enau totonu. 'I kai ke ma'u ia he koe'uhí kuo 'osi t puni e fika ia.

Taukave tonu ke fakafaingofua'i 'a e kumi ki he totonu

'Oku tonu ke tau hanga Sea 'o fakafaingofua'i 'a e kumi ki he totonu. 'Oku 'ikai ke tonu ke tau fou tautolu ia ha hala 'oku faingata'a. Kapau ko e kumi e totonu. He 'ikai ke tau nofo ai p tautolu ia ke toki tokolahi kae toki ma'u e totonu. Ko e fakahoha'a ia ko 'oku fai atu he ko e me'asivi ko 'i he fika 50 ko e Fale Alea te ne hanga 'o fakangofua ke fai e p loti ko eni Sea. Ko 'etau hanga 'e tautolu ko eni ko 'o fokotu'utu'u e founge ng ue ko eni faingata'a'ia e M mipa 'o e Fale.

Mea'i p Sea ko e M mipa ko toko 17 'oku tonu ke nau tau'at ina ki hono v henga. Pea kapau 'e peh ha v henga 'e ua ke fokotu'u ke fili 'ikai ke lava ia. Ko e me'a ia ko 'oku fai atu ki ai 'a e hoha'a. 'Oku ou tokanga ki he fika tokosi'i. Ko e ' fika ko eni ko na'e fokotu'u mai Sea ko e poini ia ko 'oku ou tokanga atu ki ai koe'uhí ko e fika ko ko e tokosi'i. He koe'uhí ko e me'asivi ia 'oku 'osi talamai ia he 'e 50 b 'oku pau ke tali 'e he Fale. 'A ia 'oku pau leva ke 13 ia ki 'olunga kae toki ngofua ke fai e fakah loto ko eni. Kapau 'e 'oatu e fokotu'u 'ikai ke tali ko 'ene 'osi 'a'ana ia.

Ko e me'asivi 'uluaki ia. Ko e p loti 'a e Fale p 'e tali 'a e fokotu'u p 'ikai. 'Oku 'ikai ke peh ke 'oatu p 'a e fokotu'u ia pea tau p loti'i leva. 'I kai ! Ko 'ene 'oatu pea tali he 'e Fale fakatau ki he kupu ko eni pea toki fai leva 'a e ng ue ko ia. 'A ia ko e 'uhinga ia ko 'oku ou tokanga ki ai ki he lau fika. He ko u tui au ia ki he fika ko na'e talamai ko he 'Eiki Minisit Pa'anga. Ko e fika 26 ko e fika totonu taha ia ke ng ue fakataha 'a e Fale ko eni 'a e toko 26.

Ko 'ene m liu p mei he 26 'o tau peh 'o 25 ki he 1 'oku 'i f tokotaha 'ene totonu ke kumi ki f ? Ko e 'uhinga ia 'eku fakahoha'a atu ko eni he 'oku 'osi maau p lao ia pea mo hono fokotu'utu'u. ko e fokotu'u ko eni na'e 'omai Sea ko e me'asivi ko he Fale ni 'oku ua. Ko e fika 50 p ko eni ko 'o e Konisit tone 'oku fakangofua ai ke fai ha fili fakah loto 'o ha Pule'anga ke fakam 1 l o'i e Pal mia, 'ikai ke 'i ai ha 'uhinga ia. ..

<002>

Taimi: 1850-1900

Lord Nuku: Ko tautolu ia 'oku tau toki hanga 'o faka'uhinga koe'uhí ko e faihala ka ko e fo'i me'a sivi ko iá 'oku 'i ai ke ng ue'aki. Ko 'eku me'a sivi ko hono 2 'Eiki Sea, ka 'oku maumau'i ha lao, 'a ia ko e kupu 75, ia. Ko e ngaahi me'a sivi ia 'oku ne hanga ko 'o ng ue ki he M mipa 'o e Fale ko ení. Pea kapau leva 'oku 'ikai ke lava h , ko e me'a sivi hono 2. Ka 'oku fakapotopoto ange 'a e me'a sivi ko ení. 'Oku ai p hono ... ko hono pelepelengesi, na'e me'a mai

‘aki ko he Fakafofonga, ‘e he ‘Eiki Minisit ‘a eni ko Fakalotofonuá. Ai e kovin nite. Ma‘ema‘ekina ke u ala ki ai he ko e fili ‘a e kakai.

Ko e me‘a ko na‘e taukave‘i ko he Pule‘angá ke fai ‘a ‘oku kehe ki‘i fo‘i fakamatala ko ení. Ko e pule ‘a e laó, tali ui mo e ho‘ata ‘a e fai fatongiá. Ko e tali uí pea mo e ho‘ata kitu‘á kupu 50 (p) ia. Ko e pule ‘a e laó, ko e 75 iá. ‘A ia ko e ongo me‘a sivi ia ‘oku fai‘aki hono sivi ko ‘o e Fale ko ení. Pea ko e ma‘olunga tahá ia he ko e pule ia ‘a e laó. Ka ko e poini ko ‘a ko te u foki ki aí, ko e le‘o ‘o e tokosi‘í p ‘a ‘asi ki f ? ‘A ia kuo ‘osi fakahoko ia ‘i he ngaahi malanga ko ‘i hení, ko e pule ‘a e tokolahí ko e pule fakatemok latí ia. Ko me‘a ko ... ko e fika ko ‘oku ou tokanga ki aí Sea, fokotu‘u mai he k miti ‘a e toko 7, kiate au ia, p ‘e toko 7 ka ‘oku fakam l , fokotu‘u mai he Pule‘angá, ‘a e toko 12. ‘A ia ko e fokotu‘u ‘e 2 mei he Pule‘angá. ‘Ikai ke ai ha fokotu‘u ia mei he kau Fakafofonga ko ‘e toko 5 ko Kakaí. Fokotu‘u mei he ‘Eiki Minisit Laó, toko 9. Fokotu‘u mei he ‘Eiki Minisit ko toko 12. ‘Ikai ha fokotu‘u ia e Hou‘eiki N pele, ‘ikai ai ha fokotu‘u ia e t pile ko kakaí. Fokotu‘u mai leva he K miti ‘a e fo‘i fika ko e 7. Ko ‘eku ‘ai p ke mahino ki he fonuá, ‘a e ngaahi fika ko ‘oku ng ue‘akí. Ko e fika toko 7, ‘uhinga ia he ngaahi fekumi na‘e fai, pea l pooti mai ko eni ko he k mití.

‘Ikai tui ka tokosi‘i mahino ‘oku ‘ai‘ainoa‘ia

Ko e fika fokotu‘u he Falé, ko e fika l ua p ‘a e Pule‘angá. Ka ko ‘emau ‘i hení ‘i he le‘o ko kakaí. ‘A ko ‘oku ‘ikai laú. Ko e me‘a ia ‘oku fai atu ko ki ai ‘a e tokangá. Te tau hanga tautolu he fiká ka ko e hang ko e me‘a ko na‘a ku fakahoko atu ko ‘anenaí, p ‘e toko 2 p ‘e toko 14 p ‘e toko fiha ka ‘oku pau ke tali he Fale Aleá kae toki hoko ‘a e ng ue ko ení. Ko e founga ng ue ko eni ‘oku fokotu‘u mai ke toko 7, pe ko e 9 p ko e 10 te tau talí, ko e founga ke fokotu‘u he Tohi Tu‘utu‘uní, ko e fika ia ke nau lava ‘o fakamo‘oni‘i kae fakah mai, pea ko e ‘uhinga ko ‘oku ‘omaí, ko e peh , kapau ‘e tokosi‘i, ‘oku ‘ai‘ainoa‘ia. ‘Ikai ke u tui peh . Fale eni ia ‘oku ‘ikai fai ai ha ‘ai me‘a peh . He koe‘uhí ko ‘etau h mai p ki hení ko e me‘a ‘uluaki ko hení, ko ho‘o fuakava. He ko ho‘o fuakavá, fuakava he ‘ao ‘o e Fale Alea pea mo e ‘Otua. Ko e me‘a mu‘omu‘a ia ko ‘i Fale ni. Ko ho‘o afe p ‘au mei he Fale ni kuo ke hanga ‘e koe ‘o maumau‘i ho‘o fuakavá pea ‘oku ‘at ia ke fai ha ng ue ia kia koe. Te u tauhi, m ‘oni‘oni e Konisit tone pea mo e Tu‘i ‘o Tongá. Fu‘u mamafa ‘a e ngaahi me‘a ia ko ‘o e Falé ke p ‘usi‘i. Pea ko e me‘a ia ko , kapau ‘e ‘ikai maliu e Falé ‘o ng ue fakataha, fu‘u mamafa ‘aupito ‘aupito ke tau hanga ‘e tautolu ‘o p ‘usi‘i ha me‘a he Fale ko ení. Hono lao, hono tu‘utu‘uni. Pea ko e me‘a ia ko ‘oku fai atu ai e tokangá ia ‘Eiki Sea, ko e h e fiká ka ko e me‘a ko ‘oku ou tokanga ki aí, ko e le‘o ‘o e tokosi‘í ke lava, ke ‘asi, pea mo e hala ko ke fai ai e fakatonutonu ke faingofua. Ko e totonú ‘e ma‘u p ia. Ko hono kumí, ke ma‘u he taha kotoa p . Ko e anga ia e fakakaukaú, koe‘uhí kae fai e feme‘a‘akí kae toki fakahoko atu. Ka ‘oku ou fokotu‘u atu.

Sea K miti Kakato: Fakam l atu Hou‘eiki N pele ‘o ‘Eua, me‘a faka‘ofu‘ofa. Tau ki‘i fanongo mu‘a ki he Hou‘eiki N pele ‘o Niuá ke me‘a mai.

Lord Fusitu‘a: Sea, fakam l atu ki he Feitu‘u na pea ‘oku ‘oatu ‘a e fakatapu pea mo e faka‘apa‘apa atu ki he Feitu‘u na pea mo e Hou‘eiki e K mití. Kuo u fie lave atu ki he ngaahi kaveinga kuo fai ki ai e feme‘a‘aki e Fale ni. Kau ai e me‘a na‘e me‘a‘aki he Fika 4, ‘Eiki Minisit Fakalotofonuá pea mo e Minisit Ngaahi Kautaha ‘a e Pule‘angá. Ko e ‘uluaki kaveingá ‘oku fekau‘aki mo hono malu‘i ‘o e temok lati ‘Eiki Sea, mo e taku ‘o peh ko e fika ko kuo fokotu‘u mei he k mití ‘e ala p ‘usi‘i ‘a e founga ng ue ko ení ‘Eiki Sea e.

Sea K miti Kakato: K taki mu‘a Hou‘eiki, ‘e to e ai ha me‘a makehe?

Lord Fusitu‘a: ‘To me‘a fo‘ou eni. Fo‘i me‘a fo‘ou eni.

Sea K miti Kakato: Fo‘i voka ia ko ená, kuo u ‘osi va‘inga mai ai e kau tangata ko ai.

Mahu‘inga ke malu‘i e temok lati

Lord Fusitu‘a: Ko e me‘a ko ‘oku peh ‘e p ‘usi‘í ‘oku ou hoha‘a, ‘oku ‘ikai ke ... ‘oku ‘ikai ko e p ‘usi‘í ‘oku ou hoha‘a ki aí. ‘Oku ou hoha‘a ki he mole ‘a e totonu fakatemok lati ‘i hono ta‘ofi p ko hono poloka ‘a e sivisivi‘i ‘e he kau ta‘ekapinetí ‘a e Kapinetí ‘i he siteisi p ko ‘a e fo‘i fokotu‘ú ‘ata‘at p ‘oku te‘eki ai ke fai ha aofangatuku ‘a e Falé ia ki ai. Mahalo ‘oku mea‘i lelei p ‘a e ... Ko e fika ko kuo fokotu‘u mai ‘e he K mití, ko e fika ko na‘e fokotu‘u mai he Minisit ‘oku kei tu‘u p ia ‘oku ‘ikai ke to e ai ha kulupu ia ‘i Fale ni te ne ma‘u e fika ko iá, ko Kapineti p ia. Te ne ma‘u ha toko 10. ‘Ikai ke ma‘u he kau Fakafofonga e Kakaí, ‘ikai ke ma‘u ia he t pile ‘a e Hou‘eiki. Pea ko e me‘a ko na‘e me‘a‘aki he Minisit e Ngaahi Kautaha ‘a e Pule‘angá, ‘o peh na‘a ne me‘a‘aki he tafa‘aki ‘e taha ‘oku tonu ke tu‘uloa e mo‘oní ‘ia te ia p . Pea ne me‘a‘aki he tafa‘aki ‘e taha ‘oku tonu ke fai ‘a e fakaloto‘i atu ‘e kimautolu ‘a kinautolu pea nau fakaloto‘i mai kinautolu mautolu. Kuo u peh , kapau ‘e tu‘uloa p ‘a e fo‘i mo‘oní ia, kuo fakapotopoto p ‘a e 7 ko kuo fokotu‘u he K mití ke ne malu‘i e temok latí pea ‘oua te ne faka‘efihia‘i ‘a e sivi‘i ko ‘e he ta‘ekapinetí ‘a e Kapineti ‘oku te‘eki ke a‘u ki he aofangauku ‘a e Falé. ‘Uluaki ia.

Tokanga ki he le‘o ‘o e tokosi‘i

Ko hono uá, ko e laum lie ko ‘a e kupu 50 (b) ‘oku ne fiema‘u ‘e ia ‘o hang ko ko e me‘a ko ‘oku manako ki ai e Fika 4. Ke fai he kau ta‘ekapinetí ‘a e sivi ko iá. Pea sivi ‘i he makatu‘unga ‘oku ... ko e me‘a na‘e me‘a‘aki he ‘Eiki N pele mei Eua, pea ‘oku ou ... ‘ikai ko e peh ‘oku ou faka‘ofa‘ia ai, ko e peh ko e le‘o ‘o e tokosi‘í. Sai, tau ‘alu ki he sitesitika ko na‘e ‘omai he ‘Ofisi Faifilí. Ko e toko 12 ko eni he Kapinetí, pea mo e ni‘ihi ko fili poupu ki he fokotu‘u e Pule‘anga ko ení. ‘Ikai ko ‘etau tukuaki‘i ‘e tautolu ha Pal mia pe ko ha Pule‘anga. Ko e ni‘ihi ‘oku nau fakafofonga‘i ko e toko 14, 941. ‘Oku ‘ikai ko e tokosi‘i ia ko ‘oku ‘uhinga ki ai ko , ‘oku tokolahi ia ‘oku fiema‘u ke ‘omi honau le‘ó ki Fale ni. Pea ko e ... ka ‘oku a‘u ‘o toko 7, ‘oku ou peh ‘oku fakapotopoto ke ‘omi e le‘o ko ki Fale ni. ‘Ikai ko e tokosi‘i ia. Mei he 1 kilu tupu he tupu ‘a e fonuá, ko e 1 mano 4 afe tupu ko , ‘oku ou peh ‘e au ‘oku kei fakapotopoto e fika ko ke ne malu‘i e temok latí.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi: Sea, ki‘i fakatonutonu atu fakamolemole.

Sea K miti Kakato: Me‘a mai ‘Eiki Minisit .

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule‘anga: Ko ‘ete ‘alu ko ‘o fili Fale Aleá, kapau ‘oku toko 10 ‘ete v hengá pea fili e toko 6 ‘ia kita pea te lava mai ai ki Fale Alea, ko e taimi ko ‘oku te ha‘u aí ‘oku te fakafofonga‘i e toko 10. ‘Ikai ko e toko 6 ko na‘a nau fili ‘ia kitá. Kuo u tokanga au ki he 1 kilú he ko ‘emau ‘i hení ko e fakafofonga‘i ‘a e toko 1 kilu tupú. M 1 ‘aupito.

Sea K miti Kakato: M 1 Minisit . N pele?

Lord Fusitu'a: Fakam l atu ki he fakatonutonu 'Eiki Sea. Ka ko u faka'apa'apa p ki ai ka 'oku 'ikai ke ma tui tatau, he kapau na'a ne fakafofonga'i mai e toko 10, na'e fili e toko 4 ai. Ka na'e 'ikai ke nau fili ki ai. Ko ia ai, tau foki mu'a ki he fakapotopoto 'a e toko 7 'Eiki Sea. P te tau ki'i lepa ai? Ko e h ho'o me'a?

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: Ki'i fakatonutonu atu p Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: Ko e ng ue ko Sea, 'oku mau fai ko 'i he 'emau ngaahi v hengá. 'Ikai ko e ng ue ia ki he toko 6 ko na'e filí. 'Oku ng ue ia ki he toko 10. Pea ko e 'uhinga ia 'eku fakahoha'á. M l 'aupito.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki, tau ki'i *interval*.
(Na'e m l l heni 'a e Fale)

<003>

Taimi: 1920-1930

S tini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato. (Veivosa Taka)

Sea K miti Kakato: Tapu ki he 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, Minisit 'o e Kapineti. Fakatapu ki he Hou'eiki Fika l 'o Tongatapu kae 'uma' 'a e Hou'eiki N pele 'o 'Ene 'Afió. Fakatapu heni ki he Hou'eiki Memipa 'o e Kakaí. M l mu'a 'a e kei fakalaum lie lelei 'a e Hou'eiki M mipá, ka tau ...

<004>

Taimi 1930-1940

Sea K miti Kakato: ...hoko atu ki he 'etau ...mou feme'a'aki pea mo 'etau 'asenita, ko 'etau toki a'u p ki he 10. 'Eiki N pele 'oku 'i ai h me'a 'oku ke fie me'a ki ai?

Lord Fusitu'a: Poaki atu p Sea ke 'osi ai leva 'a e me'a ko na'a ku 'ai 'anenai. Na'a tau lepa he ki'i fale 'i tu'a 'oku kei ...M l Sea.

Sea K miti Kakato: Fakam 'opo'opo mai he ki'i miniti 'e ua ko eni.

Lord Fusitu'a: M l Sea. Mahalo kuo 'osi mahino p me'a ko na'e lave ki ai 'a e motu'a ni 'anenai fekau'aki mo hono malu'i 'o e temok lati, pea mo e le'o pea mo hono fakasino 'o e sivi'i 'e he kau ta'ekapineti 'e he kakai pea mo e N pele 'e he fo'i fika ko 'oku fokotu'u mai. Pea ko hono ua ko hono fakam nava'i 'a e laum lie 'o e 50(b), fekau'aki pea mo hono fakahifo 'o ha Pal mia 'Eiki Sea ? Ko e laum lie 'o e me'a ko ia 'oku hang p ko e me'a 'oku ...na'a ku lave i ai 'anenai 'oku manako ki ai 'a e fika 4, pea 'oku manako ki ai pea mo e 'Eiki Pal mia, 'a e *check and balance*, ke 'oua 'e 'i ai ha founga 'e ta'efakatemok lati ke 'oua 'e sivisivi'i 'a e ng ue 'a ha

Kapineti. Pea ko e fika ko 'oku fokotu'u mai 'e he k mití 'oku ou tui 'oku fakapotopoto ia fakatatau mo e me'a 'oku ...na'e ue'i au mei he fakamalanga 'a e Minisit Pa'anga 'anenai ko e fo'i fika fakapotopoto tahá foki ko e 26 ke ng ue fakatahataha kotoa 'a e Fale, k 'oku 'i ai ha tokotaha ia mei ai 'o mole 'ene falala, 'oku 'i ai 'a e ngafa ia mo e mafatukituki 'a e mole 'a e ki'i fo'i tokotaha p ko ia.

Taukave ke malu'i e mole pa'anga tukuhau e kakai mo 'enau totonu

Ko ia ai ko e fika ko kuo fokotu'u mai mei he k miti 'oku fakapotopoto'i 'i he lave 'a e motu'a ni 'i hono malu'i 'a e temok lati 'i hono fakam nava'i 'a e laum lie 'o e 50(b) pea 'oku hang ko e lave ko 'anenai 'oku 'ikai ke fakahanga ia ki ha pule'anga p ko ha fakafo'ituitui ki ha Pal mia, ko e fokotu'u eni 'a e founga ng ue 'e faka'atu'i ke mole ai 'a e pa'anga tukuhau 'a e kakai ki he kaha'u 'Eiki Sea. 'Oku ou tui ko e malu'i eni 'enau totonu, malu'i mo 'enau pa'anga tukuhau mo hono leva'i fakapotopoto, m l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . Hou'eiki Minisit Toutai mo e Ngoue.

'Eiki Minisit Ngoue: Fakatapu atu ki he Feitu'u na Sea, peh foki ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Fale 'Eiki ni, kae 'at ke fai atu p h ki'i pou pou.

Tokanga ki he fesiosiofaki e Fale Alea & 'ikai lava ke nau ng ue fakataha

Ko e me'a ko 'oku ...ko e fanongo 'a e motu'a ni ki he ngaahi feme'a'aki kuo fakahoko 'oku mahino 'aupito 'aupito 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e ki'i tokanga ko eni p ko e fokotu'u ko ení, pea 'oku 'i ai p me'a 'oku ou fie fakahoko atu, ki'i me'a si'isi'i p 'e ua. Ko e 'uluakí p ko e ki'i talanoa p na'a ku muimui folau atu he 'Eiki Pal mia 'i he fakataha 'a e kau taki ko ia'o e Pasifiki na'e fai ki Papua Niukini 'i he 2014. Pea 'oku ou manatu'i lelei p na'a ma 'i ai na'a ku fakahoko ange p ki he 'Eiki Pal mia, " 'Eiki Pal mia ko e ki'i faingam lie eni 'i he 'etau t mai ki he fonua ni ke tau ako mei ai, koe'uhí ko e fonua ko eni ko e matakali kehekehe 'oku 'ova hake 'i he valungeau 'a e matakali kehekehe 'i he fonua ko eni, pea 'oku fakalele p 'e he Pule'anga p 'e taha. Pea u fakahoko ange ki he Pal mia, ko e me'a 'oku ou ongo'i lahi tahá, sio ki heni matakali eni 'oku 'ova hake 'i he valungeau k 'oku nau lava p nautolu 'o fakalele p 'a e fonua." Ko e me'a 'oku ongo kiate au ko tautolu 'i Tonga ko e kakai p 'e taha, 'io pea ko e fonua ko eni ko Papua Niukini 'oku 'ova hake 'i he toko f miliona, ko e ki'i kakai p 'e taha, ki'i fonua si'isi'i, ka ko e tokolahi ko e toko taha kilu tupu p . K ko 'eku ongo'i Fale Alea 'oku faingata'a ange ia ke tau loto taha tautolu h fa'ahinga me'a 'oku fokotu'u mai 'i he Fale. Pea u fakahoko ange p ki he Pal mia, sai p ke ta fanongo p he ngaahi me'a 'oku hoko pea tau fep talanoa 'aki mo e kau taki 'i he fonua ni na'a 'i ai h me'a te tau lava ako mei ai.

Ko e ki'i me'a ia 'oku ou ongo'i lahi taha Sea mahalo 'oku mea'i p 'e he Fale ni 'oku ta'utu p motu'a ni meimei fakalongolongo p taimi lahi. Ko e me'a 'oku hoko ki he motu'a ni he'eku ongo'i lahi ki'i fonua ko eni tu'unga fakaako p ko e *literacy rate*, 'oku 'ova 'i he peseta 'e hivanao, pea ko e tu'unga 'oku 'i ai 'a e to'u tangata mo e to'u fefine ngaahi 'aho ko eni 'oku 'i he m 'olunga lahi faka'uli'ulia. K 'i he taimi tatau p hang ko ia na'e fakahoko me'a mai 'e he 'Eiki N pele ko eni kuo a'u 'a e faihia ki he tumutumú kuo nau a'u p ki loto he siasí 'o kaiha'asi 'a e ' me'a ko ia 'a e lotú. Pea 'oku mou mea'i p 'e he Fale ni 'a e tu'unga kuo a'u ki ai 'a e tupulaki ko ia 'a e faihia 'i hotau fonua. K 'i he'eku ta'utu ko eni 'i hoku seá fanongo ki he feme'a'aki maumau'ia lahi mo'oni 'oku hoko kiate au. 'I he'eku 'ilo'i atu 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e tokotaha

Fakafofonga kotokotoa p , hang ko e fakatapu 'atamai lelei, lava me'a, me'a kotokotoa, pea ko kitautolu hono k toa ko e kau kalisitiane k toa, m lohi 'a e lotu. Ko e me'a ko 'oku ou fehu'i, ko e h ko 'a e me'a 'oku 'ikai ke tau lava ai 'o ng ue fakataha, ko eni fanongo ki he feme'a 'aki 'oku kalasi eni ia 'e tolu kehekehe, 'oku 'ikai ke peh 'a e anga 'eku fakakaukau 'a e motu'a ko eni. Ko e kakai p kitautolu 'e taha, pea 'i he tu'u fakafehoanaki ki hotau ngaahi kaung 'api ngaahi fonua ko eni 'oku fai mei ai ...'omai mei ai 'a e ngaahi fakat t ko eni 'o tau ng ue'aki he feme'a 'aki ko eni, ko e ngaahi fonua ko ia 'oku 'ikai ko ha fonua 'oku kakai p 'e taha k 'oku tokolahi 'a e ngaahi matakali 'oku 'i ai.

'Oku faingata'a ange hono pule'i 'a e kakai mo e fakalele 'o e ngaahi fonua ko ia. Pea ko e fehu'i fakafehoanaki atu kia kinautolu, ko e h ko 'a e me'a 'oku 'ikai ke tau lava ai 'o fakahoko 'a e fatongia ko eni. Kuo fili kitautolu 'e he 'Otua M fimafi 'o fakafatongia 'aki kitautolu 'a e ngaahi fatongia 'oku m 'oni'oni ke fakahoko. K 'i he ongo'i 'a e motu'a ni me'apango 'oku 'ikai ke tau hanga 'o ng ue 'aonga 'aki tau tal nití, tau 'ilo mo e ngaahi me'a 'oku ...ko e me'a 'oku ou ongo'i lahi'oku lahi 'a e fesiosiofaki. Ko e kamata p fakataha ko e tuhu holo p , me'a mahino p ia ko 'etau mai kuo pau ke tuku mai 'a e palopalema ki loto. Ko e tukuaki'i p , pea ko e me'a ia 'oku ou fehu'ia ai, ko e h 'a e fa'ahinga system ko ko e h 'a e founga ng ue 'oku tau ng ue'aki. 'I he'eku ongo'i 'oku totonu ia ko 'ene fokotu'u mai p ko e palopalema 'ena 'oku hoko, 'oua 'e tuku ki tafa'aki kae 'oleva kuo tau 'ilo'i ko e h 'a e me'a 'e solova 'aki 'a e palopalema ko ia. 'Oku tau ma'u k toa k toa ko e h 'a e ngaahi tau natula mo e 'ilo mo e ngaahi me'a ko ia ke fakahoko, k 'oku 'i ai 'a e ng ue lahi totonu ke tau fai ke fakatonutonu 'a e ngaahi me'a ko ia.

Sea ka u afe hake ki he ki'i kongá ko hono ua, kongá hono ua, neongo ko e fokotu'u ko eni ke p loti ke fakanofu 'a e Pal mia, ko e mahino ki he motu'a ni 'oku to e 'uhinga p ia 'oku kau k toa ki ai 'a e kau Minisit 'o e Kapineti. Ko e tahá ...

<005>

Taimi: 1940-1950

'Eiki Minisit Ngoue : ... 'a ia ko e taumu'a ia ko eni, 'oku 'ikai ko e 'Eiki Pal mia p , neongo ko e 'Eiki Pal miá 'oku fakataumu'a ki ai 'a e feme'a'aki, ka 'oku 'uhinga ki ai. Ka ko e fehu'i 'e taha. Ko hai 'oku ng ue ki ai e Pal miá, mo e kau Minisit ? K toa kinautolu, ko e kau Fakafofonga ia 'o e Kakaí, mo e kau N pelé. Pea ko e taimi ko 'oku fakanofu ai ko ko e Minisit , 'oku te ng ue ki he kakai kotoa 'o e fonuá.

'Eiki Sea, ko e p seti, 'oku laka hake he p seti e 90, 'a e toko lahi 'o e ki'i f mili kotoa p he fonuá, 'oku nau ma'u mo'ui mei he ngoué mo e toutaí. Ko e fakahoko fatongia ia 'oku fekau'aki mo e motu'a ko eni. Pea 'oku 'ikai ko ha fatongia 'oku ma'ama'a, ko 'ete 'alu ki he tu'unga Minisit , na'a ku peh 'e au, 'e he motu'a ni, ko e ng ue fuoloá kuo 'osi hono taimi. Ko 'eku foki mai ko eni 'o ha'u 'o ng ue ko e Minisit , 'oku to e foki p ki he tu'unga ko 'o e ng ué. 'I he taimi ko na'e ng ue ai 'i Lonitoni e motu'a ni, na'e kamata p mei he 6.00 pongipongi, koe'uhí ke 'alu 'o 'osi e ng ue. Pea ko eni 'oku to e foki 'o fakahoko p , meimei ko e me'a tatau p . Pea 'oku mahino, koe'uhí ko e mahino ki he motu'a ni, ko 'eku ng ué ki hoku v hengá p . Ko 'eku ng ue ki he fonuá fakak toa, tau kakato k toa. Ke fakahoko e ng ue ko ia. Pea ko e me'a ko ia 'oku ou faka'amu lahi ko ke tau fakakaukau lahi ki ai, ko 'ene a'u mai ko eni ki he ngaahi fika

ko 'oku fokotu'u hake, 'oku fakataumu'a foki, koe'uhí ko e kau Minisit , pea mo e 'Eiki Pal mia. 'A kinautolu ko 'oku ng ue, k toa k toa ki he kakai e fonuá. Ko 'ene a'u ko ki he fiká, ko 'eku faka'amú, ke tau manatu'i p 'a e kakai ko iá, te nau 'eke mai. Ko e toko fiha na'a nau hanga 'o. Ko e talaatu. Ko hai e ki'i toko 7 ko ia? Manatu'i, ko e tu'unga 'oku 'i ai hotau kakaí, hang ko eni ko e kau ngoué, saveá, savea ko ia na'e fakahoko ko ia ki he kau ngoué, ko kinautolu eni 'oku nofo ko 'i 'uta, 'oku 'ikai ke nau ng ue, mo e me'a peh . P seti e 86, kuo 'osi kinautolu mei he ngaahi ako ko eni he ngaahi kolisi, pe ko e *High School*. Ko e ngaahi fehu'i eni 'e 'eke ko 'e he kakaí.

Pea 'i he'ene peh , 'i he anga ko e sio 'a e motu'a ni, 'oku 'ikai ke u tui au ko ha palopalema, 'o kapau 'e 'alu atu 'o a'u ke to'o ke a'u ki he vaeua. Kapau 'oku tau toko, hang ko eni ko e ' fika ko eni 'oku fokotu'u haké, 10 pe ko e 12. Koe'uhí he 'e 'eke mai ia 'e he kakai ko , 'a e kakai ko eni 'oku ng ue, tau ng ue ko eni 'o tokoni'i kinautolú. Ko e toko fiha ia na'a nau fai e tu'utu'uni ko iá, ke fakanofu e Pule'anga 'o uesia ai kinautolu ko ení?

Lord Fusitu'a : Sea, k taki, ko e ki'i tokoni p ki he Minisit ., p 'e laum lie lelei ki ai.

Sea K miti Kakato : Minisit , ke fiema'u, pe te ke faka'osi mai kae toki

'Eiki Minisit Ngoue : Ko e ki'i tokoni p ki he Minisit , k taki fakamolemole. 'Oku 'ikai ko e toko 7 ia te nau tukuhifó, ko e fo'i tohi fanongonongo 'ata'at p , mo e tohi fokotu'u. Ko e Fale ni ia, ko e toko lahi taha e Fale ni, te nau fai e aofangatuku ko ia ke fakanofó. K taki fakamolemole, 'Eiki Minisit . 'Oku 'ikai ko e ki'i toko 7, ko e Falé te nau hanga 'o fakahifó.

'Eiki Minisit Ngoue : 'Io, m l 'aupito, fakam l ki he 'Eiki N pele. 'Io, mahino 'aupito p ia ki he motu'a ni. 'Oku mahino 'aupito p ia ki he motu'a ni, ko e fokotu'u. Ka 'oku hang p ko e me'a ko na'a ku lave ki aí. Ko e 'eké ia. Na'e kamata' mei f ? Ko hai na'a nau kamata iá? Pea ko hai na'a nau loto ko ki ai? 'Oku ma'u 'e hotau kakaí 'a e 'iló, pea he 'ikai ke 'i ai ha me'a ia 'e puli kia kinautolu. Pea 'oku mahu'inga 'aupito 'aupito p , kapau 'oku nau peh , ' , ko e vaeua 'o e kau Fakafofonga ko , k toa 'o e Fale Aleá. Te nau fiem lie kinautolu ki ai, he 'ikai ke toe fehu'ia ia. Kaikehe, ko e anga ia ko 'a e fakakaukau he ki'i tafa'aki ko ení.

'Ikai ko ia p , Sea, ka ko e anga ko e fakakaukau, hang p ko na'a ku lave ki ai 'anenaí. He 'oku ou faka'amu au ia, ke 'ai mu'a ke tau a'u ki ha tu'unga. 'Oku sai 'aupito e *Vote of no confidence*, ko e me'a ia ko iá 'oku totonu ke tu'u. Pea kuo tu'u ia 'i he Konisit tone, pea kuo pau ke fakahoko ia koe'uhí ke malu'i e fonuá. Ka ko e me'a ko , ko e anga ko 'eku fakakaukau ki aí, pea 'oku mea'i p 'e he Hou'eiki Kapineti, 'eku toutou faka'amu p , pea u toutou fokotu'u p kia kinautolu, 'eku faka'amu noa ange, 'i he'eku sio tonu p ko 'i he me'a 'oku hokó, mo e sio ki he me'a 'oku hoko 'i hotau kaung 'apí, mo e ngaahi vahefonua kehekehe 'i m mani he ngaahi 'aho ni. Nau sio ko ki he tu'unga ko kuo a'u ki ai e fonuá, kae tautautefito ki he tu'unga 'ilo ko ia 'oku ma'u 'e he kakai e fonuá, kau ai 'a kinautolu ko ení. Mo 'eku faka'amu noa ange, na'a lava ke tau ng ue fakataha, ko e taha p .

Pea ko e taha e me'a ko 'oku mohe misi ki ai e motu'a ni. Faka'amu ange au, kinautolu ko eni 'oku mau Minisit , pe ko kinautolu 'a e kau Minisit , pe ko f p e Pule'anga, ka ko e toengá, ke hoko 'akinautolu ke nau ma'u e tu'unga ko e *Associate Minister*. Koe'uhí he 'oku fakatokanga'i 'e he motu'a ni. Lahi faufau 'a e ' fakataha mahu'inga, kuo pau ke 'alu ki ai. Ka ko e faka'amú,

kapau 'e to e 'i ai mo ha toko taha, ka u ki'i nofo hifo 'o fai ha ng ue, he 'oku fele 'a e ng ue ke fakahoko, kae me'a 'a e *Associate Minister* 'o Fakafofonga. 'Oku peh a Ha'amoá, 'o Fakafofonga. 'O tau ng ue fakataha. Pea 'i he'ene peh , 'oku femahino'aki. 'Ilo e me'a kotokotoa p 'oku fakahoko 'e he tafa'aki kotokotoa p , Potung ue kotokotoa p . Pea kapau 'oku tau fu'u toko lahi, to e ki'i fakalahi e Potung ue, he koe'uhí kae lava ke fakahoko eni.

Pea ko e taha, ko e founga ko 'oku tau tipeiti ai e Fale Aleá. Faka'amu au ke a'u ki ha tu'unga, ko 'etau hanga p 'o tukumai e palopalemá, pea 'oku taki mai 'e he Sea. Sai, kapau ko e palopalemá eni, fokotu'u mai pe ko e h e me'a 'e lava 'o fai ki he palopalema ko eni ke lava ke solova. Pea tau 'alu kae 'oua p kuo lava 'o veteki, pea mahino 'e 'i ai e ng ue 'e fakahoko ki ai. Kae 'oua 'e tuku mai p , 'o tuhu p ki he tokotaha ko iá, pea 'osi p pea tau 'osi ai.

Ko e anga ia ko e faka'amu ko ki aí. Ke lele peh e anga ko e ng ué. Pea ko e tahá, pea ko e taimi ko te tau ng ue fakataha aí, pea kei tu'u p 'a e *vote of no confidence*, ka kuo pau ke tuhu'i pau mai, ko e ngaahi me'a ko , 'e a'u ko ki ai kuo maumau'i e ngaahi me'a ko , pe ko e ngaahi *criteria*, pea kuo pau p ke fai e *vote of no confidence*, kae. Koe'uhí he 'oku tau tu'u fakataha p 'i loto, pea 'ikai ke ngata aí, ko eni kuo 'osi fokotu'u, kuo 'i ai e Lao ki he Komisiona ko he *Corruption, Anti Corruption Commission*. Pea 'oku 'i ai mo e *Commission* e taha, pea ko e sistemi ko iá kuo 'osi maau. Pea ko nautolu leva te nau hanga 'o sivi';i 'a e ng ue ko 'atautolu ko 'i lotó. Ka tau ng ue fakataha. Pea hang ko eni, ko e ngaahi me'a ko 'e maumau'i pea hoko mei ai ko hono fakahoko ko eni 'a e *vote of no confidence*, pe ko e p loti ko ia ke fakanofu 'a e Pal miá, mo e Pule'anga ko iá. Ko e fakat t p eni ki ai. Ko e ng ue hala'aki ko e pa'anga 'a e Pule'angá. Ko e fiha, ko 'ene a'u ki he fo'i levolo ko , 'a e mole 'a e pa'anga ko e ng ue hala 'aki, pau ia ke tu'u ia ki he laine ko iá.

Ko e taha, ko e fakamamahi, pe ko 'ete taa'i ha taha 'i he'etau kaung ue, pe ko ha toe taha p 'i tu'a, pe ko e ké, pe ko e h , pe ko e h . Ko e ua, ko e fanga ki'i fakat t p . Ko e si'isi'i ko ia mo e tuai 'a e 'alu hake ko ia, 'io, ko e si'isi'i 'a e pa'anga h mai 'a e Pule'angá ki he'etau ng ue, fo'i vaha'a taimi ko 'oku tau ng ue ai 'a e Pule'angá. Si'isi'i 'a e pa'anga 'oku h maí, pea to e tuai mo e tupu ko 'a e 'ikon miká. Ko e taha, ko e 'ikai ko ke 'alu ke fakalalakaka ange e mo'uilelei ko ia 'a e kakai 'o e fonuá. Ko e taha, ko e t ki lalo 'a e tu'unga ko e akó, pea mo e sipotí, mo e ngaahi me'a peh . Totonu, kuo 'osi mahino e ngaahi me'a ko iá, ko 'ene hoko p e ' me'a ko iá. 'Io, taimi, tau fakahoko 'a e p loti ko ia ke fakanofu ko 'a e Pule'anga ko iá, koe'uhí kae h mai 'a e Pule'anga fo'ou...

'E Sea, pea 'i he'ene peh , Sea, ko e ...

<006>

Taimi: 1950-2000

'Eiki Minisit Ngoue: ... mahalo p 'oku mahino p 'a e me'a fekau'aki mo e fiká, 'oku ou faka'amu ange p ke manatu'i p , ko e tu'unga ng ue ko ia 'oku ou 'i aí, 'oku 'alu 'eku fakakaukaú k toa ki he kakai 'o e fonua. Pea ko e me'a ko ia 'oku ou sio ki aí, 'oku totonu ke nau sio mai, 'io ko e tokolahi ena na'a nau fakahoko 'a e ng ue ko ená, tokolahi fe'unga ia, pea sai tau muimui ki ai.

Lord Fusitu'a: Sea k taki, ki'i tokoni p ki he 'Eiki Minisit .

Sea K miti Kakato: 'Ikai ke fiema'u ia, ko ena ia kuo me'a ia ki lalo.

Lord Fusitu'a: P 'i 'ai ko e ki'i fakatonutonu p ki he'ene me'a fakamuimui. Sea, fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Ko u fakahoko atu 'e au ia kuo tau melie.

Lord Fusitu'a: Sea ko 'eku fakatonutonú 'oku fekau'aki mo e ..

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, me'a ki lalo.

Lord Fusitu'a: K taki Sea ko e fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Ki'i me'a ki lalo he 'oku 'ikai ha taha ia 'e to e malanga.

Lord Fusitu'a: Na'e toki 'osi ni p 'ene me'a Sea, kapau na'a ke me'a p 'anenai 'oku laum lie 'a e fakataha.

Sea K miti Kakato: Ko e 'uhinga eni 'o e me'a ko ia na'a ku fa'a fakahoha'a ki ai kimu'á, ko e taimi p ko 'oku te tokoni ai 'o 'ikai talí, liliu kita ia 'o fakatonutonu. Hang 'oku hoko ia ke p 'usi'i 'aki 'a e fakatonutonu.

Lord Fusitu'a: K taki fakamolemole 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ko e p 'usi'i 'aki ..

Sea K miti Kakato: Pe'i me'a mai ho'o fakatonutonú ke u...

Lord Fusitu'a: Ko e faka'atu'i, ko e 'uhinga 'a e 'ai tokoní, ko e faka'atu'i mo e tauhi vaha'a mo e fefaka'apa'apa'aki, ka 'oku 'i ai 'a e me'a ai ke fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e faka'uhinga ia 'a'aku ki he tokoní ia, ko 'ete fie poto ki he tokotaha ko ia 'oku malanga.

Lord Fusitu'a: 'Ikai k taki. Ka ke me'a mai koe hou'eiki.

Lord Fusitu'a: Ko e 'ai ko ia ko ke faka'uhinga 'o peh 'oku fiema'u 'a e ngaahi makatu'unga 'o hang ko e ma'u mai 'o e pa'anga mo e h mo e h mo e h , ko e me'a ia 'oku fekau'aki ia mo e hopo pea mo e faka'ilo faka-Fale Alea kuo 'osi 'i he Kupu 75 ia 'Eiki Sea. Ko e me'a fekau'aki mo e to'o 'a e falala 'a e Hou'eiki M mipa 'o e Falé, mei he tokotaha ko ia 'oku Pal miá, ko e me'a tau'at ina ia 'a e Hou'eiki M mipá 'a e 'uhinga kuo to'o ai 'a 'enua falalá 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Fusitu'a: 'Oku 'ikai ko ha me'a ia fekau'aki mo ha ngaahi makatu'unga'i fakalao fakahopo. Ko e 'uhinga ia 'o e fakatonutonú Sea. M l .

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, 'oku ngalingali kuo tau... fakahoko 'a e malanga 'a e me'a mai 'a e 'Eiki Pal mia.

Fakamalanga he temok lati mo e mafai 'o e fili tokolahi

'Eiki Pal mia: M 1 Sea. K taki p mahalo na'e ta'omia p ia he Feitu'u na. Ko au na'a tau m tuku ko ia 'aneefiafi, na'e 'ikai ke u lea ka na'e hoko atu...Kae kehe 'oku ou fakam l atu hono 'omai 'a e faingam lie. Ko hono uá Sea, 'oku ou ongo'i 'e au 'oku ou m fana 'i he tu'unga ko eni 'oku 'i ai 'a e feme'a'aki 'a e Fale. 'Oku ou faka'amu au ko e founa ia ke tau hokohoko atu 'akí. 'Oku 'asi mai 'a e melino, pea mo hono tukuange 'e he kau M mipa, ke tafe lelei 'a e tipeiti mo e faka'uhingá, ko e 'uhingá ka tau ma'u hono mo'oni 'o e ngaahi me'a ko eni. Na'a ku lave 'anenai ki he ... 'oku 'i ai 'a e le'o 'oku 'ohake heni Temok lati, 'ai ke faka-Temok lati. Sea, 'oku ou kole fakamolemole atu ki ha'a ako, ha'a poto. Ko e lea ia ko eni, 'oku 'i ai hono faka'uhinga 'o'ona, ka 'oku 'ikai ke u tui ke tau ki ai hang eni ia ha loki ako. 'Oku meimei 'uhinga pehe ni. Ko e Temok latí, ko e *one vote* ko e fili 'e he tokotaha. Ko e tu'unga ko ia 'oku 'i ai 'a Tonga ní Sea, 'oku te'eki ke tau a'u kitautolu ki he me'a ko ia. 'Oku tau kei fononga kitautolu 'i he fo'i vaha'a ke tau a'u ki ai. 'Oku tau 'i he *transitional period*.

Te u 'oatu 'a e fakat t ko eni. Kapau 'oku fa'a 'omai mei h 'a e Temok latí, 'oku 'i ai 'a e tokotaha ia heni na'e fili ai 'a e toko 1 'ap p ko e toko 2 'i heni. 'Oku 'i ai 'a e fa'ahinga ia na'e fili ai 'a e toko 400, 500 'oku nau 'i tu'a nautolu. Ko 'eku 'uhingá 'oku peheni. Kapau na'e fili mai ha toko 1 p ko ha toko 2 'ia kita, ke te ha'u 'o ma'u 'a e fu'u mafai lahi ke te lea, 'oku 'i ai 'a e kakai ia na'e fili ai 'a e toko 800, fo'i totonu 'a e toko 800, 'oku 'ikai ke nau 'i heni nautolu.

Lord Fusitu'a: Sea, ko e ki'i fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Fusitu'a: Sea, ko e fakatonutonú, kapau ko e 'uhinga 'a e Pal miá, ki he T pile ko eni, ki he fili p ko 'e he toko 1 pe ko e toko 2, ko e 'uhinga 'o e fakatonutonú, he 'oku 'ikai ko e toko 1 pe ko e toko 2, ko e ni'ihiki kotoa 'oku me'a mai mo e sino ko iá, mei hono tofi'á, 'a ia 'oku nau ma'u 'api kolo mei ai, ma'u 'api 'uta mei ai, ma'u mo'ui mei ai, 'oku ne fakafofonga'i kotoa mai 'e ia kinautolu. Kapau 'oku to e 'i ai ha taha 'i Fale ni, 'oku 'i ai ha 'apikolo p ko ha taha 'oku 'i ai ha'ane 'api 'uta pea ma'u mo'ui mei ai, 'i ha toe T pile 'e taha mei heni, talamai ka u t ki he tokotaha ko iá ke ne talamai p ko e anga f f , ko e 'uhinga ia 'o e fakatonutonu. 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

M teni Tapueluelu: Fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu eni 'Eiki Tokoni Pal mia.

Fokotu'u ke p loti he toko 10

M teni Tapueluelu: Ke 'oatu p mu'a 'a e vaka ho'o K miti, 'a e talu 'etau tukufolau mai 'oku ha'u lelei pea 'oku 'i ai 'a e kaung fiefia 'i he tukuange 'a e 'uhingá, ke ne takitaki lelei kitautolu. Pea 'oku tau tipeiti, ka 'oku 'ikai tau fakafekiki hang ha f nau iiki. 'Oku takiekina kitautolu 'e he

‘uhinga m lie. Ko e poini mo’oni eni ia ‘oku toutou ‘ohake. Ko e fai e tokanga ki he Temok latí ke faka-Temokalati e fika. Ka ko e me’a ia ‘oku ou tokanga ki aí, ke mahino p ko e Temok latí, ko e fili ‘e he kakai. Pea kapau te tau ‘ai ke faka-Temok lati ‘a e fika ko ia mei he toko 26, ko e 13 ko e faka-Temok latí ia p 14 ke mahino ‘e lava. Ka ko hono ‘uhingá ko e fai ‘a e fefaka’apa’apa’aki, mo e fetoka’i’aki, ‘oku fai ai ‘a e loto ke tau pelul ‘o ‘ai p toko 10, ko e ‘uhingá ke faka’at , ke lava p ‘o ongo mai ‘oku ‘i ai ‘a e faingam lie, pea taimi tatau p ‘oku tau fakapapau’i ‘a e fakapotopoto. Ka ‘oku ou fokotu’u atu p Eiki Sea, ko hotau vaká ‘e ngali ‘auh , ‘i he ‘aú, pea ko eni ‘oku toe ‘i ai ‘a e fokotu’u ke 13, ka ‘oku ou fokotu’u atu Eiki Sea, ‘oku tu’u ‘a e fokotu’u ko ia ki he 10, ka ‘oku ou fokotu’u atu ke tau p loti mu’a ai, ko hono ‘uhingá kuo ngali melie hotau kava...

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu’u ‘oku ‘i ai ha pou pou?

Lord Tu’i’ fitu: Ko e fakatonutonu eni ki he ‘Eiki Pal mia fakamolemole.

Eiki Pal mia: Sea, kole atu mu’a ‘oku te’eki ai ke ‘osi ‘eku ...

Sea K miti Kakato: Na’a ke loto p ke toe fakatonutonu atu ki he Feitu’u na ?

Lord Tu’i’ fitu: ‘Ikai ‘oku ou mahu’inga’ia au ‘i he mahu’inga ‘o e sisitemi ko eni ‘i he Fili. ‘Oku te’eki ai ke tau Temokalati kakato hang ko e me’a. Ko ‘eku fakatonutonu, ki he me’a m lie ‘a e Eiki Pal miá, ‘a e totonu ‘a e kakai na’a nau fili ia. ‘Oku ‘i f leva ‘a e *equality* ia ‘a e anga ‘etau nofo ‘i he totonu mo e *equality*?

Sea K miti Kakato: M 1 .

Eiki Pal mia: Tukuange mai mu’a ha faingam lie ke u ‘ai ke ‘osi.. Koe’uhi ko hono fa’a ‘ohake ko ia ‘o e fo’i lea ko e Temok lati, ko e ‘uhinga p ia ‘oku ou lave ai ki ai.

S miu Vaipulu: Fakatonutonu atu Sea.

Eiki Pal mia: Te’eki ai ke u lea.

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu eni, Vava’u 15.

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea mo e Hou’eiki ‘o e K miti. Sea, ‘oku tau aafe tautolu ia ki he me’a kehe. Mei he kaveinga ‘o ‘etau ng ue ko eni ‘i he pooni. Ko e me’a ko ia ‘oku tau afe ki aí, ko e Temok lati ia na’e tu’utu’uni ‘e he Fale ko eni ‘i he 2010. Ko e Temok lati ia na’e tali ‘e he fonua ni, pea ‘oku tali ‘o tau ng ue’aki. ‘Oku ou kole atu Sea tau foki mai ki he ‘etau Tu’utu’uni, kae fai mo tau nga’unu ki mu’a kae fai ‘etau ng ue, tau faka’apa’apa’i ‘a e ng ue kuo ‘osi lava, pea ‘oku tau lolotonga lele ai. Kapau ‘oku fiema’u ke liliu, liliu ha taimi, kae tukuange ‘a e me’a ko ia kuo tau ‘osi tali ‘e he Fale ‘eiki ki mu’a Sea, m 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 .

Eiki Pal mia: Na’a ku fiefia au ‘anenai he melinó mo e ‘ikai ko ke to e fai ha fakahoha’a. ‘Oku ou kole atu, tau tauhi mu’a ‘a e fo’i t kunga ko iá kae tukuange ke tafe lelei ‘etau .. Sea, ko e

‘uhinga ‘eku lave ki aí, ko hono toutou ‘ohake ‘a e Temok lati. Ko e ‘uhinga ia ‘oku ou lave ai ko ki ai. Te u foki mai ki he me’a ko ení, ‘oku ou tui p ‘oku mahino ‘a ‘eku faka’uhinga ki he Temok lati. ‘Oku ou tui ‘oku fanongo mai ‘a e kau ako he fonua ni mo e kakai ‘oku mahino kia nautolu ‘a e ‘uhinga ‘o e me’a ko ia. ‘Oku tau fononga tautolu he fo’i vaha’a taimi hala fononga ke tau a’u ki ai. Mahalo p ‘oku ‘ikai ke tau ‘ilo ko e f ‘a e taimi he kaha’ú ‘e a’u ai. Ko e ‘uhinga ko ia ‘eku ‘ai ‘a e fo’i fakat t mahino ko iá, ko hono ‘uhingá kapau ‘oku peh ‘oku mole ‘a e totonú, kapau na’e ‘i ai ha taha na’e fili ai ha toko 800 pea ‘ikai ke h mai ia ki heni, kae h mai ha toko 1 ia na’e fili ai ha toko 1 pe ko ha toko 2, ‘oku ou sio atu au ki ai ‘oku ‘ikai ke tonu ia. Ko e ‘uhingá ‘oku nofo ‘a e fu’u toko 800 ‘i tu’á, na’a nau loto ke h mai honau Fakafofonga ki heni. Sai, fe’unga ia ka u hoko atu. Ko e fiká, ‘oku ‘ikai ke tui au ‘oku fu’u mahu’inga ‘a e fiká, ka ko e ‘uhinga ‘oku tau talanoa fika aí, koe’uhi ko ‘ene uá...

<008>

Taimi: 2000-2010

’Eiki Pal mia: Kapau na’e taha p , ka tokotaha sai, ka tokoua pea sai, toko tolu pea sai p ia, ‘oku ‘ikai ko ha fu’u loko mahu’inga ia. Ka ko hono mo’oni ‘a’ana ia ‘oku ‘osi ua ‘a e fa’ahí p ko e paati p ko e kulupu. Toko 9 , ko e fili mai he toko fiha. Toko 17 ko e fili mai ia he toko fiha. Ko e taimi ko ‘oku tau mai ke alea’i e fa’ahinga fokotu’utu’u pehe ni he ‘ikai ke lava ke tau tukuange ‘a e fo’i fokotu’utu’u ko ia ke tuenoa. Hang ko e, me’a ko na’e lau ki ai ‘a e Fakafofonga, tau peh kapau ‘oku fakamo’oni ha toko 7 pea tau m tuku atu ki tu’a pea ‘eke mai he kakai, ‘eke mai hoku v henga, hai fua na’e fokotu’u koe p ko ha taha p ‘e Pal mia, ko hai fua na’a nau fokotu’u ke ke, ke ‘alu e tokotaha ko eni? Fakalau fakalau atu ‘ikai ke ‘asi ai ha fo’i tokotaha ia ‘i he kakai ko na’a nau hanga ‘o ... ‘E ‘i ai leva e t la’a ...

Sea K miti Kakato: Pal mia ko e ki’i fakatonutonu eni, N pele Fika 1 ‘o Vava’u.

Lord Tu’i’ fitu: Ko e fakatonutonu foki ia ‘e Sea kapau ... Ko e tohi tu’u fanongonongo eni ia ki ha tu’utu’uni, te’eki ke tau a’u tautolu ia ki he ngaahi fehu’i ko . ‘E toki fai e ngaahi fehu’i ia ko ke fakah e loto e *vote of no confidence*. Hang p eni ia ko e ‘ Tohi Tangi. ‘A ia kapau ko e Tohi Tangi ‘oku tonu ke fakamo’oni mai ai ha toko 2000 kae toki ‘omai ki he Fale ni kae toki lava ke m nava e kakai ‘o e fonua ke nau lea mai ha me’a ‘oku nau loto ke fakatonutonu. Kapau ‘e, ko e fo’i toko 7 p ke fakah ‘a e ki’i tohi ko ke fokotu’u mai ki he Feitu’u na, ko e Tohi Tu’utu’uni p tatau p mo e Tohi Tangi kapau ‘e, ka hiki ‘a e toko ua mei he Tohi Tangi mahalo na’a ‘alu ia ‘o toko 3000. Ko f , ‘e lea leva e kakai ‘i f ? ‘Oku ‘ikai ke m nava. Ko ia p Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

’Eiki Pal mia: Te u foki ki heni ki he, ki he mahu’inga ‘o e sino ‘oku ‘i he Fale ko eni. Tau ha’u ko eni ‘oku ‘i ai ... ta u takitaha p e mahu’inga. Pea ko hotau mahu’inga ‘oku fua. K toa k toa ko eni na’e fua. Fua ‘e he kakai, fua ‘e he ... pea tau h mai ai ki heni. Na’e ‘i ai e Tu’i ko u manatu’i na’e ‘ohovale p kuo ‘i ai e tu’utu’uni ki ai pea ‘oku ‘ikai ke u ma’u ki hono fakaikiiki ka ko Nepukanesa. Ko e tautea ko na’e fai ki he tokotaha ko eni na’e ‘asi p he tohi, minemine tikeli ‘ pasini. Ko hono faka’uhinga kuo fua koe pea kuo ke fu’u ma’ama’a.

Lord Tu'i' fitu: Ko e fakatonutonu ki he 'Eiki Pal mia, ko e teok lati ia, ko e mafai pule ia 'a e 'Otua 'ene fakatupu ki he tangata, 'a e 'uhinga e fo'i fakalea ko , ko e temok lati eni ia 'i he loto e kakai. Ko e teokalati ena ia.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Tu'i' fitu: E 'Otua ki he'ene fakatupu ki he tangata. Ko 'ene me'afua kuo fua koe Nepukanesa kuo ke ma'ama'a. Ko e lea ia.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki Fika 1.

'Eiki Pal mia: Ko au na'e fua au.

Lord Nuku: 'Eiki Sea, ko 'eku kole p mu'a 'Eiki Sea ke 'uh ...

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu.

Lord Nuku: Fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Nuku: Ko 'eku fakatonutonu ko e me'a ko 'oku me'a mai 'aki ko 'e he 'Eiki Pal mia na'e fua ia. 'I he fua ko ia 'e 'ikai leva ke fakapalanisi he ko 'ene fuá 'oku 'i ai 'ene 'uhinga ki he ' me'a. Ko 'eku fakatonutonu atu, foki mai ki he'etau fika, ki he'etau fiká kae tuku 'a e me'afua ia mo e Temok lati he 'oku 'ikai ke tatau ha Temok lati 'a ha fonua ma 'aha fonua. Kehekehe kotoa p , anga e fonua.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Nuku: Pea 'oku hang ko 'etau me'a ko eni 'i Tonga ni ko 'eku fakatonutonu atu ko e ng ue ko he Fale ko eni ne 'osi fai e liliu pea 'oku tohi he lao ke tau mai 'o ng ue fakatatau ki he lao ko ia Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Nuku: Ko 'etau mavahe p mei ai 'e 'ikai leva ke hoko e faka'amu ko ko e na'e fakahoko mai he Minisit Ngoue he ko e me'a ia 'oku ne tataki kitautolu ko e lao ko eni ko ke tau ng ue'aki. Kapau te tau 'ai tautolu ki he me'afua 'o me'a mai ia na'e fua ia te u tala atu 'e au nau fua mo au.

Sea K miti Kakato: Mahino e fakatonutonu.

Lord Nuku: Ka ko 'eku 'uhinga atu ia kapau 'e foki mai mu'a ke tau feinga'i e fiká 'Eiki Pal mia he ko e fika kuo fet 'aki holo. Ko e fika ko 'oku 'i Fale ni he taimi ni 'Eiki Pal mia ko e fika k toa p 'a e Pule'angá.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele, ko e malanga p ko e fakatonutonu?

Lord Nuku: Ko 'eku fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Kuo mahino ho'o fakatonutonu.

Lord Nuku: 'Io kapau kuo ke loto ke tuku pea tuku ka ko 'eku kole atu 'Eiki Sea 'o tataki mai 'etau, 'etau feme'a'aki ki he'etau Tohi Tu'utu'uni ko eni 'oku tau ng ue, kuo 'alu e p ke mamalu e p e 'Eiki Sea. K taki fakamolemole.

'Eiki Pal mia: Ko 'eku 'uhinga 'eku lave ki he me'afua he na'e takitaha fua k toa kitautolu. Fua 'e koe, ko hai na'a ne fua kimoutolu, p ko ha kakai na'a nau fua mautolu. Pea tau mai ki heni. Pea ko e me'a ko 'oku ou tokanga lahi ki ai, tau fakat t , ko au ia na'e 'osi hono fua, fua 'e he kakai ...

Lord Nuku: Sea ko 'eku fakatonutonu atu Sea ko e ' me'afua ko eni ko f kongā 'i he'etau tohi ko eni 'oku tau alea ai 'oku 'i ai e me'afua ko eni? Na'e fua , fua , ka ko 'eku 'uhinga atu ...

M teni Tapueluelu: Ka u ki'i tokoni atu ...

Lord Nuku: Foki mai p mu'a.

Sea K miti Kakato: 'Io. M l N pele kae tokoni mai 'a Fika 4.

M teni Tapueluelu: Ko e fua ko ki hono fili 'e he kakai ko e 'omai 'e he kakai 'enau falala ki he Fakafofonga ke h mai ki he Fale ko eni. Kapau leva 'e to e fanongo mai e kakai tatau na'a nau foaki 'enau falala ki he tokotaha Fakafofonga ke h mai ki heni, 'oku fakamo'oni atu ha ki'i toko 7 ia heni 'oku 'ikai ke nau falala ki ai, taimi ia 'e fepaki ai e ongo me'afua.

Lord Nuku: Sea.

M teni Tapueluelu: Falala mai 'a tu'a ka tau hanga ...

Lord Nuku: Ko e fakatonutonu ...

...

Lord Nuku: Foki mai he 'oku 'ikai ke tu'u e me'afua he'etau ...

M teni Tapueluelu: 'Ipi tonu e me'afua he kaveinga...

'Eiki Pal mia: Sea ...

Lord Nuku: Ko 'ene tui p ena ia 'a'ana, kae foki mai, k taki fakamolemole.

Sea K miti Kakato: M l , m l .

Lord Nuku: 'Eiki Pal mia foki mai mu'a ki he'etau ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai Pal mia he'etau Kupu 84 (g).

'Eiki Pal mia: 'Oku ou kole atu mu'a ke tukuange p 'a si'ete ki'i fakahoha'a ke tafe lelei p .
Pea 'e 'oua e, 'oua te tau ...

Lord Nuku: Sea, ko hoku fatongia 'o'oku ia Sea ke u fakatonutonu he 'oku 'ikai tu'u e fua ko
'i he'etau 'asenitá. Ko e me'a ia 'a e Feitu'u na ...

'Eiki Pal mia: Tuku e fua ia te u 'oatu 'e au ha lea 'e taha.

Lord Nuku: 'Eiki Sea ke ke hanga 'o fakafoki mai ...

Sea K miti Kakato: 'E 'Eiki Pal mia, tuku e me'afua. Me'a mai he'etau fakatemok lati.

'Eiki Pal mia: Na'e fili au. Tuku e me'afua ia 'oku ... Kapau 'e, te tau peh tukuange au kapau
ko ha tokotaha kehe pea m tuku atu ki tu'a, 'e peh mai e kakai, h e me'a 'oku hoko? Kuo fua
koe he kau tama ko 'e . Pea nau talamai 'e nautolu ke fu'u ma'ama'a 'aupito 'aupito. Pea peh
mai leva e kautama ko , ko f 'emau fua 'a mautolu ia? O moutolu 'o fua e tokotaha ko ka ko e
f f mautolu ko na'a mau hanga 'o fua ia?

Lord Tu'ilakepa: Sea ... 'Eiki Pal mia ia, lava p ke u tokoni atu ki he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Pal mia ko e tokoni eni 'a e N pele Fika 2 'o Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: 'Oku m lie foki e me'afua kuo 'omai 'e he 'Eiki Pal mia. Pea ko 'eku tokoni
ki he Feitu'u na he ko u lave'i koe'uh he 'oku 'ikai ke t lelei ki he Feitu'u na 'a e tu'unga 'oku
'i ai 'a e Hou'eiki N pele, kapau te tau fakafoki ki 'aneafi ko e Fale ko eni ko e Fale ia na'e fai 'e
he Hou'eiki N pele. Pea kuo fai e liliu fakatemok lati 'o tau a'u ki he tu'unga ko eni 'oku 'i ai he
taimi ni.

'Eiki Pal mia: ...

Lord Tu'ilakepa: Sai, 'ikai ...

'Eiki Pal mia: ...

Lord Tu'ilakepa: Na'a ke me'a mai ke u tokoni.

'Eiki Pal mia: ...

Lord Tu'ilakepa: Ko ia.

'Eiki Pal mia: ...

Lord Tu'ilakepa: Na'a ke me'a mai ke u tokoni, ka ko 'eku ... sai ko e 'unu ko ke ofi ko e
tokoni. 'Oku pehe ni 'Eiki Sea, kapau te ke vakai'i fakalelei ho'o me'afua ko 'i Fale ni, ko e

ng ue ko e ni'ihi ko eni 'a ia, ke tapu ko e Hou'eiki N pele, ko nautolu lahi taha 'enau ng ue ma'a e kakai. Patiseti, kotoa kotoa eni, kapau na'e 'ikai ke fai e ng ue ko eni e ni'ihi ko eni, mahalo ko e patiseti 'Eiki Sea 'e fu'u fakaoli 'aupito talu e tu'u e Fale Alea he fonua ko eni ka ko u 'oatu p e tokoni ki he Feitu'u na, 'oua te ke 'ai e ' me'afua he 'oku lahi 'a e me'a te tau fakatokanga'i 'i he Fale ni he 'oku lahi hono fehu'ia he kakai ko e h ko e, f e ni'ihi ko na'a nau fili he Fale ni? Fo'i me'a 'ata'at p 'ikai ke 'i ai ha kaunga 'e taha he lahi 'a e ng ue 'a e Fale ni ma'a e kakai 'o e fonua. Kapau na'e 'ikai 'a e ongo faka-'Otua 'oku ma'u 'e he ni'ihi he t pile ko eni, natula p ia, mea'i p koe'uh ko e ni'ihi tauhi kakai eni. Ko e me'a 'oku 'uhinga atu ai e 'Eiki N pele ko eni mei 'Eua 'Eiki Sea, fakafoki mai ki he'etau fiká ka tau hoko atu ...

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Tu'ilakepa: 'Uhingá he 'oku nounou he kuo po'uli, ke mea'i p , to e tu'o ua eni 'eku 'ohake p e me'a ko eni. Ke 'i ai ha'atau taimi lelei pea mo hotau ngaahi hoá ke fai ha lotu fakaf mili ...

<009>

Taimi: 2010–2020

Sea K miti Kakato: Fakafeta'i.

Lord Tu'ilakepa: 'Oku ke me'a ange ki h ho'o me'a mai ko e me'afua. Ko e h ko e me'a 'oku fai ai e ilifia ko 'etau fokotu'utu'u eni ki he kaha'ú. H ko e me'a 'oku fai ai e teteki he Fale ni. Pea fai mo tau 'ai e fokotu'u e me'a ko 'e lelei fakalukufua 'osi p pea tau hoko atu 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Tu'ilakepa: Ko 'eku tokoni p ia ki he Feitu'u na. F f , 'oku sai p 'oku 'ikai ke t lelei ia ki he Feitu'u na kau to e liliu 'eku tokoni he 'oku lahi p ' me'a tokoní.

Sea K miti Kakato: M 1 N pele.

'Eiki Pal mia: Sea, ko e motu'a ni ia 'oku 'ikai ko ha sangato eni. Ko u 'osi toutou 'oatu ko e motu'a ko ení ko e angahala e motu'a ni. Na'e tu'itu'ia au he'eku fa' ko e angahala pea ko hono mo'oní ia. Pea 'oku 'ikai ke u taukave'i 'e au ha'aku ng ue heni. Ka te u foki p ki he kovin nite ko na'a ku 'uhinga atu ki aí, mo 'etau kovin nite na'a tau 'i heni aí, me'a ia 'oku mahu'inga. Ko u 'ohovale he fakakikihi fika ko eni 'oku faí. 'Oku talamai 'e he'etau fakakikihi fiká 'oku ua, teka e faha'i ko t e faha'i ko . Tek e faha'i ko t e faha'i ko . Ko e me'a ia 'oku tau lau fika aí. Ka 'oku mo'oni e malanga ko 'a e Fakafofonga, 'a e 'Eiki Minisit ki he ngaahi..

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu p . K taki p Pal mia 'oku ifo p , ..

Sea K miti Kakato: Me'a mai N pele Fika 1 'o Vava'u.

Lord Tu'i' fitu: Ko ho'o me'a ko e, ko 'eku fakatonutonu ko e me'a peh , ko e h e mahu'inga e fika. Ko e fika eni na'a ke Pal mia a'i. Ko ia p Sea e fakatonutonú.

Sea K miti Kakato: M 1 .

'Eiki Pal mia: Ko e 'uhinga ko 'ene ua. Kapau na ko e fo'i faha'i p taha hang ko Fisi mo e ngaahi fonua ko eni 'oku lau ma'i, ka ua p 'oku 'ikai ke 'i ai ha palopalema ia ai he 'oku taha p faha'i.

Lord Tu'ilakepa: Sea fakamolemole. Ko e me'a lelei p 'a e malanga ka tau ng ue lelei'aki e me'a, ko e tokoni. Ko u kole atu p pe te u fie tokoni atu p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Hou'eiki.

Lord Tu'ilakepa: Kau au he h fakamuimui mai ki he Fale ko ení. Ka na'e lahi hono 'ohake he Fale ko ení, ko e Fale ko ení na'e taha. Talu ho'o me'a mai he 1986 mo e 2 'a e Fale ni. Ta'u eni 'e tolungofulu tupu ko ho'o toki mea'i eni ke tau taha. Ko e ua, ko e Feitu'u na na'e kamata hono 'ai 'o ua e Fale ko ení. Pea 'oku mo'oni hono 'ai 'o 2 he koe'uhi 'oku mo'oni e Feitu'u na. Ha me'a 'oku to e, te tau f , te tau 3. Ko e 2 ko e Feitu'u na na'e kamata he 1986.

Sea K miti Kakato: M 1 .

'Eiki Pal mia: M 1 'Eiki N pele. Ko u kole atu p Hou'eiki ke tuku mai p mu'a e faingam lie motu'a ni, to e 'etau tove fu'u houa 'e 1 ke tau to e fononga atu ai. Sea, talu 'eku h mai ki heni, tu'o 6 hono tataki au kitu'a. Tu'o 6 hono fakam 1 loo'i au mei he Fale ni. 'Ikai ke u hanga 'e au 'o, ke u fakalau mai 'a e hala fononga na'e fou mai ai e motu'a ni ki heni. 'Aki p 'uhinga 'oku taha p .

Lord Tu'ilakepa: Sea, fakatonutonu lelei eni 'oku ou 'oatu ki he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki N pele Fika 2 'o Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: Kole atu ki he 'Eiki Pal mia, me'a mai mu'a he'etau me'a 'oku fai ai e feme'a'aki fakamolemole.

'Eiki Minisit Lao: Fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: 'E Hou'eiki Minisit 'oleva mu'a ke lava mai e fakatonutonu 'a Vava'u Fika 2.

'Eiki Minisit Lao: Ko 'eku fakatonutonú, tuku e fa'a fakatonutonú kae 'ai ke fai mo 'osi ka tau hoko atu.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Minisit Lao, Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki Fika 2. Me'a mai koe.

Lord Tu'ilakepa: Ko 'etau Tohi Tu'utu'uni, kapau 'e lava 'o ta'ofi, to'o ia 'o tuku. Ko e fo'i kupu ia 'oku te h mai ai Sea fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Tu'ilakepa: 'Ikai ko ha'aku 'ai noa'ia 'Eiki Minisit Lao.

Sea K miti Kakato: M l . Fakalavalava mai Pal mia ka tau p loti.

Tokanga ko e 2 e fa'ahi he Fale ko e 'ikai fili k toa kau M mipa 'e he kakai

'Eiki Pal mia: Mahu'inga p ke u lave ki he 'uhinga ko ia ko e 'uhinga p he 'oku 'ikai ke 'i ai ha fakafa'afa'ahi ia 'i he anga 'o 'oku h mai ki he Fale ko eni. 'Oku taha p 'oku kaveinga 'a 'aku ia ke langa e fonua ko eni. Kae pangó ko u ha'u ki Fale 'oku kehe hono natula. Pea ko e 'uhinga ia na'e toutou taki ai au kitu'a mo fakah mo tuli mei he Fale Alea 'osi uike ua. Pea ko e 'uhinga 'oku lave ki ai he 'oku mahu'inga eni. Ko e sino fehi'anekina'i eni talu 'oku h mai ki heni. Pea 'oku mahino p hono fehi'anekina'i hono toutou taki au kitu'a, mo hono toutou fakam l loo'i au uike ua kitu'a. Ka na'e sai p ia 'ikai ko ha palopalema ia. Ko e anga ia 'o 'etau hala fononga na'a tau ha'u ai. 'Aho ni 'oku kei 'asi mai p me'a ko ia. M l p hono ta'etataki au ia kitu'a. Pea ko e 'uhinga 'oku lave ki ai Sea he ko e 'uhinga 'oku tau lau fika ai he poo ni, ko hono 'uhinga he 'oku ua e tafa'aki. Pea neongo 'etau feinga ke fakangali lelei ko e Fale 'e taha mo e h , ko 'etau faka'amu p ke taha. Tau loto p ke taha kae pangó 'oku 'ikai ko e, 'ikai ko e mo'oni mo'oni ia 'o e me'a ko 'oku hokó. Sea te u fakanounou mai 'oku, ko u kole atu Hou'eiki, fakamolemole ko e mahu'inga p fika ia hang ko 'oku laú, kapau na ko ha fo'i Fale p eni ia na'e fili k toa 'e he kakaí, fo'i toko ua p 'oku mahinó, toko 3, 'ikai fu'u mahu'inga e fika ia.

Lord Nuku: Sea, fakatonutonu atu p Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Tokanga ki he fakaanga'i e Konisit tone

Lord Nuku: Ko e fa'unga e Fale ko eni, 'oku tohi he Konisit tone. Pea kapau leva 'oku ke hanga 'o fakaanga'i 'a e Konisit tone, fokotu'u mai ha lao ke liliu 'a e fa'unga 'o e Fale. He ko e fa'unga ko 'oku tohi he laó mo e Konisit tone 'oku 'uhinga ai 'emau 'i heni. Pea kapau leva 'oku ke peh 'oku hala, 'oku 'at p ke ke hanga 'e koe 'o fokotu'u mai p te ke fa'u mai ha lao ke liliu e me'a ko ia 'e Sea. Ko e fakatonutonu ia ki ai. Na'e 'ikai ke mau tu'u p 'o lue mai ki Fale ni. 'Oku 'i ai e lao na'a ne hanga 'o fakangofua kimautilu pea mo e founa hono fili kimautilu. Pea 'oku kei tu'u p he laó. Pea kapau 'oku 'ikai ke tali 'e he 'Eiki Pal mia e lao ko ia, fakatonutonu he ko e me'a p ia Sea ka tau foki mai ki he'etau me'a. M l .

'Eiki Pal mia: Sea, ko e lea na'a ku faí kapau. 'Oku 'ikai ke 'uhinga ia 'oku ou peh atu au 'oku ta'efaka-Konisit tone . Ko 'oku peh p 'a'aku ia, kapau na ko e Fale eni na'e fili 'e he kakaí.

Lord Nuku: Sea, kapau te tau fai e founa ko eni.

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu. Fakatonutonu p ko e... Me'a mai.

Lord Nuku: Koe'uh kapau kuo ne hanga 'o fakatonuhia'i 'ene me'á, na'e peh p ia kapau. Ko 'ene peh , kapau na'e fili eni kotoa 'e he kakaí, ko e 'uhinga ia ko na'e 'uhinga ai 'eku fakatonutonu atú. Pea ko eni kuo ne me'a mai 'e ia na'e peh p kapau na'e 'ikai 'uhinga ia ki ai Sea. Ka ko 'eku 'uhinga ia 'eku kole atú Sea. Tau foki mai ki he'etau fiká p 'oku 'i ai ha fika te tau tali. Kapau 'oku nau peh 'e he Pule'angá ke tau 'alu ki he fika toko 13, pe tau 'alu 'o fika toko 15. Ke fokotu'u atu 'e he Fale, 'ikai ko e Feitu'u na ia ke fokotu'u mai e fika.

Sea K miti Kakato: Ko eni ko e ongo fika eni 'e 3 kuo 'osi fokotu'u mai.

Lord Nuku: Ko e fokotu'u atu eni, ko e fokotu'u atu koe'uh kapau 'e fai mo fokotu'u atu e fika ke pau.

Sea K miti Kakato: Me'a hifo Hou'eiki Niua ki, me'a hifo ki lalo lolotonga me'a e Hou'eiki Niua.

Lord Fusitu'a: 'Ikai ko e poaki atu ki he Feitu'u na ke u fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Te u p loti au he taimi ni.

Lord Fusitu'a: Sea, k taki p , ke laum lie 'etau fakataha.

Sea K miti Kakato: Me'a hifo fakamolemole.

Lord Fusitu'a: 'Osi ai p Pal mia ia.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole Hou'eiki Niua 'o me'a hifo ki lalo.

'Eiki Pal mia: Te u 'osi au ia ko 'eku talaatu p kuo 'osi, kae, ka tau hoko atu he 'oku loto e Hou'eiki ke tau hoko atu m l .

Sea K miti Kakato: M l . 'E Hou'eiki Niua, me'a mai.

Taukave ko e kau N pele nau fakafofonga'i kotoa e kakai

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko e ki'i s tesi p 'e taha. 'Oku 'ikai ke u fu'u fiem lie motu'a ni ke peh 'oku 'ikai ke, hang ko 'oku taku 'oku 'ikai ha kaunga kakaí ki hono fili mai e t pile ko ení 'o hang ko 'eku lave 'anenaí. Ko e kau N pele ko 'oku fili 'i he ni'ihi ko 'oku 'i he Fale ni, 'oku nau fakafofonga'i kotoa mai e ni'ihi 'i honau tofi'á . 'A ia ko 'oku nau ma'u 'api kolo, ma'u 'api 'uta, ...

M teni Tapueluelu: Sea ki'i fakatonutonu atu.

Lord Fusitu'a: Ko e me'a p ia 'oku ou fiema'u ke 'oua 'e taku ko peh 'oku takihala'i ai e kakai e fonua. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki Niua. Ko 'etau feme'a'akí ko 'eku fakakaukau e motu'a ni, h fanga he fakatapú 'oku 'osi 'i ai e *microwave* ia homou ngaahi me'a'angá. Ko e tu'o 4 eni p

tu’o 5 ho’omou me’a mai’aki p me’a tatau p . Pea ko u peh kuo mahino. Faka’osi mai Tongatapu 4 ka tau p loti.

M teni Tapueluelu: M l Sea ko e ki’i fakatonutonu p ko e ‘uhinga ke l kooti ho Fale ‘Eiki Sea. Ko e tu’o fiha eni hono ‘ohake e ngaahi poini ko ení. ‘Oku fakafofonga’i ‘e he kau N pele kakai honau tofi’á. ‘Eiki Sea, ko e ‘uhinga ia ko ‘oku ui ai kimautolu ko e kau Fakafofonga e Kakaí ko hono fili ‘e he kakaí. Pea ko e ‘uhinga ia ko ‘oku ui ai kinautolu ko e Kau Fakafofonga N pele ko hono fili p kinautolu ‘e he Kau N pele. Ko e mo’oni ia, *that’s the fact*. Kapau ‘oku ...

<001>

Taimi: 2020-2030

M teni Tapueluelu: ... ng ue’aki ia mo hono kaingá ko e me’a kehe ia Sea.

Lord Tu’ilakepa: Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

Fokotu’u ka ‘oku fakafofonga’i kau N pele e kakaí pea fa’u mai Lao ke fili nautolu ‘e he kakai

M teni Tapueluelu: Pea ko kimautolu ‘oku mau fakafofonga’i e kakai. Kapau ‘oku ke peh ke fakafofonga’i ‘e ia ‘a e kakai fokotu’u mai ha lao ke fili nautolu he kakai. Ko e nounou taha ia Sea.

Lord Tu’ilakepa: Ki’i fakamolemole ‘ai p au ...

Sea K miti Kakato: M l fika f , me’a mai koe Hou’eiki N pele Vava’u.

Tokanga ko e faifatongia kau N pele ki he kakai e fonua

Lord Tu’ilakepa: ‘Ikai ko u sai’ia p au ki he fakama’ala’ala mai e fika f . Ko f h me’a ‘i he kau N pele ‘oku me’a e Hou’eiki N pele ‘o fai he Fale ni. Talanoa he patiseti, patiseti ki he kakai ‘o e fonua. Ko e ng ue ki he ngaahi *annual report* ko e ng ue ma’a e kakai ‘o e fonua. Ko e f me’a’aki he Fale ni ‘o fekau’aki pea mo e me’a ki he kelekele ko e k toa p ki he me’a ‘a e kakai ‘o e fonua. Ko e tukupau he fonua ni mo e talanoa ki he ngaahi tute ‘ekisia ko e kotoa p ia ma’a e kakai ‘o e fonua.

Ko f ha me’a ‘oku ng ue ki ai ‘a e t pile ‘a e Hou’eiki N pele ki ai? Ko u fakamolemole atu ‘Eiki Sea kapau p ‘e Fakafofonga fika f ‘oku kehe ia pea ‘oku f hangahangai e me’a ko ‘oku me’a atu he ‘Eiki N pele mei Niua mahalo p ‘oku ‘i ai p ha taimi ‘e ni’ihi ‘oku fa’a kehe p ‘a e, tonu ‘a e fakakaukau kae kehe hono fakaongo atu ki he Feitu’u na. Ka ko u kole atu ‘Eiki Sea ke tau hoko atu mu’a ‘a ‘etau ng ue he koe’uhí he ‘oku tau ng ue.

Ngaahi tefito’i fokotu’u ki he L pooti fika 5/2016 ‘a e K miti Lao

Sea K miti Kakato: Hou’eiki fakam l atu he lava ‘etau f me’a’aki kae tuku mu’a. Ko

e fokotu'u eni fika eni 'e tolu 'oku 'i he motu'a ni. Ko e fika 'a e fokotu'u 'a e k miti ko e fitu ko e fika kuo 'omai he Hou'eiki Kapineti pea na'e fokotu'u mai he 'e Minisit Fakalotofonua ko e 10 pea 'omai he M mipa Hou'eiki N pele ke tau 'i he hiva. 'A ia ko e tu'u eni kuo tau fakatou mavahe mei he ongo siate.

Lord Tu'ilakepa: Sea ki'i fakatonutonu atu Sea fakamolemole. Ko e hiva ko e fokotu'u mai he Minisit Lao. Fakamolemole.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole.

Lord Tu'iha'angana: Sea tapu mo e Feitu'u na mo e Hou'eiki e K miti. Ko e fokotu'u ia 'a e 'Eiki Minisit Lao na'a ne 'oatu 'anenai ka na'e fakafoki he 'e Minisit Lao.

Sea K miti Kakato: Fitu p mo e 10 ?

Lord Tu'iha'angana: Pea tu'u leva 'a e Minisit Fakalotofonua fokotu'u mai ko 'a ia ko e kamata ia ko ke fai 'a e fel toi ke 10 pea u tu'u leva au 'o 'ohake 'a e au ia 'a e fokotu'u ko 'a e Minisit Lao ke, hiva mo e 'oatu e 'uhinga ki ai. Tonu p ho'o me'a 'a'au.

Sea K miti Kakato: Sai te tau p loti 'i he 10 mo e fitu. Kalake k taki tau p loti.

Lord Nuku: Mate 'a e fokotu'u ia 'a e k miti ?

Sea K miti Kakato: Ko e fitu.

Lord Nuku: 'A e fitu.

Sea K miti Kakato: Ko e fitu mo e 10.

Lord Nuku: Ok m l .

Lord Tu'iha'angana: Sea ko e fokotu'u ia 'a e k miti.

Sea K miti Kakato: 'A e fitu.

Lord Tu'iha'angana: Pea fokotu'u, 'a ia ko e m hino ko e l pooti ia.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Ko e l pooti pea tau p loti pea tau toki p loti fakamuimui. Ko e m hino p ia ko e kupu p eni ia 'o e l pooti pea ko e l pooti ia 'e, tau p loti fakakupu kupu p 'e tali ka ko e ongo fokotu'u ko ke fakatonutonu 'a e kupu 'a e l pooti ko e 'uluaki fokotu'u ke 10 'a ia 'oku tau lau p na'e fokotu'u, 'uluaki fokotu'u ia ke 12 pea to e fakafoki hifo ki he 10. Pea ko e fokotu'u fika ua 'a e motu'a ni 'a ko nau 'ai atu ko e hiva pea ko e tu'utu'uni 'a e ng ue 'a e Feitu'u na p loti e fokotu'u fakamuimui - hiva.

Sea K miti Kakato: Ko e l pooti foki ko e fika ko kuo ne ‘omai ka loto p hā tōko fitu pea ‘oatu leva ‘a e tohi fanongonongo fakataha mo e fokotu’u. Pea ‘oku fokotu’u mai ‘e he Minisit Fakalotofonua ke 12 pea ne peh kuo ne fai e toka’i ke tukuhifo ‘a e fiema’ú ke ‘alu hifo ‘o 10. Pea ko e me’a ko ‘a e Hou’eiki M mipa ‘o Niua ‘oku ne peh ‘e ia ‘oku fiem lie ki he 10 p hiva fiem lie p ia. Ka ko e faka’amu ia ‘a e motu’a mo ‘eku fakakaukau fakapotopoto tau p loti’i ‘a e fika kuo ‘omai ‘e he k miti ko e fitu ...

Lord Tu’iha’angana: Sea ki’i tokoni atu. Ko ‘etau p loti eni ‘oku loto e Fale ke fakatonutonu e fika ‘oku ‘omai he ‘e k miti.

Sea K miti Kakato: Ke hiva.

Lord Tu’iha’angana: Pea ‘oku ‘i ai ‘a e fokotu’u ke fakatonutonu. Pea kapau ‘oku, ko e fokotu’u ia ko e fokotu’u mai ‘a e k miti ko e kupú ia.

Sea K miti Kakato: Ko e fitu.

Lord Tu’iha’angana: Pea ‘oku f me’a’aki ‘a e Fale ke, ‘oku tau, ko ‘etau f me’a’aki ka ‘oku tau feinga ke fakatonutonu ha me’a pea ‘oku loto ‘a e Fale ke fakatonutonu pea ‘oku ‘omai leva ‘a e fokotu’u ko ke fakatonutonu e fitu.

Sea K miti Kakato: Ke hiva.

Lord Tu’iha’angana: Ke 10 na’e 12 pea ‘oku foki ‘o 12 tau peh 10. Ko e fokotu’u ‘uluaki ia ke fakatonutonu pea ko e fokotu’u fika ua leva ke fakatonutonu ko ‘eku fokotu’u atu ko kapau, neongo na’e fakafoki ‘e he Minisit ka nau fakamo’ui ‘e au ‘aki e ngaahi ‘uhinga nau to e ‘oatu fakalahi atu ki ai. Pea ko e tu’utu’uni leva p loti’i ‘a e fokotu’u fakatonutonu fika uá fakamuimui.

Sea K miti Kakato: Ko ‘etau fep loti’aki ko eni ka te tau a’u p ki he me’a tatau p .

Lord Fusitu’a: Sea ko u fokotu’u atu au ke fai ‘a e tu’utu’uni ‘a e Feitu’u na. ‘Uluaki p loti’i ‘a e 84 c fitu ko kuo ‘osi ‘i he l pooti pea toki p loti’i ‘a e ‘ fokotu’u ko na’e fai.

Lord Tu’ilakepa: Sea fakamolemole p kau ki’i tokoni atu ki he Feitu’u na. ‘Oku ou kole atu ki he Fakafofonga N pele ‘o Niua ‘oua mu’a ‘ai ke taki kitautolu ke tau halá. Ko e fokotu’u fakamuimui tau p loti mei ai ‘oku ‘i he Tohi Tu’utu’uni ‘Eiki Sea pea hokohoko ai ki mu’a. Ko ‘etau tohi tu’utu’uni ia.

Sea K miti Kakato: Sai, Kalake.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: Sea, Sea k taki angé. Ko ‘eku ki’i, ko u manatu’i p na’e ‘i ai e ki’i f hulunaki hetau me’a fakamuimui. ‘A ia kapau ‘e p loti’i e hivá ‘o ma’u ia he hiva he ‘ikai ke tau to e a’u tautolu ki he 10 ?

Sea K miti Kakato: Ko ‘ene ‘osí ia.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: ‘A ia ‘oku ua peh he ‘ikai ke toe a’u ia ki he 10 mo e fitu ?

Sea K miti Kakato: Ka ko e ‘uhinga ia ‘oku ou fakahoha’ a atu tau faka’aonga’i e ongo fo’i fika ko ‘a e k miti pea mo e 10. He ko e fika ia na’a tau ng ue’aki. Ko e toki fakahoko atu p poupou ia ‘a e Hou’eiki ki he fokotu’u ‘a e Minisit Pa’anga ka kuo fakafoki mai. Ka ko ‘eku peh Hou’eiki tau fakahoko lelei p he ‘oku ‘ikai ke kovi e, ‘a e fitu p ko e 10.

Lord Tu’iha’angana: Sea fai ‘aki tatau p fakahoko ‘e koe ho’o tu’utu’uni. Ko e, he ‘e sai p ia ‘ikai ke ‘i ai ha me’a, te u fakafoki atu ‘e au fai ‘aki p koe ia ho tu’utu’uni p ko f me’a ‘e p loti ka tau hoko atu tautolu.

Sea K miti Kakato: Ka na’a ku loto foki au ke tau p loti he hiva mo e 10 ngali *fair* ange ia. Me’a mai ‘Eiki Minisit Pa’anga.

‘Eiki Minisit Pa’anga: Fakatapu atu Sea pea peh ki he Hou’eiki K miti Kakato. Ko ‘eku m hino ko he taimi ni kiate au ‘oku mavahe. Ko e fo’i fokotu’u he taimi ni ‘oku ua.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

‘Eiki Minisit Pa’anga: 10 mo e hiva. Tau mavahe mei he fitu koe’uhi ko e feinga ke fetaulaki ki loto.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

‘Eiki Minisit Pa’anga: Kiate au ko e fo’i, ko ‘etau hikinima’i 10 mo e hiva.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

‘Eiki Minisit Pa’anga: ‘Oku ‘ikai ko e 10 mo e fitu. Ko ia Sea 10 mo e hiva.

Sea K miti Kakato: Kalake ko e ...

M teni Tapueluelu: Sea ‘oku tonu p ‘oku ‘osi fakafoki mai ‘e he ‘Eiki N pele ‘ene fokotu’u ki he hiva ?

Sea K miti Kakato: Ta u ki’i ...

Lord Tu’iha’angana: ‘Ikai ke u fakafoki atu au ‘eku fokotu’u ko ‘eku ‘uhinga ‘a’aku ia fakafoki atu au ‘eku to e fakatonutonu atu p ko f p loti p ko e fokotu’u fai ‘aki p ‘e koe p ko e h e me’a ‘oku ke fie p loti pea ‘ai p ia ka tau hoko atu.

P loti’i ‘o ‘ikai tali e fokotu’u ke toko 9 kau fakamo’oni

Sea K miti Kakato: Tau p loti. Kalake, ko ia ‘oku loto, ko e fokotu’u 10 p ko e hiva. Ko ia ‘oku loto ke tau tali ‘a e tokolahi ke nau fakamo’oni pea tali ‘a e tohi fanongonongo mo e

fokotu'u ke fakam l l o'i e 'Eiki Pal mia. Ko ia 'oku loto ke toko hiva fakah mai hiki hake ho nima.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a S miu Kuita Vaipulu, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Nuku, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Vaea, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan . Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 8.

P loti'i 'o tali fokotu'u ke toko 10

Sea K miti Kakato: Ko ia 'oku loto ki he toko 10 fakah mai ia.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, 'Akosita H vili Lavulavu, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ng ue, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga. Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 11.

Sea K miti Kakato: 'I ai ha ta'eloto fakah mai... Sai 'e Hou'eiki fakam l atu he lava 'etau kupu ko eni ko e kupu l l a taha eni ho'omou f me'a'aki ki ai pea 'oku ou tui kuo m hino m lie ki he kakai 'o e fonua. Tau 'unu mai ki he ...

Lord Tu'i' fitu: Sea fakatonutonu atu tonu ke tu'utu'uni ho Fale pea ko e kakai 'oku 'ikai ke nau Fale Alea.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko e ki'i kole fakama'ala'ala p mei he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Ko e kupu c ...

<002>

Taimi: 2030-2040

Alea'i e Kupu 84 (d)

Sea K miti Kakato: 84 (c) eni kuo 'osi. Te tau 'unu eni ki he 84 (d). 84 (d), mou 'osi mea'i kotoa p Hou'eiki ka 'oku ai ha taha 'oku fie me'a mai 'i he kupu ko eni pea me'a mai. Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: M l 'aupito 'Eiki Sea pea 'oku 'oatu e fakatapu ki he Feitu'u na, pea peh ki he Hou'eiki M mipa 'a e K miti Kakato, kae 'oatu mu'a 'a e fakalavelave 'a e motu'a ni fekau'aki mo e kupu ko eni 84 (d), tufa 'a e fanongonongo 'o e taumu'a 'o e fokotu'u ke p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal miá. Kau ki'i lau atu p mu'a 'Eiki Sea 'i loto e konga 'oku tokanga ki ai e motu'a ni. "*Kuo pau ki he 'Eiki Sea e Fale Aleá 'i he'ene ma'u 'a e fanongonongo 'a e taumu'a ke fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal miá ke ne tufa ia 'i he faingam lie vave tahá ki he Hou'eiki M mipa kotoa 'o e Fale Aleá, fakataha mo e fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal miá mo e ngaahi pepa ng ue kotoa 'o fakah atu ko e pou pou ki ha fokotu'u peh .*"

Tokanga ke fakapapau'i e taimi ki he tufaki e tohi fanongonongo

Sea ko e me'a ko 'oku tokanga ki ai e motu'a ni, ko e fokotu'u atú ia Sea, ko 'eku fakamalangá 'aku, he 'oku ou tokanga au ki he me'a ke ki'i fai ha ki'i saupulu ki ai 'i he s tesi hono 4, ko e peh 'i he faingam lie vave tahá. Ko e me'a ko 'oku ou tokanga ki aí 'Eiki Sea, he 'oku fokotu'u mai 'e he 84 (c) 'a e 'aho mo e taimi ke fai ai 'a e fakah mo hono fakah mai ki hení 'Eiki Sea. 'A eni na'e toki fakapaasí, 'ikai ke to e si'i hifo he 'aho 'e 7 p lahi he 'aho 14. Ko e me'a ko 'oku tokanga ki ai e motu'a ni 'Eiki Sea, ko e tu'u ko 'a e fo'i lea ko e faingam lie vave tahá. 'Oku 'ikai ke ne 'omai 'e ia ha taimi pau. Ko e tokanga 'a e motu'a ni ke fakapapau'i 'oku tufa eni 'i ha taimi pau, ke ma'u ia 'e he ... ko hai p 'oku Pule'anga 'i he 'aho ko iá, ke fakapapau'i te nau ma'u taimi leva ke fai ha fakakaukau ha tali ki he tukuaki'i p ko e tohi ko 'oku tufá. Ko e 'uhinga ia 'eku fokotu'u atú 'Eiki Sea, ke fakakaukau mu'a 'a e fo'i kupu ko he vave tahá p ko e 'oatu ha fo'i ... 'oku ou lave'i p 'Eiki Sea, 'oku ai 'a e taimi ng ue 'a e 'ofisi ko eni 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá pea 'oku ou tuku p pe ko e h ha fokotu'u mai ha fa'ahinga taimi pau, kae 'oua 'e peh ko vave tahá, he ko e vave tahá ia 'e peh p ia, ko e toki faingam lie vave tahá p eni e 'aho faka'osí. Sea ko 'ene tu'u ia ko 'e lava p ke faka'uhinga'i peh 'i. Toki faingam lie p he 'aho faka'osí.

Lord Nuku: Me'a p 'Eiki Fakafofonga.

Sea K miti Kakato: Me'a mai

Lord Nuku: Ko 'eku kole atu p au ia ki he fakafofongá kapau 'oku ne ... hang ko ení kapau ... pea ne fokotu'u mai mu'a ha 'aho. Ha taimi. M 1 .

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Fokotu'u ke tufa he 'aho hoko he 'osi hono lesisita he 'aho ni

M teni Tapueluelu: 'E Sea, kapau 'e peh ia te u fokotu'u atu au, ko e 'aho p ko 'oku l sisita aí, ko he 'ofisi ko 'o e Fale Aleá, tufa leva he 'aho hokó. L sisita he 'aho ni, tufa 'apongipongi.

Sea K miti Kakato: K taki p kau ki'i tokoni atu p . Ko e 84 (a) (1) 'a ia ko e 'uhinga ko ení 'e 'omai ia mei he tokotaha ko 'oku ne fokotu'u ko 'a e ... pea paasi mai e Tohi Fanongonongo 6 pea 'ohake ki he Seá, pea toki fai ai 'a e ng ue 'a e Seá. Ka 'oku ou kole atu p ko e h ha taimi te mou fie fokotu'u mai ka tau talanoa ki ai p te tau faka'aonga'i e.

Lord Tu'ilakepa: Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki Vava'u Fika 2.

Fokotu'u tu'u p he tu'unga lolotonga 'aho 'e 5 'oua to e laka hake he 'aho 14

Lord Tu'ilakepa: Kuo u tui au Sea, mahalo te ... 'e 'ai e faka'uhinga e Fakafofonga Fika 4 pea 'ai mo 'eku faka'uhingá, 'e lahi e kehekehé 'Eiki Sea. Ko e 'ikai ke to e si'i hifo 'i he 'aho 'e 5 pea 'ikai ke to e lahi 'i he 'aho 'e 14, kuo pau ke fai 'e he Seá he vave taha 'ene ng ué. Ke mea'i p Sea, kuo mau 'osi a'u ki he fatongiá. Ko e taimi ko hono *photocopy*, l sisita, pea 'oku 'ikai

foki ke mea'i he Fale ni ia ko e h ko e lahi 'o e me'a ko 'oku 'omai ke tukuaki'i ki ha Pal mia 'Eiki Sea. Kapau 'e 'omai 'oku matolu peh 'Eiki Sea, kuo u tui au 'oku tonu ke lele k toa e 'u fale paaki ia 'i Tongá ni k toá. Pea ko e fu'u fakamole lahi ia. Tau peh p Sea, 'oku sai p tu'u ko , ko e h p taimi lelei vave tahá 'Eiki Sea, kae mea'i he 'Eiki Sea, 'oku fie ma'u eni, 'oua 'e to e si'isi'i he 'aho 'e 5, 'aho 'e 14 'i loto ai, ke fai mo mea'i he kau ...

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'ú eni 'oku 2 Hou'eiki.

Lord Tu'ilakepa: 'Ikai ko 'eku faka'uhinga eni 'Eiki Sea he 'oku 'i loto p ia he 'aho 'e 5 mo e 'aho 'e 14. Ko e me'a ko 'oku me'a mai ki ai e Fakafofonga Fika 4 ia, 'oku ne me'a mai ia 'a e taimi. Pea mo e me'a 'e taha Sea. 'Ai p koe ho'o ongo'i fakalaum lie mo totonu ko f ko 'ia mautolu he tipeití pea ke me'a 'aki mai p ia he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki. 15 Vava'u.

Ko e ngaahi tefito'i fokotu'u pe 'e lau 'i Fale Alea

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea, ko e 'uhinga ia 'oku 'ai ai ko 'u foomú, pea 'e fai mai leva e 'u fokotu'ú 'oku ai e 'u kaveinga 'e 4 p 'e fiha 'oku fokotu'u ai. Ko e taimi ko 'e lau ai ko hení, ko e fo'i foomú p 'e laú. He 'ikai ke to e lau kotoa e fu'u pepa ia ko 'e fakafonu maí, ke hang ko e me'a ko kuohilí, 'o ne to e to'o 'e ia e fu'u taimi lahi 'Eiki Sea. Kae tufa p 'u pepa ia ko iá, fakataha mo e me'á, kae meimei ng ue'aki 'a e foomú ko e tefito'i fokotu'ú ia 'Eiki Sea. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 .

Mahu'inga ha taimi fe'unga e Pule'anga ke tali ki he ngaahi tukuaki'i

M teni Tapueluelu: Fakamolemole p , na'e 'uhinga 'a e fokotu'u atu ko 'a e motu'a ni 'Eiki Sea, he ko e anga maheni ia ko kuo pau ke fai ha tali ki he ngaahi tukuaki'i ko mo e ngaahi fakamo'oni 'oku 'omaí. 'A ia kuo pau ke lau k toa e 'u me'a ko iá he Pule'anga ko 'oku tukuaki'í pea nau 'omai leva ha tali ki ai. Ko e fokotu'u ko 'oku ou 'oatú 'Eiki Sea, 'oku mahu'inga ke 'i ai ha taimi 'o e Pule'angá ke ne fai ha tali ki he ngaahi tukuaki'i ko kuo 'oatú. Pea 'oku ou tui p 'Eiki Sea, 'e fakamo'oni mai 'a e Pule'anga motu'á ki ai. Nau fiema'u ha taimi ke nau fai ha tali. Ka ko e me'a ko eni 'oku fokotu'u he 'etatu tu'utu'uní, fakah mai ia 'i he 'aho 'e ... 'ikai to e si'i hifo he 'aho 'e 5 ki he 'aho 'e 14. Ki'i fo'i gap ia ko 'oku fai ai 'a e fakakaukau 'Eiki Sea, p ko e h e taimi fakapotopoto 'e lava ai 'o *photocopy* 'a e ngaahi tukuaki'í pea 'ave ki he

Lord Tu'i' fitu: Ki'i fakatonutonu atu e Fakafofonga Fika 4.

Sea K miti Kakato: Me'a mai

Lord Tu'i' fitu: Ko 'eku fakatonutonu 'oku ke m mipa 'i he K mití, p 'oku ke Kapineti? He ko 'eku lave'í hang 'oku ... na'e 'ikai ke ke kau he M mipa he k miti ko ení, ka 'oku ke tu'u koe 'o taukave mai mei he faha'i ko na'a ke kau he k mití.

M teni Tapueluelu: Sea, 'ai kau fakahoko atu ai leva e talí

Lord Fusitu'a: H e fa'ahinga ng ue fakapule'anga 'oku tau 'i ai he ...

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele Fika 1.

Taukave Tongatapu 4 ne 'ikai fai ng ue K miti he laum lie lelei

M teni Tapueluelu: 'Osi tala mahino 'e au he k miti ko ení 'Eiki Sea, 'ikai te u teitei tui ki he laum lie na'e fatu 'aki e me'a ko ení. 'Osi 'ilo k toa p 'e nautolu. 'Uluaki ia. Ua, 'oku fakah mai eni ki he K miti Kakató ke alea'i kakato ai 'e he kau m mipa 'i hení. 'Oku tatau p e K miti Kakato ko ení mo e K miti Tu'uma'ú. 'Oku 'ikai ke 'uhinga ia 'oku tau loto taha. 'UHINGA ia 'oku kehekehe ai e p loti Sea.

Lord Tu'i' fitu: Sea,

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki. Me'a mai N pele Fika 3 'o Tongatapu.

Mahu'inga ki ha M mipa ke fakahoko e fatongia 'o ha Komiti 'oku fili ki ai

Lord Tu'ivakan : Kapau 'oku vahe atu ha kau m mipa ki ha k miti, 'oku tonu ke nau fakahoko 'a e fatongia 'o e k mití. Ko e me'apangó p he na'e 'osi fai e fetu'utaki ki he m mipa ko ení tu'o lahi. 'Ikaí p ke ha'u ia. Pea tapu ange p mo ia, kape mai ia ki he K mití ko e fanga vale. 'A ia 'oku ta'efaka'apa'apa, ko e me'a ia 'oku hokó. He ko e ng ue 'oku 'atu ki he K mití ke nau fokotu'utu'u mai pea fakasi'isi'i leva 'a e kavenga pea mo e tipeiti 'oku fai 'i hotau Falé. He 'oku tau falala atu ki he K mití ko e ng ue 'oku 'atu kia moutolú pea mou fai. He ko e me'a eni 'oku hokó. 'Oku 'osi ange e me'á ko e kau m mipa p 'a e K mití 'oku to e mai p 'o felauaki he me'a na'e tonu ke fakanounou.

Mahu'inga tuku e taautaha kae alea'i e lelei fakalukufua e fonua

Ka ko e me'apangó he ko e tangata'eiki fakalao 'a e Fakafofonga ko . Pea 'oku ou tui p 'oku ne ongo'i. Ka 'oku tonu ke tuku 'etau fakakaukau peh , ka tau fakakaukau ko e h e me'a 'e lelei fakalukufua ma'ae Falé. Ko 'etau ng ue ma'a e fonuá, ma'a e kakai 'o Tonga. He 'e 'i ai p 'a e taimi 'e ha'u ha Pule'anga ke nau fakahoko ha fa'ahinga me'a ka 'oku tau 'osi ng ue atu, 'atu e me'a ko . M 1 mo e kau Fakafofonga na'a nau fakakaukau'i e me'a ko ení. 'Oku tonu ke tau fakakaukau ma'u p ko e h e me'a 'e lelei fakalukufuá. Tuku e taautahá mo e fa'ahinga fakakaukau, ko e fakahoko eni ki ha fa'ahinga. Tatau p mo e Fakafofongá. 'Oku ke fu'u anga ta'etaau 'aupito ki he Falé pea mo e lakanga 'oku 'oatu ke ke ha'u ke fai hake ai ha tokoni. He ko 'etau to e l l a p heni koe'uhí he na'e 'ikai ke ke 'i he k mití. Pea na'a ke 'i Fale p , tu'o fiha e fekau atu ke ke me'a ange ki he fakatahá, 'ikai p te ke me'a ange koe. 'Osi ia pea ke kape mai koe ki he k miti, na'e 'i ai p Minisit Laó. Mahino ia 'oku hala 'a e Kapinetí ia...

<003>

Taimi: 2040-2050

Lord Tu'ilakepa: 'Ofa p 'e 'ikai ke to e hoko ha me'a peh .

Sea K miti Kakato: M 1 .

M teni Tapueluelu: Sea, ka u hoko atu au ko e fakatonutonu ia ke faka'ilonga'i 'Eiki Sea. Ka na'a ku 'osi fakah hoku lotó. Ko e K miti 'oku ou fakah ki ai hoku lotó. 'Ikai ke u tui au na'e fai 'a e ng ue ko eni 'i he laum lie lelei. Pea na'a ku tali ke 'omai 'a e me'a ko ení ki he K miti Kakato. Ka u fakatonutonu...

Tukuaki'i Fakafofonga Tongatapu 4 ki he anga ta'etaau ki Fale Alea

Lord Nuku: Sea, fakatonutonu atu 'a e Fakafofonga Sea. Ko 'eku fakatonutonú na'e fai 'a e ng ue ko eni 'i he lelei taha ko ke ng ue 'aki 'i he Tohi Tu'utu'uni. Ko e tu'unga ko he 'ene me'a mai 'aki 'o tukuaki'i na'e 'ikai ke fai 'a e me'a ko eni. Ko e anga ta'etaau 'Eiki Sea 'i he Fale ni. Ke ne hanga 'o tukuaki'i kimautolu na'a mau fai 'a e ng ue ko eni 'i he loto taaufehi'a. Ko e 'uhinga ia 'ene peh mai na'e fai 'a e ng ue ko eni 'i he loto kovi. Ka ko e 'uhinga 'eku fakatonutonú atu Sea, ko e 'ulung anga ta'efaka'apa'apa eni 'i he Fale 'eiki ni.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Tokoni Pal mia!

Fokotu'u ke ngaue'aki pe Kupu 84(a) 'ikai si'i hifo 'aho ng ue 'e 5

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e kole tokoni p Sea ki he Fakafofonga na'a lava ke tokoni atu p . 'I he 84(d) 'oku 'asi ai 'i he faingamalie vave tahá. Kapau 'oku fai ha tokanga ke 'i ai ha taimi fe'unga ke tali. F f ka tau ng ue 'aki 'a e fo'i kupu ko ena 'i he 84(a) 'o 'ikai ke to e si'i hifo 'i he fo'i 'aho ng ue 'e 5 ki mu'a pea fokotu'u ki he Fale Alea.

Sea K miti Kakato: M l 'aupito Hou'eiki. Teu fakalea p au ke fakafekau'aki eniKo u tui Hou'eiki kuo tau ma'ala'ala atu ai p .

Mateni Tapueluelu: Ke u faka'osi atu ai p ko e ... malanga foki 'a e motu'a ni. 'Eiki Sea, pea kou fakam l kapau ko e fokotu'u mai ia ko e 'aho 'e 5 'Eiki Sea, kehe p ke fokotu'u mahino he kae to'o 'a e fo'i lea ko vave taha pea ko e faingamalie vave taha 'Eiki Sea. Faingamalie vave taha 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M l 'aupito Hou'eiki. Kuo tau lava 'o solova 'a e kupu 84 (d) mo hono ngaahi fakalea ko na'e 'omai 'o kau ki ai 'a e 84(a) (1). Te tau ng ue 'aki p ia hang ko e fakatonutonu ko ena 'oku me'a mai ki ai. Tau lototaha ki ai, ka tau...Me'a mai 'a e 'Eiki Minisit ! Me'a mai koe. Pea toki me'a mai mo e Minisit Lao kae ki'i tamate'i hifo 'ene maama k taki.

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: M l 'aupito Sea, 'a e ma'u faingamalie. 'Oku ou fakakaukau p au he ko e fo'i taimi foki ko eni ko e 'omai ko eni 'o e fokotu'ú, pea hang ko e me'a ko na'e fakama'ala'ala mai 'e he Sea 'o e K miti na'a nau 'omi ení. 'Oku 'i ai 'a e la'i foomu pea 'oku fakapipiki p 'i he la'i foomu ko iá 'a e ngaahi tukuaki'i. Ko e fo'i 'aho foki ia 'e 5 pea a'u mai ko eni ki Fale Alea ni. Pea ko u sio au 'oku 'ikai ko ha pal palema ia ke fotokopi'i p a e 'u me'a ke vave p ia 'i loto he houa 'e 24 p ko e houa 'e 48. Ke ki'i fotokopi'i p 'o tufa'i koe'uhí ke 'i ai ha ki'i taimi lelei 'o e kau Fakafofongá ke nau me'a ki ai ki mu'a 'i he 'ene a'u mai ki Fale Alea ni 'i he 'aho hono nimá p ko e 'osi 'a e 'aho 'e nima. M l 'aupito Sea.

Sea K miti Kakato: Sai! Ko u tui ko e fakatonutonu ko na'e me'a mai ki ai 'a e 'Eiki Tokoni Pal mia 'e lava ke tau ng ue 'aki, he ko hono 'omi ko 'o e fanongonongo ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, kuo pau ke ne to e fakahoko 'e ia ki he K miti pea fakafoki mei ai ki he Sea 'o toki

fai mai. Ka 'i he taimi ko 'e 'omai ai 'a e fanongonongo ha'u fakataha mo e Fokotu'u Tu'utu'uni. Ko e 84(a) 1. 84(a) (e). 'Eiki Minisit !

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Fakamolemole 'a ia ko e 'uhinga 'a e faingamalie vave taha ko eni, a'u mai 'a e Fokotu'u ki he Eiki Sea, pea hanga 'e he 'Eiki Sea 'o 'ave ki he K miti Tu'uma'ú pea 'osi ia pea toe fakafoki mai pea toki tufa mai kia ko kia kitautolu. *Oh ok M l 'aupito.*

Fakatonutonu ki he kupu 84(d)

Sea K miti Kakato: Mahalo kuo tau lototaha ki ai ki he 84(d) pea mo hono ngaahi fakatonutonu ko eni 'oku 'i ai ke tau tali ia.

'A ia ko e fakatonutonu 'a e me'a ko ena na'e me'a 'aki 'e he Tokoni Pal mia fakafekau'aki p 'a e 84(a) 1 ki he 84 (d). Ka ko 'eku tokoni atu p 'aku ia. Kapau 'e fai 'a e fe'ave'aki ko ia 'o 'osi 'a e 'aho 'e 14? Ta'e'aonga 'a e fokotu'ú ia. Ko e vave taha ia 'e me'a ki ai 'a e K miti ia pea mo e 'Eiki Sea. Ko ia 'oku loto ke tau tali eni.

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea, ki'i fakamolemole p 'a e Feitu'u na. Kole p mu'a ke tau tali kae 'oua 'e toe 'ai ho'o faka'uhingá, he te mau to e h ai. 'Oku tau fiema'u ha kakai te nau fai ha tukuaki'i ha Pal mia ta'e falala'anga ke fakahoko ke a'u ki he lelei taha. 'Oku 'ikai ko 'etau 'ai ki he 'aho ni p . Ko ho'o me'a mai 'oku to e fakamamahi ia pea ha'u 'a e to'utangata pea nau peh . Ko e h 'a e me'a na'a nau fa'u 'a e me'a ko eni ke ngata p 'i he 'aho 'e 14 pea ta'e'aonga? 'Oku hang p ia ha ha ongo me'a pea mali pea 'ikai ke na ki he Faifekau pea ta'e'aonga 'a e mali ia. Faka'ofa 'aupito, 'aupito 'a e ki'i mali 'e fai.

Sea K miti Kakato: Si'i faka'ofa!

P loti'i 'o tali Kupu 84(d) mo hono ngaahi fakatonutonu

Ko kimoutolu 'oku loto ki he kupu 84(d) mo hono fakatonutonu neu fakaha atu ki ai. K taki 'o hiki hake homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea, 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, 'Akosita Havili Lavulavu, S miu Kuita Vaipulu, Sosefo Fe'ao Vakata, 'Eiki Minisit ki he Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ng ue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit ki he Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Nuku, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Tu'i'afitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan .

'Eiki Sea, 'oku loto ki ai 'a e toko hongofulu-ma-hiva (19).

Sea K miti Kakato: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai, pea fakah mai.

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ha fakah loto ki ai Sea.

Alea'i kupu 84(e).

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki. Mou me'a mai ki he 84(e). Mou 'osi mea'i p 'a e 84(e)? K taki Tongatapu 4 me'a mai.

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato, pea peh ki he Hou'eiki M mipa 'Eiki Sea. Ko e poini tatau p eni Sea, ko e 84(e) 'oku kongā ua. 'Oku 84(e)(1) mo e (2) pea 'oku ou fakalavelave atu ki he kongā 2 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: 'Io! Me'a mai koe.

Mateni Tapueluelu: Ko e poini tatau p eni na'e 'ohake 'anenai 'Eiki Sea, ko 'eku 'ohake p eni p 'e fiemalie ki ai 'a e K miti 'Eiki Sea, ko e taki 'a e tokanga ki ai "*Kuo pau ki he K miti Tu'uma'u ki he Ngaahi Totonu 'a e Fale Alea ke fakakakato hono vakai'i 'a e fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e 'Eiki Pal mia pea l pooti ki he 'Eiki Sea pea mo e Fale Alea ki mu'a pea alea'i 'a e Fokotu'u fakatatau ki he Tu'utu'uni 84(f)*" 'a ena ko ena Sea ... Ko e taki 'a e tokanga 'a e K miti Sea, p 'e fiema'u mo ha taimi pau ki ai ko e 'uhinga 'oku loka foki e taimi ke fai ai e ng ue ... p

Lord Tu'ilakepa: Sea, kole ange ki he Fakafofonga ke le'olahi fakamolemole p 'oku 'ikai ke fu'u ...'oku ongo lelei ia 'i he leti , fakamolemole p 'a e Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Tongatapu 4!

M teni Tapueluelu: 'Io, ko e 84(e) 'aitemi 2. Oku peh ai "kuo pau ke K miti Tu'uma'uki he ngaahi Totonu 'a e Fale Alea ke fakakakato hono vakai'i 'o e Fokotu'u ke paloti ke fakam l l 'i ha Pal mia pea l pooti ki he 'Eiki Sea mo e Fale Alea ki mu'a ke alea'i 'a e fokotu'u fakatatau ki he Tu'utu'uni 84(f) Sea, ko 'eku taki p 'a e tokanga 'a e K miti p 'e fiema'u ke fokotu'u ha taimi pau p 'oku sai p 'ene tu'u peh 'a'ana ia.

Lord Fusitu'a: Sea ke u lave atu ai

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki N pele Niua.

Lord Fusitu'a: 'Oku faka'apa'apa'i 'a e hoha'a 'a e Fakafofonga Fika 4 ke tuhu'i ha taimi pau,ka ko e fatongia ia fakatatau ki he 84(e) kupu si'i (ii) 'oku tatau p ia mo e ngafa fatongia 'a e K miti 'i he tu'utu'uni he 'ikai ke fai ha'ane vakai 'a'ana ki he kakano ko 'o e me'á. Vakai p 'oku faka'apa'apa p 'oku taau 'a e ngaahi lea ko 'oku fakahoko 'aki. 'A ia ko e me'a fakafounga ng ue p . 'A ia ko u tui mahalo na'a ko ha 'aho p 'e l ...ko e tu'u lolotonga...

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki 'o Niua. 'E 'Eiki Minisit Polisi, me'a mai koe. Pea toki hoko mai 'a e 'EikiMinisit me'a mai koe pea toko hoko mai 'a e Minisit ...

Tokanga p 'oku kau e K miti he fakamo'oni he tohi fanongonongo

'Eiki Minisit Polisi: Tapu mo e Feitu'u na pea mo e Hou'eiki. Ko 'eku ki'i fehu'i p ke fakama'ala'ala mai p 'a e me'a ko eni. 'Oku to e fakafoki foki ki he K miti ko ia Tu'uma'u ki he Ngaahi Totonu 'a e Fale Alea. Ko 'eku fehu'i p ko e kau M mipa p ko na'e 'i ai kapau na'e 'i ai ha taha na'e kau 'i he fakamo'oni...

<004>

Taimi 2050-2100

‘Eiki Minisit Polisi: ...’i he fakamo’oni ko ia ‘i he ...ke fokotu’u ke fakam l l o’i ‘a e Pal mia ‘e sai p ke kei kau he...hono to e alea’i ‘a e me’a ko ia p ‘ikai, m l Sea.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit ko eni ‘e fakahoko atu ‘e Vava’u 15.

S miu Vaipulu: ‘Eiki Sea ‘oku tapu ia he‘etau tu’utu’uni ke to e kau ha taha he... ‘oku *conflict of interest*, pea ‘oku ‘osi mahino p ia, pea na’e fai ‘a e ‘ k miti na’e tuku au ia ki tu’a tu’utu’uni ia ke u mavahe au ia ki tu’a mo e Tokoni Sea mei he k miti, me’a p ia ‘oku mahino ngofua p ia ‘Eiki Sea, ke tau’at ina p ‘a e me’a ko ia.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit .

Lord Tu’iha’angana: ‘Eiki Sea ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe Ha’apai ...

Fatongia e K miti ko e vakai’i pe ha lea ta’etaau mo e ngaahi me’a peh

Lord Tu’iha’angana: Tapu mo e Sea pea tapu mo e ...’oku ou tokanga p au ki he me’a ko eni kupu si’i 2 he 84 ‘a eni ko na’e ke ‘ai ha taimi pau ko eni ke ... hang p ko e me’a ko eni ‘a e ‘Eiki N pele ia ‘a e fatongia ‘o e k miti, ‘ikai ke nau to e fu’u vakai’i fakalukufua ‘enautolu ‘a e kakano mo e me’a ko ia, ko e ngaahi me’a p ki he ngaahi lea ta’etaau mo e ngaahi me’a peh ‘oku vakai ‘e he k miti. Pea ‘oku fakatokanga’i p ‘e he Hou’eiki K miti Kakato ia ko ‘ene fakah p h fokotu’u ki he fili ta’efalala ‘anga ‘oku *special* ia, ‘oku makehe leva ia a’u ki he ‘ene taimi ke fakah ki Fale Alea ‘ikai ke to e ‘i ai ha ‘asenita kehe, ‘a ia ‘e kamata p ia mei hono fakah ki he Sea, ko e fokotu’u he Fale Alea ‘a ia ‘oku mahino p ia ko ‘ene h p ‘ me’a ko eni kuo pau ke tuku taha ‘a e ng ue ia ‘a ia ko e mahino p ki he k miti mo e me’a pea pau ke fai ‘a e ng ue ‘i he vave taha ia ki ha fokotu’u peh ni ‘o a’u ki he ‘ene h mai ki Fale Alea, he ‘oku ‘asi mai p ngaahi kupu h kuo pau ke tuku k toa ‘a e ng ue ‘a e Fale Alea k tau ng ue ki he me’a ko eni, pea ‘oku mahino p ia ‘e vave p ia Sea, he ko e vave tahá ia. Fakatatau ki he ng ue anga maheni ko ‘a e me’a ko e vakai’i p lea ta’etaau mo e tu’u peh ‘e vave p , m l .

Sea K miti Kakato: Me’a mai Minisit Fakaloto fonua:

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M l Sea, tapu mo e Sea ‘o e K miti Kakato, fakatapu ki he Hou’eiki ‘o e K miti Kakato ‘a e Fale Alea ‘o Tonga. Ko e 84(e) kupu si’i ‘uluaki, ko e konga ko setesi fakamuimui ke vakai’i ‘a e fokotu’u ‘o fakatatau mo e tu’utu’uni 176(v), ko e Tohi Tu’utu’uni, 176(v) ‘oku ‘ai ia ki he Tohi Tangi. ‘Oku ou fokotu’u atu ke ‘ai ko e 176(a) ‘oku fel ve’i ia pea mo e faka’ilo ‘o fel ve’i, faka’eke’eke ‘a e ngaahi me’a fekau’aki mo e totonu ‘a e Fale Alea kau atu ki ai pea mo hono vakai’i p ‘oku ‘i ai ha tu’unga fe’unga ‘o ha ngaahi faka’ilo faka-Fale Alea. Ko e 176(a) ‘oku ‘ikai ko e 176(b) ko e 176(b) ‘oku ‘ai ia ki he Tohi Tangi.

Sea K miti Kakato: ‘E Hou’eiki mou me’a p na’e ‘osi ‘oatu ‘oku ‘osi ‘oatu ‘a e fakalahi ko ko ‘o e 176(b) pea ‘oku ‘osi ...na’e ‘osi tali eni ia k ko e te’eki ai ke fakah ki he‘etau tohi ng ue. ‘Oku ‘osi tufa atu, ‘oku tonu p ‘ene tu’u ‘ana ko ? Mou ‘osi me’a p ki ai?

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: K taki p Sea ‘oku te’eki ai ke u ma’u ia ‘e au, ka pau ko ia pea ‘e sai.

Sea K miti Kakato: Ko ia. Me’a mai ‘a e Hou’eiki ‘o Niua.

Fakama’ala’ala he 84(e)

Lord Fusitu’a: M l Sea. Sea k taki ko e to e ki’i tokoni p ki he fakam ’ala’ala, ko e 84(e) ‘oku ‘ikai ko ha tu’utu’uni tu’upau ia, ‘oku ‘ikai ko e “kuo pau.” Ko e ‘uhinga ‘a e 84(e) ‘oku ‘i he mafai ‘o e Sea ke ne toki ‘oange ki he k miti ‘o ka ‘i ai ha hoha’a ki ha me’a ‘oku ta’etaau pea toki fakahoko k ‘oku ‘ikai kuo pau ke hoko ia he fakahokoko ng ue, m l Sea.

Sea K miti Kakato: M l ‘a e fakamaama hou’eiki. Me’a mai hou’eiki N pele fika 2 ‘o Vava’u, ko ‘ene me’a mai p mo ‘etau maama ‘aupito.

Lord Tu’ilakepa: Kole p ke u h fanga atu Sea ‘i he fakatapu kuo ‘osi hono aofaki ka u hoko atu Sea, ko e ‘uhinga foki ‘a e feme’a’aki ko eni ‘o kapau ‘oku ‘i ai h tukuaki’i ‘Eiki Sea. Kuo pau ke ‘ave ia ‘e he Sea ki he k miti ko e ‘uhinga ia ‘a e kupu ko eni, pea kapau ‘oku ‘ikai he’ikai ke ng ue ‘aki ‘a e ngaahi kupu ko eni ‘Eiki Sea. ‘Eiki Sea ‘oku mahu’inga ki he motu’a ni ‘i he anga ‘eku vakai ko’uhí p ‘o kapau ‘oku ‘i ai h me’a peh ‘oku ‘omai leva ki he Sea, pea ‘i he Sea leva ke ne ‘ave ki he k miti totonu ‘o e Fale Alea ke fai h ng ue fekau’aki mo e tukuaki’i ‘oku fai ‘Eiki Sea. Ko e me’a eni ‘oku ...

Lord Fusitu’a: Sea k taki ko e tokoni atu p ki he Feitu’u na, laum lie lelei p ?

Sea K miti Kakato: Laum lie p ki ai hou’eiki? Me’a mai.

Lord Fusitu’a: K taki fakamolemole p ko ‘eku tokoni N pele ‘oku ‘ikai ngofua ke vakai ‘a e k miti ia ki he tukuaki’i, ko e fo’i *process* p pea mo e fofonga ko ‘o e tohi , ko e me’a p ia ‘oku ngofua ki ai, ko e ‘uhinga ia ‘oku ‘ikai ke fakapau’i n...

Lord Tu’ilakepa: ‘Ai ho’o tokoni fakalelei, ko e h ko ho’o tokoni?

Fakama’ala’ala he fatongia K miti Ngaahi Totonu Fale Alea

Lord Fusitu’a: Ko e fatongia, ngafa fatongia ko k miti fakatatau ki he Tohi Tu’utu’uni ‘oku ‘ikai ke fai h vakai ia ki he kakano mo e tukuaki’i, ko e fofonga p ko ‘o e *notice* pea ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha lea ‘oku ta’etaau ‘oku ‘ikai ke fai h lau fakafo’ituitui, k ko e ngaahi tukuaki’i ia ‘oku toki fai ia ‘a hono sivi ‘o’ona ia mei Fale ni. Ko e ‘uhinga ia ‘oku ‘ikai kuo pau ai kae tuku p mafai ia ko ia ‘i he Sea, ka pau ‘e toki fai hono sivi ‘e he kalake mo ‘enau kau ng ue ‘oku ‘i ai h ngaahi me’a peh , pea toki tuku leva ki he k miti. Ko ia.

Sea K miti Kakato: M l Hou’eiki.

Lord Tu’ilakepa: ‘E ‘Eiki N pele, ‘ai p ho’o ...ko e lau ko ‘a e tangata ko ‘oku ne kumi ‘a e fakamo’oni kia Kalaisi, ‘oku h ‘i he tohi ‘a ‘Isaia, vahe 8:20. Kapau ‘oku ke kumi h fakamo’oni ‘omai angé ha kupu hena ‘oku me’a mai ‘aki kae ‘oua te ke me’a mai ‘aki h me’a ‘oku ‘ikai te u lave’i he ko e 176 ko e me’a ko na’e me’a mai ki ai ‘a e ‘Eiki Minisit ke faka’eke’eke fekau’aki

mo e totonu ‘a e Fale Alea, kau atu ki ai pea mo hono vakai’i, kae kehe ko e kupu 176 he fakatonutonu si’i ...

S miu Vaipulu: Sea fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: ‘E ‘Eiki N pele ...

Lord Tu’ilakepa: ‘Ikai Sea, fakamolemole p ‘oku ou foki mai au ki he kupu 176 si’i, ko e t naki mai ki he fakatonutonu, ‘a ia ko e (b), fakahoko h ng ue ki ha ngaahi Tohi Tangi, fokotu’u p fokotu’u tu’utu’uni ‘oku fakah mai ‘i he tohi mo ha to e ngaahi pepa ng ue kehe ‘e tuku mai mei he ‘Eiki Sea mei he Fale Alea ‘o fakatatau ki he ngaahi tu’utu’uni ngaahi fakataha ‘a e Fale Alea ‘o Tonga.

Lord Fusitu’a: Koi a, ‘oku ‘i ai ho’o mo’oni ‘Eiki N pele, k ‘i he ...

Sea K miti Kakato: ‘E Hou’eiki N pele Niua, ko e lolotonga me’a ‘a eni ‘a e Hou’eiki N pele fika 2 ‘o Vava’u, ko ho’i me’a mai p koe ‘o fakatonutonu mo ...pea ke me’a koe ...me’a ki lalo fakamolemole kae hoko atu ‘a e fakamalanga. K ‘oku ‘ikai ko ha fiema’u ia ke mo fakafekiki he ‘oku lolotonga ma’u ia ‘a e mafai ke lea.

Lord Fusitu’a: K taki Sea, na’a ne ‘eke mai...’oku ‘i ai ‘a e mo’oni ‘a e N pele ke ‘eke mai ke u tali atu ...

Sea K miti Kakato: K ‘oku ou kole atu ke ke ki’i toka’i p motu’a ni ke ne ki’i me’a mai ‘ikai ke ke tu’a ai ‘a e Feitu’u na.

Lord Fusitu’a: K taki poaki atu ki he Feitu’u na Sea, ke ‘oange ‘a e fakam ‘ala’ala ko ‘oku fiema’u ‘e he tokoua N pele. Ko e ...

Sea K miti Kakato: Ki’i me’a ki lalo ‘Eiki N pele, k taki mu’a N pele Niua fakamolemole ‘Eiki p ka ke me’a hifo ki lalo kae fakahoko mai...kuo mahino ‘a e tokoní ia.

Lord Fusitu’a: Hang kiate au ‘oku kei fakaongoongo mai p ...

Sea K miti Kakato: Te ke fakaongoongo koe ki he Hou’eiki kae tuku ‘a e Sea ia ‘o e K miti Kakato.

Lord Tu’ilakepa: ‘Oua te ke taungutu, ‘oku ou fakaongoongo ki he Sea ‘oku ‘ikai ke u fakaongoongo atu au ki he Feitu’u na, ‘oku ou fakaongoongo ki he Sea p ko e h ‘ene tu’utu’uni...

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: Sea fakamolemole fakahoko ange ki he ‘Eiki Niua ke tuku hono faka’api’i ‘a e Feitu’u na, ‘ai’ai noa’ia ‘i he ‘etau me’a, m l .

Sea K miti Kakato: Si’i mo’oni p Hou’eiki Niua.

Lord Fusitu’a: Sea ko e fakatonutonu mea’i p ‘e he Feitu’u na ‘oku ‘ikai ke fai h faka’api’i, k taki fakamolemole, ‘oku ou ongo’i ‘oku tali mai p ke ‘oatu ‘a e talí ko e ‘uhinga ia na’e ...

Lord Tu’iha’angana: Sea fekau ‘a e S tini Le’o ke ha’u ‘o taki ki tu’a.

Sea K miti Kakato: Si’i tokoua, me’a mai koe hou’eiki fika 2 N pele ‘o Vava’u.

Lord Tu’ilakepa: M l Sea. Sea ‘oku ou pea ‘oku ou peh p ‘e au ia ‘oku fakapotopoto p , ‘omai ko eni he ‘oku hanga p ‘e he k miti ‘o ‘omai ke me’a ‘a e hou’eiki ‘oku ‘i ai ‘a e kupu heni ‘oku f f l ve’i pea mo e fatongia ki he Sea ‘Eiki Sea. Ko e me’a p eni ia ‘oku ou ki’i tokanga’i pea u tangutu ki lalo ‘Eiki Sea.

Ko e fokotu’u ko ‘oku ‘omai ‘e he ‘Eiki Minisit Polisi ‘oku mo’oni, kiate au ‘oku ‘osi hoko ‘i he Fale ni, pea ‘oku ‘osi to’o ‘a e ni’ihi koe’uhi ‘oku ‘i ai ha’anau fel l ve’i pea mo ha Tohi Tangi p ko ha me’a fekau’aki ‘Eiki Sea, pea ‘oku tau ‘osi l kai ‘Eiki Sea. ‘A ia kapau leva ‘oku ‘i ai h ni’ihi ko e me’a ia ko na’a ku faka’amu Sea ke ‘oua ‘e ng ue’aki ‘a e fika ‘a eni kuo tau ‘osi tali k kuo hanga ‘e he p loti ‘o ha’iha’i tautolu ke ‘oua na’a to e fai ha feme’a ‘aki ki he fiká ‘Eiki Sea. Ko e fehu’í leva ‘e tuku ‘a e ni’ihi ko ki tu’a ‘a ia ‘oku ‘i ai ‘a e fo’i lea ko e *conflict* p ‘oku ‘i ai ha’anau ...

<005>

Taimi: 2100-2110

Lord Tu’ilakepa :.. fekau’aki pea mo e tohi ‘itu’a, koe’uhi kae ‘ata’at ‘a e K mití. F f kinautolu ‘oku ‘i lotó, ‘oku to e *conflict* p mo kinautolu, he ‘oku ‘i ai ‘enau fel l ve’i ki he me’a ‘oku fai ki ai e tukuaki’í, ‘Eiki Sea. H e me’a te tau faí, Hou’eiki? Ko e me’a na’e kole atu ai tuku e ‘ai fika, 7, 10, 12, 9, ka tau ‘ai p e fika mo’oní, fika e 2 ko e fakamo’oni, ha ‘ao ha Fakamaau’angá, pe ko e ‘ao e ‘Otuá, ke ke hoko ki hono taloni, ‘Eiki Sea. ‘Ohovale au he’eku ha’ú kuo lilii e fika ‘apostolo ia ki he 10. ‘Oku mahino mai ‘oku ngaungaue p e fiká. Ko e fika ko ‘oku ou tu’u au ia aí, ko e fika lelei mo’oni. ‘E f f kimoutolu kapau ‘e ‘oatu ki he Pule’anga ko iá ha tukuaki’i fel l ve’i mo e tu’unga *leadership* e fonua ni, ‘oku kau ai ‘a kimoutolu kotoa e K mití. Te tau lau ia ko e h , ko e *conflict*, ke mou fai tu’utu’uni? Hang ko eni, ‘Eiki Sea. Ko au ‘oku ou Pal mia, pe ‘oku ‘i ai e me’a ia na’a ku. Fu’u lahi ‘eku kon p ‘a’aku he feitu’u kotoap , pea ‘oku fu’u lahi. Pea ‘oku mou tohi mai ‘o kole mai, ka ‘oku ou ‘i loto he fakataha. Ko e h e me’a ‘e hoko ki ai? Te u nofo p au ‘i loto? Pe te mou nofo ‘o fakahalaia’i ‘a e tohi ‘e ‘oatu ‘e he ni’ihi, ‘e toko 10, kuo tau ‘osi talí. Fekau’aki mo ha palopalema ‘o ha Pal mia ‘o e ‘aho ko iá. F f kapau ‘oku ‘i ai ha tu’unga fakam lale ‘o e tokotaha ko ia ‘i loto, ko e h e tu’unga ‘oku ‘i ai. He ‘oku ou Sea, ‘oku ou fokotu’u atu. He’ikai ‘i ai ha taha te nau hanga ‘o fai hono vakavakai’i ‘o tatau mo e kupu 176, ‘Eiki Sea. Te tau kumi ha kakai tau’at ina mei tu’a, *independence*, ke nau mai ‘o fai ‘a hono vakai’i ‘o fakatatau ki he kupu 176. ‘Oku ‘ikai ko ke mou me’a ki ha me’a ‘oku hoko, kae palopalema ai hotau Fale ni, ‘i he me’a ko e ‘ai fika?

‘Eiki Sea, ‘oku totonu ke tau to e vakai’i, fakamolemole. Ko e me’a ia na’e kole atu ai ke ‘oua te tau p loti’i, ka koe’uhi ko ho’o tu’utu’uni, ‘Eiki Sea, ‘oku faka’apa’apa leva ‘a e Falé, ko e fai tu’utu’uni ‘a e Feitu’u na. Ka ko eni ‘oku ‘i ai ‘a e ki’i l vei. ‘E ‘osi f fe, ‘Eiki Sea, koe’uhi ko e tohi tukuaki’ ‘e ‘oatu ‘oku ‘i ai e kau Minisit kotoa, fel ve’i pea mo e Pal mia e ‘aho ko iá. Tuku kotoa e ni’ihi na’a nau si’i fai e tukuaki’i kitu’a, he ‘oku ‘i ai ‘enau *conflict* ‘anautolu ia ‘i loto. F f leva nautolu ‘i loto? ‘Oku ‘at faikehe mai leva, ‘Eiki Sea, ‘etau ng ue he taimi ni.

'Eiki Minisit ki he Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga : Sea 'oku ou ki'i kole p pe 'e laum lie lelei p e Hou'eiki

Sea K miti Kakato : Laum lie lelei p e Hou'eiki.

'Eiki Minisita ki he Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga : Ko e poini ia foki ko 'o e K miti, Sea, 'oku 'ikai ko e poini ia 'oku fai ai hono fakamaau'i ia 'o'ona. 'Oku mahino p he fakama'ala'ala 'a e Hou'eiki Niuá, ki he taumu'a ko e K miti, ko e atu pe 'o *check*, na'a 'oku 'i ai ha ' me'a ai 'oku ta'etaau mo, pea 'omai ia ki Fale Alea ni ke tau toki fai 'etautolu ia hono alea'i ko 'o e fokotu'ú. Ka 'oku ou peh p . Ka 'oku 'i ai 'ene poini lelei ki he me'a ko iá. Ka 'oku ou peh , ko e K miti p ia pea tufa, pea tau toki mai kitautolu 'o alea'i. M l 'aupito.

Sea K miti Kakato : M l Hou'eiki.

'Eiki Minisit Lao : Sea, ko e t ko 'a e tu'utu'uni ko ení, 'oku peh mai ai. 'A ia 'oku hala . 'Oku peh mai

Sea K miti Kakato : 'E 'Eiki Minisit , 'oku ou kole atu mu'a, fakamolemole. 'Oua te ke ng ue mai'aki e fo'i voka ko iá, 'o ke fakahalaki ha taha he Hou'eiki. Ka ke me'a mai p

'Eiki Minisit Lao : 'Oku tonu pe 'oku hala?

Sea K miti Kakato : Me'a mai p ho'o poiní, he 'e lava p 'o tala 'e he Hou'eiki, 'a e me'a 'oku ke me'a ki ai.

'Eiki Minisit Lao : 'A ia ko e 'uhinga 'eku me'a. Ko e tu'utu'uni ko ení, 'oku talamai ke sio pe 'oku 'i ai ha tu'unga fe'unga. Ko ho'omou sio ia ki he kakano 'o e ... 'Oku 'ikai ... Ko e 'omai e tohi, 'oku mo'oni 'a e Fakafofonga N pele Vava'u. Kuo pau ke sio e K miti ki ai. Ko e fakatonutonú ia.

Lord Fusitu'a : Sea k taki, ko e ki'i fakatonutonu s tesi p 'e taha. Ko e makatu'unga ia he me'a fekau'aki mo e faka'ilo faka-Fale Alea, 'oku 'ikai ko e *vote of no confidence* 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato : Ko ia, m l . Me'a mai koe, Hou'eiki N pele Fika 2.

M teni Tapueluelu : Sea, 'e laum lie lelei p e 'Eiki N pele ke u ki'i tokoni?

Sea K miti Kakato : N pele eni ia 'oku laum lie lelei p .

M teni Tapueluelu : Ko ia, 'Eiki Sea. Fakatapu atu ki he Feitu'u na, pea peh ki he Hou'eiki M mipa 'o e K miti, 'Eiki Sea. Ko e me'a ko 'oku me'a mai ki ai e 'Eiki N pele, 'oku 'i ai e poini ke fai e tokanga ki ai, 'Eiki Sea. Kapau ko e ni'ihiko 'oku nau fakamo'oni ko ke tukuhifo e Pule'angá, 'oku nau 'i he K miti, 'a ia ko 'ene 'uhinga mai foki, 'oku 'ai fika foki e. 'E f f leva kapau 'e si'i fekau ke tuku kinautolu kitu'a. Pea 'oku to e tuhu'i mai ia 'i he'etau kupu ko 176, 'a ko eni na'e *attach* mai, fakalahi 10 Ko e fatongia ia e K miti Tu'uma'u ki he Ngaahi Totonú, ke nau vakai'i e ngaahi me'a peh . Ko honau fatongiá ia. Ka 'oku ou fokotu'u atu pe,

‘Eiki Sea, ‘i he 84 (e), ‘oku ‘ikai ke peh ia kuo pau ke ‘ave e me’a ko eni ki he K miti. ‘Oku peh p ia, 84 (e) (1), ‘E ngofua ki he ‘Eiki Sea ke ne tuku atu. ‘Oku ngofua, oku ‘ikai ke ne tuhu’i pau mai, kuo pau ke ‘ave ki ai. ‘Oku ngofua ki he ‘Eiki Sea, ke ne tuku atu ha fokotu’u p loti ke vakai’i ‘e he K miti. Kapau p ‘e a’u ‘o fepakipaki, ‘Eiki Sea, ‘oku ‘ikai ke peh , kuo pau ke ‘ave ki ai. ‘A ia ko e ng ue foki ‘a e K miti ia, ko ‘ene vakai’i p ‘a’ana e fakaleá ke mahino ‘oku taau, mo e ngaahi me’a peh . Ko ‘ene ‘osí p ‘a’ana, kuo ‘omai leva ia ki Fale Alea. Ko e ‘io mo e ‘ikai ia, halaiá, ‘e toki fai ia ‘i Fale Alea ni, ‘Eiki Sea. Ko e ki’i tokoni atu p . M l Sea.

Sea K miti Kakato : Me’a mai, ‘Eiki N pele Vava’u Fika 2.

Lord Tu’ilakepa : Sea, ko au tama ‘oku ou loto ke u l unga’i atu e ‘Eiki N pele mei Niuá. Ko e lolotonga ‘etau feme’a’akí, kuo ne fokotu’u mai. Hang ko ‘oku ‘ikai loto ke tau malangá. He ‘oku ‘i ai e me’a ‘oku hoko. ‘Oku ‘i ai e me’a ‘oku faka’ilonga’i mai ‘i he fehu’i na’e fai ‘e he ‘Eiki Minisit Polisi. Pea ‘oku ou peh , ‘Eiki Sea, ke u tangutu ki lalo kae ‘ai e me’a ko . ‘Oku ou peh ke u loto ma’ulalo ki ai kae ‘ai ange ia e me’a ‘oku loto ki aí, ke tau p loti’i. F f ?

Sea K miti Kakato : Me’a mai koe, Hou’eiki.

Lord Tu’ilakepa : ‘Ikai, ko ‘eku ‘ai ke fiem lie.

Lord Fusitu’a : Fakam l atu, pou pou atu. Tau fokotu’u atu .

Lord Tu’ilakepa : Ko e fokotu’u e h ?

Lord Fusitu’a : Ko ‘oku tau lolotonga feme’a’aki ai. Fokotu’u atu ke tau p loti.

Lord Tu’ilakepa : Ko e h ho’o mahino ki he Feitu’u na ‘a e me’a ‘oku ou lave ki ai. Koe’uhí ko e fehu’i na’e fai ‘e he ‘Eiki Minisit Polisi.

Sea K miti Kakato : Fakamolemole p Hou’eiki Fika 2, me’a mai koe.

Tokanga ki he totonu ‘a kinautolu he Komiti ‘i ai ‘enau kaunga fel l ve’i

Lord Tu’ilakepa : Kaikehe, ‘Eiki Sea, ‘oku ou peh p , ‘Eiki Sea, ke tau fakatokanga’i ange mu’a. He ko e fehu’i ko na’e ‘omai ‘e he ‘Eiki Minisit Polisi, pe ‘oku ‘i ai ha totonu ‘a e ni’ihi ko , toko 10, te nau fai ko ‘a e tohi tukuaki’í, ‘Eiki Sea, ke nau kau he K mití pe ‘ikai. F f leva ‘a e ni’ihi ‘i lotó, ‘Eiki Sea? Ka u fokotu’u atu ‘e au, ‘Eiki Sea. Kapau ‘e peh , ‘oku sai ange ke foki atu eni ki he K mití, ke nau vakai’i p . ‘Ikai ke tonu ke nau tipeiti kinautolu, vakai p , pe ‘oku fe’unga ‘a e tohí, pea ‘omi leva, fakatatau ki he me’a ko ‘oku me’a mai ai e Fakafofonga Fika 4, ke fai ki ai ha feme’a’aki ‘i Fale ni. Pea aofangatuku e Fale ni, ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato : M l , Hou’eiki N pele Fika 2. Ka ke k taki p , pea ke si’i me’a hifo ange ki he 173 (a), fakalahi (f), kapau ‘e tokoni atu p , mo e me’a ko na’e tokoni mai ki ai e Fakafofonga Vava’u 15. Kuo ‘osi fakahoko p e me’a tatau peh ia ki mu’a ‘i he ngaahi fakataha ko ‘oku ‘i ai e *conflict*. Ka tau hoko atu. Mou. ‘E Vava’u 15, ‘oku ke fiema’u ke ke me’a mai?

Tokanga na'a uesia 'a e quorum e K miti he 'ikai kau ni'ihī 'i ai 'enau fel l ve'i

S miu Vaipulu : Sea, 'oku 'i ai p mo e fakatonutonu ia kimui he me'a ni. 'Oku 'asi p ia ai. Kapau 'oku 'i ai ha taha ia 'i he K miti 'oku *conflict of interest*, he 'ikai kau. Ka ko e palopalema ko te tau a'usia a'. kapau he 'ikai ma'u e *quorum*, koe'uhī ko e tokolahi ko , ko e toko 10 ko 'a e fakamo'oni. Pea kapau 'oku 'i ai ha ni'ihī ia ai 'oku kau 'i he K miti.

Sea K miti Kakato : Me'a mai koe, 15.

S miu Vaipulu : Pea 'e 'i ai e *conflict of interest*, 'e peh leva ia 'oku *conflict of interest* 'a e fakamo'oni. Ka koe'uhī ko e kupu ko eni, 176. Fatongia ko 'o e K miti ke fai ko hono sivi. 'Oku ou tui au ia, ka 'i ai ha taha 'e fakamo'oni ngofua, tonu p ke kau. He 'oku 'ikai ke 'i ai ha me'a ia 'a e K miti 'e fai, ko e sivi p e fakalea mo e me'a, pea tuku mai ki he Falé. Ko e Falé ia 'e fai tu'utu'unī. Koe'uhī he kuo tau hiki foki e fiká ki 'olunga. Ka tau ka tu'uma'u ai, 'e ta'emahino leva pe 'e ma'u 'a e *quorum* ia. Pea kapau leva 'e ng ue'aki, fakatau ...

<006>

Taimi: 2110-2120

S miu Vaipulu: ... ki he founa ng ue ko , ko 'ene fo'i fatongia p 'o e K miti ia ko hono sivi 'o e fakalea p 'oku taau, fakamat pule, mo muimui ki he Tu'utu'uni ko 'a e Falé, pea 'at p ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha *conflict of interest* ia 'a e K miti mo e fokotu'u ko eni. Ko e fokotu'ú p ia 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, me'a mai 'Eiki Tokoni Pal mia.

Tui Pule'anga 'ikai ha palopalema kapau nofo pe Komiti honau tefito'i fatongia

'Eiki Tokoni Pal mia: Tapu mo e Feitu'u na Sea, tapu mo e Hou'eiki 'o e K miti Kakato. Poupou atu ai ki he fakamalanga na'e fa'i, mo e fakamalanga ko eni 'a e Fakafofonga N pele mei Vava'u. He kapau 'oku tau talanoa ki he *conflict of interest*, kapau ko e tokotaha, tau peh ko e tokotaha ko nautolu ko na'a nau fakah mai 'a e tohi fakanofó, pea ko e toengá leva 'oku mahino ia ko e tafa'aki ia 'e taha. Kapau leva te tau lau leva 'a e *conflict of interest* 'e *conflict* 'a e tama ko ko ia na'a ne 'omai 'a e l ungá, *conflict* ia he ko e tama ia 'e *defend*. 'E 'osi ange ko iá 'e 'ikai ke to e 'i ai ha M mipa ia he K miti. Kapau leva te tau 'ai hang ko e fokotu'u ko eni mei Vava'u pea mo Vava'u 15, ko e 'uhingá ke nau sio p 'oku fe'unga 'a e ngaahi leá, 'ikai ke ta'etaau, kae 'oua te nau faka'uhingá'i mo me'a. 'Oku ou tui 'e 'ikai ke 'i ai ha palopalema. He ka tau 'alu leva kitautolu ki ai, 'e lahi leva 'a e palopalema 'o peh *conflict* . Ko e m meniti p 'etau 'alu ki a'i, *conflict* loua p . 'E *conflict* na'a ne fai 'a e faka'iló, pea *conflict* he ko ia 'e *defend*. M l Sea, fokotu'u atu.

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki Tokoni Pal mia. Tau felotoi ki ai Hou'eiki M mipa ka tau hoko atu? Tau hoko mai ki he 84(2) ko 'oku fokotu'u mai, tau tali ia?

Alea'i kupu 84(ii)

M teni Tapueluelu: Sea ko e ki'i fehu'i p .

Sea K miti Kakato: 'Io me'a mai Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Sea ko e ki'i fehu'i p , 'oku peh foki 'e he kongā ko eni, kapau 'e fakah mai ha fokotu'u ke fakam l loo'i 'a e Pal miā 'e 'ikai ha to e 'asenita kehe 'i he taimi 'e fakah ai ha fokotu'u peh . Ko 'eku ki'i fehu'i p , f f 'oku 'at ia he taimi ni a'u ki Sune ta'u fo'ou. F f kapau 'e 'ohovale 'e h 'o fepaki mo e Patiseti? Ko e ki'i fehu'i p ia ke fakama'ala'ala mai p .

Sea K miti Kakato: 'E .. Ko e fehu'i ko eni 'i he 84 f f kapau 'e fakah mai 'a e fokotu'u ia ko eni 'oku lolotonga, mou feme'a'aki mai he'etau Patiseti, ko e h leva e..

Lord Tu'ilakepa: Tau tuku ki he Tohi Tu'utu'unī 'Eiki Sea ke ne fakahoko 'Eiki Sea. Ko e 84(a) 2 ia he'eku vakai ko ia 'a'akū ia, ko e hili p 'a e ng ue ko ia 'a e K miti 'o hang ko ia na'e fai ki ai 'a e feme'a'aki 'Eiki Sea, pea 'i he K miti ke nau l pooti ki he Sea. 'Oua te nau toe l pooti ki he *media*, 'oua te nau to e l pooti ki ha taha, 'oua te nau toe l pooti ki he Feitu'u na, Sea Fale Alea, pea Sea leva 'o e Fale Aleá ko e kupu 84(e) ia.

Lord Tu'iha'angana: Sea ko e kole p ke ki'i fakamahino mai, he 'oku 84 k toa foki 'a e ' me'a.

Sea K miti Kakato: 84(b) 84(e) 2. 'Osi 'a e (1) ko e (2)..

Fokotu'u ke p loti 'a e kupu 84(e)

Lord Tu'iha'angana: Ko e fika 4 ia he 84(f). 'Oku ke kei me'a mai koe, ko e me'a ia 'oku ou 'uhinga ki ai, kapau kuo mau 'a e 84(e) pea tau p loti. He 'oku hiki 'a e Fakafofonga 4 ia ki he 84(f). Fokotu'u atu ke p loti 'a e 84(e) ia.

P loti'i 'o tali 'a e kupu 84(e) (1) & (2)

Sea K miti Kakato: Kalake, me'a mai Kalake. Ko ia 'oku loto ke tau tali 'a e 84 (e) kupu (1) mo e kupu (2) fakah mai ho'omou loto ki ai 'a e hiki hake homou nima ki 'olunga k taki.

Kalake T pile: Sea, 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, S sefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit e Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Nuku, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Tu'ivakan . 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 20.

Sea K miti Kakato: 'Oku 'i ai ha M mipa 'oku 'ikai ke loto ki ai pea fakah mai.

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ha fakah loto ki ai Sea.

Alea'i kupu 84 (f)(i)

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki 'a e fakalaum lie lelei, mou me'a mai ki he 84 (f). Me'a eni na'e fehu'i 'e Tongatapu 4.

Tokanga ka fakah mai ha fokotu'u ke tukuhifo Pal mia he taimi alea'i Patiseti

M teni Tapueluelu: Sea to e ki'i fakaongo atu p mu'a 'a e fehu'i. Ko e 84 (f) 'a e kupu si'i (2) Kuo pau ke fakahoko 'a hono alea'i ha fokotu'u ki hano p loti ke fakam l loo'i 'a e Pal miá 'o 'ikai ka toe 'asenita kehe, 'i ha taimi 'e fakah ai ha fokotu'u peh , ki he 'asenita 'o e Fale Aleá, kae 'oua leva ke mahino 'e tu'utu'uni aofangatuku ke fokotu'u, Pea ko e anga p ia 'o e fokotu'u 'oku ou 'oatu Sea ki he K miti. 'Oku f f he 'oku 'at eni ia ke fakah mai a'u ki Sune ta'u fo'ou. F f ka h mai ia 'o fepaki mo e Patiseti, he 'oku tohi'i mai ia heni 'e 'ikai ke to e 'i ai ha 'asenita kehe.

Sea K miti Kakato: F f Tongatapu 4 ke tau ki'i vakai'i 'a 84.(f)(1) ka tau toki. P te tau... 84.(f)(1). Mou me'a mai he 84.f(1) kae toki me'a mai 'a e fiema'u ko ia 'a Tongatapu 2 'a e 84.f(2).

Lord Tu'ilakepa: Sea,..

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Tu'ilakepa: Ko e me'a tatau p eni ia mo e 84 ki mu'a 'Eiki Sea (a). Ke tau fakah p 'a e 1 (4) ke kau ai?

Sea K miti Kakato: Mou laum lie ki ai hou'eiki?

Lord Tu'ilakepa: Kuo pau ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá, ke ne fakah atu 'a e fokotu'u ke p loti'i ke fakam l loo'i 'a e Palemiá, ke alea'i 'i he Fale Aleá 'i he hili 'a e 'aho ng ue 'e 5, p lahi hake p si'i hifo 'i he 'aho 'e 14 mei he'ene ma'u ha fanongonongo 'a e taumu'a ke fakam l loo'i 'a e Pal mia. Sai p 'a e 5? 5 p 'Eiki Sea. Poupou fokotu'u atu Sea.

Alea'i kupu 84 (f)(ii)

Sea K miti Kakato: Tau felotoi ki ai? Tau 84(f) (2) 'a eni 'oku fakahoha'a atu ki ai 'a Tongatapu 4, mou feme'a'aki mai ki ai. 84 (f)(ii) Me'a mai Hou'eiki N pele Niua.

Lord Fusitu'a: 'Oó vakai mai 'a e 15.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Fakafofonga 15.

S miu Vaipulu: 'Uluakí, 'e kehekehe ia mo e 84(a) 'oku 5 mo 14.

Sea K miti Kakato: 5 p ia.

S miu Vaipulu: Pea *inconsistent* leva 'a e 5 p . F f ke tau fakakau atu mo e 14 ai pea tau... ke na tatau p mo e 84(a) k taki.

Sea K miti Kakato: ‘Oua ‘e si’i hifo ‘i he 5, pea ‘oua ‘e lahi hake ‘i he 14. Ko e toe fokotu’u eni ‘e taha. ‘Oku ua ‘a e fokotu’u. T naki p , fakatonutonu p . Mou laum lie lelei ki ai Hou’eiki? (*ne poupou*) M 1 . Hou’eiki me’a fakalata mo’oni ko ‘etau taha. Mo u me’a mai ki he 84(f)(ii). Ko ‘eku ki’i lave atu p ‘a’aku ia ki he Tohi Tu’utu’uni 176(b) ‘oku fokotu’utu’u mai ai ‘a e ngaahi me’a mahu’inga ke fai e tokanga mavahe ki ai, ‘a e Fale Alea. Hang ko e Tohi Tangi, ko e Fokotu’u Tu’utu’uni, ke fakah , ‘o kau ai, ‘a ia ‘oku nau peh ke fakakau mai ki ai ‘a e kupu ko eni ‘oku fehu’i ki ai ‘a .. p ‘oku tonu ko p ‘oku ofiofi atu ai. ‘A ia ko e fehu’i ‘a Tongatapu 4, f f ka to e h mai ia he taimi ‘o e Patisetí, ‘e ta’ofi ‘a e Patisetí, kae .. ka mou me’a mai. Me’a mai koe Ha’apai. Ko ho’omou me’a tokolahi haké, pea ko Ha’apai mou ‘osi mea’i ko Ha’apai ‘e me’a ‘uluaki maí.

Lord Tu’iha’angana: Tapu mo e Feitu’u na Sea tapu mo e Hou’eiki. ‘Oku ou tui Sea ko e ngaahi poini ko ia na’e ‘osi ‘ohake he ‘ malanga ko eni, fekau’aki, talu ‘etau kamata he feme’a’aki ko ení, ‘a eni ko na’e kamata ‘i he pau ke fakamaatoato’i. Pau ke ... ‘oku kau ai mo e taimí, ‘oku pau ke mea’i ‘e he kakai ko ení, ‘e ‘ikai ke nau fakah mai ha fokotu’u ‘i Sune, p alea’i ‘a e me’á ‘i M , pe ko e taimi ‘e fepaki mo e Patiseti, kuo pau ke fakapotopoto ‘aupito. Ka ‘oku ou poupou p au kapau ‘e toe, ka ‘oku ou tui au ko e fu’u toko 26 ko ení ‘oku nau ma’u ‘a e maama fe’unga ‘oku nau ‘ilo ‘oku ‘i ai ‘a e fu’u ng ue mahu’inga ‘a e Fale Alea ‘o Tongá ko e Patiseti, ke tukuange ke alea’i ‘a e pa’anga ng ue ‘a e fonuá, he ‘ikai ke nau fakah mai ha fu’u.. ‘Oku mo’oni p ia, ka ko e anga p ‘o e peh , he ko u tui ‘e ‘ikai ke ‘i ai ha fu’u me’a peh . Kapau ‘oku peh ‘e he Fakafofonga ke feinga’i p ke tohi’i, pea tohi’i p .

Sea K miti Kakato: Ki’i fakamaama mai Tongatapu .. Vava’u 15.

S miu Vaipulu: K taki Sea, ‘oku ‘asi p ‘i he fakalahi (e) ‘oku ‘i ai ‘a e fakatonu...

<008>

Taimi: 2120-2130

S miu Vaipulu: Tonu ia ki he Kupu 33, fakah atu ki ai e (c). Ko e (c) ia ‘oku kau ai ‘a e p loti ko ke fakam l loo’i ‘o e Pal mia, kuo pau leva ke *treat* ia ko e me’a fakatu’upak hang ko e ngaahi lao fakavavevave mo e ‘ me’a peh ‘Eiki Sea. Kau ia ‘i he ‘ fakatonutonu ko eni ...

Lord Tu’iha’angana: Ko ia ‘e Sea k taki. ‘E Fakafofonga Fika 15 ka ko e hoha’a ‘a e Fakafofonga Fika 4 ia na’a fakah mai ia he ... ‘i M p ko ... he ‘oku lele p eni ia ‘o ... ‘e ngofua p ia ke ... he taimi patiseti.

S miu Vaipulu: Ko ia.

Tui ‘e fakapotopoto pe kau M mipa he ‘oku mahu’inga e patisetí ia

Lord Tu’iha’angana: ‘UHINGA he ‘e mahino foki ‘e ... ‘e *treat* hang ko e me’a ko ‘oku me’a mai ‘aki ‘a e fo’i me’a ka ... ‘oku mahu’inga e patiseti pea ... Ka ka nau lave p au ki he ... ‘Oku ou tui ‘oku fakapotopoto p ‘oku ‘osi mea’i p he Hou’eiki ka ‘oku, ka ko e me’a kehe ia ‘oku me’a mai ‘aki he 15 ‘a ia ko e ‘uhinga ia. ‘A ia ‘oku ‘uhinga mai ia ko ‘ene h mai p e fokotu’u

pehe ni kuo pau ke, 'ikai ke to e 'i ai ha 'asenita kehe ia. Ka 'oku 'i ai ... Ka 'oku me'a mai foki e Fika 4 ia kapau 'oku lolotonga 'i ai ha ng ue mahu'inga hang ko e patiseti f f leva ... 'a ia

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Ka ko e me'a ia nau ki'i tokoni atu ai.

Lord Fusitu'a: Sea ...

Lord Nuku: Ka u fai ha ki'i tokoni.

Sea K miti Kakato: 'E Tongatapu, 'Eua ...

Lord Nuku: Ko e ki'i tokoni p 'Eiki Sea ...

Sea K miti Kakato: Hou'eiki 'a 'Eua k taki mu'a 'e Hou'eiki Niua kae tuku mu'a ke me'a mai 'a e Hou'eiki 'o Niua ka ke toki me'a mai.

Lord Nuku: *Okay, m l .*

Lord Fusitu'a: M l . Ko e me'a ko 'oku hoha'a ki ai 'a e Fika 4 'oku ... Ko hono mo'oni ko e feme'a'aki ko na'e fai he k miti ko e fokotu'u ia ko eni ko e vakai fakapotopoto taha fakahoko ng ue ia mei he *Secretariat*, fakatatau ki he tu'utu'uni lolotonga 'a 'oku kau ai ko 'a e 33 (c) fo'ou, ko e fakahoko mai ko 'a e me'a ko eni 'e tu'u e ng ue kotoa ia 'a e Pule'anga kae 'oleva kuo fakapapau'i he 'oku fen pasi ia mo e hoha'a 'o hang ko e 'Eiki Minisit Potung ue ki he Ngaahi Ng ue Fakalotofonua pea mo e Pal mia. Ko e ngafa mo e m f tukituki 'o e fatongia ko eni. 'Oku ou tui 'oku fakapotopoto p ke tuku kotoa 'a e ngaahi ng ue kae 'oleva kuo fakapapau'i eni. Pea 'oku ou tui 'o hang p ko e me'a ko 'oku fai 'anenai he 'ikai ke fokotu'u mai 'e ha ni'ihii 'o fakavalevale peh ke 'ai mai ki he taimi ko 'oku fai ai 'a e patiseti. Pea kapau te tau vakai fakalelei hifo mei he 'aho 'e 5 ki he 'aho 14 ko , ko hono fakalukufua mei he 'aho faile ki he 'aho ko 'e fai ai 'a e aofangatuku, 'ikai ke u tui au ia 'e to e fu'u 'ova ia ha uike ta u peh ha uike 'e 4... ki he lahi taha. Pea 'e ala toe si'i hifo p ia ai. 'A ia 'oku ou tui he 'ikai ke fu'u lahi e mole taimi 'o e fonua ki he me'a ni pea ko e 'uhinga ia na'e fakalea pehe ni ai he k miti 'a e ngaahi tu'utu'uni fo'ou ko eni. Ko ia ko e anga p e tokoni.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Fusitu'a: M l .

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Hou'eiki ...

Toki alea'i pe ha fokotu'u 'o kapau 'oku 'i ai 'ene fel ve'i mo e patiseti

Lord Nuku: Ko e ki'i tokoni p ia Sea koe'uh ko e Tu'utu'uni Ng ue ko ho Fale, ko e me'a foki eni 'oku fai ko e fokotu'u. Ka 'oku 'i ai ha fokotu'u 'oku 'ikai fekau'aki mo e patiseti he 'ikai ke ng ue ia pau ke ng ue e patiseti ia.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Nuku: Kapau ‘oku ‘i ai ha fokotu’u mavahe, ko e fokotu’u kotoa p ‘oku fekau’aki mo e patiseti ko e me’a p ia ‘e ng ue’i kapau ko e *concern* ko e ‘uhingá ko e patiseti.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Nuku: Pea ‘oku ou tui au ia ko e ... ‘E fakapotopoto p ‘a e me’a ia ‘o fakatatau kapau ko e ‘uhinga ko e patiseti ko e patiseti ia kapau ‘e ue’i ‘e he me’a ko eni ‘Eiki Sea ko e palopalema lahi faka’uli’ulia ia ki he fonua. Ka ko ‘eku tui ‘oku fakapotopoto fe’unga p ia ‘o fakatatau ki he tu’utu’uni ng ue ke tuku p ke ... ke hang ko e fokotu’u mai ko ke tuku mu’a ke tau ng ue’aki.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Nuku: He ‘oku fakapotopoto p Sea. M 1 .

Sea K miti Kakato: ‘E Tongatapu, ‘Eiki Minisit Fakalotofonua k taki ‘o me’a mai.

Fokotu’u tohi’i mo e t naki ‘i he Tohi Tu’utu’uni ke mahino taimi alea’i Patiseti

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea pea ‘oku ou kole ke u h fanga he ngaahi tala fakatapu kuo aofaki. Ko e hang ko e feme’a’aki ko ‘o peh ke tuku p ke ‘i he fakapotopoto p ‘a e kau M mipá. Sea, na’e ‘i ai e tangata’eiki na’e ‘i ai hono ‘api kolo. ‘Api ... lahi e ‘ ‘api. Pea ne vahevahe p ki hono fanga t hina, nofo koe h , nofo koe h , nofo koe h , ‘i he’enua fe’ofofani p ‘anautolu. Pea pekia ‘a e tangata’eiki, ‘alu hake e foha lahi ia ‘o ‘ea, fakatau ‘e ia e ‘ ‘apí. Ko ia ‘oku ou peh ‘e au ‘oku lelei ange p ke tau fokotu’u p ‘o tohi’i. ‘Oku mo’oni ‘aupito e ngaahi feme’a’aki ka ko u fokotu’u atu ‘e au ia ke fakakau atu e, “*ka ‘oku ‘i he ‘Eiki Sea ke ne fai ‘a e fakapotopoto taha.*” T naki atu ki he kupu ko ‘eni, ka ‘oku ‘i he ‘Eiki Sea ke ne fai e tu’utu’uni fakapotopoto taha. Sai ange p ‘etau tohi’i na’a hang ko e fekau ‘e he motu’a ko ke nofo h , nau pekia k toa, ha’u leva e lahi ia, mou ‘alu moutolu ki h ko e ‘api ia ‘o’oku ko au ia ko u ‘ea. ‘A ia ko e ‘uhinga ia, tohi’i atu p ke mahino “*ka ‘oku ‘i he ‘Eiki Sea ke fai ‘aki ‘ene fakapotopoto taha.*” M 1 ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki Tokoni Pal mia.

T naki ke fakakau “tukukehe taimi alea’i ai ‘esitimeti”

‘Eiki Tokoni Pal mia: M 1 Sea. Tapu mo e Feitu’u na Sea. Tapu mo e Hou’eiki M mipa ‘o e K miti Kakato. Ko e fokotu’u fakakaukau p eni Sea ki he feme’a’aki Sea. ‘Oku hang ko ko e me’a ko eni ‘a e ‘Eiki Minisit , mahalo ‘oku sai p ke tohi’i he kapau ‘e t naki atu p e lea ko eni, “*tukukehe e taimi ‘oku alea’i ai ‘a e ‘esitimeti*” he ko e Kupu (c) ia ko eni ‘oku fai ki ai ‘a e feme’a’aki ‘oku te’eki ke tau alea’i ‘e tautolu p te tau tali, ka ‘oku tonu p ke ... Neongo p ‘etau fakakaukau ‘e fakapotopoto e Hou’eiki M mipa ka ‘oku tonu p mahalo to e fakapotopoto ange kae ‘ai mahino p ke ‘oua ... ‘i he taimi ‘oku alea’i ai e patiseti. M 1 .

Sea K miti Kakato: Me’a mai Vava’u 16 ko e miniti ‘e 20 ko eni ‘e tuku atu ia ki he Feitu’u na.

Fokotu'u t naki ki he kupu 33(c)Tohi Tu'utu'uni he me'a fakavavevave

'Akosita Lavulavu: Fakafeta'i! M l Sea. Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea, peh 'eku fakatapu ki he Hou'eiki 'a e k miti. 'E 'Eiki Sea, 'oku ou kole fakamolemole atu p na'e me'a hake p ... 'a Vava'u 15 'o fokotu'u mai e 33 (c) ko e ngaahi fakatonutonu fekau'aki. 'Oku ou tui Sea 'oku pau ke tau, ke tau fakapaasi ia p te tau p loti'i he 'oku mahu'inga Sea kapau te mou me'a p he Tohi Tu'utu'uni, Kupu 33, Ngaahi ng ue fakavavevave. Ka u ki'i lau atu p Sea k taki ki he taumu'a e kongia ko eni "kuo pau ki he Fale ke ne lau 'a e ngaahi me'a ko eni ko e ngaahi ng ue fakavavevave. (a) Ngaahi Lao Fakaangaanga kuo fakamo'oni mai 'e he Pal mia 'i he tohi ki he 'Eiki Sea 'o fakah ai ko e me'a fakavavevave. (b) Ha to e me'a kehe kuo fokotu'u 'e he M mipa pea tali 'e he Fale ko e me'a fakavavevave pea mo e t naki ko 'i he fakalahi (e) 'e Sea ke tau p loti ki ai ke fakapaasi 'a ia ko e (c) Fokotu'u ki ha p loti ke fakam l loo'i 'a e Pal mia ko e t naki ia ki he Kupu 33 'i he Tohi Tu'utu'uni he ngaahi me'a fakavavevave Sea k taki ki he, ke ke mea'i p k taki, m l .

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai e Hou'eiki N pele Fika 2 'o Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: Sea mahalo ko hono vave taha p hono 'ai ko e me'a ko eni 'oku me'a mai ki ai 'a e Tokoni Pal mia. "*Kuo pau ke fakahoko hano alea'i 'o ha fokotu'u 'i ha p loti ke fakam l loo'i 'a e Pal mia 'o 'ikai ha toe 'asenita kehe tukukehe 'a e 'esitimetu 'i he taimi 'e fakah ai 'a e fokotu'u peh ki he 'asenita.*" Tukukehe, ko e anga p 'eku 'oatu ki he Feitu'u na, 'o e Fale Alea. Ko 'ene lavá ia. F f ?

Sea K miti Kakato: Tonu, 'ikai p ke toe 'i ai ...

Lord Tu'ilakepa: Poupou Sea. Ko u fokotu'u atu 'Eiki Sea ke tau tali ia.

Sea K miti Kakato: Ki'i me'a mai 'a Hou'eiki N pele 'o Niua.

Tokanga ka ikuna hano fakahifo Palemia h me'a 'e hoko ki he patiseti

Lord Fusitu'a: Sea k taki, ko 'eku ki'i fehu'i. 'Oku ou poupou p au ki he me'a ko 'a e Tokoni Pal mia ka 'o kapau 'e fakahoko 'a e me'a ia, 'a e *vote of no confidence* pea m lohi ia, he 'ikai leva ke tu'u foki e patiseti ia ko 'a e Pule'anga he 'aho ko iá. Ko e h leva e me'a 'e hoko 'i he'ene peh ?

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakatonutonu Sea. Fakatonutonu Sea. Tatau ai p p ko e h e Pule'anga 'e h mai 'i Siulai p ko f ? 'O kapau 'oku tali 'e he Fale Alea ni 'ene patiseti ko e patiseti 'e ng ue'aki 'e he Pule'anga ko ia. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Poupou. Me'a mai ...

Lord Fusitu'a: M l e ma'u fakama'ala'ala 'Eiki ...

S miu Vaipulu: Ko u tui au ki he fokotu'u ko eni 'a e Tokoni Pal mia pea peh mo e Vava'u ...

Sea K miti Kakato: Fika 2 ...

S miu Vaipulu: Fika 2, he 'oku, na'e 'i ai e motu'a 'e taha 'Eiki Sea, leleaki'i atu e langa kete, sio p ko e toket , 'a ... mahaki p ena ia 'oku tolonga. Tuku p ia he 'ikai ke mate ia. Tuku atu p e vouti ia ki mui he tah 'e mate ai taha kae hoko atu e patiseti ia ki he mo'ui 'a e fonua. Fokotu'u atu Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . 'Io k taki kae ki'i fakatonutonu ...

Kupu 15 Tohi Tu'utu'uni

Lord Tu'i' fitu: Sea ko u fakatonutonu atu. Ki'i fakatonutonu atu p au 'o fekau'aki pea mo e ngaahi tu'utu'uni 'o e ngaahi fakataha mo e ngaahi fatongia 'a e Fale Alea 'o Tonga fakataha ki he fatongia 'o e Sea, Kupu 15 'o e Tohi Tu'utu'uni, "kuo pau ki he 'Eiki Sea ke ne pule'i 'a e ngaahi fakataha 'a e Fale Alea mo fatongia'aki hono faitu'utu'uni'i, pule'i ...'Isa.. 'i ha faitu'utu'uni 'oku 'ikai ke 'i ai ha fakau'a ai, pule'i mo fakalele 'a e ngaahi ng ue 'a e pisinisi 'a e Fale Alea." Ko ia p Sea 'a e ki'i fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: M 1 .

<009>

Taimi: 2130–2140

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Hou'eiki N pele Fika 2 'o Vava'u.

Taukave ke tohi'i pau he Tohi Tu'utu'uni pea muimui ki ai e Fale

Lord Tu'ilakepa: Sea, ko e ' me'a kotoa he Fale ni 'oku aofangatuku p Sea ia 'Eiki Sea 'o e Fale Alea ki he ngaahi me'a ko 'a ia 'e malava 'e he Fale ke, hang ko e ... 'Eiki Sea. Ko e me'a ia ko eni 'e tohi'i pau ia ki he'etau Tohi Tu'utu'uni. Pea kuo pau ke muimui e 'Eiki Sea ia ki he me'a ko eni 'Eiki Sea. Pea ko e M mipa kotoa p kuo ne 'osi mea'i he 'oku 'i ai e Tohi Tu'utu'uni he 'ikai te mau fakah atu 'a 'emau tohi tukuaki'i, koe'uhi ko Sune he 'ikai ke, tuku atu ke toki fai atu ki Siulai he kuo 'osi tohi ia he'etau tohi. Ko e 'uhinga e Tohi Tu'utu'uni 'Eiki Sea hang 'oku ke mea'i, ke ne tataki kitautolu 'i he founga ng ue 'oku tau fa'i 'Eiki Sea. Ko u fokotu'u atu...

Lord Tu'iha'angana: Ki'i tokoni atu Sea ki he N pele.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Fokotu'u ke 'ai ke lea 'a e Tu'utu'uni ke malu'i e Sea

Lord Tu'iha'angana: Mo e pou pou mo e malu'i ia Sea, tohi'i, ko e malu'i e Sea na'a fakah atu ha kau me'a ia ha'anau tohi me'a pea peh atu e Sea, tuku he 'oku lolotonga lele patiseti tuki fakah mai pea nau loto mamahi nautolu ki he Sea. 'Ai ke lea e tu'utu'uni kae ...

P loti'i 'o tali kupu 84(4)

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, ko eni kuo pou pou'i, mou loto ki ai?. Te tau, kuo pau ke tohi'i. Ko 'etau hoko mai eni ki he fakalahi E 3. Ko ia? 84, 4, 3. Fokotu'u mai. Kapau kuo tau felotoi ki ai Hou'eiki pea ko u kole ki he Kalake ke k taki 'o fakahoko atu 'i he'etau p loti. Ko ia 'oku loto ke tau tali e kupu 84(4) mo hono ngaahi fakatonutonu, mou k taki 'o hiki hake homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu. 'Akosita Havili Lavulavu, Sosefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit e Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit e Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Vaea, 'Eiki N pele Tu'i' fitu. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai e toko 19.

Sea K miti Kakato: 'I ai ha taha 'e 'ikai ke loto ki ai. Fakah mai ia.

Kalake T pile: 'Ikai ke loto ki ai 'a 'Eiki N pele Tu'ivakan . 'Ikai ke loto ki ai e toko 1.

Alea'i kupu 84(4)(g)

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki. Kuo tau a'u mai eni ki toumui. Ko e 84(4)(g), 'uluaki. Mou me'a mai. Kapau 'oku 'ikai ke.. fokotu'u eni mo e pou pou. 'E Hou'eiki Minisit Ng ue Fakalotofonua, me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea pea tapu mo e Hou'eiki. Ko e 84(g)(i), *"Kuo pau ke fakahoko 'a hono p loti'i 'o ha fokotu'u ki ha p loti ke fakam l loo'i 'a e Pal mia 'i loto 'i he 'aho ng ue 'e 3 mei he taimi na'e 'uluaki fakah atu ai ke alea'i 'e he Fale Alea."*

Fokotu'u si'isi'i 'aho 'e tolu kae hiki hake ki he 'aho 14

Sea ko 'eku fokotu'u atu ke 'ai mu'a ha ki'i taimi. 'Oku hang kiate au 'oku ki'i nounou e 'aho 'e 3 kae tuku atu ke 'aho 'e 14. Ko e 'uhinga p Hou'eiki, ke tau kakato k toa heni. Na 'oku 'i ai ha folau ki muli mo e ngaahi me'a ko ia, ke tau 'i heni k toa he ko 'etau, ko hotau fatongia kotoa. Pea kapau 'oku tau, ko e h e me'a ko 'oku fai 'etau feme'a'aki ki ai, ko e h e tu'utu'uni 'a e Fale, tau fefiem lie'aki kotoa. Pea ko e 'uhinga ia 'eku fokotu'u atu ke 'ai e 'aho 'e 14, taimi fe'unga, taimi lelei ke fai ai e fatongia ko ia. M 1 .

Lord Tu'ilakepa: Sea fakamolemole p , kae tuku p ke 'atu p 'eku faka'uhinga 'a'aku ia. 'Ikai ko e tonu ia, ka ko e 'atu p ke tokoni ki he Feitu'u na 'Eiki Sea. Kuo 'osi mahino eni kuo tau 'osi fai mai 'a e loto ki he kupu 84(a) fekau'aki mo e 'aho 'e 5 'ikai si'i ange he 'aho 'e 5 p lahi hake he 'aho 'e 14 'Eiki Sea. Lolotonga e fanongonongo ko ia, 'osi mea'i kotoa 'e he M mipa kotoa ia 'oku 'i ai 'a e *vote of no confidence* Sea, p ko e tukuaki'i. Pea kuo ma'u e taimi lelei.

Lord Tu'iha'angana: Sea k taki ka u ki'i tokoni p ki he Fakafofonga.

Sea K miti Kakato: Te ke laum lie lelei p ki ai.

Lord Tu'ilakepa: Lelei.

Fakama'ala'ala ko e kupu 84(a) ko e 'aho alea'i ko e 'aho p 3

Lord Tu'iha'angana: Ko 'eku 'ai p 'a'aku Sea 'oku mo'oni p ia 'oku faka'uhinga eni ki he me'a, ka ko e 'uhinga 'a e kupu si'i ko ení, ko e 'aho, 'a ia ko hono alea'i. Ko e kamata ko feme'a'aki ko ki he me'a ke 'aho p 3, 'a ia ko u poupou au ke 'ai ange p 'oku fe'unga nai eni he ko e manatu'i, ko e, p ko e fakah mai eni e fokotu'ú pea 'oku pau ke mai e tali 'a e Pule'angá pea tipeiti'i. 'A ia ko e 'uhinga ia, tatau ai p ia ko e 'aho p 'e 3 'e fai ai e tipeiti'i e me'a ko ení pea p loti, ko e poini ia 'o e kupu si'i, 'ikai ke 'uhinga ia ke, he ko e' fanongonongo, mo'oni 'a e N pele, ' fanongonongo ko eni 'i mu'a ia 'oku 'osi 'ilo 'e he, ko 'ene notice p ia 'oku 'osi 'ilo ia 'e he M mipa mei muli. Ka ko e kupu ia ko ení ko hono fakah p 'o alea'i, 'aho p 'e 3 pea 'oku pau ke p loti ia.

Fokotu'u toki alea'i fokotu'u 'i ha femahino'aki Hou'eiki M mipa

Ka 'oku 'i ai e fokotu'u ia 'a e motu'a ni 'o peh . Kapau, p ko e h hono fakalea, 'e fakahoko p ko e fakahoko, 'e toki fakahoko e p loti 'i ha mahino 'a e feme'a'aki 'a e Hou'eiki M mipa. 'Uhingá ko e h p , p 'e lava p ia 'o 'aho 2 kuo mahino ia pea p loti. Pea 'e lava p ia 'o 'aho 'e 7 ka ko e, ko e anga p ia 'eku fokotu'u kae fai e feme'a'aki ia 'a e k miti ke toki p loti'i he hili ha fai ha femahino'aki 'a e Hou'eiki M mipá. Ko e fokotu'u p ia 'a'aku ka ko 'eku 'uhinga ke fakamahino'i e poini ko ení 'o e kupu ko ení ko e 'uhinga p , ko e 'aho p 'e 3 'e fai ai hono alea'i.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe 'Eiki N pele.

Lord Tu'ilakepa: Sea, 'ai ke u to e foki p mu'a ki he me'a na'u lave ki ai. Ko e 'uhinga 'eku 'ohake poini ko ení ko e me'a mai e 'Eiki Minisit Sipoti mo e To'utupú 'Eiki Sea, ke to e 'unuaki'i koe'uhi ko e 'aho ke 'i ai ha ni'ihi 'i muli 'Eiki Sea. Ko e 'aho 'e 5 'oua to e si'i hifo he 'aho 'e 5 p lahi hake he 'aho 'e 14. Hang ko e me'a kuo ke mea'i 'Eiki Sea, kuo pau ke fakavavevave 'a e 'Eiki Sea 'i loto 'i he taimi ko ení 'Eiki Sea. Tufa e fanongonongo, fai hono paaki, fai mo tufaki ke mea'i 'e he kau M mipa kotoa kotoa 'i loto 'i he vaha'a taimi kuo 'osi tali 'e he Fale ni 'Eiki Sea. Ko e anga ia 'eku faka'uhinga 'Eiki Sea.

Ko e me'a ko eni 'oku hoko ko eni ki he 84(g), mahalo na 'oku mo'oni e me'a 'a e 'Eiki N pele 1 'o Ha'apai. 'Oku tuhu'i hangatonu mai p ia. P loti'i 'o ha fokotu'u ki ha p loti ke fakam 1 loo'i e Pal mia, kuo pau ke fakahoko 'a e p loti'i 'o ha fokotu'u ke p loti ke fakam 1 loo'i e Pal mia, 'i loto 'i he 'aho ng ue 'e 3 'Eiki Sea.

Fokotu'u 'osi fakapotopoto pe 'aho 3 ke alea'i fokotu'u fakamalolo'i Pal mia

Kapau 'oku tau fet kuaki eni he 'aho 'e 7, 'aho 'e 9, 'e 'osi meimei 'aho eni 'e 2 po'uli mo e 'aho 'Eiki Sea. F f kapau 'e 'omai e ngaahi tukuaki'i 'oku ki'i l loa atu 'Eiki Sea. Kaekehe ko u 'oatu p koe'uh ke tau ki'i vakai fakapotopoto ange ki ai ki he me'a ko eni 'oku me'a mai ki ai e. 'Oku hang kiate au ia 'oku sai p 'oku 'osi fai e fanongonongo ia 'i loto 'ikai ke si'i he 'aho 'e 5 'aho 'e 14. 'Osi 'i heni kotoa e M mipa kotoa. Ko e 'aho p 'e 3 'oku tuku mai 'Eiki Sea. Pea ko u tui ko e 'aho 'e 3 'Eiki Sea, 'ai p ke mou vakai'i, kiate au ia he'eku sio he fakapotopoto, ka tau lele p 'aho, po'uli, 'aho, po'uli, 'aho, po'uli, ko 'ene lava ia e 'aho 'e 3 'Eiki Sea. Ko hono fakalea ia 'e he motu'a ni 'Eiki Sea. Ko u tui 'oku fe'unga p 'Eiki Sea pea fai leva 'a e tu'utu'uni ha M mipa

ko e h 'ene ongo'i ki he tu'unga 'o e tukuaki'í. Kamata leva ke takitaha 'unu e M mipa ki he'ene me'a 'oku ne fakapapau'i 'oku mo'oni p 'oku loi e me'a ko ení 'Eiki Sea.

Ko e anga ia 'eku vakai ki he ki'i 'aho 'e 3 ko ení 'Eiki Sea. Ko e me'a ko 'oku me'a mai e 'Eiki Minisit Sipoti mo e, ko u kole p 'oku, kia au, 'aho 'e 5 mo e 'aho 'e 14, 'osi fakahoko e, mea'i kotoa 'e he M mipa. Pea kapau 'oku talangata'a ha M mipa 'oku 'i ai e kupu 69 he Konisit tone, 'i he Sea ko e tu'utu'uni atu. Ko 'ene 'ikai p , hangatonu, pil sone.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai koe Hou'eiki N pele 'o Vava'u, Fika 1.

Fakamahino ko e ongo Seá 'oku na tataki mo pule'i feme'a'aki he Fale

Lord Tu'i' fitu: Sea, ko e anga 'a e feme'a'aki ho Falé. He 'ikai lava 'e he Feitu'u na mo e Sea 'o tataki ha me'a ke, he 'ikai ke napangapangam lie. Ko e ki'i kupu 15 ko ena na'a ku fakahoha'a atu 'anenaí, 'Oku 'i he Sea ke ne toki pule'i mo tuhani lelei e ngaahi ng ue mo e pisinisi 'o e Fale Alea. 'Oku 'i he Feitu'u na ia mo e Sea ha'amo fakapotopoto ho'omou tataki lelei 'o napangapangam lie 'a e mahu'inga 'o e me'a 'oku faí. P 'e toki fiem lie ai, ko tautolu leva te mau tangi atu, Sea ki'i to'o atu e taimí.....

<001>

Taimi: 2140-2150

Lord Tu'i' fitu: ... ko ka 'oku 'ia moua 'a e taimi ko 'oku mo fakapotopoto'i. 'Oku 'i ai p ha ki'i taimi ke 'i ai ha'amau fakangatangata ko moua 'oku mo pule he Fale ko ení. 'Oku 'ikai ko mautolu 'oku talaatu ke mo fai ma'u p 'o peh mo peh . M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki N pele fika 'uluaki 'o Vava'u. Me'a mai Hou'eiki N pele 'o Niua.

Fakapotopoto 'aho 'e 3 ke 'oua mole pa'anga tukupau e kakai

Lord Fusitu'a: M 1 Sea. Tapu mo e Feitu'u na pea tapu mo e k miti. Ko e poupuu atu p ki he me'a ko kuo fokotu'u mai he 'e k miti. Ko e fakafuofua ko 'o e 'aho 'e tolu na'e 'i ai 'a e f me'a'aki pea mo e vakai 'a e *secretariat* ko eni ko ko e ngaahi 'aho p ia 'oku fakapotopoto ke fakahoko 'aki 'a e me'a ko ia. Ko 'etau a'u ko ki he 'aho 'e tolu ko kuo 'osi faile kuo 'osi tuku mo e 'aho 'e nima p 'e lava p 'o 'aho 'e 14 ke lau kotoa 'e he Hou'eiki M mipa 'o e Fale 'a e ngaahi fakamo'oni ngaahi *evidence* mo e ngaahi me'a kotoa kuo 'osi fu'u taimi lahi ia.

Pea ko e a'u ko ki he 'aho 'e tolu ko e 'uhinga 'ai 'a'aku ko e si'i faka'atu'i atu 'a e tukupau 'a e kakai ke 'oua 'e hang ko e kuohili ke tau to e f inga laulau m hina. Ko e a'u ko ki he 'aho ko 'e fai ai e t peití 'aho 'e tolu ko iá kuo 'osi m hino ' noa e tu'unga ia 'oku 'i ai. 'A ia ko 'etau omi p ki he Fale ke fai ha f me'a'aki 'i he tu'unga 'oku fakapotopoto ka 'oku 'osi m hino e tu'unga ia. 'A ia 'oku ou tui 'oku fakapotopoto 'a e 'aho 'e tolu ko u 'ilo p , m 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai 'Eiki Pal mia.

Tokanga ki he natula & lahi 'o e ngaahi fokotu'u mo e tukuaki'i

‘Eiki Pal mia: M l Sea. Tapu atu ki he Feitu’u na fakatapu atu ki he Hou’eiki M mipa. Sea ko e me’a ko eni ‘oku, ko u tui ‘e makatu’unga ia ‘i he n tula ko ‘o e fokotu’u. Manatu’i foki ‘oku te’eki ke tau, ‘oku ‘ikai, ‘oku te’eki ke tau sio tautolu ha fokotu’u. Ka ‘e lava p ke ‘omai ha fa’ahinga fokotu’u ia tau peh ko ha fu’u fokotu’u lahi ‘aupito ia. Ko e fu’u fokotu’u lahi ko ia ko u tui au ‘e fie ma’u ke fai ha teuteu mo ha ngaahi me’a peh . ‘E lava p ke ‘aho p ia ‘e taha. Malava ‘aupito p ke ‘aho ‘e taha, ‘aho p ‘e ua, ‘aho ‘e tolu. Ka ko ‘eku ‘uhinga ‘a’aku ia ko ‘etau talanoa eni ‘i he me’a ‘oku te’eki ke tau sio ki ai. Ko e h e fa’ahinga fokotu’u ko ‘e fai ? Ko e h hono l l a ? Ko e h hono mamafa ? Ko e h hono fiema’u ha *evidence* ? Ko ia ko u peh hang ko e me’a ko na’a ku lau. Kapau ‘e ‘omai ‘a e fokotu’u ia ‘o tau sio atu tautolu ia, ko e *half* mahalo p ‘e lava ha ‘aho kakato tau ... ‘osi. Toki ‘osi p hono lau pea tau hikinima tautolu he taimi p ko ia.

Ka ko ‘ene ta’em hino ko ‘a e n tula ‘o e f tunga ko ‘e fakah ‘aki ‘a e fokotu’u ko ia ko u peh ‘oua na’a toe laka hake he ‘aho ‘e nima. Ka ko e ‘aho ‘e nima ko ia hang ko ‘eku lau ko ‘etau fakaava p he ko e ‘uhinga he ‘oku te’eki ke tau sio kitautolu he me’a ko ‘e ‘ai. Ko e h e fokotu’u ko ‘e fai ‘ikai ke tau ‘ilo ki ai. Na’a ‘ilo ange p kuo ‘omai ha fu’u fa’ahinga fokotu’u ia kuo tau sio atu tautolu kuo m tolu peh ‘oku ha’u ai mo e ‘ pepa fakamo’oni ha’u mo e tohi tangi mo e h fua. He ko e taimi ko , te tau peh ‘oku ‘omai ha tohi tangi ko ‘eku fakat t . ‘E lava ke talamai he tafa’aki ‘e taha ia ke ‘omai ‘a e kau polisi ke ‘o fakatotolo’i e tohi tangi p na’e tonu hono ‘ai p ‘ikai. ‘Oku fie ma’u ha taimi lahi ia. ‘Ikai ko ‘eku ‘uhinga p ‘a’aku ia ...

Lord Fusitu’a: Sea ko e ki’i tokoni p pe ‘e tali lelei he ‘e ‘Eiki Pal mia.

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

Lord Fusitu’a: K taki Pal mia ko e, te u to e lave p ki he me’a ko ‘anenai. ‘Oku ‘ikai foki ko ha hopo eni ia. ‘A ia ko e tali ko ‘e fai, ‘oku ‘ikai ko e Feitu’u na he ‘oku ‘ikai ko ‘eku fakahu’uhu’u e me’a ni ki ha feitu’u ki ha fa’ahinga Pal mia p pe ko ha fa’ahinga Pule’anga p . Ko e fakamalanga ko ‘e fai ko e fakamalanga ia ke fakaloto’i ‘a e Hou’eiki M mipa. ‘Oku ‘ikai ko ha fakamatala fakaehopo ia ke ‘omai ‘a e fakamo’oni pea ‘omai mo hono faka-f paki ‘o e fakamo’oni ko ia. Ko e fiema’u p ‘oku kei ma’u ‘a e *confidence* ‘a e Hou’eiki M mipa ki he Pal mia ko ia mo e Pule’anga ko ia. ‘A ia ko e fakamalanga he ‘aho ‘e tolu ko ko e fakamalanga p ‘oku ke kei ma’u ‘a e loto p ‘ikai. ‘Oku ‘ikai ko ha fakamalanga faka-f paki faka-ehopo ia Pal mia.

Sea K miti Kakato: M l Hou’eiki.

‘Eiki Pal mia: Sea koe anga ‘ene lau. Kapau ‘oku ‘omai ‘oku fie ma’u he ‘e kau tohi tangi ‘enau fie ma’u ‘a e *opinion* ‘a e *public* pea u peh ha’u ha fu’u tohi tangi ia ‘o fakamo’oni mai ha toko 2000. Ko hono ‘omai ia ‘a e fakakaukau ‘a e *public* ke tokoni ki he me’a. ‘E talamai leva he ‘e tama ia ko ‘oku ‘ikai ke tui ia ki he tohi tangi ko eni. Fiema’u ia ke fakatonutonu e tohi tangi. ki ha kau polisi ‘o faka’eke’eke p ko e me’a ko eni na’e f f . ‘Osi fai, Sea ko ‘eku fakamatala ko eni ‘osi hoko e me’a ko eni ‘i Fale Alea ni. Ka ko ‘eku ‘uhinga ‘e makatu’unga ‘i he n tula ko ‘o e tohi ‘a e l l a ‘o e taimi.

Fokotu’u ke fokotu’u ngutu pe ha fokotu’u ke tukuhifo Pal mia pea ‘oua laka hake ‘aho 5 hono alea’i

Ko e taha, ko ‘eku fokotu’u eni ‘e taha. ‘Oua to e fakah mai ha me’a ha fakamatala ia. Fai atu p ‘etau taukei fai ‘aki p ‘etau taukei he ko ‘etau nofo heni ‘oku tau fe’ilongaki. ‘Omi p ha taha. Ko u fokotu’u atu ke tau p loti’i ‘a e tokotaha ko eni ko e ta’efalala’anga. ‘Oua to e fakah mai ha me’a. Fai ‘aki ho’o fakam u he ko ‘etau nofo heni ‘oku tau takitaha ‘ilo’i p . H e me’a ‘oku tau toe ‘omai tohi ai. P ko ‘etau ava p ‘omai tohi ‘oku ‘i ai hono ‘ naunau ‘o’ona. Pea ko e hang ko ‘eku lau ‘oku ‘ikai, te’eki ke tau, ko ‘etau talanoa tautolu he me’a ‘oku ‘ikai ke tau ‘ilo ki ai. Te’eki ke fakah mai ia ki heni. Na’a tau ‘aho tolu tautolu ia kae fokotu’u mai ha tama ia ko me’a. Ko u fokotu’u atu ke ui ‘eku ka u, ha’u ko e ka u fakamo’oni, ‘eku kau loea ‘a’aku ke mai ki heni ‘o fakamo’oni mo ha fua mo h fua.

Fokotu’u ‘oua to e laka hake he ‘aho ‘e 5 ‘aho ‘e alea’i e fokotu’u

Kae kehe ko ‘eku fokotu’u ‘oku ua p . Fokotu’u mai p ha taha. Ko u fokotu’u atu fakam l l o’i e Pal mia ko eni ta’efalala’anga. ‘Oku ‘ikai fie ma’u ke toe ‘omai ha me’a. Fai ‘aki ‘etau taukei mo e me’a ‘oku tau ‘ilo ai he taimi ‘oku tau fekuki ai mo e tokotaha ko ia. Fai ‘aki p ia. Ko ‘ene ‘alu atu p ‘o ‘ai tohi ‘i ai hono anga ‘o’ona pea ‘oku ‘i ai hono ngaahi naunau ‘o’ona. Ko ia ko u fokotu’u atu ‘oua na’a to e laka hake he ‘aho ‘e nima.

Lord Nuku: ... ke hiki ...

‘Eiki Pal mia: ...Kapau ko ha fekumi ki tu’a ‘oku fiema’u ia ke fai e ng ue lahi ia ki ai. Pea kapau ‘e tuku ia ‘oua to e ‘omai ha tohi ‘oua to e fakamatala mai ta’efalala’anga ‘a me’a koe’uhi na’e h mo h mo h . Ko e me’a ia ‘e taha ko u fokotu’u atu ko e Pal mia ko eni ‘oku ta’efalala’anga fai ‘aki ho’omou fakamaau he ta’u ko eni na’e me’a pea tau hikinima ai pea ‘osi.

Sea K miti Kakato: M l . ‘Eiki Pal mia ko e ‘ me’a ko eni ‘oku ke me’a mai ki ai ...

Lord Tu’iha’angana: Sea k taki ...

Sea K miti Kakato: Kuo tau ‘osi fakapaasi mai ‘etautolu ia ‘a e ‘ naunau ko ke tau ng ue mai ‘aki. ‘A ia ‘oku tau a’u mai tautolu eni ki he ‘aho ke fai e p loti. Ka ko u peh p ‘oku, kapau ‘oku mou loto moutolu ke tau ‘i he ‘aho ‘e tolu ... tau fel toi ai.

Tokanga ke alea’i fokotu’u fekau’aki mo e Pal mia he taimi femahino’aki ki ai e Falé

Lord Tu’iha’angana: Sea ko e poini foki ia tapu mo e Feitu’u na. ko e ‘aho ‘e tolu hang ko ‘oku me’a, hang kiate au, fokotu’u ha, he ko e me’a ni foki ‘oku me’a mai ‘a e ‘Eiki Pal mia ia ki’i t kehekehe foki ‘a e, mei he *impeach* ‘a eni ko e, ‘omai fakamo’oni pea ‘ave ki he k miti ke nau fakamo’oni’i mai ‘oku ‘i ai ‘a e *prima facie case* pea te nau ... kehe foki eni ia. ‘E mei n tula lahi ange eni ko e fili, ko e fokotu’u ke fakahifo e Pal mia ‘e mei n tula tatau p ia mo e fili Pal mia. Hang ke manatu p ki he ‘aho ko iá Sea na’e fokotu’u hake ko , pea fai leva ‘a e malanga. ‘A ia ‘oku ta’epau leva p ko e fo’i toko 10 ‘e malanga’i mai nautolu e toko taha p te

nau lea k toa. Ko 'enau malanga'i foki eni ki he fakamamafa'i 'enau poini pea kapau 'oku loto mai ki ai to e ma'u mai ha taha to e, ke, he ko e taumu'a foki ia ke p loti'i ke lava.

Pea 'e malanga 'a e toko 10 malanga 'a e Pal mia malanga mo e kau Minisit p 'oku fakafofonga'i p he Pal mia ia 'a e Pule'anga p 'oku to e loto ha kau, ko e, pea ko 'eku sio leva p 'oku fe'unga 'a e 'aho 'e tolu ko eni. He ka peh ke malanga k toa 'a e fo'i toko 10 ke pou pou'i 'enau me'a kuo pau ke 'oange e taimi ke nau malanga ai. Pea ko hono, 'a ia na'a ku fokotu'u 'e au ia ke 'ai p hano fa'ahinga fakalea. Ko 'ene m hino p pea, 'uhinga he 'e a'u ia 'o 'aho 'e nima ka tau 'ai e 'aho 'e nima. Kuo lele e malanga'i e toko 10 ia 'o 'osi e 'aho 'e nima ia 'oku ke kei m lie'ia p koe Sea ke hoko atu. Pea toe, pea tau lele p tautolu ki he fiem lie 'a e Feitu'u na. Ka ko e, pea tau, 'a ia ko 'eku fokotu'u 'e fakahoko 'a e p loti ka kuo m hino e f me'a'aki 'a e Hou'eiki fa'ahinga fakalea peh ke, he 'uhinga hang ko e me'a 'a e Pal mia 'e lava p ia 'o 'aho taha 'aho ua.

'E lava 'o 'ai ko eni ko ko u fakat t ki ai he 'oku mei n tula tatau eni ko hono malanga'i 'e he toko 10 'enau ke ma'u mai ha'anau fika ke m lohi 'enau fokotu'u p ko e, pea 'ikai ke tau 'ilo ki he 'aho ko ia p 'e malanga k toa 'a e toko 10 'enau me'a pea 'osi pea malanga k toa mai e tafa'aki 'e taha. He ko e, hang ko 'etau fili Pal mia malanga p toko taha mei he tafa'aki ko tokotaha mei he tafa'aki ko . Ka ko e me'a ia ko u 'uhinga ai kae ha'i pehe'i pea lolotonga e f me'a'aki 'osi e 'aho 'e tolu p 'aho 'e nima 'oku kei fai e ' malanga hokohoko ko eni pea, 'a ia ko e me'a ia 'oku ou fokotu'u atu p au ia, ko e toki ko e fokotu'u p foki ia ka 'oku fai p loto 'a e Fale ki he f me'a'aki. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Hou'eiki N pele 'o 'Eua.

Fokotu'u ke 'aho 'e tolu ki he nima e 'aho alea

Lord Nuku: Sea ko 'eku fokoutua hake p au ia ke fakanounou hang ko eni 'oku fokotu'u mai mei Taumu'a mei he 'aho 'e tolu ki he 'aho 'e nima. Ko u tui ko u pou pou atu ke tau hanga mu'a 'o p loti'i kapau 'e pou pou e Fale pea tau tali ia m 1 .

Sea K miti Kakato: Me'a mai Vava'u 15.

Pou pou ki he fokotu'u 'oua to e laka he 'aho 'e 5

S miu Vaipulu: Sea pou pou atu mo au ia ki he fokotu'u ko 'a e 'Eiki Pal mia 'oua toe laka 'i he 'aho 'e nima.

Sea K miti Kakato: Pou pou. 'E Minisit ...

<002>

Taimi: 2150-2200

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea, na'e fokotu'u atu mei he tafa'aki ko eni ke 'aho 'e 14, pea kuo mau pelu l kae fai e fokotu'u ko eni mei Taumu'a, ko e 'aho 'e 5. 'Oua 'e to e laka hake he 'aho 'e 5.

P loti'i 'o tali 'a e 84(g) (i) mo hono ngaahi fakatonutonu

Sea K miti Kakato: M 1 . 'E Kalake, te tau to e p loti?

M teni Tapueluelu: Fokotu'u atu p ke p loti he 'oku liliu, he 'oku liliu e ...

Sea K miti Kakato: Ko e 84 (g) (1), ko kimoutolu 'oku loto ke tau tali ia fakataha mo hono fakatonutonu pea fakah 'aki e hiki homou nimá ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea loto ki ai M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, Sosefo Fe'aomoeata Vakati, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonuá. 'Eiki Minisit 'a e Ngaahi Ng ue Lalahí, 'Eiki Minisit Fefakatau'akí, 'Eiki Minisit Ngoué, 'Eiki Pal miá, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'angá, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'angá, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Tu'i' fitu. Sea 'oku loto ki ai e toko 17.

Sea K miti Kakato: Ko kimoutolu 'oku 'ikai ke laum lie lelei ki he fokotu'u ni, fakah mai ia.

Kalake T pile: 'Ikai ha fakah loto ki ai.

Alea'i kupu 84 (g) (2)

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki. Tau hoko mai ki he 84 (g) (2). Tau, mou laum lie lelei ki ai Hou'eiki. M 1 . Ko e hoko mai ki he 84 (g) (iii). 'E Tongatapu 4 me'a mai.

Alea'i kupu 84 (g) (iii)

M teni Tapueluelu: Tapu pea mo e 'Eiki Sea e K miti Kakató, pea peh ki he Hou'eiki M mipa ho K miti Kakató 'Eiki Sea, kae fai atu ha fakalavelave ki he poini mahu'inga ko eni 'oku fokotu'u mai 'i he 84 (g) kupu (3). 'A ia te u lau atu p Sea, 'oku peh , "Neongo 'a e tu'utu'uni 65, kuo pau ke 'i ai 'a e p loti, *deliberative vote* 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá 'i he p loti 'i he tu'utu'uni si'i 2. 'A ia ko e tu'utu'uni si'i 2 ena 'i 'olunga 'Eiki Sea, na'e fai ki ai e lavé, pea kuo pau 'e 'ikai ha'ane fakah loto aofangatuku, *casting vote* 'i ha taimi 'e tokolahi tatau ai 'a e ongo faha'í 'i ha p loti 'i he tu'utu'uni ni."

Fokotu'u ke fakapekia fokotu'u ke Sea 'a e Sea pea to e p loti

Ko e mahino ko ki he motu'a ni 'Eiki Sea ko e p loti ko 'i hono tukupi ha Pal mia 'oku fokotu'u mai 'i he tu'utu'uni ko eni ke p loti e kau M mipá pea to e p loti 'a e Seá. 'A ia 'oku kehe ia mei he founa ng ue kuo anga mai 'aki 'e he Fale Alea ni. Ko e ngaahi fokotu'u kotoa p 'oku 'omi ki heni ko e *motion* 'oku toki p loti p 'a e Seá 'o kapau 'e m hanga. Ko e fokotu'u mai ko 'eni ia, ke p loti p ia pea 'oua 'e p loti ia he taimi m hangá. 'A ia ko e me'a ko 'oku ou fokotu'u atu 'e au 'Eiki Sea, 'oku kehe eni ia mei he founa ng ue anga maheni ko eni 'oku tau ng ue'akí. 'Oku 'ikai ke Sea e Seá ia pea to e p loti p ia he taimi tatau. 'Oku toki p loti p ia 'o kapau 'e fai ha m hanga. Pea 'oku ou fokotu'u atu 'e au 'Eiki Sea, ke fakapekia e fo'i kupu ia ko iá. 'Oku t ia kitu'á mei he founa anga maheni 'o e ng ue 'a e Fale ni. He ko e *motion* kotoa p eni. Ko e *motion* tatau mo e 'u *motion* kehe p . Fo'i *motion* kehe eni ia 'oku fokotu'u mai ia, ke

Sea p Seá, pea to e p loti, 'o kehe ia mei he ngaahi *motion* anga mahení 'Eiki Sea. Pea 'oku ou fokotu'u atu au ia, 'oku 'ikai ke ai ha fakamaau totonu ai pea 'oku ou fokotu'u atu ke fakapekia ia Sea. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Niua.

Lord Fusitu'a: K taki Sea, 'oku mahu'inga m lie p kiate au 'a e me'a 'oku hoha'a ki ai 'a e Fika 4. 'Oku ne peh ko 'oku tau to e ki'i mavahe kitautolu mei he founa ng ue anga mahení he ko e *motion* ia.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki mou k taki 'o tui homou koté. Me'a mai p koe.

Taukave ko e M mipa Fale Alea e Sea pea tonu ke 'i ai ha'ane p loti

Lord Fusitu'a: Ko ia ai Sea, 'oku 'i ai 'a e 'uhinga lelei 'o e fokotu'utu'u 'o e kupu ko ení, he kuo to'o e *casting vote* ia 'a e Sea. He 'ikai ke to e *vote* ia ... ka koe'uhí ko e founa ng ue fokotu'u ko 'a e Pal miá, 'oku fakatatau ki he t pile ko 'i he 50 (a) 'oku fakapotopoto taha ke to e fen pasi 'a e founa ng ue ko hono tukuhifo ha Pal miá pea mo e 50 (a) ke foki p Seá 'o hang ha m mipa 'o e Falé pea 'i ai ha le'o 'o e m mipa kotoa p 'i hono fili 'o ha Pal miá pe ko hono tukuhifo ha Pal mia. Ko e 'uhinga ia, ko e makatu'unga'i fakakaukau ia na'e fokotu'u 'aki ai 'e he k mití 'a e fakalea 'o e kupu ko ení 'Eiki Sea. Pea ko e 'uhinga ia ai 'oku to'o ai 'ene *casting vote* koe'uhí foki hifo pe ia 'o hang ha m mipa n molo pe ko 'a e Falé 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai p koe Hou'eiki.

'UHINGA FAKALAO KE 'I AI HA P LOTI E SEA

Lord Fusitu'a: Ko e 'uhinga ia 'oku fakalea peh 'i aí. Pea 'oku hang ko 'eku lave ko 'anenai, 'oku 'ikai ke u fakasi'ia e me'a 'oku hoha'a ki ai e Fika 4, ka 'oku 'i ai hono 'a hono 'uhinga fakalao pea fakakonisit tone pea fakav v tatau p ko e *consistent* pea mo e Konisit tone lolotongá pea mo e founa ng ué. Ko e 'uhinga ia e fakalea ko iá 'Eiki Sea. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai 'Eiki Minisit Fakalotofonua.

Poupou kia Tongatapu 4 ke fakapekia kupu ke 'oua p loti e Sea

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M 1 Sea. Tapu mo e 'Eiki Sea, kae 'uma' e Hou'eiki 'o e fakataha'anga ni, ko 'etau Tohi Tu'utu'uní, kupu hono 5, mafai fakah loto 'o e 'Eiki Sea pe Sea. Kapau 'e tokolahi tatau 'a e ongo faha'í 'i he fakah lotó 'e toki fakah loto aofangatuku 'a e 'Eiki Sea pe ko e Sea. Ko e founa maheni eni Sea, 'oku tau anga 'aki 'i he ngaahi fakataha'anga 'a e siasí, ngaahi fakataha'anga 'a e koló, ko eni ia kuo liliu ia 'i hono 'omi 'o e fokotu'u ko ení, pea 'oku ou fakam l lahi 'aupito ki he k mití peh ki he Seá, m l 'aupito e ng ue lahi. Ka 'oku ou poupou au ki he fokotu'u mai ko eni mei Tongatapu 4 ke fakapekia e kupu ia ko ení. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Hou'eiki Fika 2 'o Vava'ú. Pe'i me'a mai koe Vava'u 15.

Fakat t ki he mafai e Sea he taimi 'oku mahanga ai e p loti

Lord Tu'ilakepa: Kuo u peh Sea ke u lave ki he me'a ko ení. Kia ai 'oku kehekehe p foki e ngaahi me'a 'oku hoko i he Fale ni 'Eiki Sea. Ko e anga fakakaukau 'a e ongo Fakafofonga ko , 'a e Fakafofonga Fika 4 kae 'uma' foki e 'Eiki Minisit Ki He To'utupú. 'Eiki Sea 'oku ... kiate au ko e me'a eni ia fel ve'i pea mo e tukuaki'i ke fakam l l 'i . Ka u ki'i 'atu p ki'i talanoa fakat t mo'oni eni 'Eiki Sea. Ko e Fakafofonga Fika 15, na'e Sea 'i he K miti Kakató 'i he ta'u 'e taha pea ko e motu'a ni na'e fai fatongia 'i he fatongia 'e tahá 'Eiki Sea. Pea ko e fai e alea 'i he Fale ni 'o fekau'aki pea mo hono 'ai ke tukuhiho 'a e tute 'ekisia ko fekau'aki mo e 'u me'alelé 'Eiki Sea. Na'e kole he Pule'angá he 'aho ko iá ke 'oua 'e ue'i, ka ko e kau Fakafofongá, mea'i lelei p 'e he Pal mia 'o e 'aho ni, na'a mau 'oho tokolahi 'i he 'aho ko iá, ke tukuhiho.

Ka na'e hoko leva 'a e ki'i me'a ko ení 'Eiki Sea. A'u 'o *casting vote*, m hanga. Ke me'a ki he me'a ko fakatu'ut maki he 'aho ko iá 'a e me'a na'e fai 'e he Fika 15 pea mo e motu'a fai fatongia ko iá, koe'uhí ko e 'ofa he fonuá 'Eiki Sea, ko e 'ofa ki he kakaí. *Casting vote*, m hanga, fai tu'utu'uni leva 'a e Fika 15, tali ke tukuhiho p seti 'e 50 ki lalo 'Eiki Sea. Na'e ongo'i lahi he Pule'angá pea to e si'i feinga e Pule'angá holo ke kumi ha me'a ke t t puni e ngaahi ngafa fatongiá, 'i he nounou ko ení 'Eiki Sea. Taimi ko na'e 'ohake ki h , ko e me'a tatau p 'Eiki Sea. M hanga pea ko e fai tu'utu'uni, tali e me'a ko na'e 'omai 'e he kakai e fonua ni 'Eiki Sea. Ko 'eku 'omi p ki'i fakat t 'Eiki Sea, koe'uhí he taimi 'oku fa'a fai tu'utu'uni ai e Seá 'Eiki Sea, ai e taimi 'e ni'ihí 'oku fa'a *bias* e Seá ia ki ha faha'i 'oku tui ki ai. Tautautefito ki he fu'u me'a lahi ko ení 'Eiki Sea. Fiema'u ke pau ko f tu'unga 'e ai e Feitu'u na. Pea kapau 'e m hanga 'Eiki Sea, 'oku tau fakaongoongo kotoa, tautautefito he tu'unga 'oku 'i ai 'a e Sea e Fale Alea 'aho ni 'Eiki Sea.

'Eiki Minisit Polisi: Sea, ke u ki'i tokoni mu'a ki he 'Eiki N pelé.

Sea K miti Kakato: Laum lie lelei p ki ai Hou'eiki N pele? Me'a mai

'Eiki Minisit Polisi: Sea, m l 'aupito. Ko 'eku ki'i tokoní p , hang kiate au ko e anga maheni ko ke Seá, kapau 'e m hanga pea to e foki leva, *casting vote* pea to e foki leva ki he *status quo*. Ko ia p Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

<003>

Taimi: 2200–2210

Taukave ke 'oange totonu e Sea ke p loti

Lord Tu'ilakepa: Sea ko e anga foki ia 'a e faka'uhinga 'a e 'Eiki Minisit Polisi. Ka ko u 'oatu 'e au 'a e fakat t 'Eiki Sea 'oku ma'a 'asinisini ange. Tuku ange ki he Sea ke mahino e tu'unga 'oku 'i ai. Ka 'i ai leva ha *casting vote* he 'aho ko ia, 'oku tau faka'amu ke tui e Sea, ko f 'a e feitu'u lelei taha 'Eiki Sea. 'Oku ki'i ongo fakaloloma kiate au kapau 'e 'ohovale p kuo ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea ki'i kole p pe te u lava ki'i tokoni atu Sea.

Sea K miti Kakato: Tokoni mai eni Hou'eiki N pele. Me'a mai.

'Ikai fiema'u ke p loti e Sea 'o ka m hanga

'Eiki Tokoni Pal mia: 'Asi p he tu'utu'uni ko eni na'a tau 'osi talí Sea ka m hanga, 'e *fail* leva 'a e fo'i *vote*. 'A ia 'oku 'ikai to e fiema'u ia ke 'i ai ha *casting*. 'I he 'asi ko ia he tu'utu'uni, pau p ke fakalaka e fa'ahi 'e tahá kae toki t 'a e Pal mi á. Tu'utu'uni ko na'e, m hanga ia, kei nofo p Pal mia ia. Pau p ke fakalaka 'a e vouti ko ke tuku hifo e Pal mia. 'A ia 'e tu'u leva ia he *case* ko ia, *casting* vouti ia mahalo 'oku 'ikai ke, 'e fiema'u ia he taimi ko ia.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe.

Lord Tu'ilakepa: Ko e kupu 3, ko e h leva hono 'aonga hono to e 'omai e kupu 3 'Eiki Sea. Ki'i tokoni mai ange Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Mou k taki 'o me'a hifo ki lalo.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'Ikai ko u tui tatau. Ko u 'uhinga nau pou pou au ki he 'uhinga ko ke ,

Sea K miti Kakato: Mou me'a hifo ki lalo.

'Eiki Tokoni Pal mia: ..ki he fakamalanga ko 'a e N pele. He ko e 'uhinga, tau peh p 'e toko 10, 10.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe.

'Eiki Tokoni Pal mia: 10, 10. 'E 'ikai leva ke *carry* 'a e fo'i vouti ia ko ia 'e kei Pal mia p Pal mia ia. Ko e toki taimi p ko 'e lahi ai ha fa'ahi 'e taha, ko e toki taimi ia ko 'e *carry* ai 'a e fo'i vouti ko ia. M 1 Sea.

M teni Tapueluelu: Sea ki'i tokoni atu ki he fakama'ala'ala.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Tongatapu 4.

Taukave 'ikai fakapotopoto ke Sea 'a e Sea pea to e p loti

M teni Tapueluelu: Sea ko u ki'i tokoni atu p ke matu'aki fakama'ala'ala e me'a ko ení he 'oku 'ikai ke 'i ai ha 'uhinga ia 'etau talanoa ki he *casting vote*. Ke me'a 'a e Hou'eiki ki he 84 g mo e kupu si'i 3 ko na'a ku toki lau atú. 'Oku 'uhinga mai ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha *casting vote* 'a e Sea. 'Oku 'uhinga mai ia 'oku kau e Sea ia 'i he voutí, kae to'o 'ene *casting vote* 'a'ana ia. Pea ko e me'a ia ko u fokotu'u atú, 'oku 'ikai fakapotopoto ia. He 'oku 'ikai ke lava e Sea 'o Sea pea to e vouti. 'Oku tali e Sea ia ke m hanga kae toki *casting vote*. Ko e founa ia 'a m maní.

Lord Fusitu'a: Sea, sea ko e ki'i fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: K taki 'o me'a ki lalo.

M teni Tapueluelu: Ko e me'a ia 'oku h 'i hení Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

'Uhinga ke kau 'a e Sea he p loti

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea mo e, ka u 'oatu p 'uhinga ko ia 'a e k miti. Ko e taimi ko na'e fili ai e Pal mia, na'e vouti 'a e tokotaha kotoa he Fale ni, koe'uhi, Sea, ko 'eku malanga atu ki he Feitu'u na 'oku 'ikai ko 'eku malanga atu 'a'aku ki he fu'u Sea.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole 15.

S miu Vaipulu: Ko e taimi ko fili Pal mia, na'e p loti 'a e tokotaha kotoa he Fale ni koe'uhi 'oku 'i ai 'a e Sea fakataimi ia. P loti e tokotaha kotoa 'i heni koe'uh ko e M mipa 'o e Fale 'Eiki Sea, 'oku totonu ke 'i ai 'ene p loti. Ko e me'a leva ko na'e fai hono vakai'i ko 'e he kau ng ue. Ko e 'uhinga ia 'oku, hang ko ko e me'a ko 'oku me'a mai'aki 'e he Tokoni Pal mia. Ko hono 'uhinga ia 'oku to'o ai 'a e tu'u ko , ka m hanga, he 'ikai ke hifo 'a e Pal mia ia. Kuo pau ke m lohi. 'A ia ko e 'uhinga ko 'oku 'i ai ko fo'i p loti 'a e Sea, 'i hono tu'unga ko e M mipa ia 'o e Fale Alea. Pea 'oku 'ikai leva ke to e 'i ai ha'ane *casting vote* 'a'ana ia Sea. Ko 'ene m hanga pe 'oku ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a N pele 'o 'Eua.

Lord Nuku: Sea, ko u tu'u p au ia ke poupou'i atu 'a e fokotu'u ko eni ko ki he p loti ko ia 'a e Sea. Ko e me'a p 'oku ou tui ki ai 'Eiki Sea ki he p loti ko 'a e Sea. Koe'uhi 'o fakatatau ki hono p loti'i ko eni ko hono fokotu'u 'o e Pal mia. Pau ke p loti 'i hono lakanga ko e M mipa ia e Fale Sea. 'A p na ko na'e 'atu ko , he ko e me'a ko 'oku ou fokotu'u atu, poupou'i atu 'e au.

'Eiki Pal mia: Sea, ko 'eku ki'i kole atu ki he Feitu'u na, 'e lava ke kole ki ai ke u fehu'i?.

Sea K miti Kakato: Ke laum lie lelei p ki ai Hou'eiki ke fehu'i mai e Pal mia

Lord Nuku: 'Io, sai p ia, kapau te u lava 'o tali atu. M l .

'Eiki Pal mia: Kapau 'e kau e Seá he p loti, pea iku 'o m hanga. Ko e h 'etau me'a 'e fai ki he fo'i m hanga ko ia.

Lord Nuku: Pea ke Pal mia p koe kapau ko koe. Ko 'ene 'osí ia. 'Ikai ke p loti tu'o ua. Ka ko e 'uhinga p 'eku poupou 'a'aku ia ki he fokotu'u, tau p loti tautolu ia, 'a ia 'oku 'ikai ke to e, ko e *casting vote* ko 'a e Sea, 'a ia kuo ne 'osi faka'aonga'i 'ene, hono M mipa. Pea kapau 'e m hanga, ka ko u fokotu'u atu au ia ke tau tali mu'a ia, pea ka 'ikai pea tau p loti'i. Ko e 'uhinga

p ‘a’aku ke fakanounou ‘a e ng ue he ko kuo fokotu’u mai pea mei he Tokoni Pal mia, ke p loti kae tuku ‘a e *casting vote* ia. Ka m hanga ko ‘ene ‘osi ia ‘a e, ‘ikai ke to e fai ha, pau ke m lohi’aki ia ke ‘ova kae toki m lohi. Ko ‘eku fokotu’u atu p ia.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole mu’a kae ‘oange p ha si’i faingam lie Hou’eiki N pele ‘o Niua. Faka’osi pea tau toki p loti.

Lord Fusitu’a: Ko e pou pou atu p ki ai. He ko e me’a ko ia na’e ‘ai mai ‘e he Tokoni Pal mia, ‘oku ‘i ai e mo’oni e me’a ko ia. Kapau ‘e m hanga, ‘e fo’i. Kuo pau ke m lohi taha. ‘A ia ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha m hanga ia. ‘A ia kapau ‘e to’o ‘ene *casting vote* ‘ana ‘o hang ko e lau ‘a e Fika 4, pea ‘ikai ke ‘i ai ha’ane vouti m mipa, ‘e hala e Sea he vouti, ‘oku ‘ikai ke *fair* ia. ‘A ia ko ‘eku fokotu’u, fokotu’u atu p fakalea lolotonga.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele ko eni kuo, ko e tu’o 10 ‘aki ena ho’o me’a maí. ‘E Tongatapu 4 me’a mai.

M teni Tapueluelu: ‘A ia ko e fokotu’u mai ‘oku ‘ikai ke mahino kiate au e fokotu’u na’e me’a ke fai e pou pou ko .

Fokotu’u fekau’aki mo e kupu 84(g)(iii)

Sea K miti Kakato: ‘A ia ko e fokotu’u maí, ke tu’u p he tu’u lolotonga ko ení.

M teni Tapueluelu: Sea, ko u kole atu au ha taimi ke u fakamalanga atu ai.

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

M teni Tapueluelu: Ke u hanga ‘o fakahoko atu p ‘oku kei taimi p Sea ke u hanga ‘o fakahoko atu e kehekehe.

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

M teni Tapueluelu: ‘Eiki Sea, ko e ‘uhinga ko ‘oku ‘ikai ke u tui ai ki he founa ko ení, he ‘oku tuhu’i mai ia ‘i he Konisit tone, ‘a e kehekehe hono fili hake ha Pal mia mo e kehekehe hono tuku hifo ha Pal mia ‘e ‘Eiki Sea. Pea ‘oku fakah mai ia ‘i he kupu 50(a) ‘o e Konisit tone ‘Eiki Sea. Kapau te u lava p ‘o ki’i lau atu e kehekehe ko ení ‘oku peh . 50(a), Ko e Pal mia. “***Kuo pau ke fakanofa ‘e he Tu’i mei he kau Fakafofonga kuo fili, ha Pal mia ‘a ia kuo fokotu’u atu ‘e he Fale Alea ‘o fakatatau ki he founa ng ue kuo fokotu’u atu ‘i he t pile ki he, p kupu 50(b) ‘o e Konisit tone ko ení.***”

Founa he Konisitone ke fili ha Pal mia

Ke mea’i p ‘e he Hou’eiki ‘Eiki Sea, ‘oku kehekehe ‘a e founa. Ko e founa ko ki hono fokotu’u hake ko ha Pal mia, ‘oku fakamatala’i mai ia ‘i he t pile a ‘o e Konisit tone, ‘oku ne hanga ‘o fakamatala lisi fakaikiiki mai e founa ke fokotu’u hake ha Pal mia ki he lakanga Pal mia. ‘A ia ko e taimi ia ko Sea ‘oku me’a mai ai e Sea fakataimi mei tu’a ‘o Sea ia ‘i heni pea lava leva ke tau p loti kotoa kitautolu, ko e ‘uhinga ko e me’a mai ‘a e Sea fakataimi. Pea ‘oku ha’u ia mo ‘ene, ‘i ai mo e kau ng ue, ko nautolu ia ‘oku nau hanga ‘o lau ko p loti. Pea toki ‘omai kia tautolu ‘a e ola.

Ko e founnga ko eni ko 'oku fakah mai ko 'e he Konisit tone hono tuku hifo ha Pal mia 'oku kehe ia, 'oku lau mai ia 'i he kupu 50b 'o e Konisit tone, ko e p loti ke fakam l loo'i 'a e Pal mia. Pea ko ia ena 'oku ne hanga 'o fokotu'u mai he kupu 'uluaki si'i 'Eiki Sea. Kapau kuo paasi 'e he Fale Alea ha fokotu'u kuo fakamatala'i ko ha p loti ke fakam l loo'i 'a e Pal mia, 'a ia ko e fokotu'u ia ko e founnga anga maheni ko 'oku ng ue'aki 'i hení, 'a ia 'oku 'uhinga mai ia ko e *motion*, pea 'oku foki ia ki he founnga anga maheni. Talu 'emau p loti, 'oku 'ikai ke p loti e Feitu'u na 'Eiki Sea. *Motion* kotoa 'oku fakah mai ki he Fale ko ení, p loti, 'oku 'ikai ke p loti e Sea.

Ngaahi me'a mahu'inga kotokotoa p 'oku 'omai ki heni, kau ai e patiseti, ko e lao, ko e tohi tangi, 'oku 'ikai ke p loti e Sea. Ko e founnga ia ko 'oku ng ue'aki he ko e *motion*. He 'oku kehe, ko e fakah p eni ia e loto e kau M mipa p 'oku nau loto ke tuku hifo e Pal mia. 'Oku 'ikai ko ha fili kanititeiti Pal mia fo'ou ia ke tatau mo hono fokotu'u hake ha Pal mia fo'ou. 'Oku kehe ia. Ko e *motion* eni ia 'Eiki Sea. Pea ko e founnga anga maheni ia hotau Fale, 'oku toki p loti 'a e Seá 'i he taimi 'oku m hanga, ko e 'uhinga ia na'e tohi'i ai ki he Tohi Tu'utu'uni. Kehe p fo'i me'a ko ení, 'oku tuhu'i mai ia ke p loti mo e Sea 'Eiki Sea. Ko e 'uhinga ia na'a ku tui ai 'oku 'ikai ke fatu e founnga ng ue ko ení 'i ha laum lie 'oku lelei.

Lord Fusitu'a: Sea k taki.

M teni Tapueluelu: He 'oku 'ai makehe p fo'i me'a ko eni.

Lord Fusitu'a: Ki'i tokoni p 'e laum lie lelei ki ai.

M teni Tapueluelu: Sai p Sea.

Sea K miti Kakato: Laum lie lelei p Tongatapu 4.

Taukave ki he to'o totonu e Sea ke p loti ko e M mipa ia e Fale

Lord Fusitu'a: Ko e 'uhinga ia ki'i fakafaikehekehe'i, Sea he ko e, kuo liliu 'a e founnga ng ue ia ko 'i heni . Ko ha to e fa'ahinga *motion* p he Fale ni, ko 'ene m hanga p , 'oku to e 'i ai e sitepu 'e taha. 'A ia ko e *casting vote*. Ko e fatu fo'ou mai e tu'utu'uni ko ení, ka 'i ai ha m hanga, ko 'ene 'osí ia. Ko e 'uhinga ia 'oku to'o ai e *casting vote*. Pea 'i he to'o e *casting vote* ko ia, kuo tau hanga 'etautolu 'o fa'ao mei he tokotaha 'etau M mipa, 'a 'ene totonu faka-Konisit tone ke 'i ai 'a 'ene lau ki he me'a 'oku alea'i 'i he Fale. He kapau 'e to'o e *casting vote* pea to'o 'ene *vote* m mipa, 'e matu'aki hala 'aupito p tokotaha ni ia 'i ha *vote* 'i he Fale, 'oku 'ikai ke fen pasi ia pea mo e tu'u ko 'etau tu'utu'uni ...

M teni Tapueluelu: 'Oku mahino e ..Sea.

Sea K miti Kakato: Tokoni mai 'a e Minisit Polisi.

M teni Tapueluelu: Ko e malanga p ko e tokoni 'oku te'eki ke u 'osi atu Sea.

Sea K miti Kakato: Malanga p ko e tokoni.

Fokotu'u ke liliu 'a e Konisitutone kae 'ikai ko e Tohi Tu'utu'uni

'Eiki Minisit Polisi: 'Ikai ko 'eku ki'i fakatonutonu p . Ko 'eku ki'i fakatonutonu p . Kapau

ko ia, 'oku totonu ke tau liliu 'etautolu e Konisit tone kae 'oua te tau 'ai 'etautolu, fai e liliu mei he Konisit tone he 'oku mo'oni 'a e me'a ia 'oku me'a ki ai 'a Fika 4. 'Oku ki'i fihi eni he ko 'etau ala ki he Konisit tone. 'Osi mahino p me'a 'oku tala mai ko 'e he kupu 50(a), fokotu'ú ia. Ko e fakam l loo'i eni. Pea 'oku ki'i fakalongolongo ia 'oku 'ikai ke fu'u loko mahino, he 'ikai ke, te tau foki tautolu ki he n moló, pea kapau 'oku tau peh ke mahino. Tau liliu e Konisit tone kae 'oua te tau hanga 'o 'ai ha me'a 'i he tu'utu'uni ko ení he 'e fepaki ia mo e Konisit tone.

Sea K miti Kakato: M l , me'a mai Hou'eiki N pele Niua.

Lord Fusitu'a: Sea k taki, to e ki'i fakatonutonu atu p . Ko 'eku vakai p ko f me'a ko 'oku hala he 'oku 'uluaki me'a mai e Minisit 'oku tau ala ki he Konisit tone, pea to e me'a mai 'oku tonu ke fakatonutonu e Konisit tone. Kapau kuo tau 'osi ala ki ai, 'oku 'ikai ke u tui tatau au mo ia he ko 'etau fatu founa fo'ou p tu'utu'uni. 'Oku 'ikai ke mahino kiate au p ko f me'a 'oku hala. Ka neongo ia, tuku ki he, ke u...

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Tongatapu 4.

Lord Fusitu'a: Sea te'eki ke 'osi atu 'eku tokoni pea ka 'ikai pea me'a mai kapau ko ia.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea kae 'uma' e Hou'eiki. Sea kau fakamanatu p au ho'o tu'utu'uni na'e fai 'anenai te tau tuku he 10. Ka ko e, 'oku ou ongo'i p 'oku kamata ke s s lue 'a e Fale. F f ke tau ki'i 'o m l l ka tau toki. Ko e 10 na'a ke tu'utu'uni mai 'anenai ke tau 'osi ai. Ko u fakamanatu atu p au ia.

Sea K miti Kakato: Ko e lave'i p 'e he motu'a ni 'oku to e ki'i 2 pea ko u peh ke, ka ko e mafai ia 'oku tuku ki he 'Eiki Sea ka 'oku...

Lord Nuku: Sea, kapau, ko u poupu au ki he fokotu'u 'a e 'Eiki Pal mia kapau kuo fai ha ongosia pea 'oku tonu ke fai ha m l l . He koe'uhi ko e kupu ia ko ení 'oku pau ke, he 'oku 'i ai e me'a ia 'oku ou tui au ki ai 'o fekau'aki pea mo hono fakam l loo'i. He 'ikai ke ta'ep loti. Kiate au 'oku tonu ke ma'u 'e he tokotaha kotoa M mipa 'ene totonu ki he p loti ko ení. Kapau 'e me'a pea mo me'a l ua mo ua ongo Sea 'oua te mo to e, kae 'at e me'a ia. 'Ikai koe'uhi ko 'eku 'uhinga 'eku tokoni atu 'a'aku ia kapau 'e peh ke tau m l l pea kapau 'e tuku mai ke tau hanga 'o tipeiti'i 'e l loa e me'a ia ko ení.

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea ko u kole atu p au kapau te tau m l l pea tuku mai mu'a e faingam lie ke toki faka'osi 'eku malanga 'apongipongi. 'Oku mo'oni p Hou'eiki ia 'e l loa.

Lord Nuku: Pea 'osi ko ia pea ko u kole atu ke tuku mai ke mau fai atu 'emau ki'i malanga.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, tau liliu 'o **Fale Alea**.

'Eiki Sea: Hou'eiki m l 'aupito e feme'a'aki. M l 'aupito kuo ngali l loa e p . Ka tau toki hoko atu 'auhu he 10. Ka tau kelesi.

Kelesi

(Na'e fakahoko ai p 'e he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, Lord Tu'ivakan , 'a e kelesi tuku 'a e Fale ki he 'aho ni.)

<001>

Fakam 'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga

'Aho Pulelulu, 19 'o Okatopa 2016

10:00 am

Fale Alea 'o Tonga

1. Lotu

2. Ui 'o e Fale Alea

3. Me'a 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea

Me a a e Minisit ki he Ngaahi Pisinisi a e Pule anga' o l pooti mai a e mate a e maama i he t anga i he mala e valapuna Fua amotu aneafi.

Me a a e Fakafofonga N pele Eua o tokanga ki he pa anga na e tuku e he Fale Alea ki he Minisit Pa anga, ke n mei ai a e kau ngoue. Oku ikai tuku a e l unga mai mei he Vahefonua Eua fekau aki mo e founa ng ue a e pangike. Oku to e foki p a e me a ni o palopalema. Me a mai a e Minisit Pa anga, oku ngaholo aupito a e n ki he toutai. Ka te mau talanoa mo e pangik pe ko e h a e palopalema ki he kau ngoue mei he ngaahi otu motu. Me a a e Fakafofonga Ha apai 13, oku palopalema mo Ha apai he kole n , he oku to e fiema u mo e *tax clearance* ia, ka oku ikai ha Ofisi ia o e *Revenue* i Ha apai. Kole ke oatu mo e Ofisa *approve* n ke i ai ha taha peh i Ha apai. Tali mei he Minisit Pa anga, na e osi to o a e fiema u *tax clearance* ia. Me a a e Fakafofonga Vava u 15, ko e n toutai oku ngaholo p ia i Tongatapu ni, kae ikai ke kau ai a e ngaahi vahefonua ki tahí pea oku fiema u ha founa ke fakafaingamalie i a e langa fonua a e kakai.

Me a a e Fakafofonga N pele Eua, o fakahoko mai a e l unga a e kau faka uli tekis i hono tuli nautolu mei he uafu, oku tau ai a e vaka meilí pea ikai ha feitu u pau ke nau alu ki ai. Kole ha founa pau ke fakam hino mai ha founa ng ue ka e lava ke nau at ke kumi ha anau s niti e ma u ai he vaka meili. Tali mei he Eiki Minisit Takimamata, e fai ha vakai ki ai he oku i ai pe a e K miti oku nau tokanga i a e ngaahi me a k toa kau ki he vaka meili.

Me a a e Fakafofonga N pele Eua, o hoha a ki he me a a e Eiki Pal mia i he leti fekau aki mo e Sipoti. Kole ke omai a e me a m hino ki he tu unga o e sipoti.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 2, Ha apai o tokanga ki he haefale mo e kaiha a oku hoko he fonua.

4. LAO FAKAANGAANGA:

4.1 FIKA 13/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ki he Komisiona ki he V mo e Kakai 2016

Lau uluaki pea p loti o tali 20/0.

Lau tu o ua pea tukuhifo ki he K miti Kakato i he fokotu u a e Fakafofonga N pele Ongo Niua.

4.2 FIKA 14/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ki he Komisiona ki he Fakafepaki i o e Ta efaitotonu 2016

Lau uluaki pea p loti o tali 20/0.

Lau tu o ua pea tukuhifo ki he K miti Kakato i he fokotu u a e Fakafofonga N pele Fika 2 Ha apai.

4.3 FIKA 15/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) (Fika 4) ki he Ng ue Fakapule anga 2016

Lau uluaki pea p loti o tali 18/0.

Lau tu o ua pea tukuhifo ki he K miti Kakato i he fokotu u a e Fakafofonga N pele Fika 1 Tongatapu.

5. Lipooti A ahi Faka-Fale Alea Vahenga Fili Ha apai 12

Tukuhifo ki he K miti Kakato.

6. K MITI KAKATO (11:28):

LIPOOTI K MITI TU UMA U KI HE LAO FIKA 5/2016: NGA AHI FAKATONUTONU OKU FOKOTU U KE FAKAHOKO KI HE NGA AHI TU UTU UNI KI HE NGA AHI FAKATAHA A E FALE ALEA

Hoko atu a e feme a aki i he Fakalahi A & E, Fika #:

12. Hoko atu a e feme a aki he Kupu 84 fo ou (Fakalahi E):

- Kupu 84A(1): Tali ke tamate i a e aho e 5 ka e fetongi aki a e “ ikai toe si i hifo he aho e 5 pea ikai lahi hake he aho e 14”.
- Kupu 84A(2): Tali ikai ha fakatonutonu.

P LOTI A E 84A O TALI FAKATAHA MO HONO FAKATONUTONU 19/0.

- Kupu 84B: Tali ikai ha fakatonutonu.

P LOTI A E 84B O TALI 19/0.

- Kupu 84C: Tamate i a e 7 ka e fetongi aki a e 10. [Paloti 11/8.]
- Kupu 84D: Fakatonutonu o fakafekau aki ki he taimi oku faka ataa i he 84A(1). [P loti 19/0]
- Kupu 84E: Tali ka he ikai to e tuku kitu’a ha M mipa o e K miti mei he ng ue ko ‘eni koe’uhi ko ha *conflict of interest*. [Note impact on 173A fo ou] Tali 20/0.

- Kupu 84F: Kupu si i (1) Fakafekau aki mo e 84A(1). Kupu si i (2) T naki atu “tukukehe a e taimi e alea i ai a e Patiseti” pea ke tohi i e ikai fakah mai ha *VONC* i he taimi o e Esitimeti. Kupu si i (3) Ikai ha to e fakatonutonu. [P loti 19/1].
- Kupu 84G: Kupu si i (1) T mate i a e aho e 3 kae fetongi aki a e 5 ie. “oua e to e laka i he aho ng ue e 5”. [P loti 17/0]. Kupu si i (2) ikai to e fakatonutonu. Kupu si i (3)

FALE ALEA (10:20pm)

TOLOI A E FALE ALEA KI HE TU APULELULU 20 OKATOPA, 10AM.

